

TÜRK ARKEOLOJİ VE ETNOGRAFYA DERGİSİ

2023/1 - Sayı: 85

Kültür Varlıkları ve Müzeler Genel Müdürlüğü

Türk Arkeoloji ve Etnografya Dergisi

Yıl: 2022/2 - Sayı: 84 - Uluslararası hakemli dergidir. Yılda iki kez basılı ve dijital ortamda yayınlanır. Ücretsizdir.

ISSN: 1302-9231 - e-ISSN: 2791-8394

<https://taed.ktb.gov.tr>

İmtiyaz Sahibi

Kültür ve Turizm Bakanlığı, Kültür Varlıkları ve Müzeler Genel Müdürlüğü adına Gökhan YAZGI

Editör

Prof. Dr. Harun TAŞKIRAN

Editör Yardımcısı

Dr. Fahri YILDIRIM – Dr. Fatma Sezin DOĞRUER – Dr. Serap SEVGİ

Yazı İşleri Müdürü

Yahya COŞKUN

Genel Koordinatör

Hatice Dilek KARAKUZU

Yazım ve Dil Editörü

Dr. Fahri YILDIRIM

Redaksiyon

Ayça ARSLAN

Yabancı Dil Editörü

Gökhan ÇETE – Makbule Burcu BİLİR – Sera DE VOR

Yayın Danışmanı

Prof. Dr. Mustafa DURMUŞ

Ön Yayın-Denetim Kurulu

Dr. Fahri YILDIRIM – Dr. Fatma Sezin DOĞRUER – Dr. Serap SEVGİ Ayça ARSLAN – Gamze KİRİŞ – Hakan Melih
AYGÜN – Nilgün ATAK

Grafik Tasarım

Nihal KARAPEK

Web Sorumlusu

Gamze KİRİŞ – Nilgün ATAK

Fotoğraflar

T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı Arşivi
Kültür Varlıkları ve Müzeler Genel Müdürlüğü Arşivi – Tanıtma Genel Müdürlüğü Arşivi

Kapak Fotoğrafı

Avlanan Artemis Heykeli, Antalya Müzesi

Ankara 2023

Baskı

Ciltsan Matbaacılık ve Yayıncılık

Dergide yayınlanan yazıların tüm sorumluluğu yazarlara aittir. Yayınlanan yazılarda dil, anlatım ve yayın tekniği yönünden değişiklik yapılabilir. Yayın / Hakem Kurulu listesi iki sayıda bir verilmektedir.

Türk Arkeoloji ve Etnografya Dergisi

84 ve 85. Sayılara Katkı Veren Hakemler

- Prof. Dr. Ahmet Tolga TEK (Anadolu Üniversitesi) - Prof. Dr. Bekir ESKİCİ (Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi)
- Prof. Dr. Cumhuriyet TANRIVER (Ege Üniversitesi) - Prof. Dr. Hayati DEVELİ (İstanbul Üniversitesi)
- Prof. Dr. Kaan İREN (Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi) - Prof. Dr. Kadir PEKTAŞ (İstanbul Medeniyet Üniversitesi)
- Prof. Dr. Metin KARTAL (Ankara Üniversitesi) - Prof. Dr. Musa KADIOĞLU (Ankara Üniversitesi)
- Prof. Dr. Mustafa BEYAZIT (Pamukkale Üniversitesi) - Prof. Dr. Neriman ŞAHİN GÜÇHAN (Orta Doğu Teknik Üniversitesi)
- Prof. Dr. Neslihan DOSTOĞLU (İstanbul Kültür Üniversitesi) - Prof. Dr. Nilay ÇORAĞAN (Erciyes Üniversitesi)
- Prof. Dr. Nimet ÖZGÖNÜL (Orta Doğu Teknik Üniversitesi) - Prof. Dr. Nurettin ARSLAN (Çanakkale 18 Mart Üniversitesi)
- Prof. Dr. Özkul ÇOBANOĞLU (Hacettepe Üniversitesi) - Prof. Dr. Pervin ERGUN (Gazi Üniversitesi)
- Prof. Dr. Süleyman Yücel ŞENYURT (Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi) - Prof. Dr. Şevket DÖNMEZ (İstanbul Üniversitesi)
- Prof. Dr. Turan TAKAOĞLU (Çanakkale 18 Mart Üniversitesi) - Prof. Dr. Ufuk KOCABAŞ (İstanbul Üniversitesi)
- Prof. Dr. Vahit Macit TEKİNALP (Hacettepe Üniversitesi) - Prof. Dr. Yaşar Selçuk ŞENER (Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi)
- Doç. Dr. Ahmet Oğuz ALP (Anadolu Üniversitesi) - Doç. Dr. Ali Akın AKYOL (Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi)
- Doç. Dr. Aliye EROL ÖZDİZBAĞ (İstanbul Üniversitesi) - Doç. Dr. Cengiz TAVŞAN (Karadeniz Teknik Üniversitesi)
- Doç. Dr. Emine TOK (Ege Üniversitesi) - Doç. Dr. Esra ÖZKAN YAZGAN (Gazi Üniversitesi)
- Doç. Dr. Fatma Banu UÇAR (İstanbul Üniversitesi) - Doç. Dr. Gökçen Kurtuluş ÖZTAŞKIN (Pamukkale Üniversitesi)
- Doç. Dr. Gülder EMRE (İstanbul Üniversitesi) - Doç. Dr. Hatice ÖZYURT ÖZCAN (Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi)
- Doç. Dr. Meryem ACARA ESER (Cumhuriyet Üniversitesi) - Doç. Dr. Muhammet ARSLAN (Kafkas Üniversitesi)
- Doç. Dr. Murat KARADEMİR (Selçuk Üniversitesi) - Doç. Dr. Murat TÜRKTEKİ (Bilecik Şeyh Edebali Üniversitesi)
- Doç. Dr. Mustafa GÜLTEKİN (Gaziantep Üniversitesi) - Doç. Dr. Nevra ERTÜRK (Yıldız Teknik Üniversitesi)
- Doç. Dr. Özlem SAĞIROĞLU DEMİRCİ (Gazi Üniversitesi) - Doç. Dr. Selcan GÜRÇAYIR TEKE (Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi)
- Doç. Dr. Zekai ERDAL (Artuklu Üniversitesi) - Dr. Gözde TEKİN (Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi)
- Dr. Hamiyet ÖZEN (Karadeniz Teknik Üniversitesi) - Dr. Pınar SERDAR DİNÇER (Yozgat Bozok Üniversitesi)
- Dr. Seçkin EVCİM (Ordu Üniversitesi) - Öğr. Gör. Betül TEOMAN (Dokuz Eylül Üniversitesi)

Editörden

Dergimizin tarihçesine kısaca bir göz atarsanız çeşitli nedenlerle birkaç kez yayın hayatına ara verdiğini, isim değiştirdiğini, bir süreliğine de “Türk Arkeoloji Dergisi” ve “Türk Etnografya Dergisi” olarak aynı dönemde iki farklı formatta yayınlandığını görebilirsiniz. Verdiği uzun aranın ardından tekrar yayın hayatına geçiş sürecinde gerçekleştirilen toplantılarda, dergimizin özüne mümkün olduğunca sadık kalma konusunda fikir birliğine varılması, yeni formatının da “Türk Arkeoloji ve Etnografya Dergisi” başlığı ve içeriğiyle sürdürülmesini beraberinde getirdi. “Arkeoloji” ve “Etnografya” birlikteliğinin, derginin ilk yayınlandığı dönemdeki yaklaşımların yansımaları olduğu söylenebilir. Günümüzde de her iki alandaki bilimsel çalışmaların Kültür ve Turizm Bakanlığı bünyesi ve himayesinde devam ediyor olması bu kararı almamızı kolaylaştıran bir diğer etmen oldu.

Her ne kadar tarihine bakıldığında dergi içeriğindeki etnografya çalışmalarına dair makalelerin arkeoloji makalelerine göre daha az sayıda kaldığı görülse de derginin kökeninden kopmama arzumuzda haklı olduğumuz kanıtları bu sayıda karşılığını bulmuş durumda. Hakem süreçleri sonunda dergimizde yayınlanması uygun görülen makalelerin üç tanesi etnografya çalışmaları ile ilgili. Bunlardan ilki Sayın Davut KAPLAN’ın “*Sade Hayatın İz Bırakan Dokuması: Terpink’te Hasır-Hesir*” başlığını taşıyor. Erzurum ili Oltu ilçesi Aşağı Çamlı köyünde bulunan Terpink’te 1990’lı yıllara kadar yaygın biçimde görülen ancak günümüzde unutulmaya yüz tutan bir zanaatın belgelenmesi açısından değerli bir makale. Sayın Emine ERDOĞAN’ın “*Geleneksel Türkmen Giysili “Damal Bebeği”*” başlıklı makalesi Ardahan ili, Damal ilçesinde yıllardır üretilmekte olan ve yörede yaşayan Türkmen kadınlarının yalnızca geleneksel giysilerinin değil aynı zamanda bir bütün olarak kültürlerinin tanıtımına katkı sağlayan Damal bebekleri hakkında değerli bilgileri bir araya getiriyor. Sayın Tülay ASLIHAK UĞURELLİ de hem kendi alan çalışmalarında tespit ettiği hem de literatürde yer eden verileri bir araya getirerek Anadolu’nun kadim geleneklerinden yağmur yağdırma ritüellerini, bölgelere göre farklılaşan yönleriyle bereket sembolü çerçevesinde “Anadolu’da Gerçekleştirilen Yağmur Yağdırma Ritüelleri” başlığı altında okuyuculara sunuyor.

Arkeoloji makalelerimiz içerisinde ise ilk sırada Gordion’da yıllardır kazı çalışmaları sürdüren Sayın Charles Brian ROSE tarafından kaleme alınan “*Excavating the Phrygian Capital of Gordion*” yer alıyor. Makale, dünyaca ünlü Frig başkentindeki son çalışmalar ve yeni kazılarda ulaşılan sonuçlar hakkında bilgi veriyor. Sayın Erol USLU, Hanifi BİBER, Rafet ÇAVUŞOĞLU, Hakan YILMAZ, Sabahattin ERDOĞAN ve Sinan KILIÇ, ortak çalışmaları olan “*İremir Höyük 2020 Yılı Kurtarma Kazısı*” başlıklı çalışmada Van ili, Gürpınar ilçesinde bulunan, bölgedeki önemli höyüklerden birinde gerçekleştirilen kurtarma kazısına dair bilgiler ve elde edilen bulguları okuyucular ile buluşturuyorlar. Sayın Hasan UĞUZ, “*Dalisandos (Sarıoğlan) Geç Roma Dönemi Sikkelerinin Buluntusu*” başlıklı makalede, Konya’da tesadüfen keşfedilen 308 adet sikkeden oluşan bir buluntuyu dönemsel özellikleriyle birlikte değerlendiriyor. Sayın Mustafa ARMAĞAN, 1983 yılında keşfedilen ve İstanbul’un Bizans Dönemi’ne ait önemli saray yapılarından biri hakkında değerli bilgiler elde edilmesini sağlayan kalıntıları ve yıllar içerisinde korunmasına yönelik atılan adımları “*Boukoleon Sarayı’na Ait Ops Sekstiler Kalıntısının Kentsel Arkeoloji Açısından İncelenmesi*” başlıklı makalede ele alıyor.

Herkese iyi okumalar diliyorum.

Prof. Dr. Harun TAŞKIRAN

İçindekiler

Araştırma Makaleleri

Excavating the Phrygian Capital of Gordion	13
Frig Başkenti Gordion Kazıları Charles Brian ROSE	
Sade Hayatın İz Bırakan Dokuması: Terpink'te Hasır-Hesir	29
The Impressive Weaving of the Simple Life: Wicker at Terpink Davut KAPLAN	
İremir Höyük 2020 Yılı Kurtarma Kazısı	43
Rescue Excavation at İremir Mound in 2020 Erol USLU, Doç. Dr. Hanifi BİBER, Prof. Dr. Rafet ÇAVUŞOĞLU, Doç. Dr. Hakan YILMAZ, Dr. Öğr. Üyesi Sabahattin ERDOĞAN, Araş. Gör. Sinan KILIÇ	
Dalisandos (Sarıoğlan) Geç Roma Dönemi Sikke Buluntusu	61
Late Roman Coin Finding from Dalisandos (Sarıoğlan) Hasan UĞUZ	
Boukoleon Sarayı'na Ait Opus Sectile Kalıntının Kentsel Arkeoloji Açısından İncelenmesi	103
An Examination of The Opus Sectile Remains Belonging to The Palace of Boukoleon in Terms of Urban Archaeology Mustafa ARMAĞAN	
Anadolu'da Gerçekleştirilen Yağmur Yağdırma Ritüelleri	123
Rainmaking Rituals Performed in Anatolia Tülay ASLIHAK UĞURELLİ	

Derleme

Geleneksel Türkmen Giysili "Damal Bebeği"	139
"Damal Dolls" in Traditional Turkmen Dress Emine ERDOĞAN	

Müze Yazısı

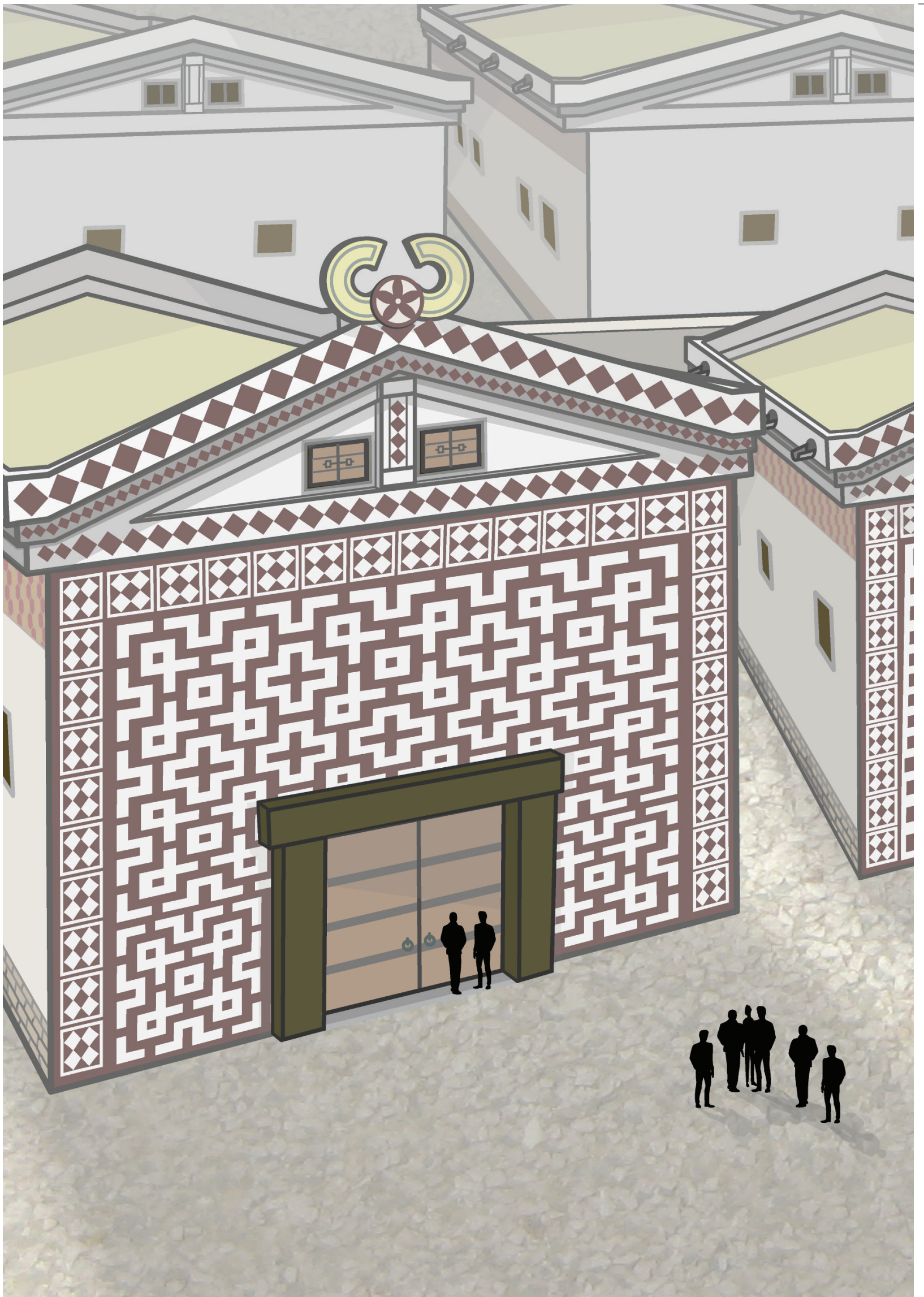
100. Yılında Antalya Müzesi	153
Mustafa DEMİREL – Dr. Ahmet ÇELİK	

Excavating the Phrygian Capital of Gordion

Charles Brian ROSE

Excavating the Phrygian Capital of Gordion*

Frig Başkenti Gordion Kazıları

Charles Brian ROSE**

Abstract

Located in central Türkiye, 100 km southwest of Ankara, the citadel mound of Gordion encompasses nine successive settlements spanning nearly four millennia, from ca. 2400 B.C. to the 14th century A.D. The city's period of greatest prosperity lay in the 9th and 8th centuries, and the site reached the height of its fame during the reign of Midas (ca. 740-696 B.C.), well known for his "golden touch." This article describes the recent fieldwork at the site, including the conservation of the East Citadel Gate, the Terrace Complex, and a large pebble mosaic, all of which date to the 9th c. B.C. The new excavations at the South Citadel Gate and in the center of the mound are also described, along with the most recent remote sensing results.

Key Words: Gordion, Phrygians, Tumuli, Conservation, Midas

Özet

Türkiye'nin merkezinde, Ankara'nın 100 km güneybatısında yer alan Gordion Höyük'ü, yaklaşık dört bin yılı kapsayan, dokuz ardışık yerleşim katmanından oluşmaktadır. MÖ 2400 ile MS 14. yüzyıla kadar kesintisiz yerleşim görülen kentte, en büyük refah dönemi MÖ 9. ve 8. yüzyıllarda gerçekleşmiş ve "dokunduğu herşey altın olan" tanınan Midas Dönemi'nde (yaklaşık MÖ 740-696) ününün zirvesine ulaşmıştı. Bu makalede, hepsi MÖ 9. yüzyıla tarihlenen Doğu Kale Kapısı, Teras Kompleksi ve büyük çakıl taşı taban mozaığının koruma çalışmaları da dahil olmak üzere alandaki son çalışmalar ele alınmıştır. Güney Kale Kapısı'ndaki ve höyüğün merkezindeki yeni kazılarda ulaşılan ilk sonuçlar da makale kapsamında anlatılmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Gordion, Frigler, Tümülüs, Konservasyon, Midas

Introduction

Gordion is one of the most important sites of the ancient world in that it served as the political and cultural capital of the Phrygians (Fig. 1). The city was also known as the seat of the Phrygian king Midas during the late eighth century B.C., whose wealth earned him the title "ruler with the golden touch." With its monumental Phrygian architecture, an extensive destruction level dating to around 800 B.C., and more than 125 wealthy tombs belonging to the Phrygian elite, Gordion is the premier archaeological type-site for Phrygian civilization (Sentürk and Tüfekçi Sivas,

2007; Rose and Darbshire, 2011; Rose, 2012; Rose, 2017). As such, it is on a par with Athens, Rome, Pompeii, the Hittite capital at Hattusha, and Babylon in elucidating for us the material achievements of an ancient civilization. When Alexander the Great of Macedon began his world-altering campaign against the Persian Empire in 334 B.C., he came to Gordion in that first year and may have wintered there. His stay at Gordion also led to one of the most curious events in ancient history, the cutting of the Gordian knot.

* Geliş Tarihi: 16.03.2022- Kabul Tarihi: 12.08.2022

** Professor of Mediterranean Archaeology, University of Pennsylvania Museum of Archaeology and Anthropology, Mediterranean Section, Philadelphia, USA
Penn Museum, 3260 South St., Philadelphia, PA 19104, USA, roseb@upenn.edu, ORCID ID: 0000-0003-2179-5108

Rodney S. Young of the Penn Museum began excavations at Gordion in 1950 and concentrated on the eastern half of the citadel; there he uncovered evidence of nine successive settlements spanning a period of nearly 4,000 years, from ca. 2,500 B.C. to 1400 A.D. (Figs. 2, 3). Young also opened 30 burial tumuli, ranging in date from the 9th century B.C. into the Hellenistic period (late 4th–2nd century B.C.). These included the spectacular Tumulus MM that was built ca. 740 B.C., which contained the oldest standing wooden building in the world (Fig. 4). Excavations under the auspices of the Penn Museum have continued ever since, although we work closely with the Museum of Anatolian Civilizations in Ankara, which has contributed a great deal to the Gordion Project and its discoveries (Young et al, 1981; Simpson, 2010).

1. East Citadel Gate

The first monument that one sees when approaching the Citadel Mound is the monumental Early Phrygian Citadel Gate, whose stone walls still rise to a height of 10 m (Figs. 5, 6). This appears to have been the principal entrance into the citadel when it was initially constructed in the 9th century B.C., and despite damage by ancient armed conflict and earthquakes, it still remains the best-preserved Iron Age citadel gate in Asia Minor (Rose, 2017: p.148-154).

When the gate was seriously damaged by the earthquake of 1999, the Turkish Ministry of Culture and Tourism asked us to develop a program for emergency intervention in order to ensure that the building would not deteriorate any further. This project, expertly supervised by Elisa del Bono and Angelo Lanza, required us to remove the upper twelve courses of stones that sustained the greatest damage, row by row, and to reinsert them once they had been conserved. The 112 damaged blocks were consolidated with epoxy injections and the insertion of stainless-steel bars, while stainless-steel straps were installed to anchor the facing stones to the core of the wall.

The 2019 season witnessed the completion of this project, when all of the conserved stones were set back in place and covered by a “green cap” of shallow-rooted grass over a layer of geo-textile. This treatment prevents water from the entering the masonry and further damaging it, in that the roots will absorb the

water during the rainy season, but will not grow deep enough to penetrate the masonry.

2. Terrace Complex

The Early Phrygian citadel’s industrial quarter, or “Terrace Complex,” served as a center for food preparation and weaving activities on the Citadel Mound (Fig. 2). The complex in question consists of two parallel structures (the so-called “Terrace Building” and the “Clay Cut Building”), each of which would have been approximately 100 m long and positioned on either side of a 23 m wide court (DeVries, 1980: p.38-40; Sams, 1994: p.15-16; Burke, 2005). An accident at or near one of the building’s hearths probably caused a major fire ca. 800 B.C., judging by the pattern of the destruction, and the carbonized seeds discovered within the building suggest that the event occurred during the summer, when the winds would have quickly fanned the flames. The Terrace Building has been one of our primary projects in conservation since 1999 because the walls had been so badly damaged in that conflagration. The fire caused the walls to splay, and the stones are badly cracked in most cases. The walls of six of the eight rooms in the complex have now been conserved, and we will start on the remainder in the summer campaign of 2023.

3. Pebble Mosaic

One of the treasures of the Gordion Museum is the multi-colored pebble mosaic from one of the elite Early Phrygian buildings, Megaron 2 (Fig. 7). Dating to the second half of the 9th century B.C., it ranks as the oldest decorated stone mosaic ever discovered, which is why we have devoted several seasons to its conservation (Rose, 2017: p.157-160). New pebbles of white, red, and black have been collected in the nearby Porsuk valley from the same sources that had supplied the original pebbles. These were used to fill in the missing sections of the mosaic and render the design more intelligible to viewers. The replacement stones were painted with shellac which glows orange in ultraviolet light, thereby allowing restored areas to be easily distinguished from the original.

4. Area 1: The South Gate

Reconstructing the original appearance of the most imposing buildings on Gordion's citadel is not easy since none of them survives intact, nor do many of their foundations. Our best guide is provided by Gordion's two known citadel gates, the East Gate and the South Gate, which is why we have made their conservation such an important component of our fieldwork. The ongoing restoration of the citadel East Gate, on the eastern side of the mound, has already been described, but the South Gate is a new discovery, located on the southern side of the citadel (Figs. 2, 8, 9). The gate was built ca. 850 B.C., refurbished in the 8th and 6th centuries B.C., and then rebuilt again in the 4th century A.D., so it was in operation for over 1,200 years (Rose, 2017: p.160-171). The approach road was over 65 m in length, making it the longest known approach road of any citadel gate in Asia Minor, and the fortification wall on the road's northern side still rises to a height of nearly 4.4 m.

In general, the defensive walls lining the gate's approach road have survived relatively well during the last 3,000 years, but one stretch was so badly damaged that our excavators were forced to leave a large rectangle of earth in front of it so that the stones would be protected until the conservators had an opportunity to restore it. During the first week of the 2021 season we excavated this section of earth (measuring 6 x 4 m) and exposed the badly damaged wall behind it, where an earthquake had caused most of the facing stones to collapse. The core of the wall was still preserved to a height of nearly 3 m, and conservation began immediately after the excavation ended and was completed by the end of the season.

One reason why the wall was so badly damaged is that Gordion's masons in the 9th century B.C. had placed rows of juniper logs between every three courses of stone, apparently to provide the wall with greater flexibility in the event of an earthquake. This measure works relatively well unless there is a war that results in the building catching fire, which is what happened when the Persians attacked Gordion ca. 540 B.C. This was a siege of unknown duration, but in the end, the Persians won. In the course of the conflict, however, the juniper logs caught fire and burned from end to end "within the wall", which weakened the stones around

them and caused their faces to shear off over time. We have therefore done our best to repair the damage caused by the Persians 2,500 years ago.

As part of our conservation program, the restored facing courses were anchored to the rubble core behind by steel straps, just as we did previously at the citadel's East Gate. Altogether, 43 newly stabilized stones were assembled in 12 wall courses, and the northern side of the approach road is once again defined by the same handsome limestone facing it once possessed (Figs. 8, 9). One can now perceive it more easily as the kind of monumental gate that the 9th century B.C. architects originally intended, through which Midas himself would have passed.

As in the case of the other Middle Phrygian buildings, the rubble packing behind the walls had been stabilized through the strategic placement of large juniper logs, which were still unusually well preserved. We discovered three such timbers measuring between 2.40 to 3.40 m, which demonstrates how enormous these binders actually were. The stratigraphic position of the logs indicates that they must have been cut ca. 2,800 years ago.

5. Area 1: The Mosaic Building

Above and to the northeast of the South Gate is the Mosaic Building, which had earlier been dated to the Late Phrygian period (5th–4th centuries B.C.) and interpreted as the office of Gordion's Persian governor (Voigt, 2013; p.219-220; Rose, 2017: p.161-163; Rose, 2021: p.50-51). The structure encompassed an area measuring 40 m by 18 m, and its multi-room plan resembles no other complex on the Citadel Mound: an enclosed vestibule with a decorated pebble mosaic floor opened onto a paved courtyard, which, in turn, led to another vestibule and "Throne Room," both of which were decorated with blue and white pebble mosaic floors featuring a network of meander designs (Fig. 10). At the southwest was a square room (the "South Room") framed by a colonnade of half columns on two sides, with the floors again decorated with the same type of mosaics.

Remote sensing in 2018 had revealed a large anomaly to the west of the complex that we thought could be connected to an adjacent fortification wall,

so we planned a large L-shaped trench around the colonnade. The results were sensational and enabled us to redate and reinterpret the complex. The closest parallels for the ceramics we uncovered came from buildings that had been destroyed in the Persian attack of ca. 540 B.C., so it quickly became clear that it had been constructed before the attack, not after it.

In light of the revised chronology, it seems highly likely that the Mosaic Building was constructed shortly after Gordion had become part of the Lydian kingdom, ca. 600 B.C., when there is evidence for renewed prosperity and reconstruction in the citadel, and that it served as the residence of Gordion's rulers during the early 6th century B.C. It had always seemed remarkable that a palace of the Phrygian kings had never been discovered at Gordion, and equally remarkable that no building on Gordion's citadel was as elaborately decorated as the Mosaic Building. Palaces in Anatolia and the eastern Mediterranean were often situated at the edge of citadels, near one of the main gates, and in close proximity to the principal water source. All of these features apply to the Mosaic Building, which was adjacent to both the South Gate and the Sakarya River.

These conclusions need to be kept in mind as we examine the new discoveries from this area. Above a stone staircase we discovered approximately 1,100 kilograms of architectural terracottas that clearly had fallen from the roof when it caught fire during the Persian attack. This assemblage included pan and cover tiles, raking simas, pendent friezes decorated with red lozenges against a cream background, and antefixes with griffins. All of these types first appeared at Gordion in the first half of the 6th century, probably due to Lydian influence, and similar types of polychromatic tiles covered the other parts of the building as well.

In the trench to the north of the colonnade we made one of our most exciting discoveries of the season: sizable parts of an armor corselet fashioned of iron and bronze scales, dating to the 6th century B.C. The two pieces found thus far are almost certainly part of the same suit of armor, but further conservation is necessary before we can conclusively determine this. The bronze scales form a running meander very close to the motif in the Mosaic Building's mosaic floors. We should probably assume that the armor belonged to a Lydian defender of the city who would have worn it during the Persian attack, after which it was discarded.

6. Area 4: The Center of the Citadel Mound

Area 4 lies slightly to the west of the center of the Citadel Mound, and directly to the west of the Phrygian industrial district, or "Terrace Complex" zone (Fig. 2). Excavation began here in 2015 in an attempt to clarify whether or not a central street existed in this area. In this case we were beginning our trench on the surface of the mound, and by the end of the 2018 season we had reached a level that was 12 m deep (Rose, 2017: p.138,171). In the course of the excavation, we encountered Seljuk occupation (13th–early 14th centuries A.D.) with nearly 50 storage pits, two levels of Early Roman date (ca. 60–120 A.D.), one of which featured a gold pendant, and several houses of Hellenistic date, spanning the late 4th and 3rd centuries B.C.

At the end of the 2017 season we had uncovered a sizeable pit that contained the debris from a large public building that had been built in the first half of the 6th century B.C. There was a concentration of broken architectural terracottas, including pan tiles, covers, ridge tiles, spouted eaves tiles, decorated fragments from raking or lateral simas, and pendant frieze plaques. Altogether, approximately 2,600 kilograms of architectural terracottas were uncovered (Fig. 11). The pottery discovered beneath the tiles indicates that the building in question was destroyed at the time of the Persian attack on the city ca. 540 B.C., and its demolished remains were subsequently dumped there. The one issue still to be addressed concerns the elaborate tiled roof, which surely did not come from a building adjacent to the pit where it was found. The most likely source of this elaborately tiled roof is Building U, one of the structures in the Terrace Building Zone immediately to the east of the pit (Fig. 2).

At a depth of over 12 m beneath the surface we discovered a stone buttress wall that was generally perpendicular to the monumental 8th century B.C. terrace wall 10 m to the east. It is noteworthy that there was no sign of a street or even a clear walking surface at the base of the buttress, although we can now say with confidence that the Middle Phrygian level in the center of the mound was nearly 10 m lower than the Middle Phrygian floor level in the Terrace Complex zone. Consequently, we are clearly dealing with a settlement composed of two high mounds with a low-lying area between them, all of which

were surrounded by fortification walls between the 9th and 4th centuries B.C.

7. Geophysical Investigations

Since 2007 we have devoted considerable attention to a reconstruction of Gordion's city plan during the Early, Middle, and Late Phrygian periods (9th–4th centuries B.C.). To accomplish this, we have made extensive use of remote sensing, which allows us to detect subsurface features such as walls and streets without the need of excavation (Rose, 2017: p.143-147). Although we employ a number of remote sensing techniques, two of them have been especially successful for us: magnetic prospection, which detects magnetic anomalies (such as mudbrick or stone) up to a depth of over 2 m, and electrical resistivity, which quantifies a buried object's resistance to electric currents and allows us to detect features as deep as 8 m. We have been able to determine that each of Gordion's two residential districts, the "Lower" and "Outer" Towns, was surrounded by a defensive ditch, 3.5 m in width, with a fortification wall on its interior (Fig. 12). The residential districts were approximately the same size, 44–45 hectares (109–111 acres), and therefore unusually large by comparison to the Citadel Mound itself, which was 13 hectares.

8. Gordion Cultural Heritage Educational Program and Efforts at Outreach

For the last three years, the Gordion Project has conducted a cultural heritage educational program under the supervision of Gordion's deputy director, Ayşe Gürsan-Salzmann, in partnership with Halil Demirdelen of the Ethnographic Museum in Ankara. This is one of several outreach programs that we have organized during the last decade with a focus on the local community. The Gordion staff is in residence at the site for only 10–11 weeks each year. Therefore, we need to rely heavily on the local residents in the nearby town of Polatlı, as well as Yassıhöyük village where Gordion is located, to protect the surviving ancient remains. Our intention is to educate the children of the region in ancient history and cultural heritage protection, and over the past ten years it has had a profound effect on

the local community's understanding of the importance of preserving the archaeological site. It has also enabled the excavation team to form partnerships with local educators, who now incorporate lessons on Phrygian history and archaeology into their classes.

This education program has also enabled the excavation team to establish a strong connection with the local municipality or Belediye in Polatlı, which lies 18 km to the southeast of Gordion. The Polatlı cultural heritage department fully participates in Gordion's cultural heritage programs, and is publishing our new archaeological site guidebook in Turkish, which will be distributed without cost to the local residents. An annual festival in commemoration of Midas, Phrygia's most famous king, is being developed in tandem with Ankara's Museum of Anatolian Civilizations, and will take place at the site each June. The Polatlı municipality also sponsors a widely celebrated race at Gordion every August, the Gordion Half-Marathon, which draws a large number of visitors to both the archaeological site and the local museum.

One of the more successful outreach projects was an opera entitled "Midas' Ears" that premiered at the Gordion Museum in mid-September of 2021. This was written by Turkish composer Ferit Tüzün, and focuses on the legend wherein Midas, Gordion's most famous king, judged a musical contest between Apollo and the satyr Marsyas. After having chosen Marsyas as the winner, Apollo reportedly turned Midas' ears into those of a donkey as a sign of his foolishness. Nearly 1,100 guests attended the performance on the grounds of the Gordion Museum, which was directed by Murat Karahan and staged by the Turkish State Opera and Ballet. We express our thanks to all of them for their willingness to consider us as an appropriate venue, and we hope that such performances can become a regular annual event at Gordion. I close this article by thanking the Ministry of Culture and Tourism as well as the Museum of Anatolian Civilizations in Ankara. Without their assistance, none of these discoveries would have been possible.

Conclusion

Given the fact that fieldwork at Gordion has been ongoing for nearly seven decades, it may seem surprising that so much excavation and conservation

remain to be done, but the ancient settlement was enormous, encompassing over 100 hectares, and the majority of the monumental burial mounds that surrounded it remain to be explored. Consequently, as the project looks toward the next decade, there are several key initiatives that figure prominently in our agenda.

The first involves Gordion's city plan, for which we will use more remote sensing to determine the ancient road system; this should reveal the physical links among Gordion's administrative, industrial, and residential districts. Conservation is the most important and the most time-consuming of our current operations, and this is the case at most Old World sites that have been excavated for a long period of time. The conservation of the Terrace Building and the large megarons on the Citadel Mound will require at least another decade, as will the maintenance of the buildings uncovered during the new excavations.

Our most important task involves increased community outreach. The Gordion staff is in residence at the site for only two to three months each year, which means that we need to rely heavily on the local community to protect and promote the surviving ancient remains. This is the only way to ensure that our programs to preserve the past will survive well into the future.

Citations

Burke, Brendan (2005). *Textile Production at Gordion and the Phrygian Economy, The Archaeology of Midas and the Phrygians: Recent Work at Gordion* (ed. L. Kealhofer), Philadelphia, PA: University of Pennsylvania Museum of Archaeology and Anthropology. 69-81.

DeVries, Keith (1980). *Greeks and Phrygians in the Early Iron Age, From Athens to Gordion: The Papers of a Memorial Symposium for Rodney S. Young*, (ed. Keith DeVries) Philadelphia, PA: University of Pennsylvania Museum of Archaeology and Anthropology. 33-50.

Rose, Charles Brian (ed.) (2012). *The Archaeology of Phrygian Gordion, Royal City of Midas, Gordion Special Studies, VII*, University Museum Monograph. Philadelphia PA: University of Pennsylvania Museum of Archaeology and Anthropology.

Rose, Charles Brian, and Gareth Darbyshire (eds.) (2012). *The New Chronology of Iron Age Gordion, Gordion Special Studies, VI*, University Museum Monograph, Philadelphia PA: University of Pennsylvania Museum of Archaeology and Anthropology.

Rose, Charles Brian (2017). *Fieldwork at Phrygian Gordion, 2013-2015, American Journal of Archaeology, 121*, 136-178.

Rose, Charles Brian (2021). *Midas, Matar, and Homer at Gordion and Midas City, Hesperia 90/1*, 27-78.

Sams, G. Kenneth (1994). *The Gordion Excavations, 1950-1973: Final Reports. Vol. IV, The Early Phrygian Pottery*, Philadelphia, PA: University of Pennsylvania Museum of Archaeology and Anthropology.

Sentürk, Sennur and Taciser Tüfekçi Sivas (2007). *Friglerin Gizemli Uygarlığı: The mysterious civilization of the Phrygians*, İstanbul:Yapı Kredi Yayınları.

Simpson, Elizabeth (2010). *The Gordion Wooden Objects Volume I: The Furniture from Tumulus MM*, Leiden: Brill.

Voigt, Mary M. (2013). *Gordion as Citadel and City, Cities and Citadels in Turkey: From the Iron Age to the Selcuks*, (ed. Scott Redford and Nina Ergin), Leuven: Peeters, 161-228.

Young, R., Keith DeVries, Ellen L. Kohler, Joanna F. McClellan, Machteld J. Mellink, and G. Kenneth Sams (1981). *The Gordion Excavations Final Reports. Vol. I, Three Great Early Tumuli*, (ed. E. L. Kohler), Philadelphia, PA: University of Pennsylvania Museum of Archaeology and Anthropology.

Appendix

Figure Captions

Fig. 1. Map of Anatolia with a reconstruction of the area under Phrygian control during the 8th century B.C. (Illustration by G. Darbyshire, A. Anderson, and G. Pizzorno; courtesy Penn Museum, Gordion Project Archives.)

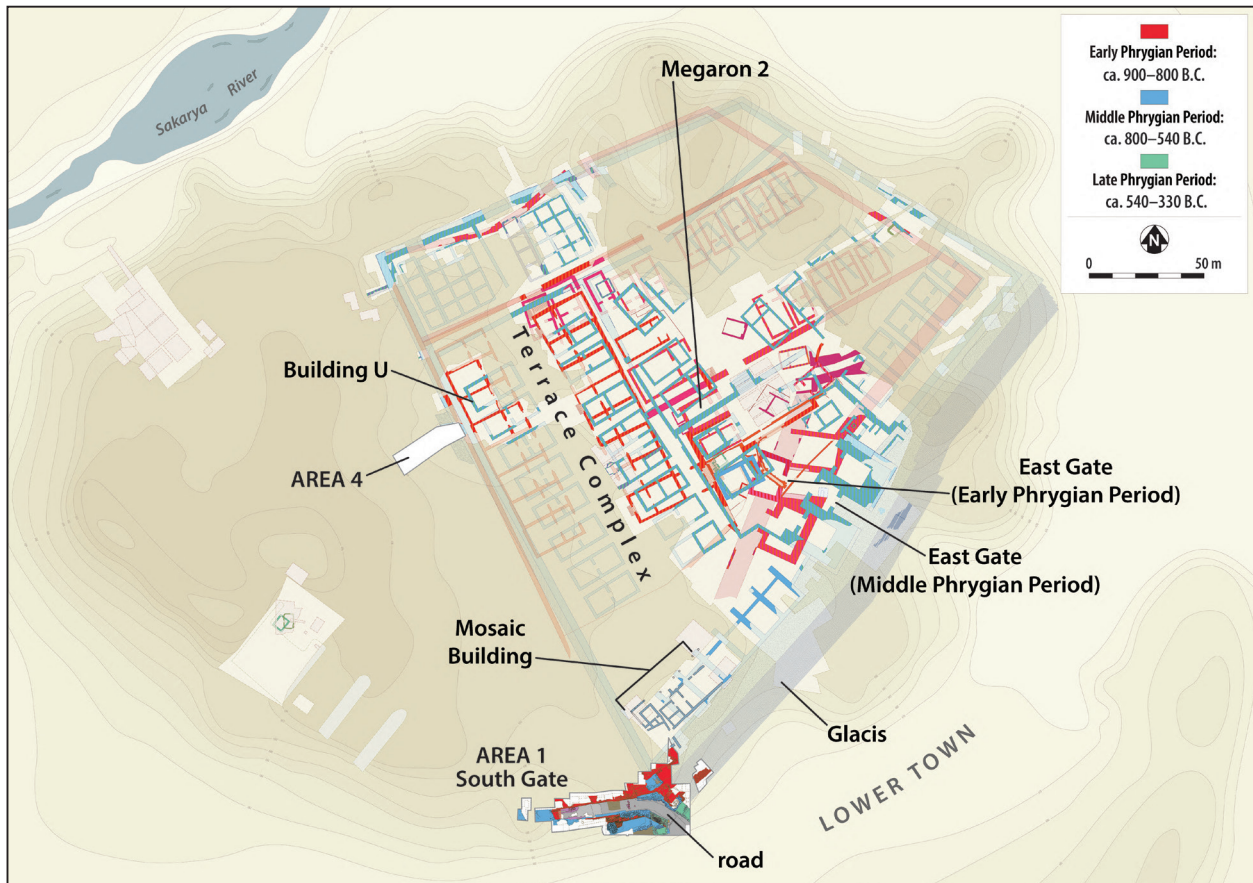

Fig. 2. Plan of the Citadel Mound at Gordion showing the Early, Middle, and Late Phrygian phases of habitation. The Sakarya River appears in its current position at upper left. (Illustration by G. Darbyshire, A. Anderson, and G. Pizzorno; courtesy Penn Museum, Gordion Project Archives.)

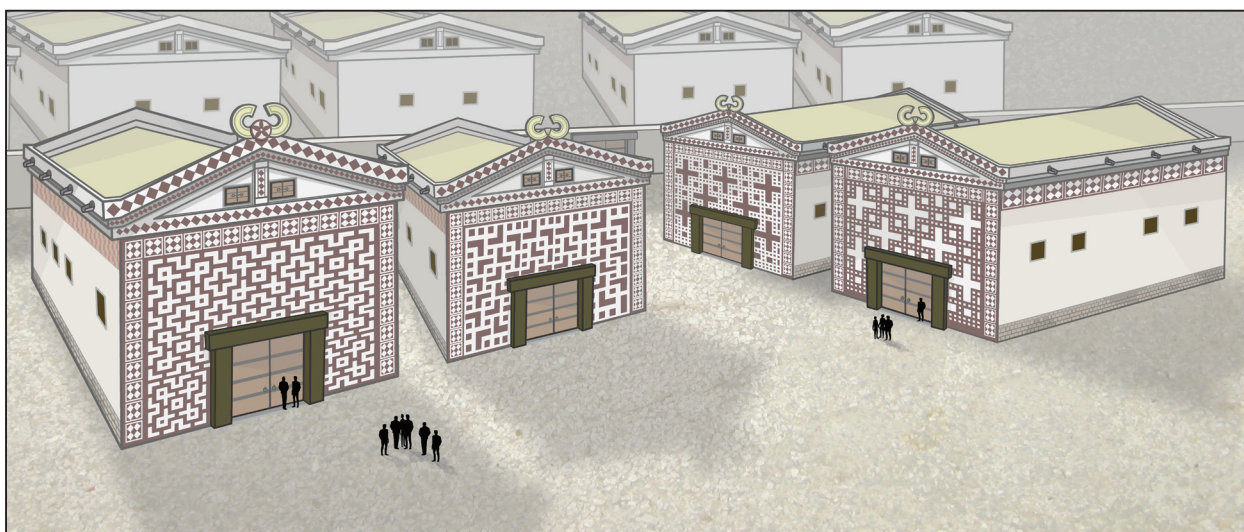

Fig. 3. Reconstruction of the Middle Phrygian citadel's Inner Court in the 8th century B.C., by Gareth Darbyshire and Ardeth Anderson. (Illustration: courtesy Penn Museum, Gordion Project Archives.)

Fig. 4. Günce Öçgüden preparing to scan the interior of the Tumulus MM tomb chamber. (Photo by Michael Barngrover; courtesy Penn Museum, Gordion Project Archives.)

Fig. 5. The restored East Citadel Gate (9th century B.C.), at the end of the 2019 season, looking northwest. (Photo by Braden Cordivari; courtesy Penn Museum, Gordion Project Archives.)

Fig. 6. East Citadel Gate: north face of the South Bastion following the installation of the soft-cap. (Photo by Brian Rose; courtesy Penn Museum, Gordion Project Archives.)

Fig. 7. Watercolor reconstruction of the Early Phrygian pebble mosaic from the main room of Megaron 2. (Painting by J. S. Last; courtesy Penn Museum, Gordion Project Archives.)

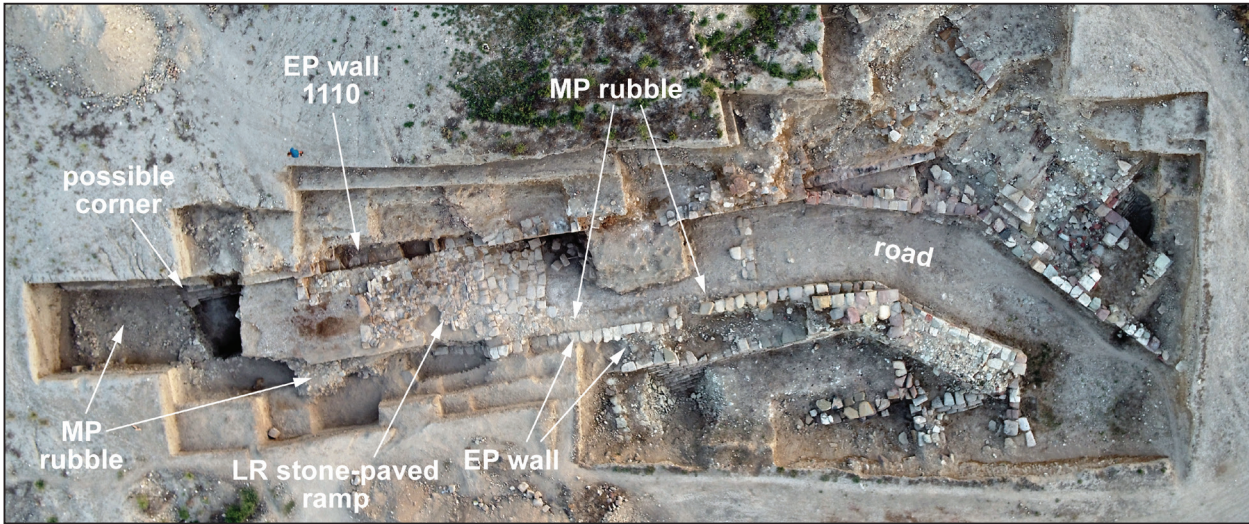

Fig. 8. Aerial view of the of the South Citadel Gate in Area 1, looking north. EP = Early Phrygian, MP = Middle Phrygian, LR = Late Roman. (Photo by Emily McGowan; courtesy Penn Museum, Gordion Project Archives.)

Fig. 9. The newly conserved north wall of the South Gate (9th century B.C.). The arrows indicate vertical offsets in the wall. A glacis, or stepped terrace wall, is in the foreground. (Photo by Brian Rose; courtesy Penn Museum, Gordion Project Archives.)

Fig. 10. The pebble mosaic floor in the Mosaic Building as uncovered by Rodney Young in 1952, looking northwest. (Photo: courtesy Penn Museum, Gordion Project Archives.)

Fig. 11. Cataloguing the architectural terracottas from Area 4. (Photo by Gebhard Bieg; courtesy Penn Museum, Gordion Project Archives.)

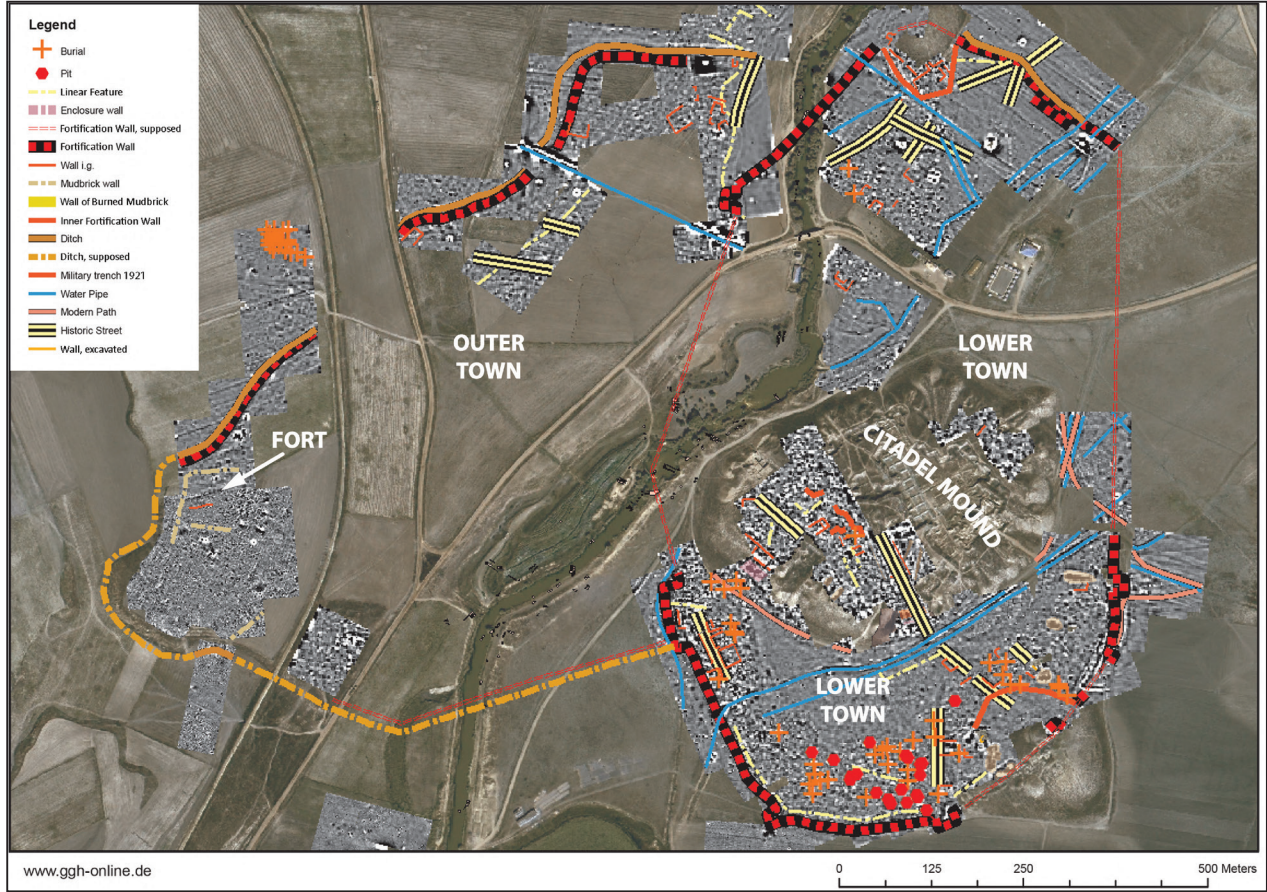
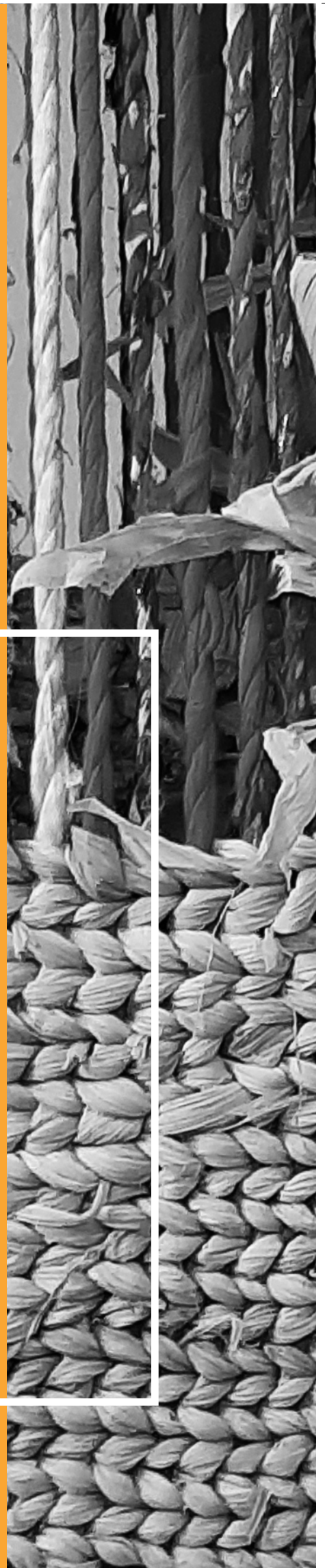

Fig. 12. The fortifications of Gordion detected through remote sensing. The new results in the Outer Town appear at left. (Plan by GGH; courtesy Penn Museum, Gordion Project Archives.)

Sade Hayatın İz Bırakan Dokuması: Terpink'te Hasır- Hesir

Doç. Dr. Davut KAPLAN

”

Sade Hayatın İz Bırakan Dokuması: Terpink'te Hasır-Hesir*

The Impressive Weaving of the Simple Life: Wicker at Terpink

Davut KAPLAN**

Özet

Terpink (Erzurum/Oltu/Aşağı Çamlı) yerleşiminin, kurulduğu günden bu yana, su kaynakları açısından çevre yerleşimlerden daha zengin olduğu kesindir. Sınırları içerisinde kısmen heyelan bölgeleri bulunduran Terpink arazisinde bazı noktalarda birikinti-çökelti gölleri oluşmuştur. Bu göllerden sızan sular ise hasır dokumanın ham maddelerinin en yaygın büyüme alanlarını meydana getirmiştir. Depolamak için vazo biçiminde tasarlanan büyüklü küçüklü sepetler, seceler, çepükler, çemberli gibi bitkisel örgüler bu zenginliğin sonuçlarıdır. En önemli dokumacılık türü ise hasır dokumadır. Hasır dokuma, kırsal kesimde ticaret amaçlı üretimden çok, dışarıya bağımlılığı azaltan ve kendi kendine yeten üretimin en güzel örneklerinden biridir. Her ne kadar günümüze kadar ulaşmış hasırların kökenlerine ait bulgular olmasa da bir zamanlar özgün örgü ve şekli açısından Terpink hasırları adından söz ettirmekteydi. Yüzlerce yıl aynı tip ve aynı teknikte üretilerek geleneklere bağlılığın göstergesi olan bu hasırlar, doğumdan ölüme kadar günlük yaşamın her alanında kullanılmıştır. Kullanımları ise sahiplerinin tercihine göre yaz ve kışın günlük işlere, mekânlara göre değişiklik göstermiş; bazıları tahılları kurutmak için sergi, bazıları uyumak için yaygı, bazıları ise ölüyü gizlemek için örtü işlevine bürünmüştür. Ulaşım ve haberleşme ağlarının 1990 sonrası kısa bir sürede gelişmesi sonucunda, dar coğrafyada kendi kendine yeten Terpink'te çok sayıda yerel üretim yok olmuş; fabrikasyon halı ve kilimler gibi yeni ürünlerin ortaya çıkması ile birlikte hasır dokumacılığı da terk edilmiştir. Bu makalede, hasırların ham maddesi olan cil ve mısır gibi bitkiler, bu bitkilerin özellikleri, temini, hasırın dokuma tekniği ve kullanım alanları değerlendirilmiş; Terpink'te hasır dokumacılığı ile ilgili tespitler ve geleceği ile ilgili öneriler sunulmuştur.

Anahtar Kelimeler: Bitkisel Ham Madde, Hasır, Hasır Dokuma, Terpink, Aşağı Çamlı

Abstract

It is certain that Terpink (Erzurum/Oltu/Aşağı Çamlı) settlement has been in a richer position than some of the surrounding settlements in terms of water resources since its establishment. In the Terpink land, which contains partially landslide areas within its borders, accumulation-sediment lakes have formed at some points. The waters leaking from these lakes are the most common growth areas of the raw materials of straw weaving. Baskets, saddles, litter, large and small baskets designed in the form of vases for storage, and vegetal weaves such as hoops are the results of this richness. The most important type of weaving is straw weaving. In the Terpink (Erzurum/Oltu/Aşağı Çamlı) land, which contains partially landslide areas within its borders, accumulation-sediment lakes have formed at some points. The waters leaking from these lakes became the growth area of the raw materials of straw weaving. Straw weaving is one of the best examples of self-sufficient production in rural areas, which reduces dependence on foreign sources rather than production for commercial purposes. In the study, plants such as cil (reed plant) and corn, which are the raw materials of the mats, their properties, supply, weaving technique and usage areas of the mat were evaluated. With the development of transportation and communication networks in a short period after 1990, many local productions disappeared in Terpink, which was self-sufficient in a narrow geography. With the emergence of new products such as fabricated carpets and kilims, straw weaving has also been abandoned. In this article determinations about wicker weaving in Terpink and suggestions about its future are presented.

Key Words: Plant Raw Material, Straw, Mat Weaving, Terpink, Aşağı Çamlı

* Geliş Tarihi: 22.12.2021- Kabul Tarihi: 13.06.2022

** Doç. Dr., Ondokuz Mayıs Üniversitesi, Fen Edebiyat Fakültesi, Arkeoloji Bölümü, Kurupelit Kampüsü, Samsun/TÜRKİYE, davutkaplan@gmail.com, ORCID ID: 0000-0002-5690-1639

Giriş

Manevi kültür unsurları gibi maddi kültür unsurları da toplumları tanımının en önemli belgeleridir. Bu maddi kültür unsurları içerisinde yer alan hasır dokumalara yer verilen bu makalede, insanın yakın çevresinden elde ettiği bitkileri kullanma biçimlerini tanıtmaktan ziyade, hayatta kalmak için ortaya koyduğu yaratıcı yönü vurgulanmaya çalışılacaktır.

İnsanların yaşam alanları içerisinde buldukları bitkileri bazı temel ihtiyaçlarını karşılamak için kullanması, bunları üretim ve kültürel faaliyetlerin bir parçası haline getirir. Hasır dokumacılığının ana malzemesini oluşturan bitkilerin yaygın olarak bataklık, sulak ve sakin akan su kaynaklarında bulunması; Neolitik Dönem’den itibaren yerleşim yerlerinin genellikle su kaynakları başına veya kenarına kurulmuş olması insanların dokumacılığın temel ham maddelerine çok eski tarihlerden itibaren kolayca ulaşmasını; bu durum da hasır dokumacılığının günümüze dek gelmeyi başaran en yaygın el sanatlarından biri olmasını sağlamıştır. Anadolu coğrafyası örneğinde de arkeolojik verilerin büyük çoğunluğu, ev eşyası olarak kullanılan bitkisel dokumaların kullanımının büyük bataklıklar ve göller çevresinde yoğunlaştığını göstermektedir. Bunun yanında dar bölgeler için sınırlı ve küçük su kaynaklarının, göller ve bataklıkların bitkisel dokuma için yeterli kaynak sağladığı hatta göller ve bataklıklarla bağlantısı olmayan bitkilerin de hasırcılık ve diğer bitkisel dokumalar için ham madde kaynağı oluşturduğu söylenebilir.

1. Hasır ve Anadolu Kültüründeki Yeri

Arapça *ħsr* kökünden gelen hasır (*ħṣr* حريص), «her türlü örgü, paravan, özellikle ot veya kamıştan dokunmuş yaygı» (Anonim, 1998: s.952) demektir. Kelime anlamı olarak ilk kez *ħasir* (hasır) “yaygı”, Codex Cumanicus (1300) (Güner, 2016: s.1550, 1553; Tavkul, 2003: s.45-81)¹ eserinde kullanılmıştır ve saz, kabuk, yaprak, kapçık ve benzeri bitkilerden dokunmuş taban veya tavan örtüsü anlamına gelmektedir.

Bir yaygı çeşidi olan hasırın Türk kültüründe ve dilinde önemli bir yeri bulunur. Yere sermek veya önemsiz göstermek anlamına gelen “hasır etmek”; kendisine iş verilmiş kişinin sorumsuz davranarak işi aksatması ya da işlem görmesi için makama veya kuruma sunulan bir belgeyi alıkoyarak işleme koymaması veya verilen bir işi bilinçli olarak yapmaması anlamına gelen “hasıraltı etmek”, hasırın Türk kültüründeki yerine işaret eden deyimlerden birkaçıdır. En ilginç deyimlerden biri de “hasır yakmak”tır (ateş istidası). Bir tehdit ibaresi veya bazen dert anlatmak için seçilen dikkat çekme ifadesi olarak kullanılan bu deyim kökeni Osmanlı Dönemi’nde Cuma selamlığı esnasında ve kayıkla saray önünden geçerken padişaha durumlarını anlatmak isteyen halkın başları üzerinde tüten veya duman çıkararak yanan hasır taşımalarına dayanır. Halkın mahkemede kadı ile konuşurken “hasır yakarım” demesinin ise sistemi şikâyet etmek anlamına geldiği bilinir (Koçu, 1958: s.2166-2167; Heyd, 1973: s.227-228; Onay, 2000: s.132; Kaya, 2010: s.137-138).

Anadolu toplumunda hasır, Hz. Peygamber’in yüzünde bıraktığı izden dolayı da anılır (Avcı, 2002: s.71-72). Abdullah b. Mesud’un ifadesine göre Hz. Peygamber bir gün hasır üzerinde uyur ve vücudunun yan tarafında hasırın izi çıkar. Bir yatak alsak denilince ‘Dünya ile benim işim ne? Ben bu dünyada bir ağaç altında bir süre gölgelendikten sonra oradan kalkıp ayrılan bir atlı gibiyim’ der (Tirmizi, 1981: s.518, Hadis: 2377). Bir başka hadis ise şu şekildedir: Hz. Peygamber’in yanına geldiğinde bir hasır üzerinde yattığını ve teni üzerindeki hasır izlerini gören Hz. Ömer ağlar. “Kisralar rahat uyurken bu durumunuz bizi üzdü” deyince Hz. Peygamber “Ya Ömer istemez misin dünya onların ahiret bizim olsun?” diyerek karşılık verir. Bu örnekler hasır olayından yola çıkılarak dünya hayatının geçici olduğunu anlatır. Ayrıca Hz. Peygamber’in yaşadığı yıllarda hasırın kullanımının yaygınlığına örnek olarak verilebilir. Ortalama 1400 sene önce Hz. Peygamber hasır üzerinde yatıp dünyaya bağlılığı terk ederek sade yaşamın gereğine örneklik etmiştir.

Hem arkeolojik verilerden hem de tasviri sanat örneklerinden Anadolu’da, henüz yazının dahi bulunmadığı Prehistorik dönemlerden başlayarak bitkilerden elde edilen hasır dokumaların var olduğu bilinmektedir. Örnekleri günümüze gelemede de

¹ Codex Cumanicus (CC) ‘yegen’ (kaba hasır) ve Karaçay-Malkar (KM) Türkçesi kelimeleri içerisinde ‘cegen’ (hasır) olarak zikredilir.

çömleri şekillendirirken altlık olarak kullanılmış olan hasırların izleri, ayrıca antik dokuma aletleri olan kemik bız ve iğneler hasır dokumalar konusunda bilgi vericidir (Özdemir, 2012: s.139-153).

Anadolu insanı uzun yıllar boyunca doğa ile birlikte yaşamayı hem zorunluluk hem de pratik nedenlerden dolayı tercih etmiştir ki hasır da bu zorunlu ve pratik uygulamalardan biridir. Günlük işte kullanmak, boş zamanları değerlendirmek ve eve maddi katkı sağlamak amacı taşıyan hasır dokumaların ham maddesi de oldukça kolay elde edilmektedir ve ucuzdur. Bugün kullanılan plastik çanta, torba ve poşetlerin yerini tutan bitkisel dokumalar, bu ürünlerden hem daha zengin, daha zevkli, daha sağlıklı hem de doğa dostudur. Bununla birlikte üretim, ekonomi ve tüketim biçimlerindeki değişim ve kültürel yozlaşma ile birlikte hasır dokumacılığı da terk edilmeye başlanmıştır. Günümüzde turizm merkezlerinde bazı hasır dokuma örnekleri varlığını devam ettirse de bu örnekler, Anadolu kültürlerinin özgün dokuma ve kullanımlarını sunmaları açısından ne yazık ki yetersizdir.

1.1. Terpink'te Bitkisel Dokuma ve Hasırcılık

Günümüzde suyun ve bataklıkların bol olduğu bazı bölgelerde bitkisel dokumacılık örnekleri görülmeye devam etse de farklı nedenlerle bu gelenek çoğu yerde terk edilmiştir. Erzurum ili, Oltu ilçesi Aşağı Çamlı (Terpink) yerleşiminde de hasır dokumaların sağlam ve ilginç tekniğe sahip örnekleri ile karşılaşılabilir. Kendi kendine yeten bir köy olan Terpink, bugün kültürel unsurlarının tümü ile birlikte bitkisel dokumacılık geleneğini de yitirme aşamasındadır. Bu nedenle sona ermekte olan bu sanatla ilgili bilgilerin büyük bölümünü günümüzde farklı coğrafyalarda yaşayan kişilerden elde etmek mümkün olmuştur².

Terpink, Kır Dağ'ın (Baş Su) Oltu'ya bakan yamacında orman eteğinde bir köydür. Engebeli bir araziye sahip olan köyün bazı noktalarında heyelanlarla oluşmuş birikinti gölleri ve bunlardan sızan suların oluşturduğu çayırılık alanlar mevcuttur. Hayvancılık

ve kısmen de tarım ile uğraşılan Terpink'te formları ya da şekilleri kullanım amacına göre belirlenen farklı malzemelerden yapıma taşıma ve saklama eşyaları kullanılmaktadır. Küp ve testiler topraktan yapılmıştır; avcıların elde ettiği post ve kürkleri hem giyimde hem de minder ve seccade olarak kullanılmıştır; keçi ve koyunların kıl ve yünü ip, çorap, zığva, kilim ve kazak yapımından yorgan yastık doldurmaya kadar her alanda değerlendirilmiştir. Hasır, sepet, sele gibi ürünler ise bitkiler kullanılarak üretilmiştir.

Farklı ürünler meydana getirmek için kullanılan malzemelerin çeşitliliği yanında bitkisel malzemelerde de üretilen ürüne bağlı olarak farklılıklarla karşılaşılır. Bodur söğüt dallarının ince sürgünlerinden (filiz) yapılmış, saman ve ot taşımak için kullanılan sepetler ve seceler; ağaç kabuk ve gövdesinden ince kesilmiş kerestenin bükülmesi ile yapılan, başta tereyağı olmak üzere çeşitli ürünlerin saklanması için kullanılan külek ve çemberliler; gündelik hayatta tarla, çayır ve pazara giderken çanta işlevi gören çepükler; kiler ve ambarlarda soğan, sarımsak, elma, fasulye (löbiye) gibi tarımsal ürünleri kurutmak veya kuru şekilde saklamak veya nemden uzak tutmak için vazo formunda yapılmış örgü sepetler, bitkisel dokumalardan üretilen taşıma ve saklama kaplarına örnek olarak verilebilir.

Bu örneklerin gösterdiği gibi Terpink'te oldukça zengin olan bitkisel dokuma malzemelerinden önemli bir bölümünü ise hasırlar meydana getirmektedir. 1990 öncesi dönemlerde evlenen genç kızlara birkaç hasırın çeyiz olarak verildiği ve bunların arasında kendi dokuduklarının da bulunduğu; yaylaya götürülen eşyalar arasında hasırların yatak ve yorgan kadar değerli olduğu; yaygın bir kullanım alanı olmasa da ölünün mezara konmasının ardından toprak atımı öncesinde mezara toprak akmasını engellemek için tahtalar üzerine serilen hasırlardan yararlanıldığı³ bilinmektedir. Hasırlar, bir dönem seccade olarak kullanım görseller de, yün dokuma ve kumaş seccadelerin yaygınlaşması ile bu işlevlerini yitirmişlerdir. Yaygın kullanım alanlarından bir diğeri ise tahıl kurutmadır. Özellikle yaz aylarında kışlık yemeklik ve un için hazırlanan buğday ve arpalar, yıkanıp kazanlarda kaynatıldıktan sonra hasırlara serilerek kurutulurlar.

2 Hasır dokuma ve malzemeleri konusunda detaylı bilgi veren Şemse Tezcan'a; tezgâhın kurulum ve işleyişi konusunda uygulamalar için İbrahim Tezcan'a; 1970-1980'li yıllarda dokunmuş örnekler için Meryem ve Tahsin Akyol'a teşekkür ederim.

3 Mezarlar için özel tasarlanmış hasır yoktur; bu amaç için yer hasır olarak dokunmuş olan hasırlar kullanılmaktadır.

Hasırın yoğun bir kullanım alanı bulmasında insan hayatını kolaylaştıran çok sayıda özelliği bir arada barındırmasının rolü vardır. Kadınlar tarafından en çok beğenilen yönü yıkama sorununun bulunmamasıdır. Lekelerinin çok kolay temizlenmesi hem zamandan tasarruf sağlar hem de kullanım kolaylığı açısından tercih edilmesini beraberinde getirir. Farklı işlerde kullanılması yanında uzun süre dayanabilmesi, hasırın vazgeçilmez yaygı-sergiler arasına sokar. Pratik yaygı olması nedeniyle her evde bulunan hasır, başta 'yer hasır' olmak üzere şekil veya kullanım amacı açısından çok fazla değişiklik gösterir. Birincil ve en yaygın kullanımı, yaz ve kış mevsiminde oturmak için mekân içi ve dışında yaygı olarak tercih edilmesidir. Uzun kış gecelerinde üstlerine oturuşan cecim, kilim ve halıların altlarına, sıcak tutma özellikleri nedeniyle hasır serilir. Sıcak mevsimlerde ise bu kez serin tutma özelliği nedeniyle tercih edilen hasırlar, sohbet ve yemekler sırasında, ayrıca çeşitli işleri yaparken açık ve kapalı alanlarda, hatta toprak zemin üzerine serilerek kullanılırlar. En önemli faydası çok sağlıklı olmasıdır. "Hasırda oturunca toprak çekmez" yerel deyimini, hasırın bu özelliğinin bölge halkı tarafından bilindiğinin bir göstergesidir. Sağlıklı bir ürün olması yanında taş, beton ve nemli toprak zeminlere serilse bile hiçbir zaman soğuk geçirmez. Bu özelliği hem ham maddesinde hem de örgü tekniğinde saklıdır. Özellikle arka yüzde oluşan saçaklar, zemin ile hasır yüzeyi arasında boşluk oluşturarak hava sirkülasyonu sağlar; böylece hem çürüme olmaz hem de sağlıklı bir zemin örtüsü elde edilir.

Hasırların en zayıf yönü ise fareler ve neme dayanıksız olmasıdır. Nem veya küf, hava almayan mekân veya zemin, ıslaklık baş düşmanıdır. Islandığı zaman hemen eskir, yüzeyde griden yeşile kadar değişen renk tonları meydana gelir ve en sonunda çürüyerek bozular. Hasırları yuva ve gıda olarak kullanan fareler, bu malzemeye büyük tahribat verebilmektedir. Nemden ve farelerden korunabildiği sürece bir ömür boyu kullanılabilen hasırlardan eskidiklerinde dahi yeni inşa edilen yapılarda mertek üzerine serilerek yararlanılabilmektedir. Çok yaygın kullanılmasına karşın katlanarak veya rulo şeklinde dürülerek kilerler, ambarlarda kolaylıkla istiflenerek saklanabilmesi de bir diğer avantajıdır (Res. 12).

Hasırların günlük kullanımı dışında ticari değeri de bulunur. Harcanan iş gücü dışında neredeyse hiç maliyeti yoktur. Ağır kış mevsiminin uzun gecelerinde hasır dokumak için özel bir zaman ayırmasına ihtiyaç duyulmaz. 20. yüzyılda dahi değiş-tokuş aracı olarak kullanılan ve öküz derisi ile takas edilen hasırlar satılarak zaman zaman maddi kazanç da elde edilmekteydi. Hasır alıcılarının başında Sakallı Sofi Dede gelirdi. Alım-satım sırasında dokunmuş hasırlar toprak baca (dam) üzerine veya köyün meydanında düz bir alana serilir; alıcı olan istediği renk, kalite ve boyutta hasırları seçerek satın alırdı.

Hasır dokumalarının maharetli ellerde farklı bir dokuma yöntemi ile ortaya konulduğu Terpink'te hasırın yoğun bir kullanım alanı bulması öncelikle bölgenin çevresel özellikler ile bağlantılıdır. Doğrudan doğadan elde edilen hasır malzemeleri arasında da mısır yaprakları ve cil ilk sırayı almaktadır. Bölgede bitkisel dokumacılığın ana malzemesini oluşturan cillerin yetiştiği bataklık göller ve sulu çayırların bolca bulunması ve mısır üretiminin mevcut olması, yerel halkın farklı amaçlarla hasır dokumacılığı yapmasını beraberinde getirmiştir.

1. 1. 1. Mısır Yapağı

Büyüme ve olgunlaşma aşamasında bol su ve güneş isteyen mısır, nisan sonu mayıs başında ekilir ve hava sıcaklığına bağlı olarak gelişimini tamamlar. Mısır bitkileri genelde eylül ayında toplanır. Terpink'te yılda bir kez yetiştirilen mısır sapında (celesinde) genelde 3-4 koçan (boynuz) bulunur. Su ve güneşe bağlı olarak koçanlar 10 cm'den 30 cm'ye kadar uzayabilir. Mısır bozumu genelde bu koçanlardaki yaprakların sarardığı eylül ayına denk gelir. Bu işleme 'mısır bozma' denir. 'Cele' denen ana gövde yani saptan koçanların koparılması 'boynuz kırma' olarak adlandırılır. Yapraklarla kaplı bu mısırların ana gövdeden ayrılmasından sonra taneli göbek kısmını saran geniş, dışarıdan içe doğru açık tona giden yaprakları 'boynuz ayırma' ile ayrılır. Eğer kurutulacaksa iç gömlekten birkaç yaprak, mısır koçanı (boynuzu) üzerinde bırakılarak genelde iki mısır birbirine bağlanarak güneşli bir alanda kurutulur. Bazen de bütün yapraklar soyulduktan sonra güneşte kurutulur ve tanelerinden farklı yöntemlerle ayrılır. Bugün Terpink'te sadece ihtiyaç dahilinde yemeklik olarak çok az mısır tarımı yapılmaktadır.

Mısır yaprakları (kaptık, köynek, soyak) mısır ürününün dış yapraklarıdır (Res. 5). Bu dış yapraklar kurutulduktan sonra, özellikle kalın olanları ince şeritler halinde hazırlanarak, dokuma işlemlerinde kullanılmaktadır. Mısır eken, mısır ekmeven komşusuna, komşu hakkı olarak mısır yapraklarını verebildiği gibi değış tokuş aracı olarak da kullanabilir veya maddi kazanç sağlamak için satabilir. Koçandan ayrılan mısır yaprakları boynuz ayıklamadan sonra deste yapılır ve kurumaya bırakılır. Hatta bu yapraklar dokumadan önce doğal boylarla boyanabilir.

1. 1. 2. Cil ve Cil Bükme

Terpink'te kullanılan bir diğere hasır dokuma malzemesi ise cildir. Cil, genelde bataklık ve bol sulak alanlarda yetişen küçük boyutlu, sazlık türü bir ottur (Res. 1). Bu ot, yaklaşık 60 cm ile 100 cm arasında değışen uzunluğa sahiptir. Çayır otlarına göre daha düz ve gür çıkan bir sulak alan bitkisidir. Kamışlar suya çok yakın hatta doğrudan su ile temas eden yerlerde yetişirken, ciller bazen suda, bazen de göller gibi sulak alan ile kara arasında yetişirler. Yetiştığı zemin yumuşak, nemli ve hatta sulu olduğundan sökmesi (çekmesi) kolaydır. Güneş görmeyen kök ve dış yapraklar tarafından gizlenen kısımlar beyazdır. En uzun ve sert yapraklar ise dışta yer alır. Bu dış yapraklar keskin kenarlıdır ve sökme sırasında elde kesikler oluşmasına neden olur. Kökleri ise oldukça yumuşaktır ve kurutulup ıslatıldıktan sonra bile esnekliğini muhafaza eder. Zaman zaman göllerde ve su birikintilerinde bazen de çayırılık alanlarda, çayırlar biçilmeden önce çekilir. Çekme zamanı çayırlarda otların henüz yeşil ve bükülmek için yumuşak olduğu dönemlerdir. Bu işlemlerin yapıldığı çayırlar Peştemaloğlu, Hanımçayırlar, Dede'nin/Duran'ın Gölü olarak sayılabilir. Karadaki otların biçilmesinden önce çayırlardan, daha yükseklerde ise göllerden sökülürler. Cillerin daha yumuşak ve esnek olması için çayırların biçilmesinden hemen önce yani otlar fazla kartlaşmadan (kalınlaşmadan/yaşlanmadan) yaz aylarında çekilmesi gerekmektedir.

Cillerin, koparılmadan ve mümkün olduğu kadar kökünden beyaz kısmı ile sökülmesi tercih edilmelidir. Yıkandıktan sonra, yine cillerden yapılan iplerle desteler halinde bağlanarak yaylaya taşınır ve toprak bacalarda (dam) veya hayvanların ulaşamayacakları yerlerde asılarak kurutulurlar.

Cillerin iplik (çözgü) haline getirilmesine 'cil bükme' denir. Dokuma öncesinde tezgâha gerilecek iplikler hazırlanır. Bu işlem genelde tecrübeli ve yaşlı kadınlar tarafından yapılır. Ciller, uzatma ipleri olarak bükülmeden önce bir kap içerisinde ıslatılır ve yumuşaması sağlanır. Dövme veya ezme gibi bir işlem uygulanmaz. Bükme mekanizması veya teknik bir aleti yoktur. Bükme işlemi bir mekân içinde yapıyor ise başlangıç noktası olarak uygun sağlam bir malzemenin destek olarak kullanılması gerekir. Örneğin; sandalyenin bacağı, karyola ayağı, yere çakılmış ahşap bir ağaç-çam dalı (kazık) dolamanın yapılabilmesi için yeterlidir. Yaygın olarak, bükmenin ilk aşaması, cillerin ayak parmağına dolanmasıdır (Res. 2-4). Cil bükmeye parmağa dolayarak başlamanın nedeni, genelde cil bükmenin açık havada sohbet ortamında gerçekleştirilmesidir. Bükülen cillerin uzun ve tek parça iplik olmasına özen gösterilir. Ciller büküldükçe veya ipler hazırlandıkça bir yumak yapılır. Bükülen ve yumak yapılan ciller kurutulur. Farelerin erişemeyeceği ve güneş alan kuru mekânlarda kış aylarına kadar saklanır. Bazen de havadar ve nemsiz-rutubetsiz bir ortamda örme başlayıncaya kadar bekletilir.

1. 1. 3. Hasır Dokuma Tezgâhı

Hasır tezgâhı diğere cecim, kilim ve çuval tezgâhlarından farklıdır (Res. 6). 4 büyük bazen de bunlara eklenmiş 2 küçük ahşaptan (gergi) meydana gelir. Dokumanın yapılabilmesi için alt ve üstlerde 2, yanlarda da 2 olmak üzere esnemeyen 4 büyük parçanın bulunması yeterlidir. Dikey ve taşıyıcı olan ahşaplar (baş ağaçları) yuvarlak profilli veya köşeli olabilir. Ancak bir duvara dayalı tezgâhın sabit ve esnemen kalabilmesi için hem köşeli hem de ağır ahşaplar dikey olarak kullanılır. Sağ ve soldaki her iki ahşabın başında çevirme mekanizması bulunur. Yatay olarak yerleştirilen ahşaplar (ayaklar) ise uzatmalar içindir (Res. 6) ve uzatma ipleri dokundukça sararak dokuyana yaklaştırmak için daha hafif ve yuvarlak yapılır. Hasır dokundukça sağ ve solda yer alan çevirme kolları döndürülerek dokuma işlemine devam edilir. Dokuyanların altlarına aldıkları birer tabure (isdol) veya yükseltilmiş minderler çalışma ortamı için yeterlidir (Res. 11). Tezgâh boyutu değışebilir. Genelde 1.5 x 2.00 m ölçüleri ideal sayılabilir. Hasırın kesim işleminin ardından yeni bir hasır dokunmayacaksa sökülerek/bozularak başka bir eve veya mekâna ya da

gelecek kışta yeniden kullanılmak üzere kiler/depo/ambara kaldırılabilir.

Dokuma her evde yapılabilmesine karşın her hanenin bir tezgâhı olmaz. Yayıklar gibi tezgahlar da yalnızca bazı evlerde bulunur ve genellikle köyün ortak malları gibi kullanılırlar. Terpink'te dokumaya en uygun ve kullanımı kolay olması nedeniyle en çok tercih edilen tezgâhlar Niyazi Akgül tarafından üretilenlerdir. Hasır dokumada tezgâh dışında herhangi bir dokuma aleti (bıçak, iğne, tel vs.) kullanılmaz. Dokuma işlemleri ip/cil bükmeden hasırın kesilmesine kadar her aşamada çıplak elle gerçekleştirilir.

Hasır dokuyanlar genellikle genç kızlar ve yeni evli kadınlardır. Dokuyanların genç kızlar ve yeni evlenmiş kadınlar olması yakın ilçe ve çevre köylerde de benzer şekildedir. Dokuma işi imece/bedel veya ırgat usulü ile yapılır. Hasır dokuma tek bir bayanın örmesi yerine komşu kızların bir araya gelmesiyle gerçekleştirilir. Bu gelenek, son yıllarda Terpink'ten göçmüş birkaç kadın tarafından yaşatılmaya çalışılmaktadır. Bu devam eden az sayıdaki örnek, geçmişe duyulan özlem ve nostaljiden kaynaklanmakta ve az da olsa hasır dokumacılığının unutulmamasını sağlamaktadır.

Hasır dokuma işlerine genellikle diğer işlerin yoğunluğunun azaldığı sonbaharda başlanır. Uzun gecelerin yaşandığı kış akşamlarının vazgeçilmez uğraşı hasır dokumadır. Gündüz saatlerinde de çalışılmakla birlikte en yoğun çalışılan saatler gündelik işlerin tamamlandığı, uzun gecelerin başladığı akşam-gece saatleridir. Dokuma mekânı genç kızlar için bir sosyalleşme ortamıdır. Genelde dokunacak hasırın sahibi, başta yemek ve çayları olmak üzere kızların veya dokuyanların her türlü temel ihtiyaçlarını karşılar.

1. 1. 4. Dokuma Tekniği

Uzatma ipleri tezgâha dikey olarak arkalı ve önlü sarılmış iplerin asılması/uzatılması ile birçok dokumadan ayrılır (Res. 6, 9). Uzatmalar için iki büyük cil yumak yeterlidir. Özgün hasırda hem uzatma hem de dokumaların ana malzemesi mısırdır. Uzatmalar için cil yoksa eski malzemelerden sökülmüş iplikler de kullanılabilir (Res. 8). Böylece eski kumaş, giysi veya örtülerin ikinci bir kullanımı için imkân da doğmuş olur. Nadir de olsa uzatma ipleri cil yerine keçi kılı, çuval parçalarından da yapılır. Dokumanın düzgün ve

dokuyanların parmakları ile rahat çalışabilmeleri için uzatmaların hafif esnek olması gerekir (Res. 2).

Dokuma şekli kolaydır. Tezgâh üzerine önce bir kenardan başlanarak aşağı yukarı olmak üzere (cilden yapılmış) uzatma ipleri asılır. Uzatmalar arasında bir parmak aralığı mesafe bırakılması yeterlidir (Res. 2, 6-9, 11). Mısır yaprakları bir leğen veya ahşap tekne içerisinde ılık suya daldırılarak veya su ile ıslatılarak yumuşatıldıktan sonra hasır dokuma başlar. Mısır kapçığı, soyağı, köynek veya yaprağı ile bu uzatma ipleri arasında sağ ve soldan dokuma yapılır. İlk sıra başlama olarak isimlendirilir. Bu 'başlama' sırası sıklaştırmadır ve hasırın dar kenarı olacağı için sıkışık ve sağlam dokunur. Ölçüler bu sırada sıkışiktır ve düzen aranmaz fakat yine de ölçülü olmasına özen gösterilir. Hasırın uzun yan kenarları başıdır ve bu kısımlar 'dönme', 'baş dönme' olarak anılır (Res. 6). Dokuma sırasına bir sağdan bir soldan başlanır (Resim 7). Dokuma sırasında uzatma ipleri ikişer ikişer değil iki ayrı mısır yaprağının kısmen bükülerek birer atlaması ile örülür. Bu dokumada yatay dokuma malzemesi olarak kullanılan mısır yaprakları, her bir dikey ipin yani uzatmaların önünden ve arkasından geçirilir (Res. 8).

Desenleri renkli mısır yaprağı veya farklı malzemeden yapılır. Ana zemin mısır yaprağının kurutulmuş şekli gibi açıktır. Genelde köşeli yani geometrik motifler tercih edildiğinden dolayı harflerin oval olanları da geometrik şekillidir. Gül başta olmak üzere çiçek tasviri yaygındır. Bazen vazo tipleri de dokunur. İsim yazma ise en çok talep edilen, özel amacı olan hasırlarda kullanılır. İsimler ve isim baş harfleri, genç kızların veya yeni evlilerin duygularının ifadesidir (Res. 10).

Hasır dokuma 'hasır kesme' ile bitirilerek tamamlanır. Dokuması biten hasır halı asma gibi asılır ve iki üç gün boyunca kurumaya bırakılır. Nemli ortamda dokuma, saklama veya yaprakların aşırı ıslak olması renkte morarmaya ve kararmalara neden olur. Dokuması tamamlanan hasır, kuru mısır yapraklarının rengine sahiptir. Hasır kesmenin ardından arka yüzdeki dokumadan kaynaklı çok uzun fazlalık yapraklar (Resim 6/Resim 7) kısmen kesilir veya tıraşlanarak kullanıma hazır hale getirilir.

Sonuç

Terpink'te, malzemesinin doğrudan doğadan elde edildiği ve günlük yaşamın vazgeçilmez bir parçası olan hasırlar uzun yıllar boyunca maddi açıdan dışarıya bağımlılığı ortadan kaldıran bir ürün olmuştur. Terpink'te hasır dokuma 1990 öncesine kadar gelinlik kızların çeyizlik eşyaları arasına konulacak kadar değerli ve her evin ihtiyacı olarak görülürken bugün unutulma tehlikesiyle karşı karşıyadır. İklim şartlarının değişmesi, sulak alanların kuruması, mısır ekiminin nüfusa bağlı olarak azalması, hasır dokumalarının ortadan kalkmasının ilk nedenidir. Kadın emeğinin bir ürünü olan hasır dokumalar, dokuyucusu kadınların büyük şehirlere göçü ile terk edilmiş gözükmektedir. Bu makalemizde genel özellikleriyle ilgili bilgiler aktararak belgelenmesini sağlamış olmakla birlikte herhangi bir teknik alet veya malzemeye ihtiyaç duymadan gerçekleştirilen cil bükme, hasır örme gibi geleneklerin yaşatılabilmesi ve üretimin devam ettirilebilmesi açısından mesleki okullar ve üniversitelerin ilgili bölümlerine büyük görev düşmektedir. Dar bir coğrafyanın kendine has özellikleri ve bitki türleri ile üretilen bu gelenek, benzer coğrafyalarda belki de teknoloji yardımıyla çok daha fazla yaygınlaşacak ve insanlara ekonomik katkı ve sağlık sunmaya devam edecektir.

Kaynakça

Akyurt, Ç. (2001). Padişah Halk Buluşmasını Temin Eden Törenlerden Birisi: Cuma Selamlığı, *Tarih İncelemeleri Dergisi*, XVI, 201- 204.

Anonim (1998). Hasır, *Türkçe Sözlük*, Cilt 1, Ankara, 592.

Avcı, C. (2002). Kısra, *İslam Ansiklopedisi*, Cilt 26, Türkiye Diyanet Vakfı, 71-72.

Güner, G. (2016). Codex Cumanicus Bağlamında Kumanların/Kıpçakların Gündelik Hayatına Dair Söz Varlığı: Eşya Adları, *Uluslararası Türkçe Edebiyat Kültür Eğitim Dergisi*, 5/4, 1544-1560.

Heyd, U. (1973). *Studies in Old Ottoman Law*, (ed.L. Menage), Oxford: Clarendon Press.

Kaya, H. (2010). Azmizâde Hâletî Divanı'nda Âdet ve Gelenekler, *Divan Edebiyatı Araştırmaları Dergisi*, 5, 133-183.

Koçu, R. E. (1958). Başta Hasır Yakmak, *İstanbul Ansiklopedisi*, Cilt IV, 2166-2167.

Onay, A. T. (2000). *Eski Türk Edebiyatında Mazmunlar ve İzahı*, (Haz. Cemal Kurnaz), Ankara: Akçağ Yayınları.

Özdemir, A. (2012). Kalkolitik Smintheon (Gülpınar)'da Dokumacılık ve Halıcılık, *Anadolu-Anatolia*, 38, 139-153.

Özgişi, T. (2021). Osmanlı Adalet Sisteminde Bireysel Başvuru Hakkı, *Yalova Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 8, 52-66.

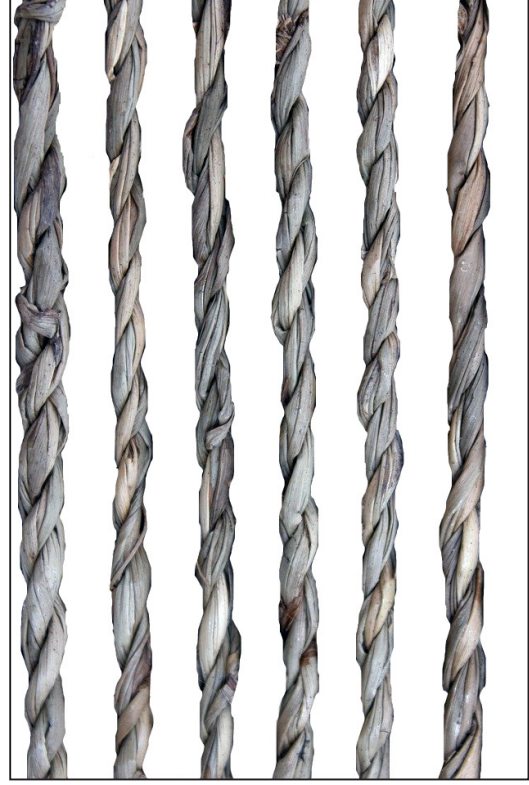
Tavkul, U. (2003). Codex Cumanicus ve Karaçay-Malkar Türkçesi, *Türk Dünyası Dil ve Edebiyat Dergisi*, 15, 45-81.

Tirmizi, Ebû İsâ Muhammed b. İsâ. (1981). *Sünen-i Tirmizi*, Cilt 4, (Çev. Osman Zeki Mollamehmetoğlu), İstanbul.

Ekler

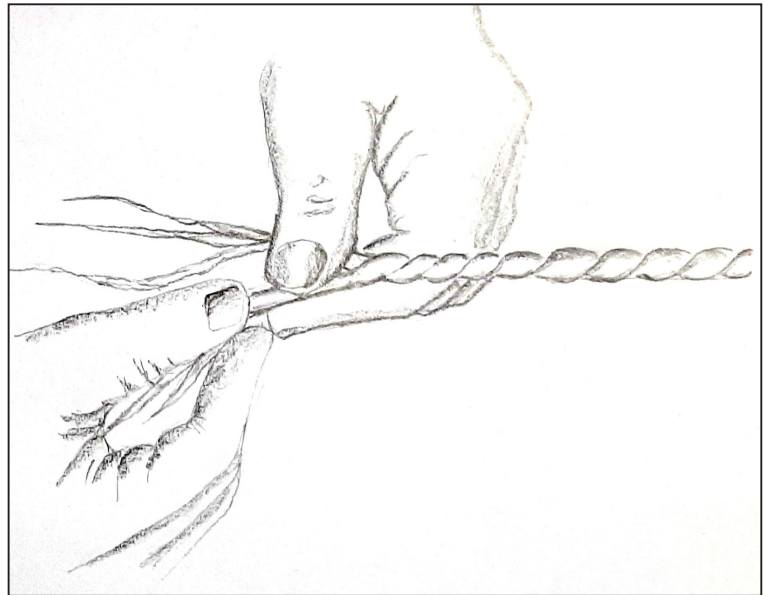
Resim 1: Hasırın Ana Maddesi-Cil.

Resim 2: Cilin Bükülmüş Hali.

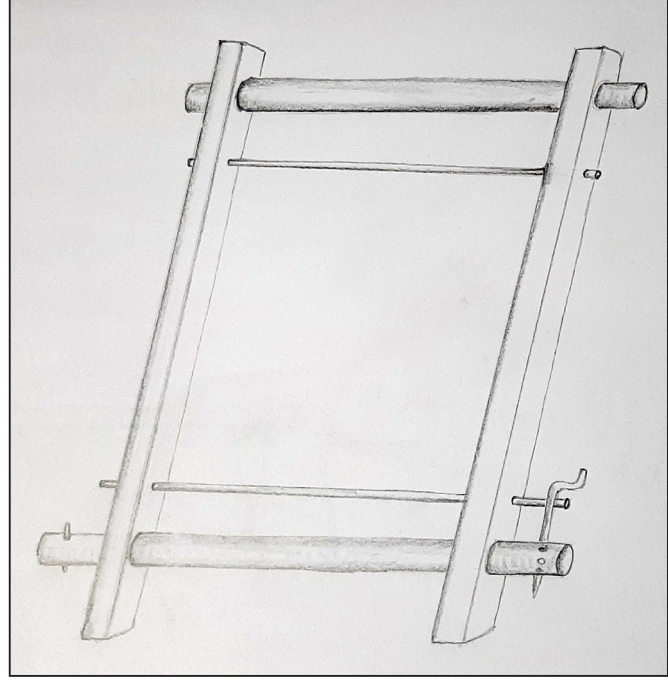
Resim 3: Ayak ile Cil Bükme.

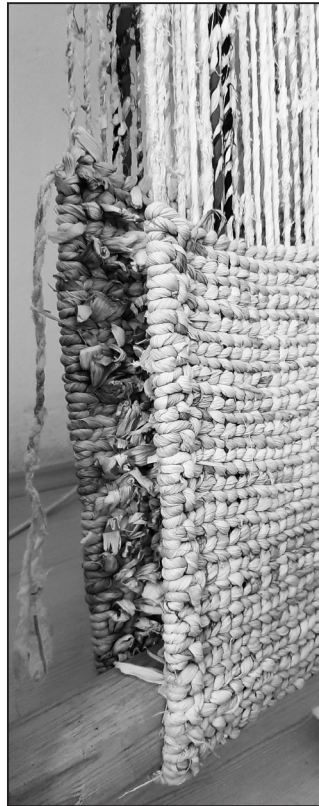
Resim 4: El ile Cil Bükme.

Resim 5: Hasırın Ana Maddesi-Mısır.

Resim 6: Hasır Tezgahı-Dezgah.

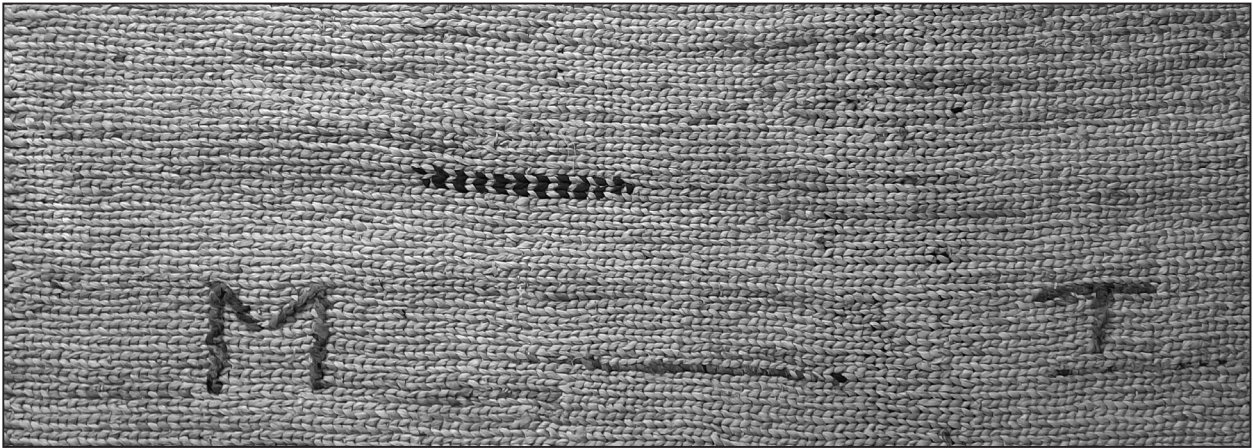
Resim 7: Tezgah'ta Hasır. Ön ve Arka Yüz.

Resim 8: Uzatma İplerle Hasır Dokuma.

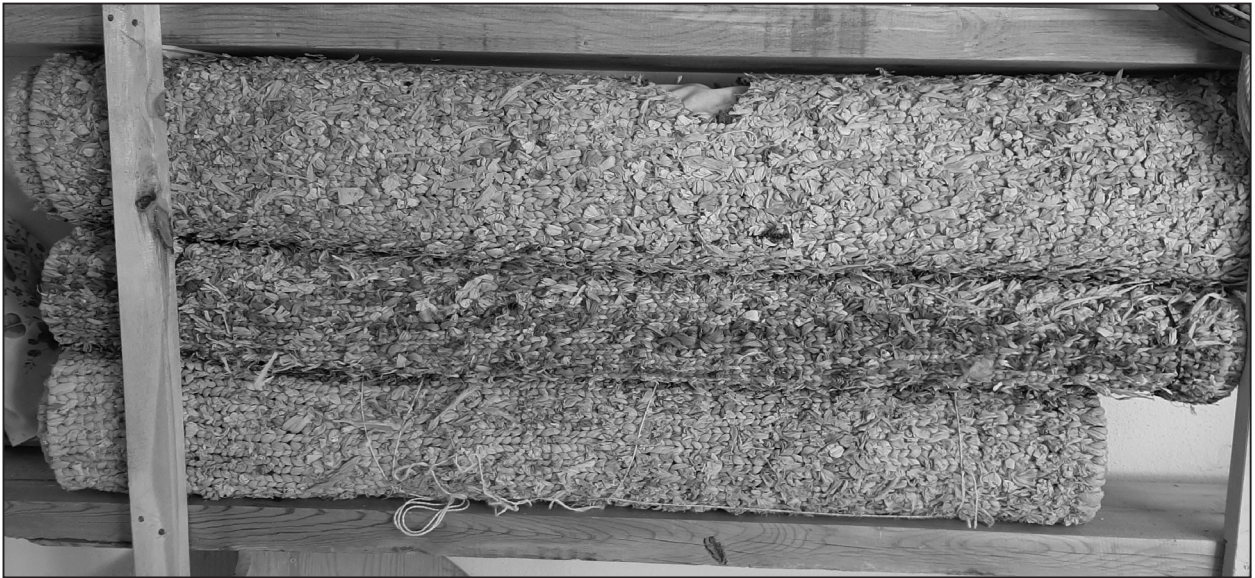
Resim 9: Uzatma Cillerle Hasır Dokuma.

Resim 10: Hasır İsim Baş Harfleri (M: Meryem, T: Tahsin).

Resim 11: Uzatma İplerle Hasır Dokuma Örneği.

Resim 12: Hasırların Saklanması-İstifi.

İremir Höyük 2020 Yılı Kurtarma Kazısı

**Erol USLU, Doç. Dr. Hanifi BİBER,
Prof. Dr. Rafet ÇAVUŞOĞLU,
Doç. Dr. Hakan YILMAZ,
Dr. Öğr. Üyesi Sabahattin ERDOĞAN,
Araş. Gör. Sinan KILIÇ**

”

İremir Höyük 2020 Yılı Kurtarma Kazısı*

Rescue Excavation at İremir Mound in 2020

Erol USLU**

Hanifi BİBER***

Rafet ÇAVUŞOĞLU****

Hakan YILMAZ*****

Sabahattin ERDOĞAN*****

Sinan KILIÇ*****

Özet

İremir Höyük; Van ili, Gürpınar ilçesi, Otbiçer Mahallesi'nin kuzeydoğu kesiminde yer almaktadır. Biri doğuda diğeri batıda yer alan ve birbirlerine kısa bir boyunla bağlı iki ayrı tepeden oluşan çifte höyük şeklindedir. İremir Höyük, ilk kez 1956 yılında Charles Burney tarafından kayıt altına alınmış ve Aynur Özfırat öncülüğünde araştırılmış olup Van Gölü çevresinde yer alan ve arkeoloji dünyasında bilinen önemli höyüklerden biridir. Van Müze Müdürlüğü yetkilileri tarafından farklı zamanlarda alanda yapılan incelemelerde, büyük bölümü geçmiş yıllarda yapılmış olan kaçak kazılar nedeniyle höyüğün büyük ölçüde tahrip olduğu tespit edilmiştir. Bu nedenle höyükte bir kurtarma kazısı yapılmasına karar verilmiş ve Van Müze Müdürlüğü başkanlığında çalışmalar gerçekleştirilmiştir. G10 ve H10 plan karelerinde yürütülen kazılarda, özellikle H10 plan karesi içerisinde gerçekleştirilen bulgular neticesinde höyüğün, İlk Tunç Çağı ve Demir Çağı boyunca yerleşim gördüğü saptanmıştır. Özellikle kaçak kazı çukurundaki kesit çalışmalarından, İlk Tunç Çağı'nda çok katmanlı ve uzun süreli bir yaşam sürdürüldüğü tespit edilmiştir. H10 açmasında ortaya çıkarılan mimari kalıntılar ve ele geçen buluntular bu dönemde önemli bir yapılaşmanın olduğuna işaret etmiştir. Arkeolojik bulgular neticesinde İremir Höyük'teki İlk Tunç Çağı kültürünün, bölgede daha önce arkeolojik kazıları yapılmış diğer merkezlerde tespit edilmiş olan Erken Transkafkasya Kültürü'ne (Karaz ya da Kura-Aras) ait olduğu anlaşılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Van, Gürpınar, İremir Höyük, İlk Tunç Çağı, Demir Çağı

* Geliş Tarihi: 17.10.2021- Kabul Tarihi: 04.01.2022

** Müze Müdürü, Van Müze Müdürlüğü, Yalı Mahallesi, Kale Sokak No: 2 İpekyolu İlçesi / Van / Türkiye, erol.uslu@ktb.gov.tr, ORCID ID: 0000-0003-4494-564X

*** Doç. Dr., Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Arkeoloji Bölümü Zeve Kampüsü Tuşba İlçesi - Van / Türkiye, hbiber@yyu.edu.tr, ORCID ID: 0000-0003-3719-4120

**** Prof. Dr., Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Arkeoloji Bölümü Zeve Kampüsü Tuşba İlçesi-Van / Türkiye, rcavusoglu@yyu.edu.tr, ORCID ID: 0000-0002-0049-902X

**** Doç. Dr., Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Arkeoloji Bölümü Zeve Kampüsü Tuşba İlçesi - Van / Türkiye, hakanyilmaz@yyu.edu.tr, ORCID ID: 0000-0002-2399-5085

***** Dr. Öğr. Üyesi, Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Arkeoloji Bölümü, Tuşba İlçesi - Van / Türkiye, sabahattinerdogan@gmail.com, ORCID ID: 0000-0002-1957-0279

***** Araş. Gör. Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Arkeoloji Bölümü, Tuşba İlçesi - Van / Türkiye, sinankilic@yyu.edu.tr, ORCID ID: 0000 0003 3424 4081

Abstract

İremir Mound is located northeast of the village of Otbiçer, district in the Gürpınar of Van Province, eastern Türkiye. İremir Mound, which consists of two separate hills, one in the east and the other in the west, connected by a short ridge, is in the form of a double mound. İremir Mound was first recorded by Charles Burney in 1956. It was explored under the leadership of Aynur Özfirat, and is one of the important mounds around the Lake Van. In the exploration carried out in the area at different times by the authorities of the Van Museum Directorate, it was determined that the mound was largely destroyed due to illegal excavations, most of which were carried out in the past years. Therefore, it was decided to conduct a rescue excavation in the mound and the works were carried out under the presidency of the Van Museum Directorate. It has been determined that the mound was inhabited during the Early Bronze Age and Iron Age, as a result of the excavations carried out in the plan squares G10 and H10, and especially the archaeological excavations in the plan square H10. The existence of multi-layered and long-term life in the Early Bronze Age has been determined especially from the cross-section studies in the illegal excavation pit. Architectural remains and finds in plan-square H10 indicated that there had been an important settlement construction in this period. As a result of archaeological findings, it was understood that the early bronze age layers in İremir Mound had belonged to the Early Transcaucasian Culture (Karaz or Kura-Aras), which was identified in other centers where archaeological excavations were made in the region.

Key Words: Van, Gürpınar, İremir Mound, Early Bronze Age, Iron Ages

Giriş¹

Van ilinin 26 km güneyinde bulunan Gürpınar ilçe merkezinin 2,5 km kadar güneydoğusunda, Gürpınar ilçesine bağlı Otbiçer Mahallesi'nin hemen kuzeydoğu kesiminde yer alan İremir Höyük (Resim 1), biri doğuda diğeri batıda olmak üzere birbirlerine kısa bir boyunla bağlanan iki ayrı tepeden oluşan çifte höyük biçimindedir. Van Kültür Varlıklarını Koruma Bölge Kurulunun kayıtlarında “İremir Höyüğü (İremir 1) ve Yerleşim Alanı (İremir 2)” adıyla tescilli olan alanın Batı Tepesi yaklaşık 160 m çapında dairesel yapıdadır. Batı, kuzey ve güney yönlerde, İremir 2 ile bağlantılı olduğu doğu yamaca göre daha eğimli olan höyüğün yüksekliği batıda yaklaşık 20 m iken, kuzeyde 18 m olarak ölçülmüştür. Höyüğün güneydoğusundaki İremir 2 Tepesi; 225x155 m ölçülerinde, oval bir alanı kaplamaktadır (Resim 2).

1. Araştırma Tarihi

Daha önce gerçekleştirilen arkeolojik araştırmalar neticesinde mevcudiyeti bilinen alan, İremir adıyla ilk kez Charles Burney'in 1956 yılında bölgede yapmış olduğu araştırmaların sonucunda yayınladığı makalede karşımıza çıkar (Burney, 1957: s. 43). Bu makalede yer alan haritada 204 sıra numarasıyla İremir (Gürpınar) ve

205 sıra numarasıyla da İremir II (Gürpınar) isimleri geçmekte; ancak bu yerlerle ilgili herhangi bir ayrıntı verilmemektedir. Ancak haritadan söz konusu yerlerin bugünkü İremir Höyük olduğu anlaşılmaktadır. Burney, bir başka yayınında ise İremir Höyük'te tespit edilen ve Kalkolitik ve Erken Tunç Çağı'na tarihlendirilen çanak-çömleklerin değerlendirmesini yapmıştır (Burney, 1958: s. 178-187).

Höyük, Aynur Özfirat tarafından 2006 yılında Van ilinde yürütülen yüzey araştırmalarına ilişkin yayınlarda da Geç Kalkolitik Çağ ve İlk Tunç Çağı yerleşmeleri arasında sayılmaktadır (Özfirat, 2008: s. 197-198).

2. Karelaj ve Topografik Çizim Çalışmaları

Kazıya başlanmadan önce höyük üzerinde incelemeler yapılmış ve höyük yüzeyinin 10 x 10 m büyüklüğünde karelere bölünmesine karar verilmiştir. Daha sonra alanın hava fotoğrafı üzerine bu plan kare sistemi oturtulmuştur. Ortaya çıkan kareler kuzey-güney yönünde harflerle, batı-doğu yönünde ise rakamlarla adlandırılmıştır. Tescil edilmiş olan sit alanının ikinci bölümünü oluşturan “Yerleşim Alanı (İremir-2)”, hazırlanan karelaj sistemi içine dâhil edilmiştir.

¹ Bu makalenin içeriği; Atatürk Üniversitesi, Bilecik Şeyh Edebali Üniversitesi, Ondokuz Mayıs Üniversitesi ile Arkeoloji Haber işbirliğinde hazırlanan ve 19-21 Şubat 2021 tarihleri arasında online olarak gerçekleştirilen, “MÖ III. Binyılda Anadolu: Genel Durum ve Son Dönem Araştırmaları” adlı Webinar'da bildiri olarak sunulmuştur.

1/5000 ölçekli harita üzerinde işaretlenmiş olan höyüğün en yüksek yerindeki betondan yapılmış kadastro direğinin dibi, deniz seviyesinden 1786,90 m'dir. Bu yükseklik 1787,00 m olarak kabul edilerek kazı çalışmaları sırasında alınan seviyeler buna göre ölçülmüştür.

Kazı çalışmaları sırasında höyüğün kuzey-güney ve doğu-batı yönündeki yüzey profillerinin çizimleri tamamlanmıştır. Buna göre höyüğün çapının kuzeydeki kanaldan güneydeki yola kadar 160 m, yüksekliğinin 18 m; doğu-batı yönünde ise çapının yine 160 m, yüksekliğinin ise 20 m olduğu anlaşılmıştır.

3. Kazı Çalışmaları ve Mimari Bulgular

Gerek Van Müze Müdürlüğü yetkilileri gerekse Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi Arkeoloji Bölümü öğretim üyeleri tarafından farklı zamanlarda alanda yapılan incelemeler sırasında geçmiş yıllarda yapılmış kaçak kazılar nedeniyle höyük yüzeyinin büyük ölçüde tahrip olduğu görülmüştür. Bu nedenle hem höyüğün tahribatının önlenmesi hem de Gürpınar Ovası ve dolayısıyla Van Bölgesi'nin arkeolojik dönemlerine ışık tutacak bilgilerin yok olmadan ortaya çıkarılması amacıyla höyükte bir kurtarma kazısı yapılmasına karar verilmiş olup kazılar 2020 yılı Eylül ve Ekim aylarında yapılmıştır.²

Kazı çalışmalarının planlaması, höyükte önceki yıllarda yapılmış kaçak kazılar dikkate alınarak yapılmıştır. Bu çalışmalarla hem kaçak kazıların neden olduğu tahribatın temizlenmesi hem de burada oluşan kesitten hareketle höyükteki arkeolojik tabakaların durumu anlaşılacak istenmiştir. Bu planlama dâhilinde yürütülen kazı çalışmaları, höyüğün kuzeye bakan yüzünde yer alan ve üzerinde iki kaçak kazı çukuru bulunan G10 plan karesinde ve buraya güney yönde bitişik, içerisinde biri büyük boyutlu olmak üzere kaçak kazı çukurları bulunan H10 plan karesinde yapılmıştır.

3. 1. G10 Açması Kazı Çalışmaları

G10 plan karesinin kuzey yarısında 4,5 x 9 m büyüklüğündeki alanın yüzey yükseklikleri 1782,88 – 1779,42 m arasındadır. Güney kenarda iki büyük kaçak kazı çukuru görülmektedir. Bunlardan batıdakinin çapı yaklaşık 4 m, derinliği 1 m; doğudakinin boyutları ise 4 x 2,5 m, derinliği ise 0,5 m kadardır. Her iki çukurun toprağı kuzey kenarlarına yığılmıştır. Açmanın doğu kenarında ayrıca daha küçük bir kaçak kazı çukuru vardır. Bunun boyutları da 2 x 2,5 m ve derinliği 0,5 m'dir (Resim 3).

G10 açmasının güneybatı köşesindeki en yüksek kesimden başlatılan kazılarda, yaklaşık 1 m derinlikte sert bir yüzey tespit edilmiştir. Kazı ilerledikçe aynı sert yüzey, açmanın kuzeydoğu ve kuzeybatı köşelerindeki kaçak kazı çukurlarında da ortaya çıkmıştır. Pudra kıvamındaki yüzey toprağının altında açığa çıkan döküntü taşların, eski höyük yüzeyini oluşturduğu düşünülmüştür. Zira, höyüğün güney ve doğu yamaçları bu türden döküntü taşlarla kaplıdır. Döküntü halinde ortaya çıkarılan taşların altında, batı kenarında basamaklar halinde derinleşen yerlerde, bazıları 60 x 60 cm büyüklüğünde iri kireç taşı bloklar ortaya çıkmıştır. Bu bloklar burada büyük bir duvarın yer alıyor olabileceğine işaret etmektedir. Bu taşların henüz hangi döneme ait olduğu anlaşılmayan mimari kalıntıları gösterdiğine kuşku yoktur. Durumu anlayabilmek için kazı çalışmalarının önümüzdeki yıllarda devam ettirilmesi gerekmektedir (Resim 4).

3. 2. H10 Açması Kazı Çalışmaları

G10 açması kazı çalışmalarıyla birlikte H10 açmasının 5 x 10 m büyüklüğündeki kuzey yarısında da kazılar başlatılmıştır. Açmanın en yüksek yeri olan güneybatı köşesi, deniz seviyesinden 1785,90 m, en alçak yeri olan kuzeydoğu köşesi ise deniz seviyesinden 1783,30 m yüksekliktedir. Bu alanın güneydoğu köşesinde büyük ve derin bir kaçak kazı çukuru bulunmakta; aynı alanın kuzey kenarının ortasında daha eski bir kaçak kazı çukurunun sığ izi belli olmaktadır.

Kazı çalışmaları daha çok bu açmada yürütülmüştür. Bir taraftan açmanın güneydoğu köşesinde yer alan, 3 m çapında ve 3,1 m derinliğindeki kaçak kazı çukurunun temizliği yapılmış, aynı zamanda açmanın en üst kotu

² Kazımıza izin veren ve maddi ve manevi destek sağlayan T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı, Kültür Varlıkları ve Müzeler Genel Müdürlüğüne, Gürpınar Kaymakamlığı ile Gürpınar Belediye Başkanlığı'na, ayrıca özverili çalışmalarından dolayı tüm ekip üyelerine teşekkür ederiz.

olan güneybatı köşeden kazılara başlanarak höyük yüzeyinden yaklaşık 1,5 m derinliğe kadar inilmiştir.

Kazı çalışmalarında açmanın üst kotundan itibaren 0,2 m kadar olan yüzey toprağının (1. Tabaka) altından döküntü şeklinde taşlar ortaya çıkmaya başlamıştır. Döküntü taşların altından, sağlam durumda mevcut hali 1,5 m uzunluğunda olan taş duvar kalıntısı açığa çıkmıştır. Duvarın kuzeye bakan yüzü belirgin olduğu halde güney yüzü açma kesitinin içinde kalmaktadır. Bu seviyede 0,7 m kalınlıktaki tabakada bulunan bazı seramik parçalarından dolayı bu kalıntının Demir Çağı'na ait olabileceği düşünülmüş ve yüzey toprağı altındaki bu katman "2. Tabaka" olarak adlandırılmıştır. Açmanın güney kesitinde, sözü edilen duvarın altında kül ve kömürleşmiş parçalar içeren bir tabakanın (3. Tabaka) devam ettiği görülmüştür. Bu tabaka ve içindeki seramik parçaları sözü edilen duvarın direk olarak İlk Tunç Çağı'na ait bir yüzeyin üzerine oturduğunu göstermektedir.

Bu tabakanın altında ortaya çıkan küllü bir katmanın altında, 1784,60 m kotundan başlayan ve 1783,60 m kotuna kadar devam eden 1 m kalınlıktaki yapı katında, yer yer yıkılmış ve tahrip olmuş durumda kerpiç duvar kalıntıları ortaya çıkarılmıştır. Gerek bu kalıntılar ve gerekse ele geçen seramik parçaları söz konusu yapı katlarının İlk Tunç Çağı'na ait olduğunu belirlemektedir.

Açmada ortaya çıkarılan mimari kalıntılar arasında en dikkat çeken, kaçak kazı çukurunun batı bitişiğinde yer alan ve aynı mimari evrenin iki farklı dönemi olduğu düşünülen 4. ve 5. tabakalara denk gelen "Mekân H10.1" no'lu yapı kalıntısıdır. Tabanı deniz seviyesinden ortalama 1783,33 m yüksekte olan bu yapı; 0,3 m kalınlığında; altta küçük taş, üstünde kerpiçle örülmüş duvarlara sahip olup kuzeydoğu-güneybatı yönünde uzanmaktadır. Dıştan 3,75x1,65 m ölçülerindedir. Orta kısımda yapıyı iki bölüme ayıran bir kerpiç duvar kalıntısı bulunmaktadır. Güney yarısı sert bir tabana sahip olan yapının kuzey yarısında yoğun bir yangın izi açığa çıkmıştır (Resim 5). Yapılan kazılarda yapının kuzey bölümünde, parçalanmış vaziyette ve yangına maruz kalmış İlk Tunç Çağı'na tarihlenen bir küp ile kaçak kazı çukurunun kesitlerinde, aynı seviyede ele geçen karbonlaşmış buğdaylar, "Mekân H10.1" olarak adlandırdığımız bu yapının bir depo yapısı ile ilişkili olabileceğine işaret etmektedir.

İremir Höyük'teki kazı çalışmalarının temel amaçlarından biri, H10 plan karesi içinde kalan büyük ve derin kaçak kazı çukurunu temizlemek ve kesitlerini inceleyerek höyüğün tabaka durumunu tespit etmektir. Bu amaçla H10 açmasının güneydoğu kesimindeki bu çukurdan atılan ve H11 açmasına doğru yayılan toprak kaldırılmış, çukurun içi tamamen temizlenmiştir. Çukurun zemini, deniz seviyesinden 1781,20 m olarak ölçülmüştür. Burada yürütülen temizlik ve kazı çalışmalarında güney kesitte bir kerpiç duvarın izi tespit edilmiştir. Hayvan delikleri nedeniyle tahrip olan bu duvar ile yanlarındaki tabakalar aşağı doğru sert bir tabana kadar izlenmiştir. Ayrıca kesitteki kerpiç duvarın temel taşlarının kaçak kazı çukurunun güneybatı köşesinde de devam ettiği görülmüştür. Açığa çıkarılan taban üzerinde taş ve kerpiç parçalarının yer aldığı gözlenmiş, kaçak kazı çukurunun batı kesitinde bu tabanın küçük taşlarla örülen ince bir duvarla sınırlandırıldığı anlaşılmıştır. Ayrıca kuzeye doğru hafif eğimli olan tabanın bu kesimindeki toprak rengi, burada bir yangın evresi olduğunu göstermiştir.

Temizlenen kaçak kazı çukurunun doğu kesitinin alt kısmında, daha düşük kotta kerpiç bir duvarın yüzeyi tespit edilmiştir. Yaklaşık 1 m yüksekliğinde, açık kahverengi, homojen ve sert yapıya sahip olan bu duvarın çukurun dibine kadar indiği görülmüştür. Kuzey-güney yönünde uzandığı anlaşılan bu duvar, çukur dışında saptanan İlk Tunç Çağı'na ait mimari kalıntıların yönleriyle uyum içindedir. Her ne kadar çukur buradaki kaçak kazının dibine kadar temizlenmiş olsa da ana kayaya henüz inilmemiş, bu nedenle höyükteki arkeolojik tabakaların daha da derine indiği ve açmanın diğer kesimlerinde, henüz inilememiş olan düşük kotlarda önemli mimari kalıntıların var olduğu kanaatine varılmıştır (Resim 6).

4. Geçici Höyük Stratigrafisi

H10 plan karesinde bulunan büyük çukurun temizlenmesinden sonra kesitlerde ve açmanın kazı yapılan diğer kesimlerinde tespit edilen bulgular ve buluntular ışığında höyükte, mevcut durum itibarıyla, biri yüzey toprağı olmak üzere 8 tabakanın var olduğu değerlendirilmiştir. Bunlardan 2. tabakanın Demir Çağı'na, 3-8 numaralı tabakaların ise İlk Tunç Çağı'na ait olduğu, 4. ve 5. tabakaların ise ikişer evreli oldukları tespit edilmiştir. Aşağıdaki tabakalanma ve özellikleri

H10 açmasının güney kesitine göre tanımlanmıştır (Resim 7).

1. Tabaka (Yüzey Toprağı): En üstte ortalama 20 cm kalınlığında yüzey toprağı bulunmaktadır. Yumuşak ve pudra kıvamında bir tabaka halindeki bu toprağın, höyüğün kuzey ve kuzeybatı yamacını kapladığı anlaşılmaktadır. Höyük yüzeyindeki eski yapılardan kalmış olduğu düşünülen taşlar, höyüğün güney ve güneydoğu yamaçlarında halen açıkta bulunmaktadır. H10 açmasının güney kesitinde bu taşların batıya doğru yer yer yüzeye çıktığı görülmektedir.

2. Tabaka (Olası Demir Çağı): Yüzey toprağının altında, ortalama 40 cm kalınlığında bej-gri renkte killi bir tabaka halindedir. Bu tabakanın batı kısmında döküntü halinde taş yığını yer almaktadır. H10 açmasının güney kesitinin batısında, sözü edilen taş yığını içinde bir duvar kalıntısı olduğu ve bunun daha alttaki küllü bir başka tabaka üzerine oturduğu anlaşılmaktadır (Resim 8). Tabakada ele geçen seramik parçaları arasında az sayıda Demir Çağı özelliği gösteren parçalar bulunmaktadır. Duvar kalıntısı ve seramiklerin yanı sıra tabakanın stratigrafik seviyesi de bu tabakanın Demir Çağı tabakası olduğunu düşündürmektedir. Ancak kesin bir yargıya varabilmek için devam edecek kazılardan elde edilecek sonuçlara bakmak gerekir. Önümüzdeki yıllarda yapılacak kazıların bu konudaki bilgileri netleştireceği ümit edilmektedir.

3. Tabaka: H10 açmasının güney kesitinin batı köşesindeki doğuya doğru eğimli kül birikintisi, ele geçen seramik parçalarına göre en üstteki İlk Tunç Çağı tabakası olarak tanımlanmıştır. Çünkü bu eğimli kül birikintisinin altında daha düz ve koyu renkli bir taban uzanmaktadır. Buna göre, en kalın yeri 60 cm olan bu eğimli kül birikintileri olduğu yere yığılmış ve anlaşıldığı kadarıyla Demir Çağı'nda burada bir bina inşa etmek için kazılmıştır. Bu evre, gelecek yıllarda batı yönde daha iyi incelenebilecektir.

4. Tabaka: Kesitin batı ucundaki koyu renkli taban, Demir Çağı'na tarihlenen tabaka altında kesitin doğu ucuna kadar izlenebilmektedir. Doğuda, kaçak kazı çukurunun güney kesitinin üst kısmında 80 cm kalınlığındaki bu tabaka içinde kerpiç parçaları ayırt edilmektedir. Bu dolgunun batısında 1 m yüksekliğinde, 50 cm kalınlığında ve hafif batıya doğru yaslanmış bir kerpiç duvar vardır. Kaçak kazı çukurunun kenarında bu duvarın temelini oluşturan bir traverten

bloğu açığa çıkmış ve bu bloğun hizasındaki dolgu "5. Tabaka" olarak tanımlanmıştır. Kerpiç duvarın doğusundaki dolgu yatay katmanlar halinde birikmiş iken, batısındaki dolgu duvardan itibaren batıya doğru eğimlidir. Bu birikinti, açmanın bu kesiminde kesitten itibaren kuzeye doğru uzanan hafif eğimli bir taban ve "Mekân H10.1" diye adlandırdığımız yapının üzerini örtmektedir. Kuzeydoğu-güneybatı yönünde uzanan bu yapının, güney kesitindeki kerpiç duvar ile ilişkili olduğu açıktır ve dolayısıyla kesitteki kerpiç duvar da aynı yönde uzanıyor olmalıdır. Güney kesitinin batı kesiminde aynı birikinti tabakalarının yeniden yükselmeye başlaması, burada üst kısmı açığa çıkan duvar kalıntısıyla birlikte düşünülmelidir. Söz konusu kalıntılar, H10 plan karesinin henüz kazılmamış olan güney yarısında en az 5 m genişliğinde bir mekânın varlığını düşündürmektedir. Böyle bir yapının, açmanın doğusunda açığa çıkarılan Mekân H10.1 ile birlikte aynı mimari evrenin farklı birimlerini oluşturduğu açıktır.

5. Tabaka: Kerpiç duvarın altındaki taş temelin hizasında uzanan 20 cm kalınlığındaki tabakadır. İnce kül katmanlarından oluşan gri renkli bu tabaka 4. Tabaka'nın alt evresi olarak tanımlanmalıdır. Buna göre 4. ve 5. tabakalar aynı mimari evrenin iki farklı dönemi olarak düşünülmelidir. Mekân H10.1'in kuzey kesiminde yangın izleri içinde ortaya çıkan depo küpünün durumu, bir yangın sonucu çöken yapının altında kalarak ezildiği izlenimi vermektedir. Aynı yangın izi, açmanın güney kesitindeki kerpiç duvarda görülmez. Mekânın üzerine denk gelen 4. Tabaka içindeki kerpiç parçaları, buradaki yapının bir yangından sonra yeniden tamir edildiğine işaret etmektedir. Ayrıca kaçak kazı çukurunun kuzeydoğu köşesinde açığa çıkan ve güneye doğru yıkılmış olan kerpiç duvarın da 5. Tabaka ile ilişkili olduğu anlaşılmaktadır. Bu yıkık duvarın üzerindeki taban seviyesi (1782,90 m) ile altındaki taban seviyesi (1782,70 m) bu evrenin kalınlığına eşittir. Açmada ele geçen seramikler ve mimari bulgular, 3., 4. ve 5. tabakaların İlk Tunç Çağı'na ait yapı katları olduklarını belgelemektedir.

6. Tabaka: Ortalama 80 cm kalınlığında, kalker kırıntıları ve gri renkli kül tabakalarından oluşan bir tabakadır. Kaçak kazı çukurunun güney kesitinde bu tabaka içine 40 cm derinliğindeki bir çukurun kazılmış olduğu görülmektedir. Bu çukurun dibi, kimilerininin

çapı 5 cm'yi bulan oldukça iri, yanmış odun parçalarıyla doludur. Çukurun çapı belli olmamakla birlikte, bunun olasılıkla seramik pişirmek için hazırlanmış olan büyük bir ateş çukuru olduğu açıktır. Henüz seramik fırınlarının bilinmediği bu dönemde, koyu renkli açıkta seramik kapların, içi odun ve çalı parçalarıyla doldurulan bu tür çukurlara yığılıp üzeri tamamen yine odun ve çalı parçalarıyla kapatılarak pişirilmiş olduğu düşünülmektedir.

7. Tabaka: Ortalama 70 cm kalınlığında, açık kahverengi, sert bir kil tabakası halinde kaçak kazı çukurunun doğu ve güney kesitinde izlenebilen bir tabakadır. Kalın bir kerpiç duvara ait olduğu düşünülen bu tabakanın niteliği kazılar ilerledikçe anlaşılacaktır.

8. Tabaka: Kesitin en altındaki kül katmanlarından oluşan tabakadır. Kaçak kazı çukurunun en alt kısmında izlenen bu tabakanın 40 cm kalınlığında olduğu, ancak daha derine gittiği anlaşılmaktadır. Bu tabakanın niteliği de bir önceki gibi kazılar ilerledikçe anlaşılacaktır.

5. Buluntular

İremir Höyük'te G10 açmasında yürütülen kazı çalışmalarında yamaç akıntısı olduğu anlaşılan yüzey toprağı içinde amorf durumda seramik parçalarının yanı sıra, iki adet kemik bız, bir adet taş boncuk ve obsidyen dilgi parçası ile işlenmiş oldukları düşünülen kemik aletler ele geçmiştir. Höyüğün eğimi nedeniyle meydana gelen akıntı nedeniyle burada ele geçen seramiklerin Demir Çağı ve İlk Tunç Çağı'na ait oldukları tespit edilmiştir. Yüzeyde ve açma içerisinde ele geçen seramikler arasında bulunan boya bezemeli iki parçadan birinin Orta Tunç Çağı, diğerinin de Geç Demir Çağı'na ait olduğu değerlendirilmektedir. Kemik ve taş aletler ile boncuk ve obsidyen dilgi parçasının dönemi ile ilgili ise şimdilik bir yorumda bulunmak mümkün görünmemektedir (Resim 9).

H10 açmasından ve bu açma içindeki kaçak kazı çukurundan boşaltılan toprak içinde çok sayıda İlk Tunç Çağı'na ait seramik parçaları ile kemik parçaları, bronz bir ok ucu (?), yeşil çakmak taşından küçük bir üçgen dilgi, uç kısmı kırık obsidyen ok ucu, işlenmiş bir kemik parçası ve kare şeklinde bir boncuk ile çok sayıda havaneli ve ezgi taşı olduğu değerlendirilen taş alet ele geçirilmiştir.

Höyükte ele geçen buluntuların büyük bölümünü çoğu amorf durumda olan seramikler oluşturmaktadır. Bu seramikler arasında az sayıda Orta Çağ, dalgalı hat şeklinde bezemeye sahip üç adet Geç Demir Çağı ve alt alta çizgi halinde zikzak motiflerinden oluşan boya bezemeli, olasılıkla Orta Tunç Çağı'na ait bir adet seramik parçası dışında, yapılan kazıda genel olarak İlk Tunç Çağı ve Orta Demir Çağı'na ait seramik parçaları toplanmıştır.

Orta Demir Çağı seramikleri kırmızı astarlı az sayıdaki mallar ile büyük bir bölümü kahverengikiremit renkli mallardan oluşmaktadır. Kap formları arasında dışa kalınlaştırılmış ya da basit ağızlı çanak çömlek tipleri dikkati çekmektedir. Bu tür seramik kaplar açıkta ve çark yapımıdır.

İlk Tunç Çağı seramikleri büyük oranda Erken Transkafkasya Çanak-Çömleği özelliği göstermektedir. Biri dışında parçalar halinde ele geçen seramikler çoğunlukla koyu yüzlü ve parlak ağızlıdır. Ancak ağızsız örnekler de bulunmaktadır. Kahverengi, gri ve siyah hamurlu mallardan oluşan çanak-çömlekler arasında en dikkati çekenler Erken Transkafkasya Kültürü'ne özgü dışı siyah, içi kırmızı/kahverengi renkteki çift renkli mal grubudur. Tümü el yapımıdır. Ele geçen parçalar arasında kazıma, kabartma ve yiv/oluk bezemeli birkaç örnek bulunmaktadır. Ayrıca yine bu kültürün ayırt edici özelliği olan Nahcivan Kulplar da bazı gövde parçaları üzerinde ya da sadece kulp parçası olarak ele geçmiştir (Resim 10).

Kazı çalışmalarında gerek yüzeyde ve gerekse açmalarda kum taşı, çakıl taşı ve çakmak taşı gibi farklı cins taşlardan üretilmiş tüm ya da kırılmış halde havaneli ve ezgi taşı olduğu değerlendirilen taş aletler bulunmuştur. Havanelilerden bazılarının üzerinde, yoğun kullanımdan dolayı aşırı aşınma olduğu gözlenmiştir. Taş aletler arasında üst bölümü, ip benzeri bir nesnenin bağlanması için iç bükey olarak biçimlendirilmiş, ağırlık olduğu tahmin edilen bir alet dikkat çekicidir. Bunların dışında yuvarlak veya oval yapılı çakıl taşı ve çakmak taşından üretilmiş, muhtemelen sapan taşı olarak kullanılmış taş aletler de ele geçmiştir (Resim 11).

Höyükte ele geçen çok sayıda kemikten iki adedinin işlenmiş kemik alet olduğu anlaşılmıştır. "Kemik alet", kemik, diş, boynuz ve fildişi gibi çeşitli malzemelerden yapılmış aletleri tanımlamak için kullanılan genel bir

terimdir. Eski çağlarda kemik ve fildişi aletlerin yapımında kazıma, taşlama, kanal açma ve cilalama gibi özel olarak tasarlanmış tekniklerin kullanıldığı bilinmektedir (Backwell ve d'Errico, 2020: s. 1538). Ele geçen iki aletin de bız olarak kullanılmış olduğu düşünülmektedir. Söz konusu bızlar, evcil koyunun (*Ovis aries*) metacarpal kemiğinden (ön ayak tarak kemiği) yapılmıştır. 1. No'lu bızın yapımı için kırma tekniği uygulanmıştır. Kemiğin distal ucu sağlam olup proximal uç işlenerek bız haline getirilmiştir. 2 No'lu bız ise oluk açma veya yarma tekniği kullanılarak metacarpal kemiğinin (ön ayak tarak kemiği) gövde kısmından ayrılan kıymık üzerinde yapılmıştır (Resim 9).

Sonuç

Van ili, Gürpınar ilçesi, Otbiçer Mahallesi'nde yer alan İremir Höyük'te, 2020 yılı Eylül-Ekim aylarında, iki açmada yürütülen kazılar, kısa süreli olmasına karşın, önemli sonuçlara ulaşılmasını sağlamıştır. Aynı zamanda höyükte daha önce kaçak kazılarla açılmış çukurlardan bazıları da temizlenmiştir.

İlk yıl bulgularına göre höyüğün şimdilik iki farklı dönemde yerleşim gördüğü değerlendirilmektedir. Güneybatı etekte kalıntıları bulunan bir kilise, höyük yüzeyinde Geç Orta Çağ'da da insan faaliyetinin olduğuna işaret etmektedir. Kazı yapılan H10 ve G10 açmalarından ulaşılan sonuçlara göre höyüğün, henüz detayları anlaşılmamış olsa da muhtemelen Demir Çağı'nda; daha yoğun ve uzun süreli olarak ise İlk Tunç Çağı'nda yerleşim gördüğü tespit edilmiştir.

Ortaya çıkarılan çeşitli duvar kalıntıları, H10.1. mekânı ve ele geçen buluntulardan, höyükte İlk Tunç Çağı'nda var olan kültürün Erken Transkafkasya Kültürü olduğu kesindir. Söz konusu kültürün, MÖ 4. binyılın sonlarından itibaren ve 3. binyıl boyunca Kafkasya'nın güneyi, İran'ın kuzeybatısı, Türkiye'nin doğusu ile Akdeniz'in doğu kıyılarında yayıldığı ve bölgesel farklılıkları olsa da homojen sayılabileceği bilinmektedir (Koşay 1984; Kiguradze ve Sagona, 2004; Batiuk ve Rothman, 2007; Işıklı, 2011, 2015; Rothman, 2015).

Özellikle kendine özgü yuvarlak planlı yapıları ve parlak siyah açkılı ve çift renkli çanak-çömlek geleneğiyle ön plana çıkan bu kültürün Van Bölgesi'ndeki varlığı Dilkaya (Çilingiroğlu, 1986: s. 152 vdd., 1987, 81 vdd., 1993: s. 471-475), Karagündüz

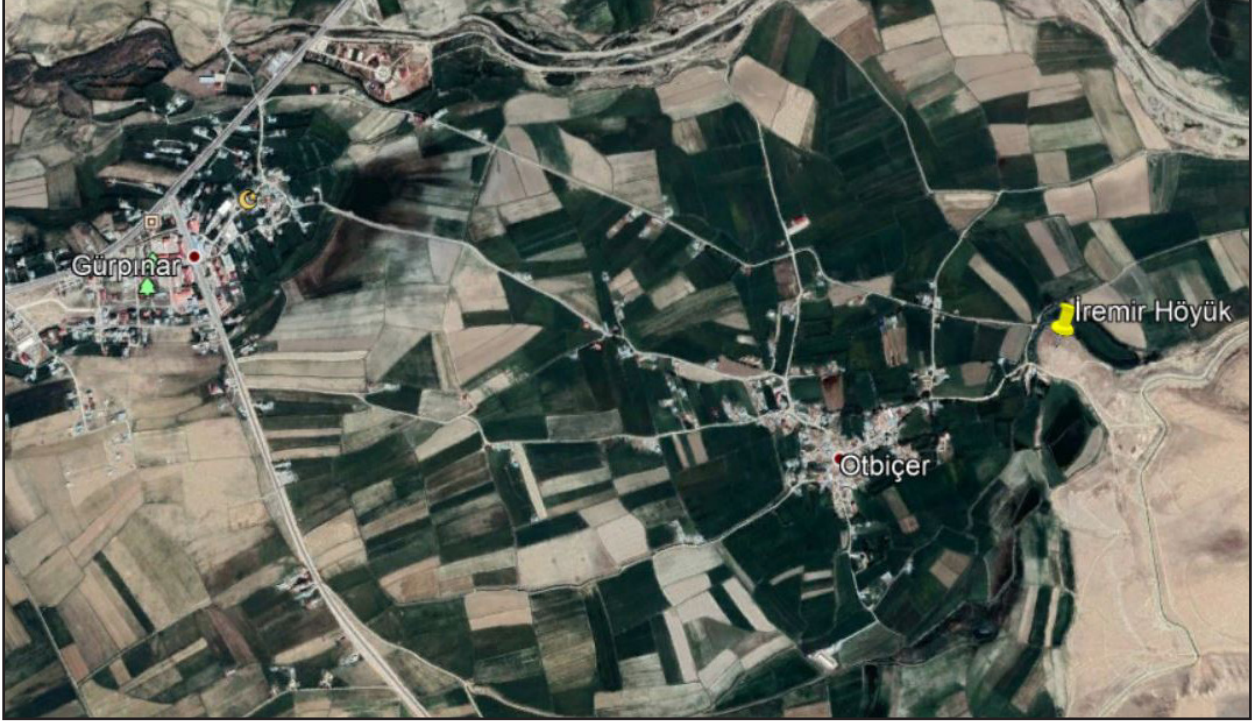
(Sevin ve Kavaklı, 1995, Sevin vd. 1998, 1999), Van Kalesi (Tarhan ve Sevin, 1992, 1994) ve Çelebibağı (Kılıç ve Çalışkan, 2006: s. 136-138., Çavuşoğlu, 2011: s. 4-5) höyüklerinde yapılan arkeolojik kazılarla belgelenmiş durumdadır. Ancak, söz konusu höyüklerdeki kazılar kısa süreli ve sınırlı alanlarda yürütülebildiği için Karaz Kültürü'nün Van bölgesine özgü, diğer bölgelerden farklılaşan yönlerinin olup olmadığı henüz tam olarak anlaşılabilmiş değildir. Kazılarla ulaşılan bilgiler ışığında, genel olarak bu kültürü tanımlayıcı özelliklerle benzer niteliklerin yukarıda sayılan höyüklerde de izlendiği söylenmelidir.

İremir Höyük için benzer durumdan veya farklı olgulardan söz etmek mümkün müdür? Bunu söyleyebilmek için henüz çok erken olacaktır. Zira höyükte yürütülen ilk sezon kazıları ana hatlarıyla Erken Transkafkasya Kültürü'nün baskın özelliklerinin burada da sürdürülmüş olduğunu belgelemektedir (Resim 12). Ancak yerleşim düzeni, mimari çeşitlilik, sanat, sosyal ve ekonomik yapı gibi alanlarla ilgili yeni fikirler ileri sürmek, kazıların önümüzdeki yıllarda devam ettirilmesi ile mümkün olabilecektir. İlk yıl bulguları bu anlamda oldukça ümit vericidir.

Kaynaklar

- Backwell, L., d'Errico, F. (2020). Bone Tools, Paleolithic. *Encyclopedia of Global Archaeology*, Claire Smith (Ed), Switzerland, Springer Nature, 1536-1548.
- Batiuk, S., Rothman. M. S. (2007). Early Transcaucasian Cultures and Their Neighbors. *Expedition*, 49, 7-17.
- Burney, C. A. (1957). Urartian Fortresses and Towns in the Van Region. *Anatolian Studies*, 7, 37-53.
- Burney, C. A. (1958). Eastern Anatolia in the Chalcolithic and Early Bronze Age, *Anatolian Studies*, 8, 157-209.
- Çavuşoğlu, R. (2011). Eski Erciş Çelebibağı Höyüğü Tunç ve Demir Çağı Tabakaları Üzerine Bir Değerlendirme, *Höyük*, 3, 1-14.
- Çilingiroğlu, A. (1985). Van – Dilkaya Höyüğü 1984 Kazıları. *VII. Kazı Sonuçları Toplantısı*, Ankara, 151-162.
- Çilingiroğlu, A. (1986). Van – Dilkaya Höyüğü Kazıları 1985. *VIII. Kazı Sonuçları Toplantısı, Cilt I*, Ankara, 81-94.
- Çilingiroğlu, A. (1993). Van – Dilkaya Höyüğü Kazıları Kapanış. *XIV. Kazı Sonuçları Toplantısı, Cilt I*, Ankara, 469-491.
- İşıkli, M. (2011). *Doğu Anadolu Erken Transkafkasya Kültürü: Çok Bileşenli Gelişkin Bir Kültürün Analizi*, İstanbul: Arkeoloji ve Sanat Yayınları.
- İşıkli, M. (2015). The Development of the Kura Araxes Culture in Eastern Anatolia: Problems, Determinations and Suggestions. *Uluslararası Doğu Anadolu Güney Kafkasya Kültürleri Sempozyumu, I* (Mehmet İşıkli-Birol Can (Ed.)), Newcastle upon Tyne, 241-249.
- Kılıç, S., Çalışkan H. (2006). Van Gölü'nün Kuzeybatısında İki Karaz Höyüğü: Giriktepe ve Çelebibağı. *Arkeoloji ve Sanat*, 123, 131-140.
- Kiguradze, T., Sagona A. (2004). On the Origins of the Kura – Araxes Cultural Complex. *Archaeology in the Borderlands. Investigations in Caucasia and Beyond*, (Adam T. Simit and Karen S. Rubinson (Ed.)), Los Angeles, 38-94.
- Koşay, H. Z. (1984). *Erzurum ve Çevresinin Dip Tarihi*. Ankara: Türk Kültürünü Araştırma Enstitüsü Yayınevi.
- Kozbe, G. (1990). Van – Dilkaya Höyüğü Erken Transkafkasya Çanak-Çömleği. *VII. Araştırma Sonuçları Toplantısı*, Ankara, 533-554.
- Rothman M. S. (2015). The Changing Organisation of Kura Araxes Culture, *Uluslararası Doğu Anadolu Güney Kafkasya Kültürleri Sempozyumu, I* (Ed. Mehmet İşıkli-Birol Can), Newcastle upon Tyne, 121-132.
- Sevin, V., Kavaklı, E. (1995). Karagündüz Höyüğü ve Nekropolü 1994 Yılı Kurtarma Kazıları. *XVII. Kazı Sonuçları Toplantısı, Cilt I*, Ankara, 337-361.
- Sevin, V., Özfirat, A., Kavaklı, E. (1998). Karagündüz Höyüğü ve Nekropolü 1995-1996 Yılı Kurtarma Kazıları. *XIX. Kazı Sonuçları Toplantısı, Cilt I*, Ankara, 571-589.
- Sevin, V., Özfirat, A., Kavaklı, E. (1999). Van-Karagündüz Höyüğü Kazıları (1997 Yılı Çalışmaları). *Bulleten, LXIII*, Ankara, 847-868.
- Tarhan, M. T., Sevin, V., (1992). Van Kalesi ve Eski Van Şehri Kazıları. *XIV. Kazı Sonuçları Toplantısı, Cilt I*, Ankara, 407-429.
- Tarhan, M. T., Sevin, V., (1994). Van Kalesi ve Eski Van Şehri Kazıları 1990 Yılı Çalışmaları, *Bulleten, LVII/220*, Ankara, 843-862.

Ekler

Resim 1: İremir Höyük ve Yerleşim Alanı

Resim 2: İremir Höyük'ün Havadan Görünümü

Resim 3: G10 Açması Kazı Öncesi Durumu

Resim 4: G10 Açmasının Kazı Sonrası Kuzeyden Görünümü

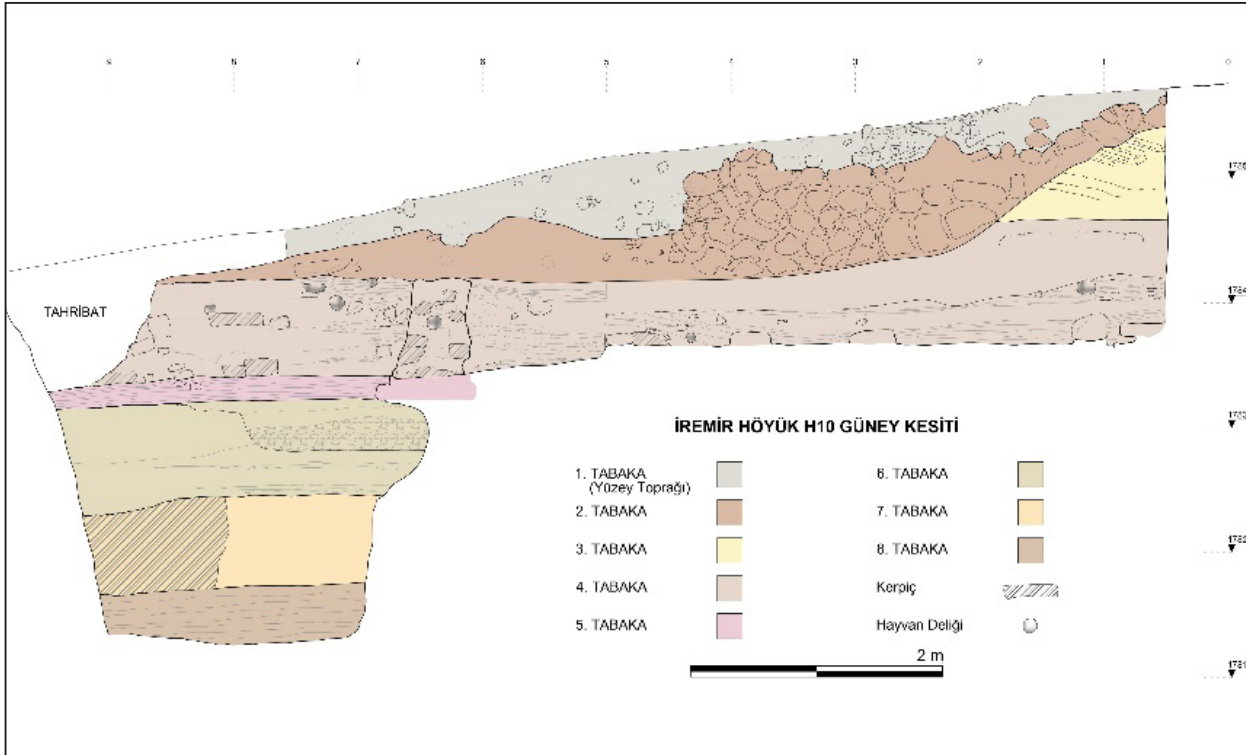
Resim 5: H10 Açmasında Yer Alan Mekân H10-1

H10 açması kazı öncesi ve sonrası

Resim 6: H10 Açması Kazı Öncesi ve Sonrası Durumu

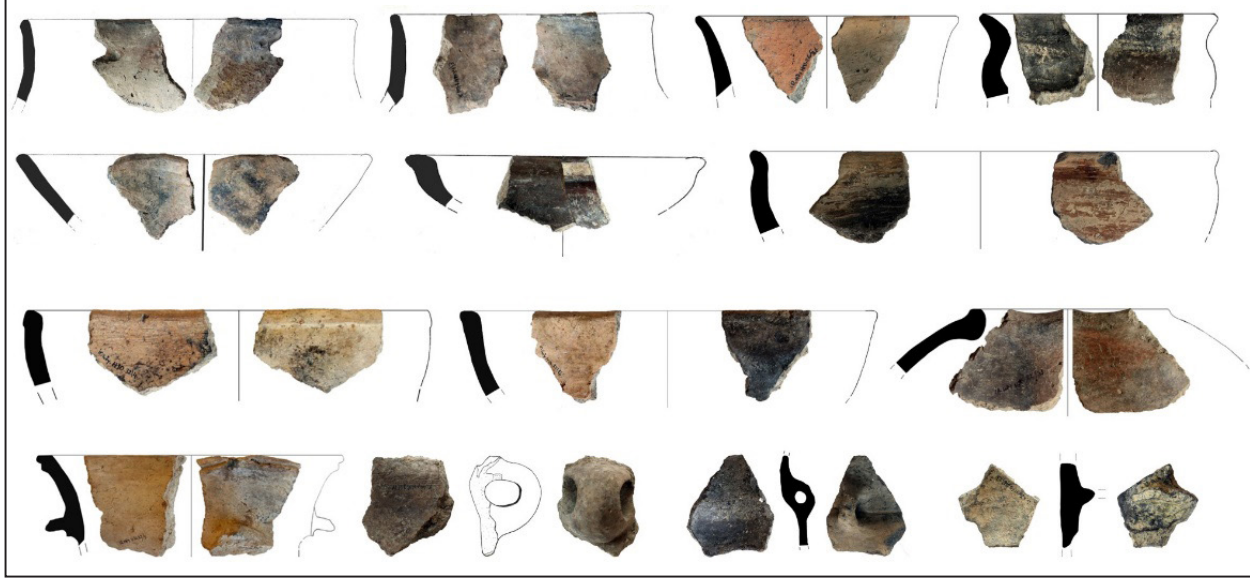
Resim 7: H10 Açması Güney Kesiti

Resim 8: H10 Açması Demir Çağ Duvarı

Resim 9: G10 Açması Kemik, Obsidyen ve Boncuk Buluntular

Resim 10: H10 Açması İlk Tunç Çağı (Erken Transkafkasya) Seramik Parçaları

Resim 11: Höyükte Ortaya Çıkan Bazı Taş Aletler

Resim 12: İremir Höyük, Kazı Öncesi ve Sonrası Hava Fotoğrafi

**Dalisandos (Sarioğlan)
Geç Roma Dönemi Sikke
Buluntusu**

Hasan UĞUZ

”

Dalisandos (Sarioğlan) Geç Roma Dönemi Sikke Buluntusu*

Late Roman Coin Finding from Dalisandos (Sarioğlan)

Hasan UĞUZ**

Özet

Bu makalede 2019 yılında Konya ili, Bozkır ilçesi, Sarioğlan Mahallesi'nde ele geçen ve aynı yıl Konya Müzesi'ne kazandırılan sikke buluntusu ele alınmıştır. 308 adet sikkeden oluşan buluntuda 1 adet gümüş, 307 adet bronz sikke yer alır. İyi korunmuş durumdaki 140 adet sikke 11103-11242 envanter numarası, daha düşük kondisyondaki 168 sikke ise 1461/1-1461-168 etüdlük numaralarıyla müze envanter defterine kaydedilmiştir. Buluntu grubunda yer alan sikkelerin yoğunluğu, Constantinuslar Dönemi'ne aittir ve I. Constantinus'dan Constantinus Gallus'a kadar olan dönemi kapsamaktadır. Buluntudaki sikkelerin 1 adedi Septimius Severus, 3 adedi Gallienus, 1 adedi Aurelianus, 1 adedi I. Maximinus, 1 adedi I. Licinius, 70 adedi I. Constantinus, 1 adedi Helena, 1 adedi Theodora, 10 adedi II. Constantinus, 137 adedi II. Constantius, 81 adedi Constans ve 1 adedi Constantius Gallus Dönemi sikkedir. Buluntuda II. Constantinus sikkeleri en yüksek orana sahiptir. Buluntuyu oluşturan sikkelerin darphanelere göre dağılımına baktığımızda Antiochia (Orontes) (3), Ticinum (1), Roma (2), Aquileia (1), Thessalonica (2) Heraclea (9), Constantinopolis (38), Nicomedia (42), Cyzicus (42), Antiochia (Pisidia) (81) ve Alexandria (13) darphaneleri sikkeleri yer alır. 74 adet sikkenin ise darphanesi okunamamıştır. Buluntuda en erken tarihli sikke MS 197-198'e tarihlenen Septimius Severus Dönemi'nde, en geç tarihli sikke ise MS 350/55 yılları arasında Constantius Gallus Dönemi'nde darp ettirilmiştir. Buluntuda Antiochia (Pisidia) darphanesi sikkeleri en yüksek orana sahiptir

Anahtar Kelimeler: Sikke, Buluntu, Sarioğlan, Dalisandos, Roma.

Abstract

The finding unearthed in Konya province, Bozkır district, from the environs of Sarioğlan in 2019 was brought in Konya Museum Directorate in the same year. It consists of 308 coins; 1 silver and 307 bronze specimens. 308 coins are registered in the museum. (140 of coins registration number: 11103-11242 and 168 of the coins registration number: 1461/1-1461-168) The coins are registered in the museum with inventory numbers 11103-11242 and etude numbers 1461/1-1461-168. Most of the coins in the finding group belong to the Constantine period and it covers the period from Constantine I to Constantine Gallus. One of the coins in the finding is Septimius Severus, 3 of them Gallienus, 1 of them Aurelian, 1 of them Maximinus I, 1 of them Licinius I, 70 of them Constantine I, 1 of them Helena, 1 of them Theodora, 10 of them Constantine II, 137 of them Constantius II, 81 of them Constans and 1 of them are Constantius Gallus coins. Constantine II coins are in the majority in the finding. By classification of the mints, there are coins which belong to Antioch (Orontes) (3), Ticinum (1), Rome (2), Aquileia (1), Thessalonica (2) Heraclea (9), Constantinopolis (38), Nicomedia (42), Cyzicus (42), Antioch (Pisidia) (81) and Alexandria (13). 74 of the coins' mint couldn't be identified. The earliest dated coin was minted during the reign of Septimius Severus, which dates to AD 197-198, and the latest dated coin was minted during the Constantius Gallus period between AD 350-55. Antioch (Pisidia) mint coins have the highest proportion in the finding.

Key Words: Coin, Finding, Sarioğlan, Dalisandos, Rome.

* Geliş Tarihi: 01.11.2021- Kabul Tarihi: 02.08.2022

** Arkeolog, Konya Müze Müdürlüğü, Sahibata Mahallesi, Sahibata Caddesi, No: 95, Meram-Konya/TÜRKİYE, arekoehasan@gmail.com, ORCID ID: 0000-0003-0294-9431

Giriş

Sarıoğlan Mahallesi, günümüzde Konya ili, Bozkır ilçesine bağlıdır. Konya'ya 80 km mesafededir. Konya-Hadim karayolu üzerinde Bozkır ve Karaman yolu kavşağında yer alır. Sarıoğlan Mahallesi, Karaman ve Konya'nın ilçelerinden Hadim ve Bozkır'ın dörtyol noktası konumundadır. Hadim ilçesinden ise Antalya'nın Alanya ve Gündoğmuş ilçelerine ulaşılır.

Belören (Belviran) olarak bilinen bu yerin adı daha sonraları Sarıoğlan olarak değiştirilmiştir. Aynı zamanda Toroslar ile İç Anadolu'yu bağlayan eski ticaret yollarının önemli bir kavşağıdır. Belören'in 1,5 km güneydoğusunda, yüzey araştırmalarında tespit edilmiş ve Belören Höyük olarak tescil edilen yerleşim alanının tarihi, MÖ 3.-2. bine kadar gitmektedir (Bahar, 2011: s. 61). Sarıoğlan kavşağında yer alan su sarnıcında devşirme malzeme olarak kullanılan mezar stelleri ve mimari bloklar ile kasabanın adında yer alan viran ve ören ekleri, bu alanda antik bir yerleşimin varlığını gösteren deliller olarak alınabilir.

Bölgede araştırmalar yapan W. M. Ramsay, Dalisandos Antik Kenti'ni yine Konya çevresinde farklı yerlere lokalize etmişse de (Ramsay, 1961: s. 370), D. French (French, 1984: s. 85-96) son değerlendirmelerinde Dalisandos'u Sarıoğlan (Belören) olarak belirlemiştir (Bahar, 2011: s. 61; Kurt, 2010: s. 128). Sarıoğlan, Isauria Bölgesi sınırları içinde yer alır (Alkan-Kurt 2017: s. 49-51). Isauria Bölgesi ise Antik Dönem'de Lykaonia Bölgesi içindedir (Strabon. XII. 6). Isauria Bölgesi'nin sınırları sıklıkla değişmekle birlikte, Dağlık Kilikya ve Lykaonia bölgelerinin bir kısmını içine alır, Pisidia ve Ovalık Kilikya sınırlarını kapsar (Lenski, 1999: s. 415; Doğanay, 2012: s. 200; Kurt, 2010: s.120; Texier, 2002: s. 196-197). Lykaonia Bölgesi, Doğu Phrygia ve Pisidia bölgeleri arasında geçişi sağlayan önemli bir kavşaktır. MÖ I. yüzyılda bölge Kilikia eyaleti içinde kalmıştır (Levick, 1967: s.20). Diocletianus zamanında eyaletler yeniden düzenlendiğinde, Pisidia'nın doğu sınırı Konya Ovası'nı içine almıştır. Theodosius'dan sonra Lykaonia, Isauria ve Pamphylia sınırlarında büyük değişiklikler olmuştur (Baldıran, 2013: s.73-88). Antik Dönem'de Sarıoğlan Mahallesi Isauria ile Laranda arasındaki yol bağlantısını sağlayan antik yolun (Via Sebaste) (Mitchell, 1976: s. 70; Kaya, 2003: s. 8) üzerindedir. Dalisandos kenti, ilk kent sikkelerini Lykaonia Birliği'nde (Koinon) yer

alan 5 katılımcı kent ile birlikte darp ettirmiştir (BMC, Lycaonia, s. 287; Aulock, s. 25-35; SNG v. Aulock Nachtrage IV, 8645-8658).

Sarıoğlan Buluntusu; Sarıoğlan Mahallesi'nde yer alan Belören Höyüğü'ne yaklaşık 500 metre mesafedeki bir tarlada, taşların toplanması sırasında açığa çıkmıştır. Bu konum, Dalisandos kenti yayılım alanı içerisinde kalmaktadır. Sikkelerin kondisyonları birbirine oldukça yakın durumdadır. Buluntuyu müzeye teslim eden vatandaş, sikkelerin bir arada bulunduğunu ve tamamının 308 adetten oluştuğunu beyan etmiştir. Buluntunun bir kap veya kese içinde saklandığı ile ilgili bir bilgiye ulaşılamamıştır.

1. Sikkelerin İmparatorlara Göre Dağılımı

Buluntuda, Septimius Severus, Gallienus, Aurelianus, I. Maximinus, I. Licinius, I. Constantinus, Helena, Theodora, II. Constantinus, II. Constantius, Constans ve Constantius Gallus olmak üzere 12 farklı imparator ve imparatoriçe adına darp ettirilen sikkeler yer almaktadır. Buluntuda en erken tarihli sikke, Septimius Severus (197-198); en geç tarihli sikke ise Constantius Gallus Dönemi'ne (350-355) aittir.

Buluntuda Gallienus'un imparatorluk yaptığı döneme ait 1 adet Pisidia Antiochia kenti koloni sikkesi mevcuttur.

Septimius Severus Dönemi, 1 adet gümüş sikke; Gallienus Dönemi, 2 adet imparatorluk sikkesi; Aurelian Dönemi, 1 adet sikke; I. Maximinus Dönemi, 1 adet sikke; I. Licinius Dönemi, 1 adet sikke ile temsil edilir.

I. Constantinus Dönemi sikkeleri, buluntuda 67 adet ile temsil edilir. I. Constantinus'un 337 yılında ölümünün ardından oğulları tarafından I. Constantinus adına darp ettirilen posthumus sikkeler ile Constantinopolis ve VRBS Roma ön yüz lejantlı sikkeler, I. Constantinus sikkelerinin ardından değerlendirilmiştir.

I. Constantinus'un annesi Helena adına darp ettirilen sikkelerden 1 adet ve üvey annesi Theodora adına darp ettirilen sikkelerden 1 adet yer alır.

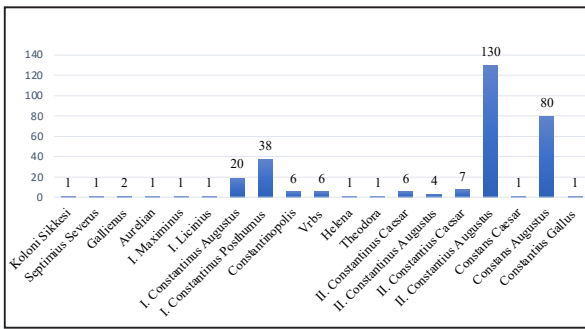
I. Constantinus öldüğü zaman üç oğlu ülke yönetiminde etkili olmuşlardır (Gibbon, 1987: s. 58-70; Sancaktar, 2021: s. 15). II. Constantinus Dönemi sikkeleri buluntuda 10 adet ile temsil edilir. Bunlardan 6 adedi Caesar olduğu dönem, 4 adedi ise Augustus olduğu dönemde darp ettirilmiştir.

II. Constantius Dönemi sikkeleri buluntuda 137 adet ile temsil edilir. Buluntuda en yoğun sikkeler bu döneme aittir. 7 adedi Caesar olduğu döneme, 130 adedi ise Augustus olduğu döneme aittir.

Constans Dönemi sikkeleri buluntuda 81 adet ile temsil edilir. Bunlardan 1 adedi Caesar olduğu dönem, 80 adedi ise Augustus olduğu döneme aittir.

Constantius Gallus¹ Dönemi sikkeleri buluntuda 1 adet ile temsil edilir.

Buluntuda II. Constantius'un Augustus olduğu dönem sikkeleri %42'lik oran ile birinci sırada yer alırken Constans'ın Augustus olduğu dönem sikkeleri %25'lik oranla ikinci sıradadır. Posthumus I. Constantinus sikkeleri %12'lik oranla üçüncü sırada, I. Constantinus'un Augustus olduğu dönem sikkeleri %6'lık oran ile dördüncü sırada, II. Constantius'un Caesar olduğu dönem sikkeleri %2'lik oranla beşinci sırada yer alır. Altıncı sırada Constantinopolis, VRBS ve II. Constantinus'un Caesar olduğu dönem sikkeleri, yedinci sırada Gallienus ve sekizinci sırada Septimius Severus, Aurlian, I. Maximianus, I. Licinius, Helena, Theodora, Constans'ın Caesar olduğu dönem ve Constantius Gallus sikkeleri yer alır (Tablo 1)

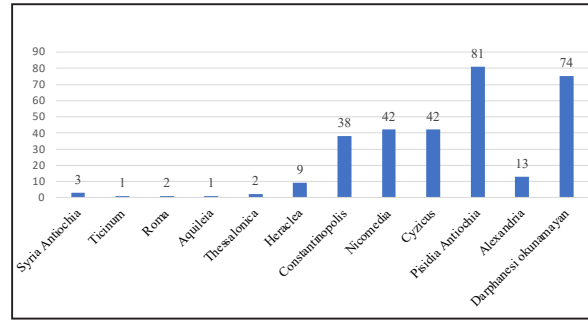

Tablo 1: Sikkelerin İmparatorlara Göre Dağılımı

1 II. Constantius tarafından MS 351 yılında Caesar yapılarak, doğuda görevlendirilmiştir (Eric, 2005: s. 452).

2. Sikkelerin Darphanelere Göre Dağılımı

Buluntuda, batıda yer alan Ticinum², Aquileia³ ve Roma⁴ darphaneleri sikkeleri ile doğuda yer alan Thessalonica⁵, Heraclea⁶, Constantinopolis⁷, Cyzicus⁸, Antiochia (Pisidia)⁹ ve Alexandria¹⁰ darphaneleri olmak üzere 10 farklı darphanenin sikkeleri yer almaktadır (Tablo 2).

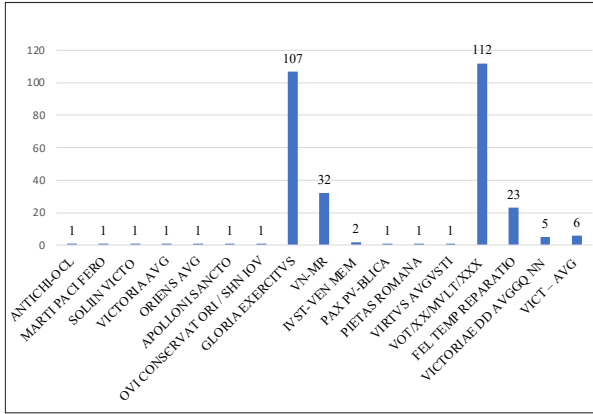

Tablo 2: Sikkelerin Darphanelere Göre Dağılımı

- Ticinum Darphanesi, MS 327 yılına kadar sikkeler darp etmiştir. I. Licinius Dönemi'ne kadar önemini korumuştur. Darphane, Constantinuslar Dönemi sonuna kadar kullanılmamıştır (LRBC I, s. 13).
- Aquileia Darphanesi, I. Constantinus Dönemi'nde 10 yıl kapalı kalmıştır (RIC VII, s. 306). MS 324'te tekrar GLORIA EXERCITVS tipi sikkeler darp etmeye başlamıştır. I. Constantinus öldükten sonra tek standartlı GLORIA EXERCITVS tipi sikkeler Aquileia Darphanesi'nde darp edilmeye başlanmıştır (LRBC I, s. 17).
- Roma Darphanesi, Milvia Köprüsü Savaşı sonrasında altın sikkeler darp etmemiştir. MS 324 yılında I. Constantinus'un kenti ziyaretinden sonra bronz sikkeler darp ettirmeye başlamıştır (RIC VII, s. 280).
- Thessalonica Darphanesi, başlangıcından itibaren bronz sikkeler darp etmiştir. Constantinuslar Dönemi boyunca 5 officiana'da hizmet vermiştir. (LRBC I-II s 77).
- Heraclea Darphanesi, Maximinus tarafından MS 313 yılında doğuya taşınmıştır. Constantinopolis'in başkent yapılmasından sonra öne çıkmaya başlamıştır. 324 yılında I. Constantinus tarafından tekrar aktif hale getirilmiştir (RIC VII, s. 532-533).
- Constantinopolis başkent olduğunda darphane 2 officiana ile açılmıştır, 327 yılında sayı 7'ye, 330 yılında 11'e ulaşmıştır. İmparatorluğun başkenti en etkin darphanedir (LRBC I, s. 86).
- Cyzicus Darphanesi, I. Constantinus Dönemi'nde önemini yitirmiş, büyük bir darhane olmaktan çıkmıştır. (RIC VIII, s. 486).
- Antiochia (Pisidia) Darphanesi bronz sikkeleri tüm zamanlarda istikrarlı bir şekilde darp edilmiştir. II. Constantius Dönemi'nde 15 officiana, sikkeler darp etmektedir (LRBC I, s. 99).
- Alexandria Darphanesi, tek standartlı GLORIA EXERCITVS tipi sikkeler yerini VOT/XX/MVLT/XXX tipi sikkelere bırakmıştır (LRBC I, s. 31).

3. Sikkelerin Arka Yüz Lejantlarına Göre Dağılımı

Buluntuda görülen arka yüz tiplerine göre sayısal dağılımda birinci sırada VOT/XX/MVLT/XXX arka yüz lejantlı tipten 112 adet mevcuttur ve %36 ile en yüksek orana sahiptir. GLORIA EXERCITVS (ordunun başarısı) arka yüz lejantlı, ayakta iki asker ve aralarında çift veya tek lejyon standartlı tipten 107 adet mevcuttur ve %34'lük oranla ikinci sıradadır. Bu tip, I. Constantinus, II. Constantinus, Constans ve II. Constantius tarafından yaygın olarak kullanılmıştır Çift lejyon standardı tipi, II. Constantinus, Constans ve II. Constantius için caesar oldukları dönemde kullanılmıştır. I. Constantinus için tasvir edilen bir tiptir (Sancaktar, 2012: s. 222). VN-MR arka yüz lejantlı sikkeler 32 adettir ve %10'luk oran ile üçüncü sıradadır. FEL TEMP REPARATIO (Mathingly, 1933: s. 182-202) arka yüz lejantlı sikkeler 23 adettir ve %7'lik oranla dördüncü sıradadır. Daha düşük orana sahip sikke tiplerinin sayısal dağılımı Tablo 3'te verilmiştir.

Tablo 3: Sikkelerin Arka Yüz Lejantlarına Göre Dağılımı

Sonuç

Sarioğlan Buluntusu sikkeleri; aynı ağırlık dağılımını göstermezler ve buluntuda yeni darp edilen sikkelere nazaran aynı derecede iyi korunmuş eski sikkelere de rastlanır. Bu yönü ile Sarioğlan Buluntusu tasarruf buluntusu (Morrison, 2002: s. 115) olarak değerlendirilebilir.

Sarioğlan Buluntusu'nda 308 adet sikke ele geçmiştir. 1 adedi gümüş, geri kalan 307 adedi bronzdur.

Sikkelerin yüzey temizliği yapılmış ve tamamının kondisyonunun iyi durumda olduğu görülmüştür. Darphanesi okunamayan 74 adet sikkenin tamamının yöneticisi ve sikke tipleri de belirlenmiştir.

Buluntuda en erken tarihli sikke, MS 197-198, en geç tarihli sikke ise MS 351-355 yılları arasında darp ettirilmiştir. Buluntu, 154-156 yıllık bir zaman içerisinde oluşturulmuş bir birikimdir. İmparatorlara göre dağılımda en fazla II. Constantius'un Augustus olduğu döneme ait sikkelere rastlanmaktadır. Darphanelere göre dağılımda en fazla Antiochia Darphanesi; tiplere göre dağılımda ise en çok tip GLORIA EXERCITVS görülmektedir.

Geç Roma Dönemi sikke buluntularından Arykanda TK3 Buluntusu (Sancaktar, 2012: s.219-228), Parion Odeionu (Keleş ve Oyarçin, 2019: s.189-208), Zeugma (Köker, 2018: s.202-207) buluntuları ile benzerlikler gösteren Sarioğlan Buluntusu, satın alma yolu ile müzeye kazandırılmıştır. Buluntunun müzeye teslim edilmek üzere getirildiği ilk değerlendirmede kondisyonlarının birbirine benzer olduğu ve belli bir dönemi kapsadığı sonucuna varılmıştır. Buluntuyu müzeye getiren vatandaş ile mülakat yapılmış ve buluntuyu tarlada tesadüfen bulduğu, tamamının 308 adet olduğu, buluntunun korunduğu kese, çömlek vb. bir buluntuya rastlanmadığı bilgisine ulaşılmıştır. Buluntunun açığa çıktığı yerde yapılan yüzey araştırmasında vatandaşın gösterdiği yerde başka bir kültür varlığı tespit edilmemiştir. Sarioğlan Mahallesi'ndeki yüzey araştırmamızda, Dört Yol Mevkii'nde (Petrol), Geç Osmanlı Dönemi Su Deposu (yörede sarnıç olarak da adlandırıyor)'nda çok sayıda Geç Roma Dönemi mezar steli ve mimari öğelerin devşirme malzeme kullanıldığı görülmüştür.

KATALOG¹¹

Roma Koloni Sikkeleri

Pisidia Antiochia 253-268

ÖY: [IMP C P AE] I LIC [CV LIENO]; İmparatorun şua taçlı başı sağa dönük.

AY: ANTI[CHI O]CL - Γ; Ayakta sola dönük Genius, sağ elinde zeytin dalı, sol elinde Cornucopia tutar.

REF: SNG France 3, 71, No. 1328.

1 AE. 25 mm, 6.40 gr, KY: 7, MÜZ. ETD. NO: 1461-3.

Roma İmparatorluk Sikkeleri

Septimius Severus

Roma 193-211

ÖY: [L SEPT SEV P] ERT-AVG IM [PX]; Defne çelenkli imparator başı sağa dönük.

AY: MA[RTI PACI] FERRO; Ayakta sola dönük Mars, sağ ayağı miğferin üzerinde, sağ elinde dal, sol elinde mızrak tutar.

REF: RIC IV, Part I, 104, No. 113; RSC III, 32, No. 315.

2 AR., 2.70 gr, 16 mm, KY: 6, MÜZ. ETD. NO: 1461-1.

Gallienus

Antiochia (Orontes) 253-268

ÖY: [GA]LLIENVS PF AVG; İmparatorun şua taçlı, drapeli ve zırhlı büstü sağa dönük.

AY: SOLI[IN] VICTO; Ayakta sola dönük duran Sol, sağ elini yukarı kaldırır; sol elinde globus tutar, kesimde, PXV.

REF: RIC V, Part I, 185, No. 611.

3 AE. 21 mm, 3.05 gr, KY: 5, MÜZ. ETD. NO: 1461-5.

ÖY: IMP C P LIC GALLIENVS AVG; İmparatorun şua taçlı başı sağa dönük.

AY: [V]ICTORIA AVG; Ayakta sola dönük imparatora Victoria, çelenk tutuyor.

REF: RIC V, Part I, 104, No. 450.

4 AE. 21 mm, 3.30 gr, KY: 12, MÜZ. ETD. NO: 1461-6.

Aurelianus

Ticinum 270-275

ÖY: IMP C AVRELIANVS AVG; İmparatorun şua taçlı büstü sağa dönük.

AY: ORIENS AVG; İki yanında savaş esiri olan Sol, ayakta sola dönük; elinde globus tutar, kesimde, TXXT.

REF: RIC V, Part I, Ticinium, 282, No. 154.

5 AE. 23 mm, 3.05 gr, KY: 6, MÜZ. ETD. NO: 1461-4.

Maximinus II

Antiochia (Orontes) 308-313

ÖY: GENIO ANTIOCHENI; Fortuna oturur vaziyette, Orontes ayağının önünde nehirde yüzüyor.

AY: [APO]LLONI SANCTO; Sağ elinde Patera, sol elinde lyra tutan Apollon ayakta sola dönük; kesimde, SMA.

REF: Vagi, 516, No. 2754.

6 AE. 17 mm, 1.75 gr, KY: 11, MÜZ. ETD. NO: 1461-7.

Licinius I

Nicomedia 308-324

ÖY: [IMP C VA] LLICIN LICINIVS [PF AVG]; Defne çelenkli imparator başı sağa dönük.

AY: IOVI CONSCR VAT [ORI] / SHN [IOV]; Omuzunda chlamys, sağ elinde globus ve Victoria, sol elinde asa tutan Zeus ayakta sola dönük; önünde kartal, solda Δ; kesimde, SMN.

REF: RIC VII, 604, No. 25.

7 AE. 22 mm, 2.85 gr, KY: 2, MÜZ. ETD. NO: 1461-2.

I. Constantinus (Augustus 307-337)

Heraclea 330-333

ÖY: CONSTANTI-NVS MAX AVG; Rozet diademli, drapeli ve zırhlı büst, sağa dönük.

AY: GLOR-IA EXERC-ITVS; İki asker ayakta cepheden miğferli başları birbirine dönük; dıştaki ellerinde mızrak tutmakta ve içteki elleriyle kalkanlarına yaslanmaktadır; aralarında çift lejyon standardı; kesimde, *SMHA.

REF: RIC VII, 557, No. 109; LRBC I, Gloria Exercitus, Tip 2.

8 AE., 17 mm, 2.70 gr, KY: 11, MÜZ. ENV. NO: 11141.

¹¹ Katalogda yer alan Kısaltmalar: RIC: Roman Imperial Coinage; BMC: A Catalogue of the Greek Coins in the British Museum; LRBC I-II: Late Roman Bronze Coinage, Part I-II; RSC: Roman Silver Coins; SNG: Sylloge Nummorum Graecorum; VAGI: Coinage and History of the Roman Empire; AY: Arka Yüz; ÖY: Ön Yüz; MÜZ. ENV. NO: Müze Envanter Numarası; MÜZ. ETD NO: Müze Etütlik numarasını; KY: Kalıp yönü; REF: Referans; mm: Milimetre; gr: Gram; MS: Milattan Sonra.

ÖY: CONSTANTI-NVS MAX AVG; Rozet diademli, drapeli ve zırlı büst, sağa dönük.

AY: GLOR-IA EXERC-ITVS; İki asker ayakta cepheden miğferli başları birbirine dönük; dıştaki ellerinde mızrak tutmakta ve içteki elleriyle kalkanlarına yaslanmaktalar; aralarında çift lejyon standardı; kesimde, SMHA.

REF: RIC VII, 558, No. 116; LRBC I, Gloria Exercitus, Tip 2.

9 AE., 18 mm, 2.20 gr, KY: 12, MÜZ. ENV. NO: 11148.

ÖY: CONSTANTI-NVS MAX AVG; Rozet diademli, drapeli ve zırlı büst, sağa dönük.

AY: GLOR-IA EXERC-ITVS; İki asker ayakta cepheden miğferli başları birbirine dönük; dıştaki ellerinde mızrak tutmakta ve içteki elleriyle kalkanlarına yaslanmaktalar; aralarında çift lejyon standardı; kesimde, SMHC.

REF: RIC VII, 557, No. 111; LRBC I, Gloria Exercitus, Tip 2.

10 AE., 18 mm, 2.50 gr, KY: 7, MÜZ. ENV. NO: 11146.

Constantinopolis 330-333

ÖY: CONSTANTI-NVS MAX A[VG]; Rozet diademli, drapeli ve zırlı büst, sağa dönük.

AY: GLOR-IA EXERC-ITVS; İki asker ayakta cepheden miğferli başları birbirine dönük; dıştaki ellerinde mızrak tutmakta ve içteki elleriyle kalkanlarına yaslanmaktalar; aralarında çift lejyon standardı; kesimde, CONSA*.

REF: RIC VII, 579, No. 59; LRBC I, Gloria Exercitus, Tip 2.

11 AE., 17 mm, 2.95 gr, KY: 12, MÜZ. ENV. NO: 11137.

ÖY: CONSTANTI-[N]VS MAX AVG; Rozet diademli, drapeli ve zırlı büst, sağa dönük.

AY: [GLOR-]IA [EX]ERC-[I]TVS; İki asker ayakta cepheden miğferli başları birbirine dönük; dıştaki ellerinde mızrak tutmakta ve içteki elleriyle kalkanlarına yaslanmaktalar; aralarında çift lejyon standardı; kesimde, CONSH.

REF: RIC VII, 579, No. 59; LRBC I, Gloria Exercitus, Tip 2.

12 AE., 18 mm, 2.80 gr, KY: 1, MÜZ. ENV. NO: 1461-22.

ÖY: CONSTANTNVS MAX AVG; İnci diademli baş, sağa dönük.

AY: GLOR-IA EXERC-ITVS; İki asker ayakta, cepheden, miğferli başları birbirlerine dönük; dıştaki ellerinde mızrak tutmakta ve içteki elleriyle kalkanlarına yaslanmaktalar; aralarında tek lejyon standardı; kesimde, [C]ONSA.

REF: RIC VII, 589, No. 137; LRBC I, Gloria Exercitus, Tip, 3.

13 AE., 15 mm, 1.20 gr, KY: 6, MÜZ. ETD. NO: 1461-86.

ÖY: CONSTANTI-NVS MAX AVG; Rozet diademli, drapeli ve zırlı büst, sağa dönük.

AY: GLOR-IA EXERC-ITVS; İki asker ayakta cepheden miğferli başları birbirine dönük; dıştaki ellerinde mızrak tutmakta ve içteki elleriyle kalkanlarına yaslanmaktalar; aralarında tek lejyon standardı; kesimde, CONSH.

REF: RIC VII, 589, No. 137; LRBC I, Gloria Exercitus, Tip, 3.

14 AE., 16 mm, 1.55 gr, KY: 11, MÜZ. ENV. NO: 11139.

15 AE., 16 mm, 1.35 gr, KY: 7, MÜZ. ENV. NO: 11138.

16 AE., 16 mm, 1.35 gr, KY: 12, MÜZ. ETD. NO: 1461-80.

Nicomedia 330-335

ÖY: CONSTAN-TINVS MA[X] AVG; Rozet diademli, drapeli ve zırlı büst, sağa dönük.

AY: GLOR-IA EXERC-ITVS; İki asker ayakta cepheden miğferli başları birbirine dönük; dıştaki ellerinde mızrak tutmakta ve içteki elleriyle kalkanlarına yaslanmaktalar; aralarında tek lejyon standardı; kesimde, SMN[.]

REF: RIC VII, 635, No. 200; LRBC I, Gloria Exercitus, Tip, 3.

17 AE., 15 mm, 1.95 gr, KY: 11, MÜZ. ETD. NO: 1461-41.

ÖY: CONSTANTI-NVS MAX AVG; Rozet diademli, drapeli ve zırlı büst, sağa dönük.

AY: GLOR-IA EXERC-ITVS; İki asker ayakta cepheden miğferli başları birbirine dönük; dıştaki ellerinde mızrak tutmakta ve içteki elleriyle kalkanlarına yaslanmaktalar; aralarında çift lejyon standardı; kesimde, SMNA.

REF: RIC VII, 633, No. 188; LRBC I, Gloria Exercitus, Tip 2.

18 AE., 18 mm, 3.05 gr, KY: 11, MÜZ. ENV. NO: 11153.

ÖY: CONSTANTI-NVS MAX AVG; Rozet diademli, drapeli ve zırlı büst, sağa dönük.

AY: GLOR-IA EXERC-ITVS; İki asker ayakta cepheden miğferli başları birbirine dönük; dıştaki ellerinde mızrak tutmakta ve içteki elleriyle kalkanlarına yaslanmaktalar; aralarında tek lejyon standardı; kesimde, SMNA.

REF: RIC VII, 635, No. 200; LRBC I, Gloria Exercitus, Tip, 3.

19 AE., 17 mm, 2.15 gr, KY: 5, MÜZ. ENV. NO: 11151.

ÖY: CONSTANTI-NVS MAX AVG; Rozet diademli, drapeli ve zırhlı büst, sağa dönük.

AY: GLOR-IA EXERC-ITVS; İki asker ayakta cepheden miğferli başları birbirine dönük; dıştaki ellerinde mızrak tutmakta ve içteki elleriyle kalkanlarına yaslanmaktalar; aralarında çift lejyon standardı; kesimde, SMNS.

REF: RIC VII, 635, No. 200; LRBC I, Gloria Exercitus, Tip, 2.

20 AE., 17 mm, 2.20 gr, KY: 7, MÜZ. ENV. NO: 11152.

Posthumus 347-348

ÖY: DV CONS[TANTI]-NVS PT AVGG; Rahip giysili imparator başı, sağa dönük.

AY: VN-MR; Rahip giysili imparator ayakta, cepheden, başı sağa dönük; sağ elini yukarı kaldırmakta; kesimde, SMNA*.

REF: RIC VIII, 475, No. 57; LRBC I, 1155.

21 AE., 15 mm, 1.40 gr, KY: 7, MÜZ. ENV. NO: 11117.

ÖY: DV CONSTANTI-NVS PT AVGG; Rahip giysili imparator başı, sağa dönük.

AY: VN-MR; Rahip giysili imparator ayakta, cepheden, başı sağa dönük; sağ elini yukarı kaldırmakta; kesimde, SMNA.

REF: RIC VIII, 475, No. 54; LRBC I, 1145.

22 AE., 16 mm, 1.25 gr, KY: 7, MÜZ. ETD. NO: 1461-25.

23 AE., 14 mm, 1.40 gr, KY: 6, MÜZ. ENV. NO: 11120.

24 AE., 13 mm, 1.55 gr, KY: 12, MÜZ. ETD. NO: 1461-35.

ÖY: DV CONSTANTI-NVS PT AVGG; Rahip giysili imparator başı, sağa dönük.

AY: VN-MR; Rahip giysili imparator ayakta, cepheden, başı sağa dönük; sağ elini yukarı kaldırmakta; kesimde, SMNB*.

REF: RIC VIII, 475, No. 57; LRBC I, 1155.

25 AE., 14 mm, 1.35 gr, KY: 12, MÜZ. ENV. NO: 11118.

ÖY: DV CONSTANTI-[NVS PT AVGG]; Rahip giysili imparator başı, sağa dönük.

AY: VN-MR; Rahip giysili imparator ayakta, cepheden, başı sağa dönük; sağ elini yukarı kaldırmakta; kesimde, SMNF.

REF: RIC VIII, 475, No. 54; LRBC I, 1155.

26 AE., 14 mm, 1.10 gr, KY: 12, MÜZ. ETD. NO: 1461-34.

27 AE., 14 mm, 1.45 gr, KY: 12, MÜZ. ENV. NO: 11119.

Cyzicus 336-337

ÖY: CONSTANTI-NVS MAX AVG; Rozet diademli, drapeli ve zırhlı büst, sağa dönük.

AY: GLOR-IA EXERC-ITVS; İki asker ayakta cepheden miğferli başları birbirine dönük; dıştaki ellerinde mızrak tutmakta ve içteki elleriyle kalkanlarına yaslanmaktalar; aralarında tek lejyon standardı; kesimde, SMKS.

REF: RIC VII, 659, No. 123; LRBC I, Gloria Exercitus, Tip, 3.

28 AE., 15 mm, 1.85 gr, KY: 6, MÜZ. ENV. NO: 11147.

Posthumus 341-346

ÖY: DV CONSTANTI-NVS PT AVGG; Rahip giysili imparator başı, sağa dönük.

AY: IVST-VEN MEM; Aequitas ayakta, sola dönük; sağ elinde adalet terazisi, sol elinde parşömen tutar; kesimde, SMKA.

REF: RIC VIII, 4971, No. 35; LRBC I, 1299.

29 AE., 16 mm, 1.90 gr, KY: 10, MÜZ. ENV. NO: 11124.

ÖY: DV CONSTANTI-NVS PT AVGG; Rahip giysili imparator başı, sağa dönük.

AY: [IVST]-VEN MEM; Aequitas ayakta, sola dönük; sağ elinde adalet terazisi, sol elinde parşömen tutar; kesimde, SMKB.

REF: RIC VIII, 4971, No. 35; LRBC I, 1299.

30 AE., 14 mm, 1.60 gr, KY: 7, MÜZ. ENV. NO: 11123.

ÖY: DV CONSTANTI-NVS PT AVGG; Rahip giysili imparator başı, sağa dönük.

AY: VN-MR; Rahip giysili imparator ayakta,

cepheden, başı sağa dönük; sağ elini yukarı kaldırmakta; kesimde, SMKA.

REF: RIC VIII, 493, No. 46; LRBC I, 1304.

31 AE., 15 mm, 1.65 gr, KY: 7, MÜZ. ENV. NO: 11122.

32 AE., 14 mm, 1.00 gr, KY: 7, MÜZ. ENV. NO: 11129.

ÖY: DV CONSTANTI-NVS PT [AVGG]; Rahip giysili imparator başı, sağa dönük.

AY: VN-MR; Rahip giysili imparator ayakta, cepheden, başı sağa dönük; sağ elini yukarı kaldırmakta; kesimde, SMKI.

REF: RIC VIII, 493, No. 46; LRBC I, 1304.

33 AE., 15 mm, 1.40 gr, KY: 7, MÜZ. ENV. NO: 11121.

ÖY: DV CONSTANTI-NVS PT AVGG; Rahip giysili imparator başı, sağa dönük.

AY: VN-MR; Rahip giysili imparator ayakta, cepheden, başı sağa dönük; sağ elini yukarı kaldırmakta; kesimde, SMKI.

REF: RIC VIII, 493, No. 46; LRBC I, 1304.

34 AE., 15 mm, 1.80 gr, KY: 6, MÜZ. ETD. NO: 1461-31.

ÖY: DV CONSTANTI-[NVS PT AVGG]; Rahip giysili imparator başı, sağa dönük.

AY: VN-MR; Rahip giysili imparator ayakta, cepheden, başı sağa dönük; sağ elini yukarı kaldırmakta; kesimde, SMKI [].

REF: RIC VIII, 493, No. 46; LRBC I, 1304.

35 AE., 15 mm, 1.70 gr, KY: 6, MÜZ. ETD. NO: 1461-28.

36 AE., 13 mm, 1.30 gr, KY: 6, MÜZ. ENV. NO: 11131.

Antiochia 330-335

ÖY: CONSTANTI-NVS MAX AVG; Rozet diademli, drapeli ve zırhlı büst, sağa dönük.

AY: GLOR-IA EXERC-ITVS; İki asker ayakta, cepheden, miğferli başları birbirine dönük; dıştaki ellerinde mızrak tutmakta ve içteki elleriyle kalkanlarına yaslanmaktadır; aralarında çift lejyon standardı; kesimde, SMANB.

REF: RIC VII, 693, No. 86; LRBC I, Gloria Exercitus, Tip 2.

37 AE., 17 mm, 2.60 gr, KY: 7, MÜZ. ENV. NO: 11136.

ÖY: CONSTANTI-NVS MAX AVG; Rozet diademli, drapeli ve zırhlı büst, sağa dönük.

AY: GLOR-IA EXERC-ITVS; İki asker ayakta, cepheden, miğferli başları birbirine dönük; dıştaki ellerinde mızrak tutmakta ve içteki elleriyle kalkanlarına yaslanmaktadır; aralarında çift lejyon standardı; kesimde, SMANF.

REF: RIC VII, 693, No. 86; LRBC I, Gloria Exercitus, Tip 2.

38 AE., 18 mm, 1.80 gr, KY: 7, MÜZ. ETD. NO: 1461-21.

ÖY: CONSTANTI-NVS MAX AVG; Rozet diademli, drapeli ve zırhlı büst, sağa dönük.

AY: GLOR-IA EXERC-ITVS; İki asker ayakta, cepheden, miğferli başları birbirine dönük; dıştaki ellerinde mızrak tutmakta ve içteki elleriyle kalkanlarına yaslanmaktadır; aralarında tek lejyon standardı; kesimde, SMANF.

REF: RIC VII, 697, No. 108; LRBC I, Gloria Exercitus, Tip, 3.

39 AE., 17 mm, 1.95 gr, KY: 10, MÜZ. ENV. NO: 11149.

40 AE., 17 mm, 1.90 gr, KY: 5, MÜZ. ETD. NO: 1461-48.

41 AE., 16 mm, 1.40 gr, KY: 6, MÜZ. ENV. NO: 11142.

42 AE., 16 mm, 1.45 gr, KY: 6, MÜZ. ETD. NO: 1461-87.

Posthumus 341-346

ÖY: DV CONSTANTI-NVS PT AVGG; Togatuslu baş, sağa dönük.

AY: Togatuslu I. Constantinus quadriga içinde, sağa doğru; üstte tanrının eli ona uzanmakta; kesimde, SMANA.

REF: RIC VIII, 515, No. 39; LRBC I, 1372.

43 AE., 15 mm, 1.65 gr, KY: 11, MÜZ. ENV. NO: 11126.

ÖY: DV CONSTANTI-NVS PT AVGG; Togatuslu baş, sağa dönük.

AY: Togatuslu I. Constantinus quadriga içinde, sağa doğru; üstte tanrının eli ona uzanmakta; kesimde, SMANA.

REF: RIC VIII, 515, No. 39; LRBC I, 1372.

44 AE., 15 mm, 1.75 gr, KY: 6, MÜZ. ETD. NO: 1461-20.

ÖY: DV CONSTANTI-NVS PT AVGG; Togatuslu baş, sağa dönük.

AY: Togatuslu I. Constantinus quadriga içinde, sağa doğru; üstte tanrının eli ona uzanmakta; kesimde, SMANS.

REF: RIC VIII, 515, No. 39; LRBC I, 1372.

45 AE., 18 mm, 1.55 gr, KY: 12, MÜZ. ETD. NO: 1461-19.

46 AE., 15 mm, 1.30 gr, KY: 11, MÜZ. ENV. NO: 11125.

337-347

ÖY: DV CONSTANTI-[NVS] PT AVGG; Rahip giysili imparator başı, sağa dönük.

AY: VN-MR; Rahip giysili imparator ayakta, cepheden, başı sağa dönük; sağ elini yukarı kaldırmakta; kesimde, SMANT.

REF: RIC VIII, 515, No. 39; LRBC I, 1397.

47 AE., 16 mm, 1.45 gr, KY: 5, MÜZ. ETD. NO: 1461-26.

Alexandria 333-335

ÖY: CONSTANTINVS MAX AVG; Rozet diademli, drapeli ve zırlı büst, sağa dönük.

AY: GLOR-IA EXERC-ITVS; İki asker ayakta, cepheden, miğferli başları birbirine dönük; dıştaki ellerinde mızrak tutmakta ve içteki elleriyle kalkanlarına yaslanmaktalar; aralarında tek lejyon standardı; kesimde, SMALF.

REF: RIC VII, 712, No. 65; LRBC I, Gloria Exercitus, Tip, 3.

48 AE., 16 mm., 1.45 gr, KY: 11, MÜZ. ETD. NO: 1461-55.

Posthumus 341-346

ÖY: DV CONSTANTI-NVS PT AVGG; Rahip giysili imparator başı, sağa dönük.

AY: VN-MR; Rahip giysili imparator ayakta, cepheden, başı sağa dönük; sağ elini yukarı kaldırmakta; kesimde, SMALA.

REF: RIC VIII, 541, No. 32; LRBC I, 1473.

49 AE., 15 mm, 1.95 gr, KY: 10, MÜZ. ENV. NO: 11113.

50 AE., 15 mm, 1.35 gr, KY: 10, MÜZ. ENV. NO: 11116.

ÖY: [DV CON]STANTI-NVS PT AVGG; Rahip giysili imparator başı, sağa dönük.

AY: VN-MR; Rahip giysili imparator ayakta, cepheden, başı sağa dönük; sağ elini yukarı kaldırmakta; kesimde, SMALB.

REF: RIC VIII, 541, No. 32; LRBC I, 1473.

51 AE., 15 mm, 1.50 gr, KY: 5, MÜZ. ENV. NO: 11114.

ÖY: [DV CO]NSTANTI-NVS PT AVGG; Rahip giysili imparator başı, sağa dönük.

AY: VN-MR; Rahip giysili imparator ayakta, cepheden, başı sağa dönük; sağ elini yukarı kaldırmakta; kesimde, SMALF.

REF: RIC VIII, 541, No. 32; LRBC I, 1473.

52 AE., 17 mm, 1.85 gr, KY: 1, MÜZ. ETD. NO: 1461-23.

53 AE., 15 mm, 2.00 gr, KY: 7, MÜZ. ENV. NO: 11115.

54 AE., 14 mm, 1.70 gr, KY: 11, MÜZ. ENV. NO: 11112.

Darphanesi Okunmayanlar 341-346

ÖY: DV CONSTANTI-NVS PT AVGG; Rahip giysili imparator başı, sağa dönük.

AY: VN-MR; Rahip giysili imparator ayakta, cepheden, başı sağa dönük; sağ elini yukarı kaldırmakta; kesimde, [].

REF: RIC VIII, 541, No. 32; LRBC I, 1473. (Referans Darphanesi; Alexandria)

55 AE., 17 mm, 1.00 gr, KY: 7, MÜZ. ETD. NO: 1461-32.

56 AE., 16 mm, 1.60 gr, KY: 7, MÜZ. ETD. NO: 1461-24.

57 AE., 15 mm, 1.60 gr, KY: 6, MÜZ. ENV. NO: 11130.

58 AE., 15 mm, 1.65 gr, KY: 6, MÜZ. ETD. NO: 1461-29.

59 AE., 15 mm, 1.65 gr, KY: 7, MÜZ. ETD. NO: 1461-33.

60 AE., 14 mm, 1.45 gr, KY: 12, MÜZ. ENV. NO: 11127.

61 AE., 14 mm, 1.80 gr, KY: 7, MÜZ. ENV. NO: 11128.

62 AE., 14 mm, 1.65 gr, KY: 7, MÜZ. ENV. NO: 11132.

63 AE., 14 mm, 1.80 gr, KY: 6, MÜZ. ENV. NO: 11133.

64 AE., 14 mm, 1.30 gr, KY: 12, MÜZ. ETD. NO: 1461-30.

65 AE., 14 mm, 1.05 gr, KY: 12, MÜZ. ETD. NO: 1461-36.

ÖY: [DV CON]STANTI-NVS PT AVGG; Togatuslu baş, sağa dönük.

AY: Togatuslu 1. Constantinus quadriga içinde, sağa doğru; üstte tanrının eli ona uzanmakta; kesimde, [].

REF: RIC VIII, 539, No. 4. (Referans Darphanesi; Alexandria)

66 AE., 16 mm, 1.65 gr, KY: 6, MÜZ. ETD. NO: 1461-27.

Constantinopolis (330-337)

Nicomedia 330-335

ÖY: CONSTAN-TINOPOLIS; Sorguçlu miğferli ve imparatorluk pelerinli büst, sola dönük.

AY: Yazıtsız. Victoria, gemi pruvası üzerinde sola doğru, sağ elinde çapraz mızrak tutmakta, sol eli kalkan üzerinde; kesimde, SMNA.

REF: RIC VII, 634, No. 196; LRBC I, 1121.

67 AE., 17 mm, 2.25 gr, KY: 11, MÜZ. ETD. NO: 11108.

ÖY: CONSTAN-TINOPO[LIS]; Sorguçlu miğferli ve imparatorluk pelerinli büst, sola dönük.

AY: Yazıtsız. Victoria, gemi pruvası üzerinde sola doğru, sağ elinde çapraz mızrak tutmakta, sol eli kalkan üzerinde; kesimde, [SM] NI.

REF: RIC VII, 634, No. 196; LRBC I, 1121.

68 AE., 17 mm, 2,55 gr, KY: 1, MÜZ. ETD. NO: 1461-10.

ÖY: CONSTAN-TINOPOLIS; Sorguçlu miğferli ve imparatorluk pelerinli büst, sola dönük.

AY: GLOR-IA EXERC-ITVS; İki asker ayakta, cepheden, miğferli başları birbirlerine dönük; dıştaki ellerinde mızrak tutmakta ve içteki elleriyle kalkanlarına yaslanmaktalar; aralarında tek lejyon standardı; kesimde, SMNA.

REF: RIC VII, 634, No. 196; LRBC I, Gloria Exercitus, Tip, 3.

69 AE., 14 mm, 1.65 gr, KY: 6, MÜZ. ENV. NO: 11106.

Cyzicus 333-33)

ÖY: CONSTAN-TINOPOLIS; Sorguçlu miğferli ve imparatorluk pelerinli büst, sola dönük.

AY: Yazıtsız. Victoria, gemi pruvası üzerinde sola doğru, sağ elinde çapraz mızrak tutmakta, sol eli kalkan üzerinde; kesimde, SMKB.

REF: RIC VII, 634, No. 196; LRBC I, 1220.

70 AE., 16 mm, 3.35 gr, KY: 12, MÜZ. ENV. NO: 11111.

Alexandria 333-335

ÖY: CONSTAN-TINOPOLIS; Sorguçlu miğferli ve imparatorluk pelerinli büst, sola dönük.

AY: Yazıtsız. Victoria, gemi pruvası üzerinde sola doğru, sağ elinde çapraz mızrak tutmakta, sol eli kalkan üzerinde; kesimde, SMALA.

REF: RIC VII, 712, No. 64; LRBC I, 1441.

71 AE., 15 mm, 2.15 gr, KY: 5, MÜZ. ENV. NO: 11109.

72 AE., 15 mm, 1.70 gr, Ky 5, MÜZ. ENV. NO: 11110.

Vrbs Roma 330-337

Constantinopolis 330-333

ÖY: VRBS-ROMA; Sorguçlu miğferli ve imparatorluk pelerinli büst, sola dönük.

AY: Dişi kurt ayakta, sola dönük; ikizleri emzirmekte; üstte iki yıldız, kesimde, CONSC.

REF: RIC VII, 579, No. 62; LRBC I, 1008.

73 AE., 18 mm, 2.45 gr, KY: 12, MÜZ. ENV. NO: 11103.

ÖY: VRBS-ROMA; Sorguçlu miğferli ve imparatorluk pelerinli büst, sola dönük.

AY: GLOR-IA EXERC-ITVS; İki asker ayakta, cepheden, miğferli başları birbirlerine dönük; dıştaki ellerinde mızrak tutmakta ve içteki elleriyle kalkanlarına yaslanmaktalar; aralarında tek lejyon standardı; kesimde, CONSA.

REF: RIC VII, 579, No. 62; LRBC I, Gloria Exercitus, Tip, 3.

74 AE., 15 mm, 1.50 gr, KY: 11, MÜZ. ENV. NO: 11107.

ÖY: VRBS-ROMA; Sorguçlu miğferli ve imparatorluk pelerinli büst, sola dönük.

AY: GLOR-IA EXERC-ITVS; İki asker ayakta, cepheden, miğferli başları birbirlerine dönük; dıştaki ellerinde mızrak tutmakta ve içteki elleriyle kalkanlarına yaslanmaktalar; aralarında tek lejyon standardı; kesimde, CONSC.

REF: RIC VII, 579, No. 62; LRBC I, Gloria Exercitus, Tip, 3.

75 AE., 18 mm., 1.55 gr, KY: 6, MÜZ. ETD. NO: 1461-51.

Antiochia 335-337

ÖY: VRBS-ROMA; Sorguçlu miğferli ve imparatorluk pelerinli büst, sola dönük.

AY: Dişi kurt ayakta, sola dönük; ikizleri emzirmekte; üstte iki yıldız, kesimde, SMANØ.

REF: RIC VII, 697, No. 113; LRBC I, 1368.

76 AE., 15 mm., 1.60 gr, KY: 5, MÜZ. ENV. NO: 11104.

Darphanesi Okunmayanlar 333-335

ÖY: VRBS-ROMA; Sorguçlu miğferli ve imparatorluk pelerinli büst, sola dönük.

AY: GLOR-IA [EXERC-ITVS]; İki asker ayakta, cepheden, miğferli başları birbirlerine dönük; dıştaki ellerinde mızrak tutmakta ve içteki elleriyle kalkanlarına yaslanmaktalar; aralarında tek lejyon standardı; kesimde, []

REF: RIC VII, 579, No. 62; LRBC I, Gloria Exercitus, Tip, 3. (Referans Darphanesi; Constantinople)

77 AE., 13 mm, 1.40 gr, KY: 6, MÜZ. ENV. NO: 11105.

Helena (I. Constantinus'un Annesi)

Darphanesi Okunmayanlar 337-340

ÖY: FL HELE[NA-AVG[STA]; Diademli, mantolu ve kolyeli büst, sağa dönük.

AY: [P]AX PV-BLICA; Pax ayakta 3/4 cepheden başı sola dönük; sağ eliyle aşağı doğru dal sol elinde asa tutar; kesimde, []

REF: RIC VIII, 450, No. 48. (Referans Darphanesi; Constantinople)

78 AE., 15 mm, 1.60 gr, KY: 6, MÜZ. ENV. NO: 11134.

Theodora (I. Constantinus'un Üvey Annesi)

Constantinopolis 337-340

ÖY: FL MAX THEO[DORAE AVG]; Diademli, mantolu ve kolyeli büst, sağa dönük.

AY: PIETAS [ROMA]NA; Pietas ayakta, sola dönük; bebek taşımaktadır; kesimde CONS.

REF: RIC VIII, Constantinople 450, No. 48.

79 AE., 16 mm, 1.35 gr, KY: 7, MÜZ. ENV. NO: 11135.

II. Constantinus (Caesar 317-337)

Nicomedia 328-329

ÖY: DN CONSTANTINVS IVN NOB C; Defne çelenkli, drapeli ve zırlı büst, sağa dönük.

AY: GLOR-IA EXERC-ITVS; İki asker ayakta, cepheden, miğferli başları birbirlerine dönük; dıştaki ellerinde mızrak tutmakta ve içteki elleriyle kalkanlarına yaslanmaktalar; aralarında çift lejyon standardı; kesimde, SMNF.

REF: RIC VII, 633, No. 188; LRBC I, Gloria Exercitus, Tip 2.

80 AE., 18 mm, 3.10 gr, KY: 6, MÜZ. ENV. NO: 11150.

Cyzicus 331-333

ÖY: CONSTANTINVS IVN NOB C; Defne çelenkli, drapeli ve zırlı büst, sağa dönük.

AY: GLOR-IA EXERC-ITVS; İki asker ayakta,

cepheden, miğferli başları birbirlerine dönük; dıştaki ellerinde mızrak tutmakta ve içteki elleriyle kalkanlarına yaslanmaktalar; aralarında çift lejyon standardı; kesimde, SMKA*.

REF: RIC VII, 659, No. 123; LRBC I, Gloria Exercitus, Tip 2.

81 AE., 17 mm, 2.50 gr, KY: 6, MÜZ. ENV. NO: 11144.

Darphanesi Okunmayanlar

Follis 331-333

ÖY: CONSTANTINVS IVN NOB C; Defne çelenkli, drapeli ve zırlı büst, sağa dönük.

AY: GLOR-IA EXERC-ITVS; İki asker ayakta, cepheden, miğferli başları birbirlerine dönük; dıştaki ellerinde mızrak tutmakta ve içteki elleriyle kalkanlarına yaslanmaktalar; aralarında çift lejyon standardı; kesimde []

REF: RIC VII, 659, No. 123; LRBC I, Gloria Exercitus, Tip 2 (Referans Cyzicus Darphanesi)

82 AE., 17 mm, 2.10 gr, KY: 6, MÜZ. ENV. NO: 11154.

83 AE., 17 mm, 1.55 gr, KY: 11, MÜZ. ENV. NO: 11156.

84 AE., 15 mm, 2.40 gr, KY: 11, MÜZ. ENV. NO: 11155.

85 AE., 15 mm, 1.05 gr, KY: 1, MÜZ. ENV. NO: 11140.

II. Constantinus (Augustus 337-340)

Roma 340

ÖY: VIC CO[NSTANTINVS] AVG; Defne çelenkli, drapeli ve zırlı büst, sağa dönük.

AY: [VIR] TVS AVGVSTI; İmparator ayakta, cepheden, başını sağa çevirmiş, sağ elinde mızrak tutar, sol eli ile kalkana yaslanır.

REF: RIC VIII, 250, No. 10.

86 AE., 16 mm, 1.20 gr, KY: 7, MÜZ. ETD. NO: 1461-14.

Heraclea 335-337

ÖY: CONSTAN-TINVS AVG; İnci diademli baş, sağa dönük.

AY: GLOR-IA EXERC-ITVS; İki asker ayakta, cepheden, miğferli başları birbirine dönük; dıştaki ellerinde mızrak tutmakta ve içteki elleriyle kalkanlarına yaslanmaktalar; aralarında tek lejyon standardı; kesimde, SMHA.

REF: RIC VII, 561, No. 151; LRBC I, Gloria Exercitus, Tip, 3.

87 AE., 17 mm, 2.00 gr, KY: 6, MÜZ. ETD. NO: 1461-53.

Nicomedia 340-351

ÖY: CONSTAN-TINVS AVG; İnci diademli baş, sağa dönük.

AY: GLOR-IA EXERC-ITVS; İki asker ayakta, cepheden, miğferli başları birbirlerine dönük; dıştaki ellerinde mızrak tutmakta ve içteki elleriyle kalkanlarına yaslanmaktalar; aralarında tek lejyon standardı; kesimde, SMNC.

REF: RIC VII, 635, No. 200; LRBC I, Gloria Exercitus, Tip, 3.

88 AE., 16 mm, 2.35 gr, KY: 6, MÜZ. ENV. NO: 11207.

Cyzicus 331-333

ÖY: DN CONSTAN-TINVS PF AVG; Defne çelenkli, drapeli ve zırlı büst, sağa dönük.

AY: GLOR-IA EXERC-ITVS; İki asker ayakta, cepheden, miğferli başları birbirlerine dönük; dıştaki ellerinde mızrak tutmakta ve içteki elleriyle kalkanlarına yaslanmaktalar; aralarında tek lejyon standardı; kesimde, SMKE*.

REF: RIC VII, 659, No. 123; LRBC I, Gloria Exercitus, Tip, 3.

89 AE., 16 mm, 1.60 gr, KY: 11, MÜZ. ENV. NO: 11145.

II. Constantius (Caesar 326-337)

Thessalonica 326-328

ÖY: FL IVL CONSTANTIVS NOB C; Defne çelenkli, drapeli ve zırlı büst, sağa dönük.

AY: GLOR-IA EXERC-ITVS; İki asker ayakta, cepheden, miğferli başları birbirlerine dönük; dıştaki ellerinde mızrak tutmakta ve içteki elleriyle kalkanlarına yaslanmaktalar; aralarında tek lejyon standardı; kesimde, SMTSG.

REF: RIC VII, Thessalonica, 529, No. 224; LRBC I, Gloria Exercitus, Tip, 3.

90 AE., 17 mm, 1.70 gr, KY: 6, MÜZ. ENV. NO: 11223.

Constantinopolis 336-337

ÖY: FL IVL CONSTAN[TIVS NOB C]; Defne çelenkli, drapeli ve zırlı büst, sağa dönük.

AY: GLOR-IA EXERC-ITVS; İki asker ayakta, cepheden, miğferli başları birbirlerine dönük; dıştaki ellerinde mızrak tutmakta ve içteki elleriyle kalkanlarına yaslanmaktalar; aralarında tek lejyon standardı; kesimde, CONSG.

REF: RIC VII, 589, No. 137; LRBC I, Gloria Exercitus, Tip, 3.

91 AE., 15 mm, 1.30 gr, KY: 1, MÜZ. ENV. NO: 11204.

Cyzicus 336-337

ÖY: [FL IVL CONSTAN]TIVS NOB C; Defne çelenkli, drapeli ve zırlı büst, sağa dönük.

AY: GLOR-IA EXERC-ITVS; İki asker ayakta, cepheden, miğferli başları birbirlerine dönük; dıştaki ellerinde mızrak tutmakta ve içteki elleriyle kalkanlarına yaslanmaktalar; aralarında tek lejyon standardı; kesimde, SMKC.

REF: RIC VII, 659, No. 123; LRBC I, Gloria Exercitus, Tip, 3.

92 AE., 15 mm, 1.35 gr, KY: 7, MÜZ. ENV. NO: 11224.

ÖY: FL IVL CONSTANTIVS NOB C; Defne çelenkli, drapeli ve zırlı büst, sağa dönük.

AY: GLOR-IA EXERC-ITVS; İki asker ayakta, cepheden, miğferli başları birbirlerine dönük; dıştaki ellerinde mızrak tutmakta ve içteki elleriyle kalkanlarına yaslanmaktalar; aralarında tek lejyon standardı; kesimde, SMKS.

REF: RIC VII, 659, No. 123; LRBC I, Gloria Exercitus, Tip, 3.

93 AE., 15 mm, 1.35 gr, KY: 7, MÜZ. ENV. NO: 11225.

Antiochia 335-337

ÖY: FL IVL CONSTANTIVS NOB C; Defne çelenkli, drapeli ve zırlı büst, sağa dönük.

AY: GLOR-IA EXERC-ITVS; İki asker ayakta, cepheden, miğferli başları birbirlerine dönük; dıştaki ellerinde mızrak tutmakta ve içteki elleriyle kalkanlarına yaslanmaktalar; aralarında tek lejyon standardı; kesimde, SMANZ.

REF: RIC VII, 697, No. 108; LRBC I, Gloria Exercitus, Tip, 3.

94 AE., 15 mm, 1.70 gr, KY: 12, MÜZ. ENV. NO: 11210.

95 AE., 15 mm, 1.80 gr, KY: 5, MÜZ. ENV. NO: 11222.

Darphanesi Okunmayanlar 335-337

ÖY: FL IVL CONSTANTI[VS NOB C]; Defne çelenkli, drapeli ve zırlı büst, sağa dönük.

AY: GLOR-IA EXERC-ITVS; İki asker ayakta, cepheden, miğferli başları birbirlerine dönük; dıştaki ellerinde mızrak tutmakta ve içteki elleriyle kalkanlarına yaslanmaktalar; aralarında tek lejyon standardı; kesimde, [].

REF: RIC VII, 697, No. 110; LRBC I, Gloria Exercitus, Tip, 3.

96 AE., 15 mm, 1.20 gr, KY: 7, MÜZ. ETD. NO: 1461-89.

II. Constantius (Augustus 337-361)**Heraclea 345-347**

ÖY: FL IVL CONSTANTII[VS NOB C]; Defne çelenkli, drapeli ve zırlı büst, sağa dönük.

AY: GLOR-IA EXERC-ITVS; İki asker ayakta, cepheden, miğferli başları birbirlerine dönük; dıştaki ellerinde mızrak tutmakta ve içteki elleriyle kalkanlarına yaslanmaktalar; aralarında tek lejyon standardı; kesimde, SMHA.

REF: RIC VIII, 431, No. 14; LRBC I, Gloria Exercitus, Tip, 3.

97 AE., 14 mm, 1.75 gr, KY: 11, MÜZ. ENV. NO: 11180. SMHA

ÖY: DN CONSTAN-TIV[S PF AVG]; İnci diademli baş, sağa dönük.

AY: VOT/XX/MVLT/XXX; Hepsi çelenk içinde, kesimde, *SMHA.

REF: RIC VIII, 433, No. 54; LRBC I, 958.

98 AE., 16 mm, 1.35 gr, KY: 7, MÜZ. ETD. NO: 1461-105.

ÖY: DN CONSTAN-TIVS PF AVG; İnci diademli baş, sağa dönük.

AY: VOT/XX/MVLT/XXX; Hepsi çelenk içinde, kesimde, *SMHB.

REF: RIC VIII, 433, No. 54; LRBC I, 958.

99 AE., 15 mm, 1.90 gr, KY: 5, MÜZ. ENV. NO: 11164.

ÖY: DN CONSTAN-TIVS PF AVG; İnci diademli baş, sağa dönük.

AY: FEL TEMP REPARATIO; Askeri giysili imparator; ayakta, sola dönük; sağ elinde standart tutmakta ve sol eliyle kalkanına yaslanmakta; imparatorun önünde solda diz çökmüş iki esir birbirlerine dönük; kesimde, SMHA.

REF: RIC VIII, 435, No. 69; LRBC II, Tip EC.

100 AE., 22 mm, 3.90 gr, KY: 5, MÜZ. ENV. NO: 11191.

101 AE., 22 mm, 4.25 gr, KY: 12, MÜZ. ENV. NO: 11192.

Constantinopolis 337-340

ÖY: DN CONSTAN-[TIVS PF AVG]; İnci diademli baş, sağa dönük.

AY: GLOR-IA EXERC-ITVS; İki asker ayakta, cepheden, miğferli başları birbirlerine dönük; dıştaki ellerinde mızrak tutmakta ve içteki elleriyle kalkanlarına yaslanmaktalar; aralarında tek lejyon standardı; kesimde, CONSA.

REF: RIC VIII, 449, No. 3; LRBC I, Gloria Exercitus, Tip, 3.

102 AE., 15 mm, 1.40 gr, KY: 2, MÜZ. ETD. NO: 1461-66.

ÖY: DN CONSTAN-TIVS [PF AVG]; İnci diademli baş, sağa dönük.

AY: GLOR-IA EXERC-ITVS; İki asker ayakta, cepheden, miğferli başları birbirlerine dönük; dıştaki ellerinde mızrak tutmakta ve içteki elleriyle kalkanlarına yaslanmaktalar; aralarında tek lejyon standardı; kesimde, [CO]NSB.

REF: RIC VIII, 449, No. 3; LRBC I, Gloria Exercitus, Tip, 3.

103 AE., 15 mm, 1.45 gr, KY: 2, MÜZ. ETD. NO: 1461-68.

ÖY: [DN CONSTAN]-TIVS PF AVG; İnci diademli baş, sağa dönük.

AY: GLOR-IA EXERC-ITVS; İki asker ayakta, cepheden, miğferli başları birbirlerine dönük; dıştaki ellerinde mızrak tutmakta ve içteki elleriyle kalkanlarına yaslanmaktalar; aralarında tek lejyon standardı; kesimde, CONSA

REF: RIC VII, 589, No. 137; LRBC I, Gloria Exercitus, Tip, 3.

104 AE., 14 mm, 1.45 gr, KY: 7, MÜZ. ENV. NO: 11205.

ÖY: DN CONSTAN-TIVS PF AVG; İnci diademli baş, sağa dönük.

AY: GLOR-IA EXERC-ITVS; İki asker ayakta, cepheden, miğferli başları birbirlerine dönük; dıştaki ellerinde mızrak tutmakta ve içteki elleriyle kalkanlarına yaslanmaktalar; aralarında tek lejyon standardı; kesimde, CONSZ.

REF: RIC VIII, 449, No. 3; LRBC I, Gloria Exercitus, Tip, 3.

105 AE., 16 mm, 1.85 gr, KY: 1, MÜZ. ENV. NO: 11203.

ÖY: DN CONSTAN-[TIVS PF AVG]; İnci diademli baş, sağa dönük.

AY: GLOR-IA EXERC-ITVS; İki asker ayakta, cepheden, miğferli başları birbirlerine dönük; dıştaki ellerinde mızrak tutmakta ve içteki elleriyle kalkanlarına yaslanmaktalar; aralarında tek lejyon standardı; kesimde, CON[].

REF: RIC VIII, 449, No. 3; LRBC I, Gloria Exercitus, Tip, 3.

106 AE., 14 mm, 1.65 gr, KY: 12, MÜZ. ETD. NO: 1461-61.

ÖY: DN CONSTAN-[TIVS PF AVG]; İnci diademli baş, sağa dönük.

AY: GLOR-IA EXERC-ITVS; İki asker ayakta, cepheden, miğferli başları birbirlerine dönük; dıştaki ellerinde mızrak tutmakta ve içteki elleriyle kalkanlarına yaslanmaktalar; aralarında tek lejyon standardı; kesimde, [C]ONS[.]

REF: RIC VIII, 449, No. 3; LRBC I, Gloria Exercitus, Tip, 3.

107 AE., 15 mm, 1.55 gr, KY: 7, MÜZ. ENV. NO: 11231.

108 AE., 15 mm, 1.35 gr, KY: 1, MÜZ. ETD. NO: 1461-65.

ÖY: DN CONSTAN-[TINVS PF AVG]; İnci diademli baş, sağa dönük.

AY: GLOR-IA EXERC-ITVS; İki asker ayakta, cepheden, miğferli başları birbirlerine dönük; dıştaki ellerinde mızrak tutmakta ve içteki elleriyle kalkanlarına yaslanmaktalar; aralarında tek lejyon standardı; kesimde, [C]ONS[.]

REF: RIC VIII, 449, No. 3; LRBC I, Gloria Exercitus, Tip, 3.

109 AE., 15 mm, 1.50 gr, KY: 12, MÜZ. ETD. NO: 1461-85.

351-355

ÖY: DN CONSTAN-TIVS PF AVG; İnci diademli baş, sağa dönük.

AY: FEL TEMP REPARATIO; Askeri giysili imparator; ayakta, sola dönük; sağ elinde standart tutmakta ve sol eliyle kalkanına yaslanmakta; imparatorun önünde solda diz çökmüş iki esir birbirlerine dönük; kesimde, CONSB*.

REF: RIC VIII, 457, No. 116; LRBC II, Tip EC.

110 AE., 21 mm, 5.00 gr, KY: 11, MÜZ. ENV. NO: 11188.

111 AE., 21 mm, 5.05 gr, KY: 10, MÜZ. ENV. NO: 11189.

ÖY: DN CONSTAN-TIVS PF AVG; İnci diademli baş, sağa dönük.

AY: FEL TEMP RE-REPARATIO; Virtus, sola dönük; sol koluna takılı kalkan ile yere düşen atlıya mızrağını saplamakta; sağda, yerde kalkan; süvari atından düşerken kolları ile atının boynuna tutunmakta; solda Γ, kesimde, CONSS.

REF: RIC VIII, 457, No. 115; LRBC II, Tip, FH4

112 AE., 20 mm, 4.90 gr, KY: 12, MÜZ. ENV. NO: 11187.

ÖY: DN CONSTAN-TIVS PF AVG; İnci diademli baş, sağa dönük.

AY: FEL TEMP RE-REPARATIO; Virtus, sola

dönük; sol koluna takılı kalkan ile yere düşen atlıya mızrağını saplamakta; sağda, yerde kalkan; süvari atından düşerken kolları ile atının boynuna tutunmakta; solda, kesimde, CONSI.

REF: RIC VIII, 457, No. 115; LRBC II, Tip, FH4

113 AE., 22 mm, 5.00 gr, KY: 4, MÜZ. ENV. NO: 11186.

114 AE., 22 mm, 5.00 gr, KY: 4, MÜZ. ETD. NO: 1461-9.

ÖY: DN CONSTAN-TIVS PF AVG; İnci diademli baş, sağa dönük.

AY: FEL TEMP REPARATIO; Askeri giysili imparator; ayakta, sola dönük; sağ elinde standart tutmakta ve sol eliyle kalkanına yaslanmakta; imparatorun önünde solda diz çökmüş iki esir birbirlerine dönük; kesimde, [C]ONS[.]

REF: RIC VIII, 453, No. 69; LRBC II, Tip EC.

115 AE., 19 mm, 4.75 gr, KY: 7, MÜZ. ENV. NO: 11201.

347-348

ÖY: DN CONSTAN-TIVS PF AVG; İnci diademli baş, sağa dönük.

AY: VOT/XX/MVLT/XXX; Hepsi çelenk içinde, kesimde, CONST.

REF: RIC VIII, 453, No. 69; LRBC I, 1064.

116 AE., 17 mm, 1.25 gr, KY: 12, MÜZ. ETD. NO: 1461-96.

117 AE., 15 mm, 1.45 gr, KY: 1, MÜZ. ETD. NO: 1461-152.

ÖY: DN CONSTAN-[TIVS PF AVG]; İnci diademli baş, sağa dönük.

AY: VOT/XX/MVLT/XXX; Hepsi çelenk içinde, kesimde, CONS[.]

REF: RIC VIII, 453, No. 69; LRBC I, 1064.

118 AE., 14 mm, 1.05 gr, KY: 6, MÜZ. ETD. NO: 1461-95.

Nicomedia 336-337

ÖY: DN CONSTAN-TIVS PF AVG; İnci diademli baş, sağa dönük.

AY: GLOR-IA EXERC-ITVS; İki asker ayakta, cepheden, miğferli başları birbirlerine dönük; dıştaki ellerinde mızrak tutmakta ve içteki elleriyle kalkanlarına yaslanmaktalar; aralarında tek lejyon standardı; kesimde, SMNB.

REF: RIC VII, 635, No. 200; LRBC I, Gloria Exercitus, Tip, 3.

119 AE., 14 mm, 1.35 gr, KY: 6, MÜZ. ENV. NO: 11206.

ÖY: DN CONSTAN-TIVS PF AVG; İnci diademli baş, sağa dönük.

AY: GLOR-IA EXERC-ITVS; İki asker ayakta, cepheden, miğferli başları birbirlerine dönük; dıştaki ellerinde mızrak tutmakta ve içteki elleriyle kalkanlarına yaslanmaktalar; aralarında tek lejyon standardı; kesimde, SMNB.

REF: RIC VII, 635, No. 200; LRBC I, Gloria Exercitus, Tip, 3.

120 AE., 16 mm, 2.25 gr, KY: 11, MÜZ. ETD. NO: 1461-49.

ÖY: DN CONSTAN-[TIVS PF AVG]; İnci diademli baş, sağa dönük.

AY: GLOR-IA EXERC-ITVS; İki asker ayakta, cepheden, miğferli başları birbirlerine dönük; dıştaki ellerinde mızrak tutmakta ve içteki elleriyle kalkanlarına yaslanmaktalar; aralarında tek lejyon standardı; kesimde, SMN[].

REF: RIC VII, 635, No. 200; LRBC I, Gloria Exercitus, Tip, 3.

121 AE., 15 mm, 1.65 gr, KY: 6, MÜZ. ETD. NO: 1461-88.

347-348

ÖY: DN CONSTAN-TIVS PF AVG; İnci diademli baş, sağa dönük.

AY: FEL TEMP REPARATIO; Askeri giysili imparator; ayakta, sola dönük; sağ elinde standart tutmakta ve sol eliyle kalkanına yaslanmakta; imparatorun önünde solda diz çökmüş iki esir birbirlerine dönük; kesimde, SMNB.

REF: RIC VIII, 476, No. 62; LRBC II, Tip EC.

122 AE., 20 mm, 4.00 gr, KY: 7, MÜZ. ENV. NO: 11196.

ÖY: DN CONSTAN-TIVS PF AVG; İnci diademli baş, sağa dönük.

AY: FEL TEMP RE-REPARATIO; Virtus, sola dönük; sol koluna takılı kalkan ile yere düşen atlıya mızrağını saplamakta; sağda, yerde kalkan; süvari atından düşerken kolları ile atının boynuna tutunmakta; solda Γ, kesimde, SMNΔ.

REF: RIC VIII, 476, No. 62; LRBC II, Tip, FH4.

123 AE., 22 mm, 6.25 gr, KY: 12, MÜZ. ENV. NO: 11190.

ÖY: [DN CONSTAN]-TIVS PF AVG; İnci diademli baş, sağa dönük.

AY: FEL TEMP RE-REPARATIO; Virtus, sola dönük; sol koluna takılı kalkan ile yere düşen atlıya mızrağını saplamakta; sağda, yerde kalkan; süvari atından düşerken kolları ile atının boynuna tutunmakta; solda Γ, kesimde, *SMNS.

REF: RIC VIII, 476, No. 672; LRBC II, Tip, FH4

124 AE., 20 mm, 4.80 gr, KY: 6, MÜZ. ENV. NO: 11194.

ÖY: DN CONSTAN-TIVS PF AVG; İnci diademli baş, sağa dönük.

AY: FEL TEMP REPARATIO; Askeri giysili imparator; ayakta, sola dönük; sağ elinde standart tutmakta ve sol eliyle kalkanına yaslanmakta; imparatorun önünde solda diz çökmüş iki esir birbirlerine dönük; kesimde, SMN[].

REF: RIC VIII, 476, No. 67; LRBC II, Tip EC.

125 AE., 19 mm, 6.60 gr, KY: 12, MÜZ. ETD. NO: 1461-8.

ÖY: DN CONSTAN-TIVS PF AVG; İnci diademli baş, sağa dönük.

AY: FEL TEMP REPARATIO; Askeri giysili imparator; ayakta, sola dönük; sağ elinde standart tutmakta ve sol eliyle kalkanına yaslanmakta; imparatorun önünde solda diz çökmüş iki esir birbirlerine dönük; kesimde, SMNΔ.

REF: RIC VIII, 478, No. 84; LRBC II, Tip EC.

126 AE., 20 mm, 3.55 gr, KY: 7, MÜZ. ENV. NO: 11197.

127 AE., 20 mm, 3.85 gr, KY: 6, MÜZ. ENV. NO: 11198.

128 AE., 20 mm, 3.75 gr, KY: 12, MÜZ. ENV. NO: 11200.

ÖY: DN CONSTAN-TIVS PF AVG; İnci diademli baş, sağa dönük.

AY: FEL TEMP RE-REPARATIO; Virtus, sola dönük; sol koluna takılı kalkan ile yere düşen atlıya mızrağını saplamakta; sağda, yerde kalkan; süvari atından düşerken kolları ile atının boynuna tutunmakta; solda Γ, kesimde, SMNΔ.

REF: RIC VIII, 476, No. 672; LRBC II, Tip, FH4.

129 AE., 19 mm, 4.15 gr, KY: 12, MÜZ. ENV. NO: 11199.

348-351

ÖY: [DN CONSTAN]-TIVS PF AVG; İnci diademli baş, sağa dönük.

AY: VOT/XX/MVLT/XXX; Hepsi çelenk içinde, kesimde, SMN[*].

REF: RIC VIII, 474, No. 48; LRBC I, 1064.

130 AE., 16 mm, 1.40 gr, KY: 6, MÜZ. ETD. NO: 1461-144.

ÖY: [DN CONS]TAN-TIVS PF AVG; İnci diademli baş, sağa dönük.

AY: VOT/XX/MVLT/XXX; Hepsi çelenk içinde, kesimde, SMNΔ.

REF: RIC VIII, 474, No. 48; LRBC I, 1064.

131 AE., 16 mm, 1.30 gr, KY: 1, MÜZ. ETD. NO: 1461-148.

Cyzicus 340

ÖY: DN CONSTAN-TIVS PF AVG; İnci diademli baş, sağa dönük.

AY: GLOR-IA EXERC-ITVS; İki asker ayakta, cepheden, miğferli başları birbirlerine dönük; dıştaki ellerinde mızrak tutmakta ve içteki elleriyle kalkanlarına yaslanmaktalar; aralarında tek lejyon standardı; kesimde, SMKB.

REF: RIC VIII, 471, No. 8; LRBC I, Gloria Exercitus, Tip, 3.

132 AE., 17 mm, 1.60 gr, KY: 6, MÜZ. ETD. NO: 1461-84.

ÖY: DN CONSTA-[NS PF AVG]; İnci diademli baş, sağa dönük.

AY: GLOR-IA EXERC-ITVS; İki asker ayakta, cepheden, miğferli başları birbirlerine dönük; dıştaki ellerinde mızrak tutmakta ve içteki elleriyle kalkanlarına yaslanmaktalar; aralarında tek lejyon standardı; kesimde, SMK[].

REF: RIC VIII, 471, No. 8; LRBC I, Gloria Exercitus, Tip, 3.

133 AE., 16 mm, 1.30 gr, KY: 7, MÜZ. ETD. NO: 1461-82.

134 AE., 15 mm, 1.60 gr, KY: 12, MÜZ. ETD. NO: 1461-58.

ÖY: DN CONSTAN-TIVS PF AVG; İnci diademli baş, sağa dönük.

AY: GLOR-IA EXERC-ITVS; İki asker ayakta, cepheden, miğferli başları birbirlerine dönük; dıştaki ellerinde mızrak tutmakta ve içteki elleriyle kalkanlarına yaslanmaktalar; aralarında tek lejyon standardı; kesimde, SMKB*.

REF: RIC VIII, 471, No. 8; LRBC I, Gloria Exercitus, Tip, 3.

135 AE., 15 mm, 2.15 gr, KY: 6, MÜZ. ENV. NO: 11229.

ÖY: DN CONSTAN-TIVS PF AVG; İnci diademli baş, sağa dönük.

AY: GLOR-IA EXERC-ITVS; İki asker ayakta, cepheden, miğferli başları birbirlerine dönük; dıştaki ellerinde mızrak tutmakta ve içteki elleriyle kalkanlarına yaslanmaktalar; aralarında tek lejyon standardı; kesimde, SMKA.

REF: RIC VIII, 471, No. 8; LRBC I, Gloria Exercitus, Tip, 3.

136 AE., 17 mm, 2.00 gr, KY: 6, MÜZ. ETD. NO: 1461-73.

ÖY: [DN CONSTAN]-TIVS PF AVG; İnci diademli baş, sağa dönük.

AY: GLOR-IA EXERC-ITVS; İki asker ayakta, cepheden, miğferli başları birbirlerine dönük; dıştaki ellerinde mızrak tutmakta ve içteki elleriyle kalkanlarına yaslanmaktalar; aralarında tek lejyon standardı; kesimde, SMKC.

REF: RIC VIII, 471, No. 8; LRBC I, Gloria Exercitus, Tip, 3.

137 AE., 16 mm, 1.80 gr, KY: 6, MÜZ. ETD. NO: 1461-62.

347-348

ÖY: DN CONSTAN-TIVS PF AVG; İnci diademli baş, sağa dönük.

AY: VOT/XX/MVLT/XXX; Hepsi çelenk içinde, kesimde, SMKA.

REF: RIC VIII, 493, No. 45; LRBC I, 1064.

138 AE., 16 mm, 1.40 gr, KY: 6, MÜZ. ENV. NO: 11241.

ÖY: DN CONSTAN-TIVS PF AVG; İnci diademli baş, sağa dönük.

AY: VOT/XX/MVLT/XXX; Hepsi çelenk içinde, kesimde, SMKS.

REF: RIC VIII, 493, No. 45; LRBC I, 1064.

139 AE., 16 mm, 2.15 gr, KY: 1, MÜZ. ENV. NO: 11220.

140 AE., 15 mm, 2.00 gr, KY: 1, MÜZ. ENV. NO: 11233.

ÖY: [DN CONSTAN]-TI[VS PF AVG]; İnci diademli baş, sağa dönük.

AY: VOT/XX/MVLT/XXX; Hepsi çelenk içinde, kesimde, SMKC.

REF: RIC VIII, 493, No. 45; LRBC I, 1064.

141 AE., 16 mm, 1.50 gr, KY: 12, MÜZ. ETD. NO: 1461-101.

ÖY: DN CONSTAN-TIVS PF AVG; İnci diademli baş, sağa dönük.

AY: VOT/XX/MVLT/XXX; Hepsi çelenk içinde, kesimde, SMK[].

REF: RIC VIII, 493, No. 45; LRBC I, 1064.

142 AE., 16 mm, 1.75 gr, KY: 6, MÜZ. ETD. NO: 1161-130.

347-348

ÖY: DN CONSTAN-TIVS PF AVG; İnci diademli baş, sağa dönük.

AY: FEL TEMP REPARATIO; Askeri giysili imparator; ayakta, sola dönük; sağ elinde standart tutmakta ve sol eliyle kalkanına yaslanmakta; imparatorun önünde solda diz çökmüş iki esir birbirlerine dönük; kesimde, SMKΓ.

REF: RIC VIII, 495, No. 70; LRBC II, Tip EC.

143 AE., 21 mm, 3.15 gr, KY: 1, MÜZ. ENV. NO: 11195.

Antiochia 348-350

ÖY: DN CONSTAN-TIVS PF AVG; İnci diademli baş, sağa dönük.

AY: GLOR-IA EXERC-ITVS; İki asker ayakta, cepheden, miğferli başları birbirlerine dönük; dıştaki ellerinde mızrak tutmakta ve içteki elleriyle kalkanlarına yaslanmaktalar; aralarında tek lejyon standardı; kesimde, SMANA.

REF: RIC VIII,515, No. 110; LRBC I, Gloria Exercitus, Tip, 3.

144 AE., 15 mm, 1.75 gr, KY: 5 MÜZ. ETD. NO: 1461-90.

ÖY: DN CONSTAN-TIVS PF AVG; İnci diademli baş, sağa dönük.

AY: GLOR-IA EXERC-ITVS; İki asker ayakta, cepheden, miğferli başları birbirlerine dönük; dıştaki ellerinde mızrak tutmakta ve içteki elleriyle kalkanlarına yaslanmaktalar; aralarında tek lejyon standardı; kesimde, SMANB.

REF: RIC VIII,515, No. 110; LRBC I, Gloria Exercitus, Tip, 3.

145 AE., 15 mm, 1.65 gr, KY: 5, MÜZ. ETD. NO: 1461-70.

146 AE., 15 mm, 1.80 gr, KY: 5, MÜZ. ETD. NO: 1461-71.

ÖY: DN CONSTAN-TIVS PF AVG; İnci diademli baş, sağa dönük.

AY: GLOR-IA EXERC-ITVS; İki asker ayakta, cepheden, miğferli başları birbirlerine dönük; dıştaki ellerinde mızrak tutmakta ve içteki elleriyle kalkanlarına yaslanmaktalar; aralarında tek lejyon standardı; kesimde, SMANI.

REF: RIC VIII,515, No. 110; LRBC I, Gloria Exercitus, Tip, 3.

147 AE., 15 mm, 1.25 gr, KY: 6, MÜZ. ETD. NO: 1461-79.

ÖY: DN CONSTAN-[TIVS PF AVG]; İnci diademli baş, sağa dönük.

AY: GLOR-IA EXERC-ITVS; İki asker ayakta, cepheden, miğferli başları birbirlerine dönük; dıştaki ellerinde mızrak tutmakta ve içteki elleriyle kalkanlarına yaslanmaktalar; aralarında tek lejyon standardı; kesimde, SMANA.

REF: RIC VIII,515, No. 110; LRBC I, Gloria Exercitus, Tip, 3.

148 AE., 15 mm, 1.35 gr, KY: 6, MÜZ. ENV. NO: 11232.

ÖY: DN CONSTAN-[TIVS PF AVG]; İnci diademli baş, sağa dönük.

AY: GLOR-IA EXERC-ITVS; İki asker ayakta, cepheden, miğferli başları birbirlerine dönük; dıştaki ellerinde mızrak tutmakta ve içteki elleriyle kalkanlarına yaslanmaktalar; aralarında tek lejyon standardı; kesimde, SMANC.

REF: RIC VIII,515, No. 110; LRBC I, Gloria Exercitus, Tip, 3.

149 AE., 15 mm, 1.55 gr, KY: 11, MÜZ. ETD. NO: 1461-52.

ÖY: DN CONSTAN-TINVS [AVG]; İnci diademli baş, sağa dönük.

AY: GLOR-IA EXERC-ITVS; İki asker ayakta, cepheden, miğferli başları birbirlerine dönük; dıştaki ellerinde mızrak tutmakta ve içteki elleriyle kalkanlarına yaslanmaktalar; aralarında tek lejyon standardı; kesimde, SMANS.

REF: RIC VIII,515, No. 110; LRBC I, Gloria Exercitus, Tip, 3.

150 AE., 16 mm, 1.80 gr, KY: 5, MÜZ. ETD. NO: 1461-39.

ÖY: DN CONSTAN-TIVS PF AVG; İnci diademli baş, sağa dönük.

AY: GLOR-IA EXERC-ITVS; İki asker, ayakta, cepheden, miğferli başları birbirlerine dönük; dıştaki ellerinde mızrak tutmakta ve içteki elleriyle kalkanlarına yaslanmaktalar; aralarında tek lejyon standardı; kesimde, SMANZ.

REF: RIC VIII,515, No. 110; LRBC I, Gloria Exercitus, Tip, 3.

151 AE., 16 mm, 2.55 gr, KY: 12, MÜZ. ETD. NO: 1461-67.

ÖY: DN CONSTAN-TIVS PF AVG; İnci diademli baş, sağa dönük.

AY: GLOR-IA EXERC-ITVS; İki asker, ayakta, cepheden, miğferli başları birbirlerine dönük; dıştaki ellerinde mızrak tutmakta ve içteki elleriyle kalkanlarına yaslanmaktalar; aralarında tek lejyon standardı; kesimde, SMANH.

REF: RIC VIII,515, No. 110; LRBC I, Gloria Exercitus, Tip, 3.

152 AE., 15 mm, 2.00 gr, KY: 6, MÜZ. ENV. NO: 11211.

153 AE., 14 mm, 1.70 gr, KY: 11, MÜZ. ENV. NO: 11209.

ÖY: DN CONSTAN-TIVS PF AVG; İnci diademli baş, sağa dönük.

AY: GLOR-IA EXERC-ITVS; İki asker, ayakta, cepheden, miğferli başları birbirlerine dönük; dıştaki ellerinde mızrak tutmakta ve içteki elleriyle kalkanlarına yaslanmaktalar; aralarında tek lejyon standardı; kesimde, SMANI.

REF: RIC VIII,515, No. 110; LRBC I, Gloria Exercitus, Tip, 3.

154 AE., 17 mm, 1.20 gr, KY: 5, MÜZ. ETD. NO: 1461-44.

155 AE., 15 mm, 1.75 gr, KY: 11, MÜZ. ETD. NO: 1461-57.

ÖY: DN CONSTAN-TIVS PF AVG; İnci diademli baş, sağa dönük.

AY: GLOR-IA EXERC-ITVS; İki asker, ayakta, cepheden, miğferli başları birbirlerine dönük; dıştaki ellerinde mızrak tutmakta ve içteki elleriyle kalkanlarına yaslanmaktalar; aralarında tek lejyon standardı; kesimde, SMANBI.

REF: RIC VII, 697, No. 108; LRBC I, 1363.

156 AE., 15 mm, 2.00 gr, KY: 6, MÜZ. ETD. NO: 1461-40.

ÖY: DN CONSTAN-TIVS PF AVG; İnci diademli baş, sağa dönük.

AY: GLOR-IA EXERC-ITVS; İki asker, ayakta, cepheden, miğferli başları birbirlerine dönük; dıştaki ellerinde mızrak tutmakta ve içteki elleriyle kalkanlarına yaslanmaktalar; aralarında tek lejyon standardı; kesimde, SMANΔI.

REF: RIC VIII,515, No. 110; LRBC I, Gloria Exercitus, Tip, 3.

157 AE., 16 mm, 2.10 gr, KY: 5, MÜZ. ENV. NO: 11208.

158 AE., 16 mm, 1.45 gr, KY: 5, MÜZ. ETD. NO: 1461-60.

ÖY: DN CONSTAN-TIVS PF AVG; İnci diademli baş, sağa dönük.

AY: GLOR-IA EXERC-ITVS; İki asker, ayakta, cepheden, miğferli başları birbirlerine dönük;

dıştaki ellerinde mızrak tutmakta ve içteki elleriyle kalkanlarına yaslanmaktalar; aralarında tek lejyon standardı; kesimde, SMANCI.

REF: RIC VIII,515, No. 110; LRBC I, Gloria Exercitus, Tip, 3.

159 AE., 15 mm, 1.65 gr, KY: 1, MÜZ. ETD. NO: 1461-37.

347-348

ÖY: DN CONSTAN-TIVS PF AVG; İnci diademli baş, sağa dönük.

AY: FEL TEMP REPARATIO; Askeri giysili imparator; ayakta, sola dönük; sağ elinde standart tutmakta ve sol eliyle kalkanına yaslanmakta; imparatorun önünde solda diz çökmüş iki esir birbirlerine dönük; kesimde, ANZ.

REF: LRBC II, 99, No. 2614; LRBC II, Tip EC.

160 AE., 19 mm, 4.00 gr, KY: 5, MÜZ. ENV. NO: 11193.

347-348

ÖY: DN CONSTAN-TIVS PF AVG; İnci diademli baş, sağa dönük.

AY: VOT/XX/MVLT/XXX; Hepsi çelenk içinde, kesimde, SMANA.

REF: RIC VIII, 521, No. 113; LRBC I, 1064.

161 AE., 17 mm, 1.50 gr, KY: 12, MÜZ. ETD. NO: 1461-92.

162 AE., 16 mm, 2.00 gr, KY: 11, MÜZ. ETD. NO: 1461-108.

163 AE., 14 mm, 1.65 gr, KY: 5, MÜZ. ENV. NO: 11213.

ÖY: DN CONSTAN-TIVS PF AVG; İnci diademli baş, sağa dönük.

AY: VOT/XX/MVLT/XXX; Hepsi çelenk içinde, kesimde, SMANB.

REF: RIC VIII, 521, No. 113; LRBC I, 1064.

164 AE., 18 mm, 2.25 gr, KY: 6, MÜZ. ETD. NO: 1461-110.

ÖY: DN CONSTAN-TIVS PF AVG; İnci diademli baş, sağa dönük.

AY: VOT/XX/MVLT/XXX; Hepsi çelenk içinde, kesimde, SMANΓ.

REF: RIC VIII, 521, No. 113; LRBC I, 1064.

165 AE., 15 mm, 0,85 gr, KY: 6, MÜZ. ETD. NO: 1461-159.

166 AE., 15 mm, 0,85 gr, KY: 12, MÜZ. ETD. NO: 1461-104.

167 AE., 15 mm, 2.00 gr, KY: 12, MÜZ. ENV. NO: 11218.

- ÖY:** DN CONSTAN-TIVS PF AVG; İnci diademli baş, sağa dönük.
AY: VOT/XX/MVLT/XXX; Hepsi çelenk içinde, kesimde, SMANΔ.
REF: RIC VIII, 521, No. 113; LRBC I, 1064.
168 AE., 15 mm, 1.15 gr, KY: 2, MÜZ. ENV. NO: 11217.
- ÖY:** DN CONSTAN-[TIVS PF AVG]; İnci diademli baş, sağa dönük.
AY: VOT/XX/MVLT/XXX; Hepsi çelenk içinde, kesimde, SMANΔ.
REF: RIC VIII, 521, No. 113; LRBC I, 1064.
169 AE., 14 mm, 1.45 gr, KY: 7, MÜZ. ETD. NO: 1461-167.
- ÖY:** DN CONSTAN-TIVS PF AVG; İnci diademli baş, sağa dönük.
AY: VOT/XX/MVLT/XXX; Hepsi çelenk içinde, kesimde, SMANS.
REF: RIC VIII, 521, No. 113; LRBC I, 1064.
170 AE., 17 mm, 1.70 gr, KY: 7, MÜZ. ETD. NO: 1461-114.
171 AE., 15 mm, 1.85 gr, KY: 11, MÜZ. ENV. NO: 11214.
- ÖY:** DN CONSTAN [TIVS PF AVG]; İnci diademli baş, sağa dönük.
AY: VOT/XX/MVLT/XXX; Hepsi çelenk içinde, kesimde, SMANS.
REF: RIC VIII, 521, No. 113; LRBC I, 1064.
172 AE., 15 mm, 2.00 gr, KY: 12, MÜZ. ETD. NO: 1461-164.
- ÖY:** DN CONSTAN-[TIVS PF AVG]; İnci diademli baş, sağa dönük.
AY: VOT/XX/MVLT/XXX; Hepsi çelenk içinde, kesimde, SMANZ.
REF: RIC VIII, 521, No. 113; LRBC I, 1064.
173 AE., 14 mm, 1.55 gr, KY: 11, MÜZ. ETD. NO: 1461-112.
- ÖY:** DN CONSTAN-TIVS PF AVG; İnci diademli baş, sağa dönük.
AY: VOT/XX/MVLT/XXX; Hepsi çelenk içinde, kesimde, SMANH.
REF: RIC VIII, 521, No. 113; LRBC I, 1064.
174 AE., 15 mm, 1.45 gr, KY: 6, MÜZ. ETD. NO: 1461-116.
- 175** AE., 15 mm, 1.40 gr, KY: 11, MÜZ. ETD. NO: 1461-129.
- ÖY:** [DN CONSTAN]-TIVS PF AVG; İnci diademli baş, sağa dönük.
AY: VOT/XX/MVLT/XXX; Hepsi çelenk içinde, kesimde, SMANAI.
REF: RIC VIII, 521, No. 113; LRBC I, 1064.
176 AE., 16 mm, 1.80 gr, KY: 2, MÜZ. ETD. NO: 1461-122.
- ÖY:** DN CONSTAN-TIVS PF AVG; İnci diademli baş, sağa dönük.
AY: VOT/XX/MVLT/XXX; Hepsi çelenk içinde, kesimde, SMANBI.
REF: RIC VIII, 521, No. 113; LRBC I, 1064.
177 AE., 15 mm, 1.75 gr, KY: 1, MÜZ. ENV. NO: 11219.
178 AE., 14 mm, 1.50 gr, KY: 6, MÜZ. ENV. NO: 11216.
179 AE., 14 mm, 1.90 gr, KY: 5, MÜZ. ENV. NO: 11238.
- ÖY:** DN CONSTAN-TIVS PF AVG; İnci diademli baş, sağa dönük.
AY: VOT/XX/MVLT/XXX; Hepsi çelenk içinde, kesimde, SMANFI.
REF: RIC VIII, 521, No. 113; LRBC I, 1064.
180 AE., 15 mm, 1.70 gr, KY: 5, MÜZ. ETD. NO: 1461-125.
181 AE., 15 mm, 2.00 gr, KY: 6, MÜZ. ETD. NO: 1461-161.
182 AE., 14 mm, 1.85 gr, KY: 6, MÜZ. ENV. NO: 11235.
- ÖY:** DN CONSTAN-TIVS PF AVG; İnci diademli baş, sağa dönük.
AY: VOT/XX/MVLT/XXX; Hepsi çelenk içinde, kesimde, SMANAI.
REF: RIC VIII, 521, No. 113; LRBC I, 1064.
183 AE., 14 mm, 1.60 gr, KY: 5, MÜZ. ENV. NO: 11234.
- ÖY:** DN CONSTAN-TIVS PF AVG; İnci diademli baş, sağa dönük.
AY: VOT/XX/MVLT/XXX; Hepsi çelenk içinde, kesimde, SMANCI.
REF: RIC VIII, 521, No. 113; LRBC I, 1064.
184 AE., 15 mm, 2.10 gr, KY: 6, MÜZ. ETD. NO: 1461-113.

185 AE., 15 mm, 2.10 gr, KY: 6, MÜZ. ETD. NO: 1461-145.

186 AE., 15 mm, 1.55 gr, KY: 6, MÜZ. ETD. NO: 1461-151.

187 AE., 14 mm, 2.10 gr, KY: 11, MÜZ. ENV. NO: 11215.

ÖY: [DN CONSTA]N-TIVS PF AVG; İnci diademli baş, sağa dönük.

AY: VOT/XX/MVLT/XXX; Hepsi çelenk içinde, kesimde, SMAN[].

REF: RIC VIII, 521, No. 113; LRBC I, 1064. (Referans Darphanesi Antioch)

188 AE., 15 mm, 2.10 gr, KY: 11, MÜZ. ENV. NO: 1461-143.

189 AE., 14 mm, 1.80 gr, KY: 12, MÜZ. ENV. NO: 11239.

Alexandria 333-335

ÖY: DN CONSTAN-TIVS PF AVG; İnci diademli baş, sağa dönük.

AY: GLOR-IA EXERC-ITVS; İki asker, ayakta, cepheden, miğferli başları birbirlerine dönük; dıştaki ellerinde mızrak tutmakta ve içteki elleriyle kalkanlarına yaslanmaktalar; aralarında tek lejyon standardı; kesimde, SMAL[].

REF: RIC VIII, 539, No. 7; LRBC I, 1455.

190 AE., 16 mm, 1.40 gr, KY: 12, MÜZ. ETD. NO: 1461-154.

ÖY: DN CONSTAN-TIVS PF AVG; İnci diademli baş, sağa dönük.

AY: VOT/XX/MVLT/XXX; Hepsi çelenk içinde, kesimde, SMALΓ

REF: RIC VIII, 530, No. 204; LRBC I, 1064.

191 AE., 15 mm, 1.20 gr, KY: 6, MÜZ. ENV. NO: 11143.

Follis 347-348

ÖY: DN CONSTAN-TIVS PF AVG; İnci diademli baş, sağa dönük.

AY: VOT/XX/MVLT/XXX; Hepsi çelenk içinde, kesimde, SMALΔ*.

REF: RIC VIII, 530, No. 204; LRBC I, 1064.

192 AE., 16 mm, 1.25 gr, KY: 12, MÜZ. ENV. NO: 11236.

Darphanesi Okunmayanlar 348-350

ÖY: DN CONSTAN-TIVS PF AVG; İnci diademli baş, sağa dönük.

AY: GLOR-IA EXERC-ITVS; İki asker, ayakta, cepheden, miğferli başları birbirlerine dönük; dıştaki ellerinde mızrak tutmakta ve içteki elleriyle kalkanlarına yaslanmaktalar; aralarında tek lejyon standardı; kesimde, [].

REF: RIC VIII, 515, No. 110; LRBC I, Gloria Exercitus, Tip, 3 (Referans Darphanesi Antioch).

193 AE., 17 mm, 1.75 gr, KY: 7, MÜZ. ETD. NO: 1461-78.

194 AE., 17 mm, 1.70 gr, KY: 6, MÜZ. ETD. NO: 1461-72.

195 AE., 16 mm, 1.90 gr, KY: 5, MÜZ. ENV. NO: 11230.

196 AE., 16 mm, 2.40 gr, KY: 12, MÜZ. ENV. NO: 11226.

197 AE., 16 mm, 1.65 gr, KY: 4, MÜZ. ETD. NO: 1461-54.

198 AE., 16 mm, 1.65 gr, KY: 6, MÜZ. ENV. NO: 11228.

199 AE., 15 mm, 1.85 gr, KY: 11, MÜZ. ENV. NO: 11227.

200 AE., 15 mm, 0,90 gr, KY: 7, MÜZ. ETD. NO.: 1461-64.

201 AE., 15 mm, 1.30 gr, KY: 12, MÜZ. ETD. NO: 1461-74.

202 AE., 15 mm, 1.65 gr, KY: 11, MÜZ. ETD. NO: 1461-76.

203 AE., 14 mm, 1.65 gr, KY: 2, MÜZ. ETD. NO: 1461-56.

204 AE., 14 mm, 1.35 gr, KY: 12, MÜZ. ETD. NO: 1461-77.

205 AE., 14 mm, 1.65 gr, KY: 7, MÜZ. ETD. NO: 1461-69.

347-348

ÖY: DN CONSTAN-TIVS PF AVG; İnci diademli baş, sağa dönük.

AY: VOT/XX/MVLT/XXX; Hepsi çelenk içinde, kesimde, [].

REF: RIC VIII, 530, No. 204; LRBC I, 1064 (Referans Darphanesi Alexandria).

206 AE., 18 mm, 1.15 gr, KY: 6, MÜZ. ETD. NO: 1461-100.

207 AE., 16 mm, 1.55 gr, KY: 6, MÜZ. ETD. NO: 1461-103.

208 AE., 16 mm, 1.85 gr, KY: 7, MÜZ. ETD. NO: 1461-146.

209 AE., 15 mm, 1.20 gr, KY: 7, MÜZ. ETD. NO: 1461-99.

210 AE., 15 mm, 1.50 gr, KY: 6, MÜZ. ETD. NO: 1461-162.

- 211 AE., 15 mm, 1.75 gr, KY: 7, MÜZ. ETD. NO: 1461-118.
- 212 AE., 14 mm, 1.20 gr, KY: 12, MÜZ. ETD. NO: 1461-102
- 213 AE., 14 mm, 1.35 gr, KY: 5, MÜZ. ETD. NO: 11240.
- 214 AE., 14 mm, 1.65 gr, KY: 6, MÜZ. ETD. NO: 1461-91.
- 215 AE., 14 mm, 1.50 gr, KY: 10, MÜZ. ETD. NO: 1461-98.
- 216 AE., 14 mm, 1.00 gr, KY: 6, MÜZ. ETD. NO: 1461-109.
- 217 AE., 14 mm, 1.95 gr, KY: 6, MÜZ. ETD. NO: 1461-119.
- 218 AE., 14 mm, 1.35 gr, KY: 11, MÜZ. ETD. NO: 1461-123.
- 219 AE., 14 mm, 1.80 gr, KY: 12, MÜZ. ETD. NO: 1461-134.
- 220 AE., 14 mm, 1.65 gr, KY: 12, MÜZ. ETD. NO: 1461-142.
- 221 AE., 14 mm, 1.60 gr, KY: 6, MÜZ. ETD. NO: 1461-155.
- 222 AE., 14 mm, 1.50 gr, KY: 5, MÜZ. ETD. NO.: 1461-160.
- 223 AE., 14 mm, 1.65 gr, KY: 6, MÜZ. ETD. NO: 1461-141.
- 224 AE., 14 mm, 1.25 gr, KY: 7, MÜZ. ETD. NO: 1461-163.
- 225 AE., 13 mm, 1.85 gr, KY: 7, MÜZ. ETD. NO: 1461-168.

347-348

ÖY: DN CONSTAN-TIVS PF AVG; İnci diademli baş, sağa dönük.

AY: VICTORIAE DD AVGGQ NN; İki Victoria, ayakta, cepheden, başları birbirine dönük; dıştaki ellerinde patera tutmakta; kesimde, [].

REF: RIC VIII, 316, No. 9 (Referans Darphanesi Aquileia).

226 AE., 17 mm, 1.50 gr, KY: 5, MÜZ. ENV. NO: 11242.

Constans (Caesar) 333-337**Antiochia 335-337**

ÖY: DN CONSTANS PF AVG; İnci diademli, drapeli ve zırhlı büst, sağa dönük.

AY: GLOR-IA EXERC-ITVS; İki asker, ayakta, cepheden, miğferli başları birbirine dönük; dıştaki ellerinde mızrak tutmakta ve içteki elleriyle kalkanlarına yaslanmaktalar; aralarında tek lejyon standardı; kesimde, SMANH.

REF: RIC VIII, 515, No. 110; LRBC I, Gloria Exercitus, Tip, 3.

227 AE., 14 mm, 1.50 gr, KY: 5, MÜZ. ENV. NO: 11176.

Constans (Augustus 337-350)**Aquileia 347-348**

ÖY: CONSTANS NOB C; İnci diademli baş, sağa dönük.

AY: VICTORIAE DD AVGGQ NN; İki Victoria, ayakta, cepheden başları birbirine dönük; dıştaki ellerinde patera tutmakta; kesimde, [AQT].

REF: RIC VIII, 322, No. 77.

228 AE., 14 mm, 1.90 gr, KY: 6, MÜZ. ENV. NO: 11178.

Thessalonica 347-348

ÖY: CONSTANS PF AVG; İnci diademli baş, sağa dönük.

AY: VICTORIAE DD AVGGQ NN; İki Victoria, ayakta, cepheden, başları birbirine dönük; dıştaki ellerinde patera tutmakta; kesimde, SMTSB.

REF: RIC VIII, 411, No. 100.

229 AE., 17 mm, 1.70 gr, KY: 11, MÜZ. ETD. NO: 1461-11.

Constantinopolis 330

ÖY: DN CONSTA-NS PF AVG; İnci diademli baş, sağa dönük.

AY: GLOR-IA EXERC-ITVS; İki asker, ayakta, cepheden, miğferli başları birbirlerine dönük; dıştaki ellerinde mızrak tutmakta ve içteki elleriyle kalkanlarına yaslanmaktalar; aralarında tek lejyon standardı; kesimde, CONSB.

REF: RIC VIII, 449, No. 3; LRBC I, Gloria Exercitus, Tip, 3.

230 AE., 15 mm, 1.75 gr, KY: 7, MÜZ. ETD. NO: 1461-63.

ÖY: [DN CONS]TA-NS PF AVG; İnci diademli baş, sağa dönük.

AY: GLOR-IA EXERC-ITVS; İki asker, ayakta, cepheden, miğferli başları birbirlerine dönük; dıştaki ellerinde mızrak tutmakta ve içteki elleriyle kalkanlarına yaslanmaktalar; aralarında tek lejyon standardı; kesimde, CONSC.

REF: RIC VIII, 449, No. 3; LRBC I, Gloria Exercitus, Tip, 3.

231 AE., 15 mm, 1.65 gr, KY: 11, MÜZ. ETD. NO: 1461-38.

ÖY: DN CONSTA-N PF AVG; İnci diademli baş, sağa dönük.

AY: GLOR-IA EXERC-ITVS; İki asker, ayakta,

cepheden, miğferli başları birbirlerine dönük; dıştaki ellerinde mızrak tutmakta ve içteki elleriyle kalkanlarına yaslanmaktalar; aralarında tek lejyon standardı; kesimde, CONSI.

REF: RIC VIII, 449, No. 3; LRBC I, Gloria Exercitus, Tip, 3.

232 AE., 16 mm, 1.60 gr, KY: 12, MÜZ. ETD. NO: 1461-59.

233 AE., 15 mm, 1.75 gr, KY: 6, MÜZ. ENV. NO: 11181.

ÖY: [DN CONSTA]-NS PF AVG; İnci diademli baş, sağa dönük.

AY: GLOR-IA EXERC-ITVS; İki asker, ayakta, cepheden, miğferli başları birbirlerine dönük; dıştaki ellerinde mızrak tutmakta ve içteki elleriyle kalkanlarına yaslanmaktalar; aralarında tek lejyon standardı; kesimde, CON[].

REF: RIC VIII, 449, No. 3; LRBC I, Gloria Exercitus, Tip, 3.

234 AE., 14 mm, 1.65 gr, KY: 11, MÜZ. ETD. NO: 1461-45.

235 AE., 14 mm, 1.65 gr, KY: 7, MÜZ. ETD. NO: 1461-50.

ÖY: DN CONSTA-NS PF AVG; İnci diademli baş, sağa dönük.

AY: FEL TEMP REPA-RATIO; Virtus, 3/4 cepheden, başı sola dönük; sol elinde mızrak tutmakta; solda ağacın altındaki kulübeden bir figürü, sağa doğru götürmekte; kesimde, CONSH.

REF: RIC VIII, 457, No. 115; LRBC II, Fel Temp Reparatio, Tip SH.

236 AE., 21 mm, 4.75 gr, KY: 7, MÜZ. ENV. NO: 11182.

333

ÖY: DN CONSTA-NS PF AVG; İnci diademli baş, sağa dönük.

AY: VOT/XX/MVLT/XXX; Hepsi çelenk içinde, kesimde, CONSS.

REF: RIC VIII, 453, No. 69; LRBC I, 1064.

237 AE., 15 mm, 1.40 gr, KY: 1, MÜZ. ETD. NO: 1461-126.

ÖY: DN CONSTA-[NS PF AVG]; İnci diademli baş, sağa dönük.

AY: VOT/XX/MVLT/XXX; Hepsi çelenk içinde, kesimde, CONSS.

REF: RIC VIII, 453, No. 69; LRBC I, 1064.

238 AE., 14 mm, 1.55 gr, KY: 6, MÜZ. ETD. NO: 1461-157.

Nicomedia 348-351

ÖY: DN CONSTA-[NS PF] AVG; İnci diademli baş, sağa dönük.

AY: GLOR-IA EXERC-ITVS; İki asker, ayakta, cepheden, miğferli başları birbirlerine dönük; dıştaki ellerinde mızrak tutmakta ve içteki elleriyle kalkanlarına yaslanmaktalar; aralarında tek lejyon standardı; kesimde, SMNS.

REF: RIC VII, 635, No. 200; LRBC I, Gloria Exercitus, Tip, 3.

239 AE., 17 mm, 1.60 gr, KY: 6, MÜZ. ETD. NO: 1461-47.

ÖY: DN CONSTA-NS PF AVG; İnci diademli baş, sağa dönük.

AY: GLOR-IA EXERC-ITVS; İki asker, ayakta, cepheden, miğferli başları birbirlerine dönük; dıştaki ellerinde mızrak tutmakta ve içteki elleriyle kalkanlarına yaslanmaktalar; aralarında tek lejyon standardı; kesimde, SMN[].

REF: RIC VII, 635, No. 200; LRBC I, Gloria Exercitus, Tip, 3.

240 AE., 16 mm, 2.00 gr, KY: 12, MÜZ. ETD. NO: 1461-81.

241 AE., 15 mm, 1.65 gr, KY: 11, MÜZ. ENV. NO: 11221.

ÖY: DN CONSTA-NS PF AVG; İnci diademli baş, sağa dönük.

AY: FEL TEMP REPA-RATIO; Virtus, 3/4 cepheden, başı sola dönük; sol elinde mızrak tutmakta; solda ağacın altındaki kulübeden bir figürü, sağa doğru götürmekte; kesimde, SMNA.

REF: RIC VIII, 476, No. 62; LRBC II, Fel Temp Reparatio, Tip SH.

242 AE., 21 mm, 4.15 gr, KY: 5, MÜZ. ENV. NO: 11184.

243 AE., 21 mm, 4.45 gr, KY: 5, MÜZ. ENV. NO: 11185.

ÖY: DN CONSTA-NS PF AVG; İnci diademli baş, sağa dönük.

AY: FEL TEMP REPA-RATIO; Virtus, 3/4 cepheden, başı sola dönük; sol elinde mızrak tutmakta; solda ağacın altındaki kulübeden bir figürü, sağa doğru götürmekte; kesimde, SMNB.

REF: RIC VIII, 476, No. 62; LRBC II, Fel Temp Reparatio, Tip SH.

244 AE., 19 mm, 4.40 gr, KY: 6, MÜZ. ENV. NO: 11183.

ÖY: DN CONSTA-NS PF AVG; İnci diademli baş, sağa dönük.

AY: VOT/XX/MVLT/XXX; Hepsi çelenk içinde, kesimde, SMNΔ.

REF: RIC VIII, 474, No. 48; LRBC I, 1064.

245 AE., 16 mm, 1.15 gr, KY: 6, MÜZ. ETD. NO: 1461-107.

ÖY: [DN CONSTA]NS PF AVG; İnci diademli baş, sağa dönük.

AY: VOT/XX/MVLT/XXX; Hepsi çelenk içinde, kesimde, SMNЄ.

REF: RIC VIII, 474, No. 48; LRBC I, 1064.

246 AE., 13 mm, 1.45 gr, KY: 6, MÜZ. ENV. NO: 11237.

ÖY: DN CONSTA-NS [PF] AVG; İnci diademli baş, sağa dönük.

AY: VOT/XX/MVLT/XXX; Hepsi çelenk içinde, kesimde, SMN[].

REF: RIC VIII, 474, No. 48; LRBC I, 1064.

247 AE., 15 mm, 1.55 gr, KY: 11, MÜZ. ETD. NO: 1461-138.

248 AE., 15 mm, 1.80 gr, KY: 1, MÜZ. ETD. NO: 1461-139.

249 AE., 15 mm, 1.55 gr, KY: 12, MÜZ. ETD. NO: 1461-131.

250 AE., 14 mm, 1.20 gr, KY: 2, MÜZ. ETD. NO: 1461-153.

ÖY: DN CONSTA-NS PF AVG; İnci diademli baş, sağa dönük.

AY: VOT/XX/MVLT/XXX; Hepsi çelenk içinde, kesimde, SMNH*.

REF: RIC VIII, 474, No. 48; LRBC I, 1064.

251 AE., 15 mm, 1.85 gr, KY: 5, MÜZ. ENV. NO: 11165.

Cyzicus 340

ÖY: DN CONSTA-NS PF AVG; İnci diademli baş, sağa dönük.

AY: GLOR-IA EXERC-ITVS; İki asker, ayakta, cepheden, miğferli başları birbirlerine dönük; dıştaki ellerinde mızrak tutmakta ve içteki elleriyle kalkanlarına yaslanmaktalar; aralarında tek lejyon standardı; kesimde, SMKB.

REF: RIC VIII, 471, No. 8; LRBC I, Gloria Exercitus, Tip, 3.

252 AE., 15 mm, 1.30 gr, KY: 12, MÜZ. ETD. NO: 1461-83.

ÖY: DN CONSTA-NS PF AVG; İnci diademli baş, sağa dönük.

AY: GLOR-IA EXERC-ITVS; İki asker, ayakta, cepheden, miğferli başları birbirlerine dönük; dıştaki ellerinde mızrak tutmakta ve içteki elleriyle kalkanlarına yaslanmaktalar; aralarında tek lejyon standardı; kesimde, SMKΓ.

REF: RIC VIII, 471, No. 8; LRBC I, Gloria Exercitus, Tip, 3.

253 AE., 14 mm, 1.80 gr, KY: 11, MÜZ. ENV. NO: 11177.

347-348

ÖY: DN CONSTA-NS PF AVG; İnci diademli baş, sağa dönük.

AY: VOT/XX/MVLT/XXX; Hepsi çelenk içinde, kesimde, SMKA.

REF: RIC VIII, 493, No. 45; LRBC I, 1064.

254 AE., 15 mm, 1.40 gr, KY: 7, MÜZ. ETD. NO: 1461-94.

ÖY: DN CONSTA-NS PF AVG; İnci diademli baş, sağa dönük.

AY: VOT/XX/MVLT/XXX; Hepsi çelenk içinde, kesimde, SMKΓ.

REF: RIC VIII, 493, No. 45; LRBC I, 1064.

255 AE., 17 mm, 1.90 gr, KY: 11, MÜZ. ETD. NO: 1461-115.

256 AE., 15 mm, 2.25 gr, KY: 5, MÜZ. ENV. NO: 11166.

ÖY: DN CONSTA-NS PF AVG; İnci diademli baş, sağa dönük.

AY: VOT/XX/MVLT/XXX; Hepsi çelenk içinde, kesimde, SMKA.

REF: RIC VIII, 493, No. 45; LRBC I, 1064.

257 AE., 16 mm, 1.20 gr, KY: 6, MÜZ. ENV. NO: 11161.

258 AE., 16 mm, 1.65 gr, KY: 1, MÜZ. ENV. NO: 11162.

259 AE., 16 mm, 1.95 gr, KY: 12, MÜZ. ETD. NO: 1461-117.

260 AE., 15 mm, 1.95 gr, KY: 6, MÜZ. ETD. NO: 1461-121.

261 AE., 15 mm, 1.20 gr, KY: 1, MÜZ. ETD. NO: 1461-128.

262 AE., 15 mm, 1.60 gr, KY: 11, MÜZ. ETD. NO: 1461-137.

ÖY: DN CONSTA-NS PF AVG; İnci diademli baş, sağa dönük.

AY: VOT/XX/MVLT/XXX; Hepsi çelenk içinde, kesimde, SMKÇ.

REF: RIC VIII, 493, No. 45; LRBC I, 1064.

263 AE., 15 mm, 1.70 gr, KY: 11, MÜZ. ETD. NO: 1461-135.

264 AE., 15 mm, 1.45 gr, KY: 12, MÜZ. ETD. NO: 1461-166.

ÖY: DN CONSTA-NS PF AVG; İnci diademli baş, sağa dönük.

AY: VOT/XX/MVLT/XXX; Hepsi çelenk içinde, kesimde, SMKŞ.

REF: RIC VIII, 493, No. 45; LRBC I, 1064.

265 AE., 15 mm, 1.55 gr, KY: 1 MÜZ. ETD. NO:1461-46.

ÖY: DN CONSTA-NS PF AVG; İnci diademli baş, sağa dönük.

AY: VOT/XX/MVLT/XXX; Hepsi çelenk içinde, kesimde, SMKZ.

REF: RIC VIII, 493, No. 45; LRBC I, 1064.

266 AE., 15 mm, 1.80 gr, KY: 7, MÜZ. ETD. NO: 1461-97.

ÖY: DN CONSTA-NS PF AVG; İnci diademli baş, sağa dönük.

AY: VOT/XX/MVLT/XXX; Hepsi çelenk içinde, kesimde, SMK[].

REF: RIC VIII, 493, No. 45; LRBC I, 1064.

267 AE., 14 mm, 1.70 gr, KY: 1, MÜZ. ENV. NO: 11160.

Antiochia 337-348

ÖY: CONST-ANS AVG; İnci diademli baş, sağa dönük.

AY: GLOR-IA EXERC-ITVS; İki asker ayakta, cepheden, miğferli başları birbirlerine dönük; dıştaki ellerinde mızrak tutmakta ve içteki elleriyle kalkanlarına yaslanmaktalar; aralarında tek lejyon standardı; kesimde, SMANI.

REF: RIC VIII, 515, No. 110; LRBC I, Gloria Exercitus, Tip, 3.

268 AE., 14 mm, 1.55 gr, KY: 5, MÜZ. ENV. NO:11175.

269 AE., 14 mm, 1.55 gr, KY: 11 MÜZ. ENV. NO:11212.

ÖY: DN CONSTA-NS PF AVG; İnci diademli baş, sağa dönük.

AY: VOT/XX/MVLT/XXX; Hepsi çelenk içinde, kesimde, SMANB.

REF: RIC VIII, 515, No. 47.

270 AE., 15 mm, 1.95 gr, KY: 5, MÜZ. ENV. NO: 11167.

271 AE., 14 mm, 1.30 gr, KY: 5, MÜZ. ETD. NO: 1461-136.

ÖY: DN CONSTA-NS PF AVG; İnci diademli baş, sağa dönük.

AY: VOT/XX/MVLT/XXX; Hepsi çelenk içinde, kesimde, SMANØ.

REF: RIC VIII, 515, No. 47.

272 AE., 17 mm, 1.20 gr, KY: 6, MÜZ. ETD. NO: 1461-93.

273 AE., 17 mm, 1.90 gr, KY: 11, MÜZ. ENV. NO: 11163.

274 AE., 17 mm, 1.60 gr, KY: 6, MÜZ. ETD. NO: 1461-147.

275 AE., 16 mm, 2.15 gr, KY: 6, MÜZ. ENV. NO: 11159.

ÖY: DN CONSTA-NS PF AVG; İnci diademli baş, sağa dönük.

AY: VOT/XX/MVLT/XXX; Hepsi çelenk içinde, kesimde, SMANI.

REF: RIC VIII, 515, No. 47.

276 AE., 16 mm, 2.30 gr, KY: 12, MÜZ. ETD. NO: 1461-111.

277 AE., 16 mm, 1.95 gr, KY: 12, MÜZ. ETD. NO: 1461-149.

ÖY: DN CONSTA-NS PF AVG; İnci diademli baş, sağa dönük.

AY: VOT/XX/MVLT/XXX; Hepsi çelenk içinde, kesimde, SMA[].

REF: RIC VIII, 521, No. 112.

278 AE., 17 mm, 1.50 gr, KY: 6, MÜZ. ETD. NO: 1461-150.

279 AE., 17 mm, 1.90 gr, KY: 6, MÜZ. ETD. NO: 1461-106.

280 AE., 16 mm, 1.75 gr, KY: 7, MÜZ. ETD. NO: 1461-140.

Follis 345-347

ÖY: DN CONSTAN[S PF AVG]; İnci diademli baş, sağa dönük

AY: [VICT] - AVG; Victoria, ayakta, cepheden, sağ elinde patera, sol elinde palmye dalı tutmakta; kesimde, SMANI.

REF: RIC VIII, 516, No. 66.

281 AE., 16 mm, 1.60 gr, KY: 12 MÜZ. ETD. NO:1461-12.

ÖY: [DN CONSTA]NS PF AVG; İnci diademli baş, sağa dönük.

AY: VICT - AVG; Victoria, ayakta, cepheden, sağ elinde patera, sol elinde palmye dalı tutmakta; kesimde, SMAN.

REF: RIC VIII, 516, No. 66.

282 AE., 15 mm, 2.10 gr, KY: 5, MÜZ. ETD. NO: 1461-16.

283 AE., 15 mm, 1.90 gr, KY: 1, MÜZ. ENV. NO: 11157.

284 AE., 14 mm, 1.60 gr, KY: 6, MÜZ. ETD. NO: 1461-17.

285 AE., 14 mm, 1,90 gr, KY: 6, MÜZ. ENV. NO: 11158.

286 AE., 14 mm, 1.55 gr, KY: 12, MÜZ. ETD. NO: 1461-18.

Alexandria 337-348

ÖY: CONST-ANS PF AVG; İnci diademli baş, sağa dönük.

AY: VOT/XX/MVLT/XXX; Hepsi çelenk içinde, kesimde, SMALI.

REF: RIC VIII, 530, No. 204; LRBC I, 1064.

287 AE., 15 mm, 1.55 gr, KY: 7, MÜZ. ENV. NO: 11168.

Darphanesi Okunmayanlar 337-350

ÖY: DN CONSTA-NS PF AVG; İnci diademli baş, sağa dönük.

AY: VICTORIAE DD AVGGQ NN; İki Victoria, ayakta, cepheden, başları birbirine dönük; dıştaki ellerinde patera tutmakta; kesimde, [].

REF: RIC VIII, 322, No. 91. (Referans Darphanesi Aquileia)

288 AE., 15 mm, 1.30 gr, KY: 6, MÜZ. ETD. NO: 1461-15.

289 AE., 15 mm, 1.30 gr, KY: 7, MÜZ. ETD. NO: 1461-13.

337-348

ÖY: [DN CONSTA]-NS PF AVG; İnci diademli baş, sağa dönük.

AY: GLOR-IA EXERC-ITVS; İki asker, ayakta, cepheden, miğferli başları birbirlerine dönük; dıştaki ellerinde mızrak tutmakta ve içteki elleriyle kalkanlarına yaslanmaktalar; aralarında tek lejyon standardı; kesimde, SMN.

REF: RIC VIII, 521, No. 116 ; LRBC I, Gloria Exercitus, Tip, 3. (Referans Darphanesi Antioch)

290 AE., 15 mm, 2.00 gr, KY: 11 MÜZ. ETD. NO:1461-42.

ÖY: DN CONSTA-[NS PF AVG]; İnci diademli baş, sağa dönük.

AY: GLOR-IA EXERC-ITVS; İki asker, ayakta, cepheden, miğferli başları birbirlerine dönük; dıştaki ellerinde mızrak tutmakta ve içteki elleriyle kalkanlarına yaslanmaktalar; aralarında tek lejyon standardı; kesimde, SMN.

REF: RIC VIII, 515, No. 44; LRBC I, Gloria Exercitus, Tip, 3 (Referans Darphanesi Antioch).

291 AE., 15 mm, 1.65 gr, KY: 6 MÜZ. ETD. NO:1461-43.

ÖY: DN CONSTA-NS PF AVG; İnci diademli baş, sağa dönük.

AY: GLOR-IA EXERC-ITVS; İki asker, ayakta, cepheden, miğferli başları birbirlerine dönük; dıştaki ellerinde mızrak tutmakta ve içteki elleriyle kalkanlarına yaslanmaktalar; aralarında tek lejyon standardı; kesimde, [].

REF: RIC VIII, 521, No. 116; LRBC I, Gloria Exercitus, Tip, 3. (Referans Darphanesi Antioch)

292 AE., 15 mm, 1.30 gr, KY: 7, MÜZ. ENV. NO: 11179.

293 AE., 15 mm, 1.55 gr, KY: 10, MÜZ. ETD. NO: 1461-75.

ÖY: DN CONSTA-NS PF AVG; İnci diademli baş, sağa dönük.

AY: VOT/XX/MVLT/XXX; Hepsi çelenk içinde, kesimde, [].

REF: RIC VIII, 530, No. 204; LRBC I, 1064. (Referans Darphanesi Alexandria).

294 AE., 19 mm, 1.60 gr, KY: 5, MÜZ. ENV. NO: 11174.

295 AE., 16 mm, 1.60 gr, KY: 12, MÜZ. ETD. NO: 1461-156.

296 AE., 16 mm, 1.45 gr, KY: 11, MÜZ. ETD. NO: 1461-120.

297 AE., 16 mm, 1.30 gr, KY: 1, MÜZ. ENV. NO: 11172.

298 AE., 16 mm, 1.40 gr, KY: 11, MÜZ. ETD. NO: 1461-132.

299 AE., 16 mm, 2.40 gr, KY: 7, MÜZ. ETD. NO: 1461-133.

300 AE., 16 mm, 1.70 gr, KY: 12, MÜZ. ETD. NO: 1461-127.

- 301** AE., 15 mm, 1.95 gr, KY: 5, MÜZ. ENV. NO: 11170.
- 302** AE., 15 mm, 1.20 gr, KY: 11, MÜZ. ETD. NO: 1461-124.
- 303** AE., 15 mm, 1.60 gr, KY: 2, MÜZ. ETD. NO: 1461-158.
- 304** AE., 14 mm, 1.20 gr, KY: 6, MÜZ. ENV. NO: 11171.
- 305** AE., 14 mm, 1.95 gr, KY: 11, MÜZ. ENV. NO: 11173.
- 306** AE., 14 mm, 1.40 gr, KY: 6, MÜZ. ETD. NO: 1461-165.
- 307** AE., 13 mm, 1.55 gr, KY: 6, MÜZ. ENV. NO: 11169.

Follis 355-356

- ÖY:** DN CONSTAN-TIVS PF AVG; İnci diademli baş, sağa dönük.
- AY:** FEL TEMP RE-REPARATIO; Virtus, sola dönük; sol koluna takılı kalkan ile yere düşen atlıya mızrağını saplamakta; sağda, yerde kalkan; süvari atından düşerken kolları ile atının boynuna tutunmakta; solda Γ, kesimde, [].
- REF:** RIC VIII, 543, No. 74 ; LRBC II, Tip, FH4. (Referans Darphanesi Antioch)
- 308** AE., 20 mm, 5.95 gr, KY: 1, MÜZ. ENV. NO:11202.

					
28		29		30	
					
31		32		33	
					
34		35		36	
					
37		38		39	
					
40		41		42	
					
43		44		45	
					
46		47		48	
					
49		50		51	
					
52		53		54	
					
55		56		57	

					
58		59		60	
					
61		62		63	
					
64		65		66	
					
67		68		69	
					
70		71		72	
					
73		74		75	
					
76		77		78	
					
79		80		81	
					
82		83		84	
					
85		86		87	

					
88		89		90	
					
91		92		93	
					
94		95		96	
					
97		98		99	
					
100		101		102	
					
103		104		105	
					
106		107		108	
					
109		110		111	
					
112		113		114	

					
115		116		117	
					
118		119		120	
					
121		122		123	
					
124		125		126	
					
127		128		129	
					
130		131		132	
					
133		134		135	
					
136		137		138	
					
139		140		141	

					
142		143		144	
					
145		146		147	
					
148		149		150	
					
151		152		153	
					
154		155		156	
					
157		158		159	
					
160		161		162	
					
163		164		165	
					
166		167		168	

					
169		170		171	
					
172		173		174	
					
175		176		177	
					
178		179		180	
					
181		182		183	
					
184		185		186	
					
187		188		189	
					
190		191		192	
					
193		194		195	
					
196		197		198	

					
199		200		201	
					
202		203		204	
					
205		206		207	
					
208		209		210	
					
211		212		213	
					
214		215		216	
					
217		218		219	
					
220		221		222	
					
223		224		225	
					
226		227		228	

					
229		230		231	
					
232		233		234	
					
235		236		237	
					
238		239		240	
					
241		242		243	
					
244		245		246	
					
247		248		249	
					
250		251		252	
					
253		254		255	

					
256		257		258	
					
259		260		261	
					
262		263		264	
					
265		266		267	
					
268		269		270	
					
271		272		273	
					
274		275		276	
					
277		278		279	
					
280		281		282	
					
283		284		285	

					
286		287		288	
					
289		290		291	
					
292		293		294	
					
295		296		297	
					
298		299		300	
					
301		302		303	
					
304		305		306	
					
307		308			

KAYNAKÇA

- Alkan, M. Kurt, M. (2017). Isauria Bölgesinde Bir Epigrafi ve Eskiçağ Tarihi Araştırması, *Akron 11*, 49-51.
- Aulock, H. VON (1976). *Münzen und Städte Lykaoniens*. IstMitt, Beiheft 16: Tübingen.
- Bahar, H. (2011). İsauria Bölgesinin Antik Çağdaki Yerleşim Merkezleri, *Anadolu Araştırmaları Dergisi 14*, 51-91.
- BMC (1900). *A. Catalogue of the Greek Coins in the British Museum of Lycaonia, Isauria, and Cilicia*. London
- Eric (2005). *The Encyclopedia of Roman Imperial Coins*, Asheville.
- Doğanay, O. (2012). *Stratonikeia'dan Lagina'ya Ahmet Adil Tirpan Armağanı*, 199-218.
- Erım, K, T. – REYNOLDS, J. – CRAWFORD, M. (1970). Diocletian's Currency Reform: A New Inscription, *Journal of Roman Studies*, 61, 171 – 177.
- French, D. (1984). *The Site of Dalisandus, Epigrafica Anatolica 4*, 585-96.
- Gibbon, E. (1987). *Roma İmparatorluğu'nun Gerileyişi ve Çöküş Tarihi, Cilt 2* (Çev. A. Baltacıgil), İstanbul.
- Hendy, M, F. (1985). *Studies in the Byzantine Monetary Economy*, Cambridge: Cambridge University Pres,
- İzni, E. (2011). İmparator Diocletianus'un Tavan (En Yüksek) Fiyatlar Fermanı "Edictum de pretiis Rerum Venalium", *Tarih Araştırmaları Dergisi*, 30/49, 98-130.
- Kaya, M. A. (2003). Anadolu'daki Roma Garnizonları, *Tarih İncelemeleri Dergisi*, 17/ 2, 83-94.
- Keleş, V. OYARÇİN, K. (2019). Parion Odeion'undan Bir Geç Roma Definesi, *TÜBA-AR*, 24, 189-297.
- Köker, H. (2018). Zeugma'dan Bir Geç Roma Definesi, *SDÜ Fen-Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 44, 202-207.
- Kent, R. G. (1920). The Edict of Diocletian Fixing Maximum Prices, *University of Pennsylvania Law Review and American Law Register*, 69/1, 35 – 47.
- Kurt, M. (2010). Antik Lykaonia'da Yönetim ve Şehirleşme, *Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 28, 119-132.
- Lenski, N. (1999). Assimilation and Revolt in the Territory of Isauria, from the 1st Century BC to the 6th Century AD, *Journal of the Economic and Social History of the Orient*, 42, 413-46.
- Levick, B. (1967). *Roman Colonies in Southern Asia Minor*, Oxford.
- Lewis, N. – REINHOLD, M. (1990). *Roman Civilization, vol. II*, Columbia University Pres, New York.
- LRBC I-II Carson R.A.G., Hill, P.V., Kent, J.P.C (1978). *Late Roman Bronze Coinage, Part I-II*, London.
- Mathingly, H. (1933). FEL. Temp Reparatio, *Numismatic Chronicle*, 182-202.
- Mitchell, S. (1976). Legio VII and the Garrison of Augustan Galatia, *The Classical Quarterly*, 26/2, 298-308.
- Morrison, C. (2002). *Antik Sikkeler Bilimi Nüsmizmatik* (Çev. Z. Çizmeli Öğün), İstanbul.
- Ramsay, W. M. (1961). *Anadolu'nun Tarihi Coğrafyası* (Çev. M. Pektaş), İstanbul.
- Ric (1927). *The Roman Imperial Coinage, V, Part I*, London.
- Ric (1933). *The Roman Imperial Coinage, V, Part II*, London.
- Ric (1966). *The Roman Imperial Coinage, VI*, London.
- Ric (1966). *The Roman Imperial Coinage, VII*, London.
- Ric (1981). *The Roman Imperial Coinage, VIII*, London.

Rsc (1982). *Roman Silver Coins, III*, London

Sancaktar (2012). 2011 yılı Arykanda Kazısı TK3 Definesi: Ön Değerlendirme, *Mediterranean Journal of Humanites*, II/ 2, 219-228.

Sancaktar (2021). *Yozgat Müzesi Geç Roma Sikkeleri*, Konya.

Sng, (1994). *Sylloge Nummorum Graecorum, France 3, Pisidie*, Zurich

Sng v. Aulock Nachtrage IV, (1968). *Sylloge Nummorum Graecorum, Deutschland: Sammlung von Aulock, Nachträge IV. Phrygien, Lykien, Pamphylien, Pisidien, Lykaonien, Isaurien, Kilikien, Galatien, Kappadokien, Kaiserzeitl. Kistophoren Incerti*, Berlin.

Strabon (2005). *Geographika: Antik Anadolu Coğrafyası*, (Çev. A. Pekman), İstanbul.

Texier, C. (1874). *Küçük Asya Coğrafyası, Tarihi ve Arkeolojisi III* (Çev. A. Suat), Ankara.

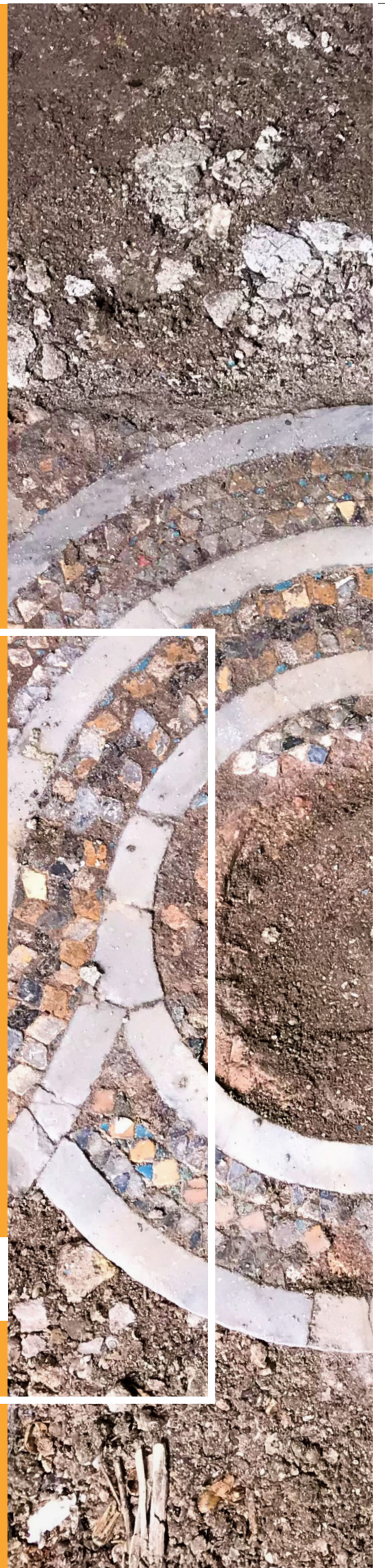
Vagi, D. L. (1999). *Coinage and History of the Roman Empire C. 82 B.C. – A.D. 480 Vol I&II*, London and Newyork.

Wassink, A. (1991). Inflation and Financial Policy under the Roman Empire to the Price Edict of 301 AD, *Historia: Zeitschrift für Alte Geschichte*, 40/4, 465 – 493.

**Boukoleon Sarayı'na Ait
Opus Sectile Kalıntının
Kentsel Arkeoloji Açısından
İncelenmesi**

Mustafa ARMAĞAN

”

Boukoleon Sarayı'na Ait Opus Sectile Kalıntının Kentsel Arkeoloji Açısından İncelenmesi*

An Examination of The Opus Sectile Remains Belonging to The Palace of Boukoleon in Terms of Urban Archaeology

Mustafa ARMAĞAN**

Özet

Kentsel arkeoloji kavramı çerçevesinde Tarihi Yarımada'da yürütülen arkeolojik kazı çalışmaları, çok sayıda kültür varlığının açığa çıkmasına ve kentin arkeolojik katmanlarının anlaşılmasına imkan sağlamaktadır. Bu kazılarda açığa çıkan kalıntıların belgelenerek korunması, İstanbul'un kent kimliği ve tarihi açısından büyük öneme sahiptir. İstanbul Arkeoloji Müzeleri denetiminde yapılan temel araştırma kazılarında açığa çıkan sayısız kültür varlığından biri de 1983 yılında Boukoleon Sarayı'nın yakınında bulunan opus sectile döşeme kalıntısıdır. İstanbul'un Bizans Dönemi'ne ait ve günümüze ulaşabilmiş önemli yapılarından biri olan Boukoleon Sarayı ile ilişkili opus sectile kalıntısı pek çok açıdan ünik niteliktedir. Bu makalede Boukoleon Sarayı'nın tarihsel süreci ve günümüzdeki durumu ele alınarak opus sectile kalıntının özelliklerine ve koruma sürecine dair incelemelere yer verilmiştir. Kalıntının açığa çıktığı dönemden günümüze kadar uzanan 40 yıllık süreçte kent arkeolojisi açısından yürütülen işlemler de incelenmiştir.

Anahtar Kelimeler: Kentsel Arkeoloji, Boukoleon, Opus Sectile, Bizans, İstanbul

Abstract

Archaeological excavations conducted in the Historical Peninsula within the concept of urban archaeology enabled the discovery of numerous cultural assets and the comprehension of the City's archaeological layers. Documentation and conservation of the remains unearthed during these excavations is of great importance to İstanbul's urban identity and history. One of the countless cultural assets uncovered during the foundation survey excavations under supervision of İstanbul Archaeological Museums is the opus sectile remains discovered in 1983 at near Boukoleon Palace. The opus sectile remains associated with Boukoleon Palace, one of the most important structures of İstanbul's Byzantine Period that survived until present day, are unique in many ways. In this article characteristics and conservation measures of the opus sectile remains are discussed by studying historical process and current situation of the Boukoleon Palace. The processes executed in terms of urban archeology in the 40 year duration from the time the remains were unearthed to the present were also examined.

Key Words: Urban Archaeology, Boukoleon, Opus Sectile, Byzantine, İstanbul.

1. Giriş

Tarihi Yarımada, Prehistorik çağlardan günümüze ulaşan çok katmanlı tarihsel dokusu ve zengin kültürel birikimiyle tüm insanlığın ortak kültürel mirası olarak mevcudiyetini sürdürmektedir. Binlerce yıldır kesintisiz bir şekilde iskan edilen Tarihi Yarımada, günümüzde

de modern İstanbul'un aktif kent yaşamının etkin şekilde sürdüğü bir merkezdir. Çok katmanlı tarihi doku ile modern yaşam alanlarının kesiştiği arkeolojik alanlarda, modern ihtiyaçlar doğrultusunda yapılan inşai ve fiziksel çalışmalar kent arkeolojisi kavramını

* Geliş Tarihi: 27.01.2022- Kabul Tarihi: 07.04.2022

** Arkeolog, İstanbul 4 Nolu Kültür Varlıklarını Koruma Bölge Kurulu, Çakmak Mah. Bağcı Sk. No: 41/4 Ümraniye İstanbul, mustafaarmagan1@gmail.com.tr, ORCID ID: 0000-0002-4712-0347

ortaya çıkarmış ve şekillendirmiştir. Kentsel arkeoloji; kent merkezlerinde yapılan kazı vb. çalışmalarda açığa çıkan arkeolojik kalıntıların veya mevcutta varlıklarını sürdüren tarihi yapı ve kalıntıların; kentin dokusuna, belleğine, güncel yaşamına dahil edilmesini, kentin tarihsel katmanlarının güncel yaşamla bütünleşerek korunmasını, aynı zamanda bilimsel çalışmalarda faydalanılacak belgeleme ve incelemenin yapılmasını amaçlamaktadır. Belge, kentsel arkeoloji terimini şu şekilde ifade etmiştir: “*Kentsel Arkeoloji terimi II. Dünya savaşı sonrasında yıkıma uğramış Avrupa kentlerinin yeniden inşa süreciyle beraber kullanılmaya başlanmıştır. Kentsel alanlarda yürütülen arkeolojik çalışmaları tanımlamak için kullanılan terim, zamanla kentlerin çok katmanlı kültürel yapısını anlamaya ve kentin tarihsel gelişimini ortaya koymaya çalışan bir disiplin olmuştur.*” (Belge, 2004: s. 48). Tuna ise; “*Kentsel arkeoloji, geleneksel arkeoloji kazı tekniklerinin günümüz kentsel alanlarına özel koşullarında uygulandığı bir araştırma konusu ile sınırlı değildir. Sadece yapılan kurtarma kazıları ve az sayıda sondaj alanlarından elde edebildiğimiz arkeolojik verilerle değil, kentin bu kesimindeki eski sokak dokusundan, tarihi yapılardan, kullanılan veya kullanılmayan duvar izlerinden hareketle, tüm bilgi parçacıklarının anlamlı bir bütünlük kurgusunda tarihsel kentin geçmişi üzerine bilinenler yeniden yorumlanmaktadır. Bu bütünlük içinde, mülkiyet deseni, eski dönem kent yapılarına ilişkin ipuçları, kent ile ilgili her türlü yazılı ve görsel belge kent arkeolojisinin inceleme konusuna girmektedir*” şeklinde bir çerçeve oluşturmuştur (Tuna, 2000: s. 10).

Kentsel arkeoloji kavramının tarihsel sürecini ele aldığımızda; Avrupa’da 19. yüzyılın ikinci yarısından itibaren kent merkezlerinde yoğunlaşan endüstriyel yapılaşma ve artan nüfusun ihtiyaçları doğrultusunda yapılan inşa faaliyetleri kapsamında tarihi kalıntıların ortaya çıkması sonucu gerçekleştirilen kazı ve belgeleme çalışmaları ilk örnekler olarak kabul edilmektedir (Sarfati ve Melli, 1999: s. 21). Bu bağlamda Oslo kentinin güneyinde, 1870’li yıllarda inşaat kazıları sırasında açığa çıkan arkeolojik kalıntılar kapsamında gerçekleştirilen belgeleme çalışmaları, Avrupa’da kentsel arkeoloji çalışmalarının başlangıcı olarak nitelenmektedir (Tuna, 2000: s. 7).

Tarihi Yarımada’da kentsel arkeoloji kavramı çerçevesinde yapılan çalışmaların en önemli

bölümlerinden biri, yeni yapılaşma ve altyapı çalışmaları öncesi parsel ve proje alanı bazında yapılan araştırma sondaj kazılarıdır. Araştırma sondaj kazılarına ilişkin Gayrimenkul Eski Eserler ve Anıtlar Yüksek Kurulu’nun (GEYAK) 20.03.1965 tarih ve 2740 sayılı kararı önemli bir mihenk taşı olup kararın ilgili bölümünde özetle; Sultanahmet Arastası ve çevresinin inşaatla tamamen kapalı olması, belirtilen alanın dışında kalan bölgelerde ise inşaat ruhsatı istenildiği takdirde kazıların İstanbul Arkeoloji Müzeleri uzmanları denetiminde yapılması ve kalıntı çıkması durumunda Koruma Kurulunun kararına göre hareket edilmesi ifade edilmiştir (Burma, 2017: s. 50). Tarihi Yarımada’nın meri Koruma Amaçlı İmar Planı’nın I-16. Maddesi’nde ise; “*Tarihi Yarımada bütününde; inşaat ruhsatı aşamasında taşınmazda Müze denetiminde temel kazısı yapılacak, parselde kalıntı ve buluntu çıkması halinde Korunması Gerekli Kültür Varlıkları Envanteri ile Kayıp Taşınmaz Kültür Varlığı Envanteri ile ilişkisi araştırılarak Müze Onaylı Temel Kazı Raporu hazırlanacak ve Koruma Kurulu kararı doğrultusunda uygulama yapılacaktır.*” denilmektedir. Söz konusu plan notu ile Tarihi Yarımada’nın tamamında yeni yapılaşma öncesi parsel bazında müze denetiminde temel araştırma kazısı yapılması zorunlu olmuştur. Böylece yeni yapılaşma çalışmaları öncesi toprak altında kalmış kültür varlıklarının tespit edilerek belgelenmesi ve zarar görmelerinin önüne geçilmesi amaçlanmıştır.

Yeni yapılaşma ve altyapı çalışmaları öncesi yapılan araştırma kazı çalışmalarında sayısız arkeolojik kalıntının açığa çıktığı ve koruma altına alınarak kent belleğine kazandırıldığı örneklerden bahsetmek mümkündür. Bu makalede, 1983 yıllarında Müze denetiminde yapılan temel araştırma kazısı sırasında açığa çıkan “opus sectile” zemin döşemesi çok yönlü olarak ele alınmıştır. Açığa çıkan opus sectileye yönelik yapılan incelemelerde kalıntının Boukoleon Sarayı’yla ilişkili olduğu anlaşılmıştır. Boukoleon Sarayı, İstanbul’un Bizans Dönemi’nden günümüze ulaşan önemli saray yapılarından biridir. Bu bağlamda İstanbul kent tarihi ve arkeoloji bilimi açısından önemli bir yapıdır. Opus sectilenin 1983 yılında keşfedilmesiyle Boukoleon Sarayı’na dair de yeni bir perspektif oluşmuş; sarayın iç mekân zemin özelliklerinin anlaşılmasına dair kapı aralanmıştır. Kalıntının açığa çıkmasından sonra korunmasına yönelik atılan adımlar, günümüzdeki durumu,

niteliksel özellikleri, kent arkeolojisine kazandırılması bağlamında neler yapılabileceği gibi konular bu makale çalışması kapsamında irdelenmiş, değerlendirmelerde bulunulmuştur.

2. Boukoleon Sarayı

Boukoleon Sarayı, Fatih ilçesinin Küçükayasofya ve Sultanahmet Mahallesi sınırları içerisinde Çatladıkapı olarak isimlendirilen bölgede yer almaktadır (Resim 1). Sarayın isminin, VII. Konstantin (912-959) tarafından yapının ön cephesine yaptırılan aslan ve boğa mücadelesini tasvir eden heykel grubundan geldiği ifade edilir (Utkan, 1996: s. 5). Büyük Saray kompleksinin sahil kısmını oluşturduğu nitelenen Boukoleon Sarayı'na; Hormisdas Sarayı, Leo Marcellus Evi, Justinianus Evi gibi farklı isimlendirmeler de yapılmaktadır (Eyice, 1988: s. 22). Boukoleon Sarayı'nın Bizans'ın Büyük Sarayı'nın bir parçası olarak tanımlandığı pek çok yayından söz etmek de mümkündür (Utkan, 1996: s. 5). Sarayın ilk inşa edildiği dönem için farklı yaklaşımlardan söz etmek mümkün olsa da genel olarak II. Theodosius Dönemi'ne (408-405) tarihlendiği kabul görmektedir (Düzgüner, 2006: s.88). Büyük Konstantin Dönemi'nde (306-337), ülkesinden kaçıp İstanbul'a sığınan Sasani prensi Hürmüz'ün (Hormistas) İstanbul'da bir saray yaptırdığı, bu sarayın Boukoleon Sarayı olduğu da iddia edilmektedir (Utkan, 1996: s. 6). Sarayın hemen yanında Boukoleon Limanı olarak isimlendirilen, sarayla doğrudan ilişkili limanın varlığı bilinmektedir (Berger, 1993: s. 327).

Boukoleon Sarayı'nda 5.-13. yüzyıl aralığında çeşitli eklentiler yapılarak yenileme çalışmaları gerçekleştirilmiştir. Özellikle 6. yüzyılda İmparator Justinianus, Boukoleon Sarayı'nı genişletip büyütülmüştür (Sağ, 2017: s. 12; Utkan, 1996: s. 6). 10. yüzyılda sarayın etrafında İmparator Nikophros Phokas tarafından bir sur hattı oluşturulmuş ve bu sur alanının içi Büyük Saray olarak anılmıştır. R. J. Guiland, saray duvarının tüm saray arazisini kapsadığı yönünde bilgi verirken C. Mango, Boukoleon Sarayı ve çevresini kapsayan daha dar bir alandan bahsetmektedir. (Utkan, 1996: s. 8)

13. yüzyıldaki Latin istilasından sonra Boukoleon Sarayı kente yerleşen Latin yöneticiler tarafından kullanılmıştır. Latinler, Büyük Saray'ın tümünü Boukoleon Sarayı olarak tanımlamışlardır (Sağ, 2017:

s. 13). Robert De Clari, 1209 tarihli "İstanbul'un Zaptı 1209" isimli eserinde, Haçlıların Boukoleon Sarayı'nı kullandıklarına değinmiş; sarayın fiziksel durumuna ve özelliklerine dair bilgiler aktarmıştır. (Clari, 1994: s. 41).

İstanbul'un 1261 yılında Haçlılardan geri alınmasıyla Paleologoslar Dönemi başlamıştır. 14. yüzyılda, Paleologoslar Dönemi'nde Boukoleon Sarayı'nın terk edildiği bilinmektedir (Müller-Wiener, 2001: s. 227). İstanbul'un 1453 yılında Osmanlı Devleti tarafından fethedilmesiyle Boukoleon Sarayı'nın bulunduğu çevre yerleşime açılmıştır. 14. yüzyıldan 19. yüzyıla kadar geçen süreçte sarayın çok sayıda deprem ve yangın nedeniyle tahrip olduğu, pek çok mimari öğesinin günümüze ulaşamadığı bilinmektedir. 19. yüzyılda Rumeli Demiryolu'nun Tarihi Yarımada'dan geçmesi sırasında yürütülen inşa çalışmalarında zarar gören çok sayıda tarihi yapıdan biri de Boukoleon Sarayı'dır. Sarayın önemli bir bölümünün üzerinden demir yolu geçmiş ve saray kalıntılarının birbirleriyle olan bağlantılarının kesilmesine neden olmuştur. Boukoleon, bir sahil sarayı olup doğrudan denize sınır durumdadır (Resim 2). 1950'li yıllarda yapımına başlanan sahil yolunun inşaatı kapsamında gerçekleştirilen dolgu çalışmaları ile günümüzde sarayın denizle olan bağlantısı kesilmiş durumdadır. Boukoleon Sarayı'nda 1913 yılında T. Wiegand, 1951 yılında St. Andrews Üniversitesi, 1993 ve 1994 yıllarında ise İstanbul surlarının onarımı kapsamında İstanbul Arkeoloji Müzeleri Müdürlüğü denetiminde kazı çalışmaları gerçekleştirilmiş ve hakkında çok sayıda bilimsel yayın yapılmıştır (Utkan, 1996: s. 23-29).

3. 1983 Yılında Açığa Çıkan Boukoleon Sarayı'na Ait Opus Sectile Kalıntı

Boukoleon Sarayı'nın denize bakan cephesini oluşturan bölümünde günümüzde de anıtsal merdivenler, Pharos Kulesi, kemerli ve tonozlu pek çok mekân mevcudiyetini sürdürmektedir. Demir yolunun güneyinde kalan bu bölgede saray kalıntılarının nispeten korunabilmiş olduğu söylenebilir. Fakat aynı durum demir yolunun kuzeyinde kalan kısım için geçerli değildir. 19. yüzyılda inşa edilen Rumeli Demiryolu Boukoleon Sarayı'na ait kalıntıların ortasından geçmesi ve tahribata neden olmuştur. Ayrıca bölgenin Osmanlı Dönemi'nde yapılaşmaya açılmış olması, çok sayıda

yangın geçirmesi ve yangın sonrası yapılan inşai çalışmalar da kalıntıların tahrip olmasına veya üzerinin kapanmasına neden olmuştur.

1983 yılında Boukoleon Sarayı'nın mevcut kalıntılarının hemen karşısında, demir yolunun kuzeyinde yer alan Mustafapaşa Sokak üzerinde, özel mülkiyetteki 84 ada, 10 parselde, yeni yapı projesi kapsamında İstanbul Arkeoloji Müzeleri Müdürlüğü denetiminde temel araştırma kazısı yapılmıştır. Yapılan çalışmalar sonucunda in situ opus sectile zemin döşemesi ve Bizans Dönemi duvar kalıntlarına rastlanmıştır (Resim 3). Yapılan incelemeler sonucunda açığa çıkan opus sectilenin Boukoleon Sarayı'yla ilişkili olduğu müze uzmanları tarafından yorumlanmıştır. Kalıntıya ilişkin ilk bilimsel çalışma, İstanbul Arkeoloji Müzeleri Müdürü Nuşin Asgari tarafından, 1984 yılında, II. Araştırma Sonuçları Toplantısı'na sunulan bildiri ile yapılmıştır (Asgari, 1984: s. 45-46). Sonrasında Semavi Eyice tarafından 1988 yılında kaleme alınan "İstanbul'da Bizans İmparatorlarının Sarayı: Büyük Saray" isimli makalede opus sectile kalıntıya değinilmiştir (Eyice, 1988: s. 26-33).

3.1. Opus Sectile Kalıntının Niteliği

Opus sectile; "Roma ve Bizans dönemlerinde, çeşitli biçim ve boyutlarda kesilmiş renkli mermer parçalarının yan yana dizilişleriyle yapılan bir tür zemin döşemesi" şeklinde tanımlanmıştır (Saltuk, 1993: s. 129). Etimolojik olarak bakıldığında Latince "sectilis" sözcüğünün "kesmek, bölmek, parçalamak", "opus, -eris (n.)" sözcüğünün ise "çalışma, iş" anlamlarını taşımakta olduğu; böylece, opus sectile teriminin kesilmiş parçalarla oluşturulan bir işleme manasına geldiği ifade edilmektedir (Özyıldırım ve Yeğin, 2017: s. 50; Kabağağaç ve Alovera, 1995: s.411-544). Opus sectile döşemelerin bilinen en eski örnekleri Mezopotamya'da, Anadolu'daki ilk örnekleri ise Pergamon'daki Attalos Evi'nde görülmektedir (Kadioğlu, 1997: s. 354). Opus sectile kullanımı 5. ve 6. yüzyılda artmış; Orta Bizans Dönemi'nde daha da yaygınlaşıp yoğunlaşmıştır (Peschlow, 1983: s. 435). 6. yüzyılın ortalarından itibaren mozaik döşemelerin yerini düz mermer levhalardan yapılan zemin kaplamaları ve geometrik motiflerden oluşan opus sectilelerin aldığı ifade edilmektedir (Mango, 2006: s. 129). İstanbul'da opus sectile döşemelerin; Khora (Kariye) Manastır

Kilisesi, Studios Bazilikası (Kudde ve Ahunbay, 2016), Pantokrator Manastır Kilisesi (Zeyrek Camii), Ayasofya Camii, Pammakaristos Kilisesi (Fethiye Camii) (Demiriz, 2002), gibi yapılarda; İstanbul dışında ise Ankyra (Kadioğlu 1997), İznik Ayasofya'sı, Mersin Kız Kalesi (Küçük, 2012: s.21), Olba Manastırı (Özyıldırım ve Yeğin, 2017), Demre Aziz Nikolaos Kilisesi (Demiriz, 2002: s. 26-31), Bursa Orhan Gazi Türbesi (Demiriz, 2002: s. 15-20), Ephesos, Afrodiasis Hadrian Hamamı, Tripolis Agorası gibi pek çok yerde örnekleriyle karşılaşmak mümkündür. Opus sectile döşemelerin açık ve kapalı alanlarda olmak üzere çok geniş kullanım alanları mevcuttur. Kullanımın bu denli yaygın olması günümüze çok sayıda örneğin ulaşmasını sağlamıştır. Bazen bir agora zemininde, bir hamam ılıkığında görülebilen opus sectileler bazen de Ayasofya Camii, İznik Ayasofya'sı gibi yapıların içerisinde omphallion olarak karşımıza çıkmaktadır. Uygulamalar genel olarak yapıların zemininde ve yer döşemesi olarak karşımıza çıksa da duvarlara uygulandığı örnekler de mevcuttur. Günümüze ulaşan duvar uygulama örnekleri çok az olsa da Sardes'deki Sinagog'un duvarlarında 5. ve 6. yüzyıla tarihlenmiş duvar opus sectileleri günümüzde mevcudiyetini sürdürmektedir (Resim 4).

Boukoleon Sarayı'yla ilişkili 84 ada, 10 parselde açığa çıkan opus sectile döşeme; çok çeşitli boyut ve şekle sahip mikro tessera ile şerit ve düz şekilde kesilmiş nitelikli taşlardan oluşmaktadır. Opus sectile döşeme 7 x 4,5 metre boyutlarında dikdörtgen bir alanı kaplamaktadır (İstanbul KVKKA, Dosya No: 34.200.1627) (Resim 5-6). Döşemenin dört tarafı da oval örgü veya zincir örgü denilen yuvarlak hatlardan oluşan bordür ile çevrelenmiştir. Bordürün her bir örgüsünün iç kısmındaki dairesel alanda, tesseralardan oluşan bir geometrik motif yer almaktadır. Bu bölümlerdeki motiflerin çoğu tahrip olmuştur ve yalnız çok az örnek günümüzde mevcudiyetini korumaktadır (Resim 7). Günümüze ulaşan örnekler; ortasında porfir dairenin yer aldığı 8 köşeli yıldız (octagram), üçgen tesseralardan oluşan dıştan içe spiral şeritler ile kıvrılan dairesel madalyon, 12 köşeli, 14 köşeli yıldız motifleridir (Resim 8). Opus sectilenin bordür ile çevrelenmiş iç alanı, şerit şeklinde ve düzenli kesilmiş beyaz mermer ile kırmızı porfir taş kullanılarak yapılmış geometrik şekillendirmeler içermektedir. Geometrik şekillerin içinde ve zeminlerinde çok renkli üçgen, kare ve amorf tesseralar mevcuttur. Siyah, mavi, sarı, kırmızı bej, bordo, lacivert renkli eşsiz tesseralardan oluşturulmuş

iyi işçiliğe sahip geometrik motifler görülmektedir (Resim 9-10). Opus sectileyi çevreleyen bordürün iç alanı, boyut olarak birbirinden farklı ana bölümlere ayrıştırılmıştır. En büyük olan kısımda 3 dairesel motif yer almakta; bu motiflerin ortaları spiral, dıştan içe eğimli ışın motifleri (çarkıfelek) içermektedir. Bir diğer alanda kare içerisinde dairesel motif yer almaktadır; köşelerde ise 4 adet daire şekli mevcuttur. Opus sectilenin ortasında döşemenin üzerinde ünik nitelikte yaklaşık 3x2 metre ölçülerinde monolit mermer tabla yer almakta olup tablanın niteliğine dair farklı yorumlar mevcuttur (Resim 11). Mermer tablayı Nuşin Asgari; "...monolit tablanın orta kısmına renkli kakmalarla süslemek için yuvarlak açılmış doğu kenar çerçevesinin içine ise üzeri bir sürgü kapakla örtülmek amacıyla ufak dikdörtgen bir çukur (belki bir röliker) oyulmuştur. Acaba bu mermer levha bir sunak masasının alt tablası mı idi ve acaba köşelerindeki kare biçimli oyukların içine masanın ayakları mı oturuyordu?" şeklinde yorumlamıştır (Asgari, 1984: s. 45-46). Semavi Eyice ise; "... yerden az yükselen taştan bir seki görülür. Bunun içi çok sığ bir havuz biçiminde olup tam ortada üst yüzeyi muntazam kare oyuklara sahip bir levha vardır. Etrafında ise kare ve dikdörtgen çukurlar bulunmaktadır. Bunlardan dört köşede olan dört kare çukurun kare kaideli sütun veya payelerin temeli olduğu anlaşılmaktadır..." demiştir. (Eyice, 1988: s. 27-29). Ayrıca Eyice, kazı çalışmasında çok sayıda 5x5 cm boyutlarında cam kakma süslemeli küçük kare mozaik parçaların bulunduğunu, bu mozaik parçaların tabla üzerindeki boşluklara ait olabileceğini ifade etmiş ve "...sekinin doğu kenarında muntazam bir çukur bulunmaktadır. Bu bir rölik yerleştirme yerini hatıra getirir..." demiştir (Eyice, 1988: s. 27-29). 01.04.1983 tarihli müze uzman raporunda yapılan değerlendirmede ise "...döşemenin ortasında, kuzey-güney istikametinde, dikdörtgen formda, kalın çerçevesi, ahşap kapı taklidi, bölmeli, mermer bir kısım vardır. Yarısı kırık olup fonksiyonu henüz anlayamamıştır." denilmektedir (İstanbul KVKK, Dosya No: 34.200.1627). Yapılan bu değerlendirmeler, opus sectile ve üzerindeki tabla/sekinin ne kadar önemli ve ünik nitelikte olduğunun göstergesidir.

Opus sectile, Orta Bizans Dönemi özelliği göstermekte olup Eyice, MS 11. yüzyıl modasını yansıttığına değinmiştir (Eyice, 1988: s. 27). Kalıntının tamamında ve ortasındaki tablada üst düzey işçiliğin yansıtıldığı ünik nitelikte eşsiz bir eser olması, kalıntının yorumlanmasına da farklı kapılar açmıştır. Eyice, opus sectilenin işçiliği ve genel niteliğini kazı esnasında

ulaşılan buluntularla birlikte yorumlamış; kalıntıların Pharos Kulesi yakınında yer aldığı bilinen Theotokos (Meryem) Kilisesi'nin bir parçası olup olmadığı hakkında bir şey söylenemeyeceğini belirtmiştir. Fakat "...bir kilise olması kuvvetle muhtemel olup süslemede kullanılan malzemenin zenginliği, Büyük Saray'ın bir parçası olduğunda hiçbir şüpheye yer bırakmaz..." demiştir (Eyice, 1988: s. 29). Robert De Clari ise 1209 tarihli "İstanbul'un Zaptı" isimli eserinde Boukoleon Sarayı ve saray içerisinde yer alan kiliseler hakkında yaptığı betimlemede "...Boukoleon, anlatacağım gibi, fevkalade bir saraydı. Marki'nin oturduğu bu sarayda, birbirine bitişik ve hepsi de altın mozaikten beş yüz kadar evle, küçük büyük otuz kadar kilise vardı. Bunlardan birinin adı Sainte-Chapelle idi. Bu kilise o kadar zengin, o kadar muhteşemdi ki menteşeleri, sürgüleri ve buna benzer diğer kısımları demirden değil, gümüşten, sütunları akikten, somakiden veya fevkalade kıymetli taşlardandı. Döşemesi öyle düz, öyle parlak bir beyaz mermerdendi ki billurdanmış gibi duruyordu. Bu kilisenin içinde fevkalade mukaddes emanetler bulundu..." şeklinde bilgi vermiştir (Clari, 1994: s. 41).

Nuşin Asgari; opus sectilenin zenginliği, duvar süslerine ve mermer tablanın üst yapısına ait buluntulara vurgu yaparak gerçekleştirdiği değerlendirmede, bu yeri Boukoleon Sarayı'nın Orta Bizans Dönemi'ne, 10-11 yüzyıllara, tarihlendirilen önemli bir mekânı olarak tanımlamıştır (Asgari, 1984: s. 45-46).

3. 2. Opus Sectile Kalıntının Korunmasına Dair Yürütülen İşlemler

Opus sectile döşemenin açığa çıktığı 1983 yılından 2021 yılına kadar geçen süreçte kalıntının korunmasına dair hangi işlemlerin yapıldığı ve günümüzdeki durumuna dair genel bir inceleme yapılması, Tarihi Yarımada'da kent arkeolojisi ve kültürel mirasın korunmasına yönelik uygulamalara örnek teşkil etmesi açısından önemlidir.

Tarihi Yarımada'da GEYAK'ın 1950'li yıllardan 1980'li yıllara kadar çeşitli kararlarıyla dar kapsamlı sit bölgeleri ilan edildiği ve bu kapsamda çeşitli planlamaların yapıldığı bilinmektedir (Burma, 2017). Güncel durumda ise İstanbul I Numaralı Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Bölge Kurulu'nun

12.07.1995 tarih ve 6848 sayılı kararıyla Tarihi Yarımada'nın tamamı sit alanı olarak ilan edilmiş olup I. Derece Arkeolojik, Kentsel-Arkeolojik, Kentsel-Tarihi olmak üzere üç ayrı sit bölgesine ayrılmıştır.

Opus sectile kalıntının yer aldığı 84 ada, 10 parsel ile ilişkili İstanbul Belediye Reisliği'nin (Başkanlığı) GEYAK'a hitaplı 06.07.1970 tarih ve 2192 sayılı yazısında, 1/5000 ölçekli 14.05.1964 tarihli İstanbul Sur İçi İmar Planı'na atıf yapılarak; 84 ada, 10 parselin arkeolojik sahada kaldığı, Eski Eserleri Koruma Encümeni İstanbul tescil dosyasında parselin bir kısmında Bizanten bodrumun işaretli olduğu, parselde inşaat yapıp yapılmayacağını bildirilmesi ifade edilmiştir. GEYAK'ın konuya ilişkin aldığı 09.09.1972 tarih ve 6617 sayılı kararında; çekme katsız ve bodrumsuz h-6.50 metre irtifalı inşaat yapılmasında sakınca bulunmamıştır. Sonrasında İstanbul Arkeoloji Müzeleri Müdürlüğü denetiminde yürütülen temel araştırma kazılarında kalıntılar açığa çıkmış ve konu GEYAK'a bildirilmiştir. Yapılan değerlendirme sonucu alınan kararda; "...temel kazısı sırasında ortaya çıkan ve Bizans Devri Boukoleon Sarayı'na ait olduğu anlaşılan mozaiğin aynen korunması gerekli eski eser olduğuna, zarar verilmeksizin ve özenle korumak üzere parselde yapılacak inşaatla ait projede korumayı sağlayacak gerekli değişiklikleri içeren projenin onaylanmak üzere Kurulumuza getirilmesinin istenmesine karar verildi" denilmiştir. (İstanbul KVKKA, Dosya No: 34.200.1627). Böylece kalıntı, korunması gerekli kültür varlığı olarak tescil edilmiş; yapı projesinin revize edilmesi istenmiştir. İstanbul Arkeoloji Müzeleri Müdürlüğü tarafından GEYAK'a iletilen yazıda, açığa çıkan kalıntıların korunmasına yönelik bir dizi öneri yer almış ve bu öneriler kapsamında konu Kurul gündeminde değerlendirilerek kalıntıların üzerine taşıyıcı kolonların gelmemesine, kalıntının bulunduğu alanın kapalı bir hacim haline getirilerek İstanbul Arkeoloji Müzeleri Müdürlüğü kontrolünde kalmasına, yapı sahibiyle İstanbul Arkeoloji Müzeleri Müdürlüğü arasında bir anlaşma sağlanması koşullarıyla parselde yapılaşmanın olabileceğine yönelik karar alınmıştır. (İstanbul KVKKA, Dosya No: 34.200.1627, Karar: 10.06.1983/15094). Parsel maliki, opus sectile kalıntının müzeye taşınmasına yönelik başvuru yapmış; kalıntıların önemi ve zarar göre ihtimali doğrultusunda yerinde korunmasına karar verilmiştir. Akabinde konu malikler tarafından yargıya taşınsa da açılan dava mahkeme tarafından reddedilerek kalıntıların yerinde

korunmasına yönelik alınan Kurul kararı teyit edilmiştir. Parsel maliki ile İstanbul Arkeoloji Müzeleri Müdürlüğü arasında yapılan protokol ile kalıntıların bulunduğu alana ilişkin koruma esasları belirlenmiştir. Koruma Kurulu'nun kararı ile kalıntıları koruyacak şekilde projelendirilip inşa edilen yapıya, opus sectile kalıntıya zarar gelmesine meydan vermemek şartı ile iskan izni verilmiştir (İstanbul KVKKA, Dosya No: 34.200.1627, Karar: 11.04.1986/2121). Kalıntının korunmasına yönelik olarak mevcut binanın bodrumunda fakat binadan bağımsız, girişi bina dışından sağlanan ve İstanbul Arkeoloji Müzeleri Müdürlüğü denetiminde bir alan oluşturulması, Tarihi Yarımada'da sık karşılaşılan bir durum değildir (Resim 12). Yapılan bu uygulama ile kalıntıların sergilenmesinden ziyade mevcut yerinde binanın bodrumunda zarar görmeden korunmasının esas alındığı anlaşılmaktadır. Yaklaşık 40 yılı aşkın süreci ele aldığımızda, yapılan uygulamanın kalıntıların korunması amacına hizmet ettiği görülmektedir.

3.3. Opus Sectile Kalıntının Güncel Durumu

Opus sectile kalıntı; günümüzde 84 ada, 10 parselde yer alan binanın bodrumunda, yapının iç kısımlarından bağımsız inşa edilen ve İstanbul Arkeoloji Müzeleri Müdürlüğü sorumluluğundaki kapalı alanda mevcudiyetini sürdürmektedir. Kalıntının açığa çıktığı dönemde İstanbul Arkeoloji Müzeleri Müdürlüğüne yüzeysel boyutta koruma müdahaleleri ve sağlamlaştırma çalışmaları yapıldığı bilinmektedir (Asgari, 1984: s. 45-46). 1983 yılından günümüze kadar korunmasına dair herhangi bir konservasyon uygulaması yapılmamış olan kalıntı, büyük oranda 1980'li yıllardaki haliyle mevcudiyetini sürdürmektedir. Yakın tarihte İstanbul 4 Numaralı Kültür Varlıklarını Koruma Bölge Kurulu tarafından, kalıntının koruma grubu "I. grup" olarak belirlenerek konservasyon raporu istenmesine yönelik karar alınmıştır (İstanbul KVKKA, Dosya No: 34.200.1627, Karar: 20.03.2019/6718).

Demir yolunun güneyinde kalan ve Boukoleon Sarayı'nın Pharos Kulesi, anıtsal merdivenler gibi pek çok bölümünün yayılım gösterdiği kısımda, 2021 yılında İstanbul Büyükşehir Belediyesi tarafından kapsamlı bir restorasyon ve kazı çalışması başlatılmıştır. Yapılan çalışmalar sonucunda alandaki kalıntıların

korunarak gezilebilir bir güzergah oluşturulması hedeflenmektedir.

Opus sectile kalıntı, 19. yüzyılda inşa edilen ve Sirkeci'den başlayıp Trakya'ya ulaşan tarihi demir yoluna bitişik parselde, raylara 2-3 metre mesafede yer almaktadır. Demir yolu, uzun zamandır yolcu taşımacılığına kapalı durumdadır. 2021 yılında Ulaştırma ve Altyapı Bakanlığı tarafından Kazlıçeşme-Sirkeci Kentsel Ulaşım ve Rekreatyon Odaklı Dönüşüm Projesi açıklanmış; demir yolunun belirli bir kısmının bisiklet ve yaya yolu haline getirilerek rekreatyon alanları oluşturulacağı ifade edilmiştir (Kazlıçeşme-Sirkeci Kentsel, 2021). Bu proje, demir yoluna komşu durumdaki pek çok arkeolojik kalıntı gibi opus sectile kalıntı ve Boukoleon Sarayı'nın kent belleğine kazandırılmasında önemli rol oynayacak yeni bir ulaşım aksının oluşması açısından önemlidir.

4. Değerlendirme ve Sonuç

Boukoleon Sarayı'nın, demir yolunun güneyinde yer alan kısımlarında pek çok mimari unsuru korunmuş olmakla birlikte, sarayı oluşturan mekânların zemin döşemelerine ait örneklerin günümüze ulaşması mümkün olmamıştır. Mevcut durumda sarayın zemin döşemelerine dair somut bilgi; 1983 yılında açığa çıkan in situ opus sectile sayesinde elde edilebilmektedir. Bu durum, hem bilimsel çalışmalara ışık tutması hem de sarayın tarihi görseliğini güçlendirmesi açısından önemlidir. Söz konusu opus sectileyi Anadolu'daki ve İstanbul'daki diğer örneklerle yüzeysel bağlamda karşılaştırdığımızda en önemli farklılık döşemenin ortasında, nitelikli işçiliğe sahip mermer tablanın yer almasıdır. Niteliğine dair farklı görüşlerin olduğu ünik mermer tablanın bu çalışma kapsamında yapılan incelemelerde, İstanbul'da ve Anadolu'da herhangi bir benzer örneğine rastlanmamıştır.

Opus sectilede yer alan motifler üzerinde analogik bir inceleme yapıldığında, günümüze ulaşan motiflerin tamamının geometrik nitelik taşıdığı, ince işçilik gösterdiği, çok renkli ve çeşitli tesseralar kullanıldığı görülmüştür. Opus sectileyi çevreleyen sarmal bordürün iç yuvarlak kısmında yer alan, günümüze ulaşabilmiş sekiz köşeli yıldız motifinin ve üçgen tesseralardan oluşan dıştan içe şeritler ile kıvrılan dairesel madalyon motiflerinin benzer örneklerine Demre Aya Nikola Kilisesi'nde rastlanılmaktadır. Üçgen tesseralardan

oluşan dairesel madalyon motifinin benzer bir örneği de eski bir martyrium veya vaftiz binası olduğu düşünülen Bursa Orhan Gazi Türbesi'nde yer aldığı görülmüştür. Hem Demre Aya Nikola Kilisesi'ndeki hem de Bursa Orhan Gazi Türbesi'ndeki opus sectileler, 11. yüzyıla tarihlendirilmektedir. Bu bağlamda Boukoleon Sarayı'na ait opus sectilenin de Eyice ve Asgari tarafından 10-11. yüzyıllara tarihlendirilmesini destekleyen analogik bir değerlendirme yapılması mümkündür. İstanbul'da; Khora(Kariye) Manastır Kilisesi, Studios Bazilikası(İmrahor İlyas Bey Camii), Pantokrator Manastır Kilisesi(Zeyrek Camii), Ayasofya Camii, Pammakaristos Kilisesi(Fethiye Camii) gibi yapılarda önemli opus sectile örnekleri görülmektedir. Konuya ilişkin Yıldız Demiriz'in yaptığı çalışmada (Demiriz, 2022), İstanbul'daki opus sectile örnekler 9. ve 12. yüzyıl aralığına tarihlendirilmektedir.

Opus sectile kalıntının, Boukoleon Sarayı'nın içinde yer alan kiliselerden birinin zeminine ait olduğu veya sarayla doğrudan ilişkili özel bir mekânın zeminini süslediği bilimsel yayınlara yansıyan değerlendirmelerdir. İşçiliği ve makalenin ilgili bölümünde detaylıca değinilen özellikleri ele alındığında ve ayrıca benzer yapılardaki örnekler ile karşılaştırıldığında, opus sectilenin İstanbul'un kent tarihi ve Bizans Dönemi mimarisi açısından özel bir kalıntı olduğu şüphesizdir. Fakat niteliği ve zeminini süslediği yapının tam olarak anlamlandırılması; kalıntının yayılım alanının belirlenerek, çevre parselleri içine alan bütüncül araştırmaların ve teknik analizlerin (jeoradar vb.) yapılmasıyla mümkün olacaktır.

Arkeolojik katmanlar ile iç içe girmiş modern yaşam alanlarında; katmanların zarar görmemesi amacıyla önleyici araştırma kazılarının yapılması, kalıntıların belgelenmesi ve tanımlanmasına yönelik yapılan çalışmalar, kalıntıların korunmasına ve teşhirine yönelik projeler kentsel arkeoloji kavramının ana çerçevesini oluşturmaktadır. Opus sectile kalıntısı bu çerçevede ele aldığımızda;

- Yeni yapı projesi kapsamında gerçekleştirilen temel araştırma kazısında, yüzlerce yıldır toprak altında bekleyen kültür varlığının zarar görmeden gün yüzüne çıkarılması sağlanmıştır. Bu durum, müze denetiminde yapılan temel araştırma kazılarının ne denli önemli olduğunu bir kez daha göstermiştir.

- Açığa çıkan kalıntının zarar görmesi engellenerek çizimlerinin yapılması, fotoğraflanarak belgelenmesi ve raporlanarak bilimsel veriye dönüştürülmesi sağlanmış; böylece İstanbul'un kent tarihi ve arkeoloji literatürüne önemli bir katkı sunulmuştur.

- Opus sectile kalıntının, İstanbul Arkeoloji Müzeleri Müdürlüğü denetiminde inşa edilen yeni bir yapının bodrumunda ve yapının iç bölümlerinden izole biçimde kapalı bir mekân içerisinde korunması sağlanmıştır. Bu uygulamanın, sık karşılaşılan bir yöntem olmamakla birlikte, dönemin koşulları içerisinde efektif bir çözüm olduğu açıktır. Söz konusu kalıntı, 40 yıla yakın süredir in situ şekilde çevresel ve beşeri pek çok olumsuz etkiye maruz kalmadan korunmuştur. Fakat opus sectilenin mikro tessera ve benzer parçalardan oluşan hassas yapısal özelliklerinin tahribat açısından risk teşkil etmekte olduğu göz önünde bulundurularak, bundan sonraki süreçte temizlik ve konservasyon çalışmalarının yapılması gerekmektedir.

- Opus sectile kalıntının açığa çıkmasından günümüze kadar geçen yaklaşık 40 yıllık süreçte kalıntının teşhir şartları oluşturulamamıştır. Bu nedenle eşsiz nitelikteki kültür varlığı, kentin belleğinde hak ettiği yeri bulamamış; İstanbul'un tarihi kent kimliğinin görünebilir bir parçası olamamıştır. Opus sectile dışı kapalı bir mekân içerisinde kalmış; sadece ilgili kamu görevlilerinin inceleme ve tespitlerine konu olabilmıştır. Oysaki çıkan kalıntıların uygun fiziksel şartların sağlanması ile görünür hale getirilerek teşhir edilmesi, böylece kentin arkeolojik katmanları ile güncel yaşam katmanının birleştirilmesi pek çok açıdan önemli kazanım olacaktır.

- Arkeolojik kalıntıların tarihsel bağlamından koparılmadan in situ olarak mevcut yerinde koruma altına alınması, arkeolojik verinin konteks bütünlüğü açısından olmazsa olmazdır. Opus sectile kalıntının müzeye taşınmasına yönelik girişimler olsa da bu talebin geri çevrilerek kalıntının yerinde korunmasının önemli bir kazanım olduğunun altını çizmek gerekmektedir.

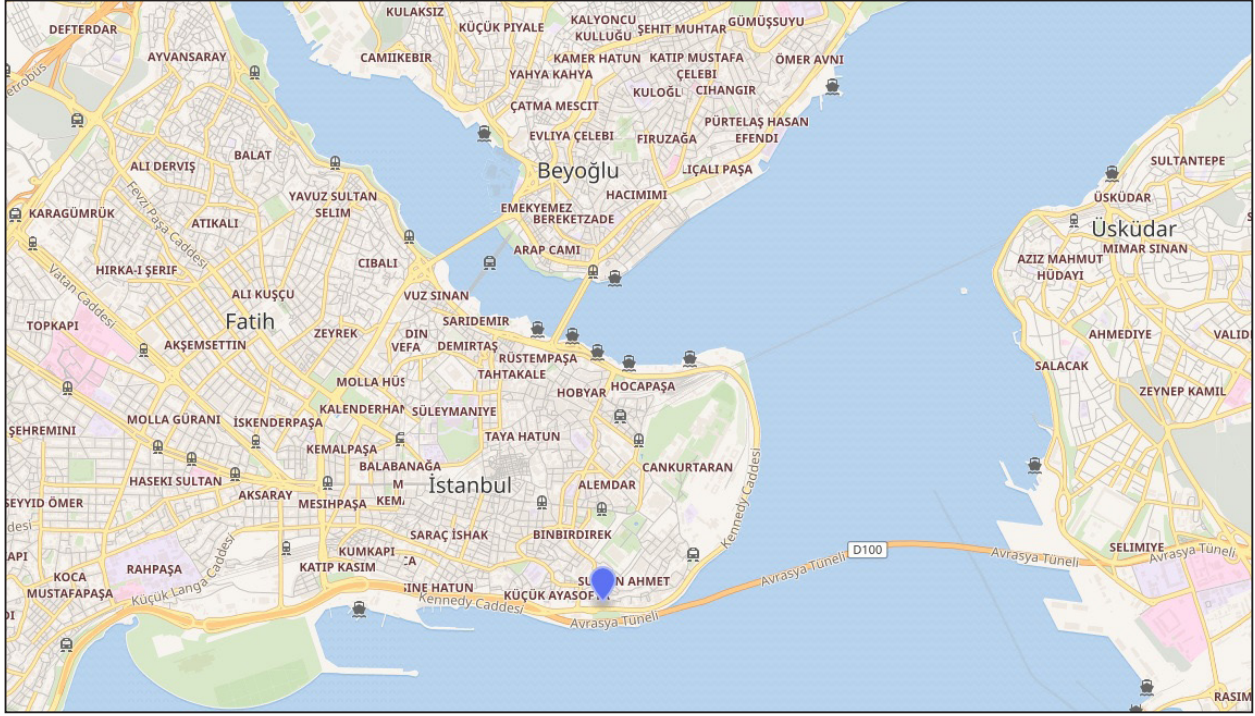
Günümüzde Tarihi Yarımada'da açığa çıkan pek çok kalıntının kent kimliğine kazandırıldığı, gezi ve prestij alanı haline getirildiği örneklerden bahsetmek mümkündür. Bu konunun korumacılık ve teşhir anlayışının gelişmesinin yanı sıra teknolojik ve maddi kaynaklarla doğrudan ilişkili olduğunun belirtilmesi gerekir. Özellikle çelik imalatı ve cam teknolojilerine

yönelik uygulamaların gelişmesiyle yapıların taşıyıcı sistemlerinin ve zeminsel alanlarının kalıntılara göre tasarlanabilir hale gelmesi mümkün olmuştur. Böylece pek çok kalıntının zarar görmeden korunarak sergilenmesi sağlanabilmektedir. Bu bağlamda opus sectile kalıntının bulunduğu yerde mutlaka kapsamlı bir çalışma yürütülerek içerisinde yer aldığı kapalı alanın projelendirilip bir teşhir alanına dönüşmesi gerekmektedir. Kalıntıların teşhirine yönelik yapılan projelerde en önemli unsurlardan biri, çevresel ulaşım ve etkileşimin yönetilmesidir. Bu bağlamda çevrede yer alan kültür varlıkları ile etkileşimin sağlanması ve sürdürülebilir ulaşımın planlanması gerekmektedir. Opus sectile kalıntıyı bu çerçevede değerlendirdiğimizde; mevcutta çalışmaların sürmekte olduğu "Boukoleon Sarayı Restorasyon Projesi ve Kazlıçeşme-Sirkeci Kentsel Ulaşım ve Rekreatyon Odaklı Dönüşüm Projesi" kapsamında tasarlanan gezi hatlarına dahil edilerek çevresinde yer alan arkeolojik dokuyla etkileşiminin sağlanması önemli kazanım olacaktır.

Kaynakça

- Anonim (2022). Boukoleon Sarayı, Wikipedi (wikipedia.org).
- Asgari, N. (1984). İstanbul Temel Kazılarında Haberler, *II. Araştırma Sonuçları Toplantısı*, Ankara, 45-46.
- Belge, B. (2004). Çok Katmanlı Tarihi Kent Merkezlerinin Yönetimi: Kentsel Arkeoloji ve Planlama, *TMMOB Şehir Plancıları Odası Planlama Dergisi*, 4, 48-56.
- Berger, A. (1993). Boukoleon Limanı, *Dünden Bugüne İstanbul Ansiklopedisi, Cilt 2*, 327.
- Burma, S.Y. (2017). *Koruma ve Planlama Anlayışının Değişimi: İstanbul Tarihi Yarımada'da 2005-2012 Planları Karşılaştırması*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Yıldız Teknik Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü Şehir ve Bölge Planlama Anabilim Dalı, İstanbul.
- Buyruk, H. (2014). Giresun Müzesinde Bulunan Rölikerler, *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 29, s. 136-144.
- Cları, R. D. (1994). *İstanbul'un Zaptı 1204*, (Çev. Beynun Akyavaş), Ankara: TTK.
- Demiriz, Y. (2002). *Örgülü Bizans Döşeme Mozaikleri*, İstanbul: Yorum Yayıncılık.
- Düzgüner, F. (2006). İstanbul'da Güneş'in (Helios) Sarayı: Boukoleon, *Arkeoloji ve Sanat Dergisi*, 121, 73-92.
- Eyice S. (1988). İstanbul'da Bizans İmparatorlarının Sarayı Büyük Saray, *Sanat Tarihi Araştırmaları Dergisi*, 3, 3-36.
- İstanbul 4 Numaralı Kültür Varlıklarını Koruma Bölge Kurulu Arşivi Dosya No: 34.200.1627.
- Kabağağaç, S., Alova E. (1995). *Latince Türkçe Sözlük*, İstanbul: Sosyal Yayınları.
- Kadioğlu, M. (1997). Ankyra-Ulus Opus Sectileleri, *Türk Arkeoloji Dergisi*, 31, 351-391.
- Kazlıçesme-Sirkeci Kentsel Ulaşım ve Rekreasyon Odaklı Dönüşüm Projesi Eylül 2021, Kazlıçesme-Sirkeci Kentsel Ulaşım ve Rekreasyon Odaklı Dönüşüm Projesi'nin Tanıtımı Yapıldı. - HABERLER - Haberleşme Genel Müdürlüğü (uab.gov.tr)
- Küçük, C. (2012). Mersin Kız Kalesi'nde Bulunan Kilise Taban Mozaiklerinin Restorasyonu, *Restorasyon ve Konservasyon Çalışmaları Dergisi*, 9, 19-28.
- Kudde, E., Ahunbay, Z. (2016). İstanbul İmrahor İlyas Bey Camii- Studios Bazilikası Orta Bizans Dönemi Opus Sectile Döşemesinin Belgelenmesi ve Korunması İçin Öneriler, *Restorasyon ve Konservasyon Çalışmaları Dergisi*, 17, 36-61.
- Mango, C. (2006). *Bizans Mimarisi*, İstanbul: Reklam.
- Müller-Wiener, W. (2001). *İstanbul'un Tarihi Topografyası*, İstanbul: YKY.
- Özyıldırım M., Yeğin Y. (2017). Olba Manastırı Kuzey Kilisesi'nden (Diakonikon) Bizans Dönemi Opus Sectile Taban Döşemesi, *Seleucia*, 7, 47-68.
- Peschlow U. (1983). Zum Byzantischen Opus Sectile Boden, *Beiträge zur Altertumskunde Kleinasien, Festschrift für Kurt Bittel, Philip von Zabern Verlag, Mainz am Rhein*, 435-447.
- Sarfati, H., Melli, P. (1999). *Archaeology and the Town, Report on the Situation of Urban Archaeology in Europe, Council Of Europe Publishing*, 13-29.
- Salt Araştırma, (2022). *Boukoleon Sarayı*, Guillaume Berggren, <https://archives.saltresearch.org/handle/123456789/194292>
- Saltuk, S. (1993). *Arkeoloji Sözlüğü*, İstanbul: İnkilap.
- Sağ, K. (2017). Yok Olmaya Yüz Tutmuş Bir Bizans Başyapıtı: Bukoleon Sahil Sarayı, *Toplumsal Tarih*, 281, 12-15.
- Tuna, N. (2000). Kentsel Arkeoloji Üzerine, *Arkeoloji ve Arkeologlar Derneği Dergisi İdol*, 7, 7-13.
- Utkan, L. (1996). *Hormisdas Sarayı Kazısı Küçük Buluntuları*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü Sanat Tarihi Anabilim Dalı, İstanbul.

Ekler

Resim 1: Boukoleon Sarayı ve Çevresinin Genel Konumu (Anonim, 2022)

Resim 2: Boukoleon Sarayı, 1870 (Guillaume Berggren, <https://archives.saltresearch.org/handle/123456789/194292>)

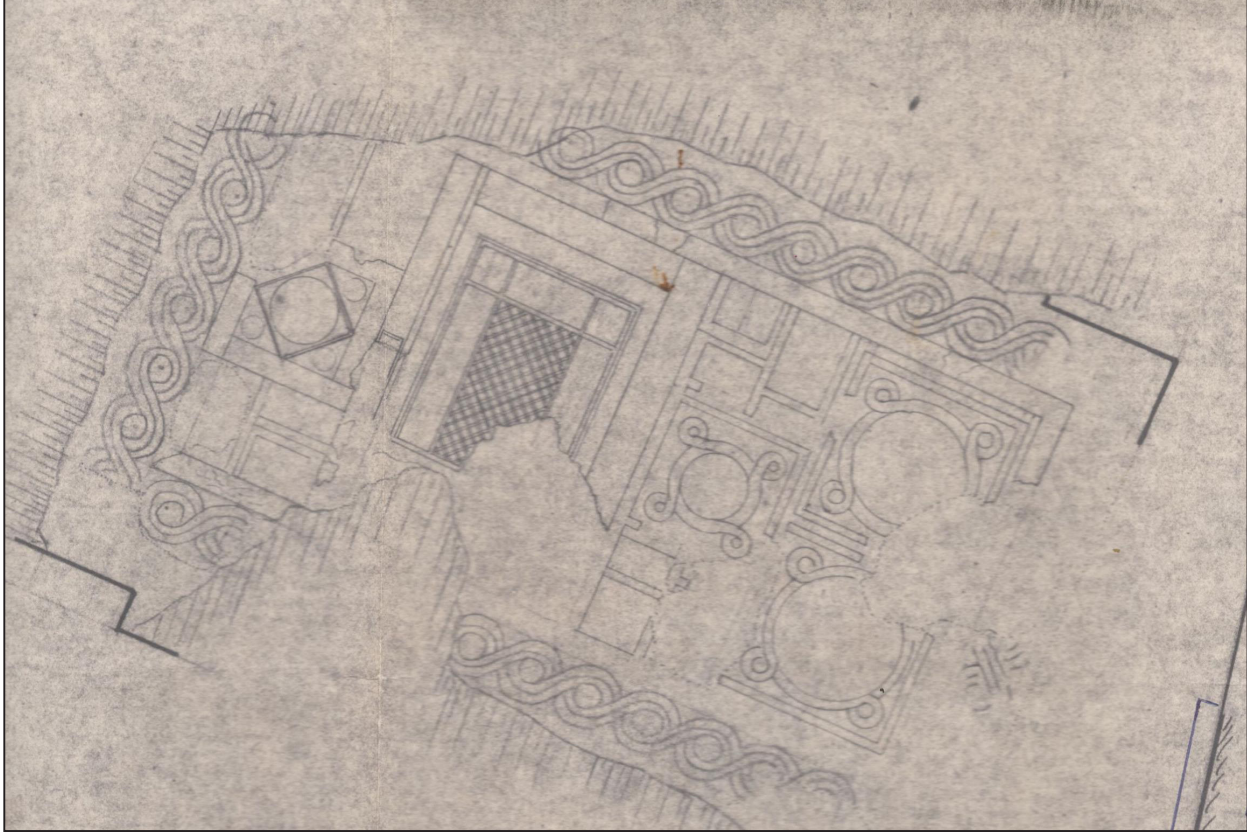

Resim 3: Opus Sectile Kalıntının Kazı Sonrası Durumu, 1983

(İstanbul KVKKA, Dosya No: 34.200.1627)

Resim 4: Sardis(Manisa-Sart) Sinagogu'nun Duvar Opus Sectileleri

Resim 5: Opus Sectilenin Çizimi, 1983 (Adnan Sarıoğlu, İstanbul KVKKA, Dosya No: 34.200.1627)

Resim 6: Opus Sectile

Resim 7: Opus Sectile Detay

Resim 8: Opus Sectile Detay

Resim 9: Opus Sectile Detay

Resim 10: Opus Sectile

Resim 11: Opus Sectile Döşemenin Ortasında Yer Alan Seki/Tabla

Resim 12: Opus Sectile Detay

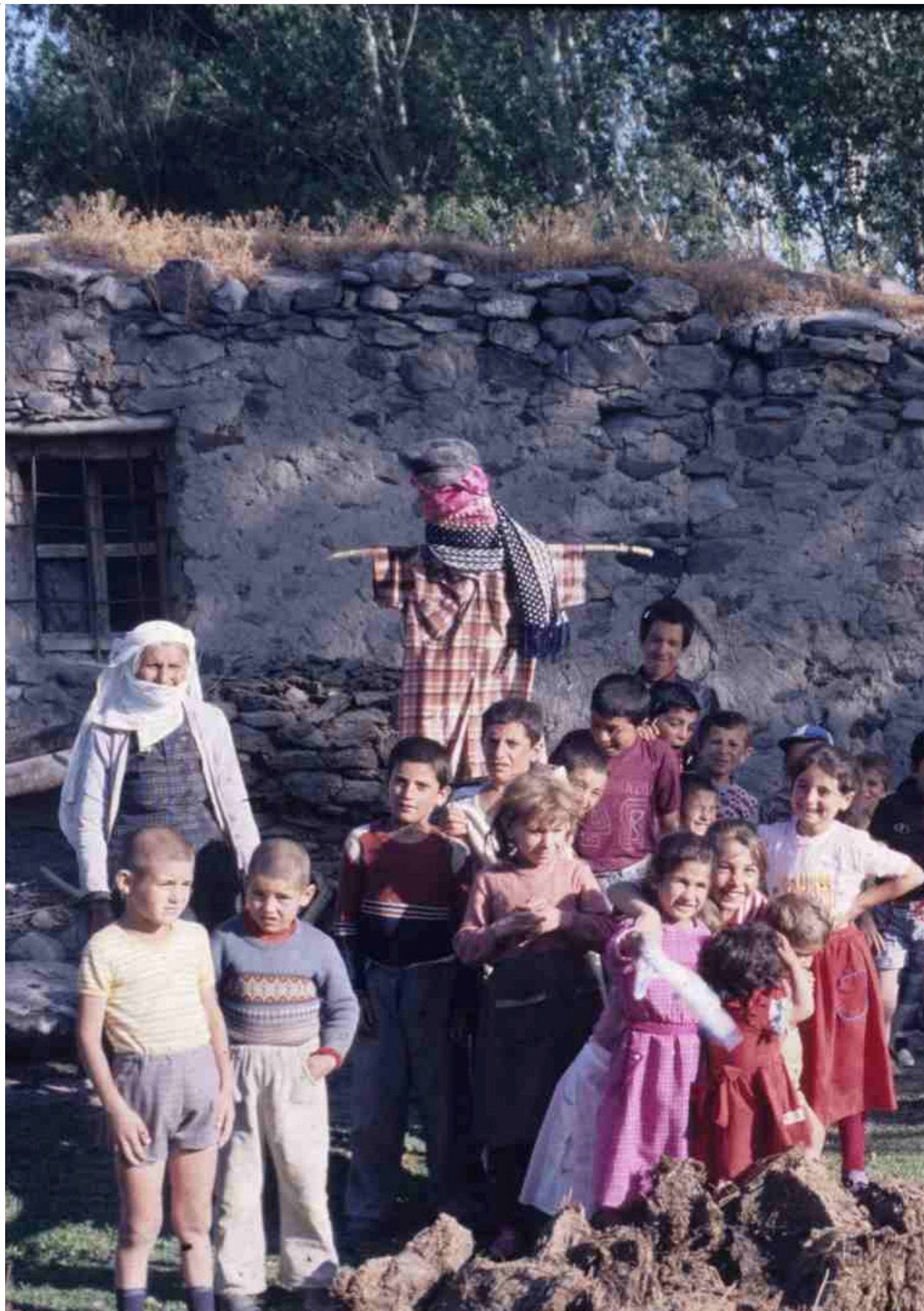
Anadolu'da Gerçekleştirilen Yağmur Yağdırma Ritüelleri

Tülay ASLIHAK UĞURELLİ

”

Anadolu'da Gerçekleştirilen Yağmur Yağdırma Ritüelleri*

Rainmaking Rituals Performed in Anatolia

Tülay ASLIHAK UĞURELLİ**

Özet

Geçmişten günümüze kadar insanlar, yağış olmadığı dönemlerde yağmurun yağmasını sağlamak amacıyla içerisinde taklit ve büyüün olduğu çeşitli ritüellere başvurmuşlardır. Yağmur yağdırma ritüelleri, halk takvimi ve meteorolojisi uygulamaları içerisinde Anadolu'da da çok yaygındır. Hasat için beklenen yağmurların yağmadığı bahar ve yaz mevsiminin ilk dönemlerinde gerçekleştirilen yağmur yağdırma ritüelleri, kökeni çok eskilere uzanan bereket törenleridir. Bu törenlerin temelinde, kutsal varlıklarla iyi geçinme, onların gönlünü hoş tutarak yağmur yağdırma düşüncesi yatar.

Bu çalışmada, Türkiye'de gerçekleştirilen yağmur yağdırma ritüelleri, ritüellerin yapılış amacı ve bunlara ilişkin uygulamalar üzerinde durulmuş; konuyla ilgili elde edilen tüm veriler birleştirilerek Anadolu'da bu ritüellerde pratiklerin ana başlıkları çıkarılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Bereket Törenleri, Yağmur Yağdırma Ritüelleri, Etnografya, Folklor, Halk Meteorolojisi

Abstract

From the past to the present people have practiced various rituals including imitations and sorcery for the purpose of rain-making. These rituals, considered in the context of the folk calendar and meteorology practices are very common in Anatolia. Rain-making rituals, roots that date back to ancient ages, are considered abundance rituals practiced at the beginning of the spring and summer seasons in which the expected rain does not down for the harvest. The idea of rain-making through getting along with sacred creatures and pleasing them underlies these ceremonies.

In this study, the rituals of rain-making in Türkiye, the purpose of the rituals, and the practices related to them are emphasized. Besides, the main headlines of the practices carried out in the rain-making rituals in Anatolia were presented

Key Words: Abundance Rituals, Rain-making Rituals, Ethnography, Folklore, Folk Meteorology.

Giriş

Geçiminin büyük bir kısmını tarım ve hayvancılıktan sağlayan toplumlar için ürünü ve hayvanının yaşam kaynağı olan su vazgeçilmezdir. Su, insanlığın avcılıktan toplayıcılığa geçmesi; toprağı işlemeyi, meyveleri yemeyi öğrenmesi, buğday tarımı yapmaya başlamasıyla birlikte en önemli gereksinim haline gelmiştir. Bu nedenle insanın suyun önemini farkına

varmasının da asıl olarak yerleşik hayata geçmesi ve yiyeceğini topraktan elde etmesiyle başladığı söyleyebiliriz. İnsanlar bu yüzden yerleşim alanlarını her zaman su olan bölgelere kurmaya çalışmışlardır. Tarih boyunca uğruna büyük savaşların yapıldığı görülen suyu elde etme mücadelesi günümüzde de devam etmektedir.

* Geliş Tarihi: 01.11.2021- Kabul Tarihi: 24.05.2022

** Folklor Araştırmacısı, Kültür ve Turizm Bakanlığı, İsmet İnönü Bulvarı, No: 32, Araştırma ve Eğitim Genel Müdürlüğü Kat:10 Oda: 1018 Çankaya-Ankara/TÜRKİYE, tulaslihak@gmail.com, ORCID ID: 0000-0002-8554-9515

Tarih boyunca bereketin, bolluğun yani aslında hayatın ve var olmanın simgesi olması dolayısıyla su ve yağmur pek çok ritüelde kendine yer bulmuştur. Yağmur yağmadığı zamanlarda insan bu durumu göksel tanrılara bağlayarak kimi zaman onları taklit etmiş, kimi zaman da bu tanrılara kurbanlar sunarak onları hoş etmeye çalışmıştır (Erginer, 1971: s.140-141). İlkel insan, yağmur yağdırmak için en basit şekliyle doğa olaylarını taklit etmeyi seçmiştir. Örneğin Taselya'da Crannon halkı yağmur yağdırmak istediklerinde bir tapınakta gizledikleri bronz arabalarını sallayarak bir anlamda gök gürültüsünün taklidi olan sesler çıkarmıştır (Frazer, 1991: s. 23). Yani bir bakıma Tanrı taklidi yaparak yağmur yağmasını sağlamaya çalışmışlardır.

Günümüzdeki yağmur yağdırma ritüelleri, eski dönemlerde yapılan uygulamaların kalıntılarını taşımaktadır ve Türkiye coğrafyası dışında da pek çok ülkede canlı bir şekilde varlığını sürdüren bu ritüeller içerisinde farklı uygulamalar söz konusudur.

Anadolu coğrafyasında görülen en yaygın inanış ve uygulamalardan biri olan yağmur yağdırma ritüellerinin tarihi İslamiyet öncesi dönemlere kadar gider. Bu ritüeller, dinsel ve büyüsel olmak üzere iki ana başlıkta toplanmakla birlikte yetişkinlerin ve çocukların yaptıkları yağmur yağdırma ritüelleri olarak da farklılık göstermektedir. Sedat Veyis Örnek, "Budunbilimleri Terimleri Sözlüğü"nde yağmur yağdırma ritüellerinin dinsel ve büyüsel olmak üzere iki tanımını vermektedir (1973: s.67). Örnek, büyüsel yağmur dualarını "yağmur büyüsü" olarak adlandırarak; çocukları ıslatmak, sulara taş atmak, yağmuru canlandıran hareketler yapmak gibi daha çok benzetmeli büyü ilkesine uygun işlemlerle gerçekleştirildiğini söyler. Ayrıca yüce varlıklar üzerinde etkileyici gücü olduğuna inanılan dua, kurban, adak vb. aracılığıyla yapılan yağmur yağdırma ritüellerini de büyü türü olarak tanımlar. Dinsel yağmur dualarının ise kuraklık zamanı yağmur yağdırmak için kutsal varlıklara, atalara, ulu kişilere yönelik yapılan ve onları merhamete getirecek ve yumuşatacak mahiyette olan yalvarışlar ve dualar olduğunu ifade eder.

Anadolu'da yetişkin erkeklerin yaptığı yağmur yağdırma ritüelleri dinsel törenlerdir ve daha çok dini motifler uygulanmaktadır. Çocuk ve kadınların gerçekleştirdiği yağmur yağdırma ritüellerinde ise dini uygulamalara pek rastlanmamaktadır ve büyüsel uygulamalar hâkimdir. Bununla birlikte gerek çocuklar

gerekse de kadınlar tarafından gerçekleştirilen yağmur yağdırma ritüellerine karar verenlerin çoğunlukla yetişkin erkekler olduğunun da söylenmesi gerekir (Adal, 1961: s. 2366; Aslıhak, 2002: s. 25, 27; Aydınoglu, 1970: s. 5685; Candan, 1961: s. 2342; Gözaydın, 1972: s. 6312; İnce, 2009: s. 119; Polat, 2007: s. 281).

Çocukların ve kadınların gerçekleştirdiği ritüellerde bir diğer dikkat çeken husus dramatik oyun öğelerinin baskın olması; aynı zamanda farklı aletler ve hayvanlar (yeşil dallar, kukla, çuval, çamurdan yapılmış kurbağa heykelcikleri, eşek vb.) kullanılmasıdır. Çocuklar ritüeli bir oyun edasıyla gerçekleştirmekte; kukla veya yapma bez bebekleri dolaştırarak tekerlemeler söylemekte ve evlerden yiyecek istemektedirler. Kadınlar ise eşek süslemekte, kurbağa dolaştırmakta veya yılan yakıp suya atmaktadırlar (Acıpayamlı, 1963: s. 8, 11-18; Acıpayamlı, 1964: s. 233, 235, 243; Adal, 1961: s. 2366; Aslıhak, 2002: s. 25, 27; Aydınoglu, 1970: s. 5685; Candan, 1961: s. 2342; Gözaydın, 1972: s. 6312; İnce, 2009: s. 119; Polat, 2007: s. 281, YB20100579¹; YB2013.0139; B1998.0028).

1. 1. Yağmur Duasının Yapılış Şekli

Yağmur yağdırma amacıyla yapılan uygulamalardan ilki yağmurun taklit edilmesidir. Anadolu'da gerçekleştirilen yağmur yağdırma ritüellerinde, avuç içleri yere bakacak şekilde dua edilmesinin nedeni yağmurun yağış şeklini taklit etmektir. Frazer'in Altın Dal adlı eserinde Rusya'dan verdiği bir örnek, taklit unsurunun dünyanın farklı yerlerinde de uygulandığını ortaya koymaktadır:

"Rusya'da Dorpat yakınında bir köyde, yağmura çok gereksinim olduğunda üç adam eski bir kutsal korulukta köknar ağaçlarına tırmanırdı. Bunlardan biri, gök gürültüsünü taklit etmek için bir çekiçle bir kazana ya da küçük bir fıçıya vururdu; ikincisi şimşeği taklit etmek için yanar iki odun parçasını birbirine sürter, kıvılcımlar çıkartırdı; "yağmurcu" diye adlandırılan üçüncüyse bir demet ince dalla bir kovadan sular serperdi her yana." (Frazer, 1991: s. 13-14)

1 Bu numaralar belgenin Kültür ve Turizm Bakanlığı Araştırma ve Eğitim Genel Müdürlüğü Bilgi ve Belge Merkezi arşiv yer numarasını göstermektedir.

Örnek ise Frazer'ın vermiş olduğu bu örneği destekler biçimde taklit büyüsunü benzetmeli büyü olarak tanımlar ve bir olayın, bir insanın, bir hayvanın, bir durumun, bir işlemin, benzer sembolik veya gerçek benzetimini yaparak aslını etkilemeyi amaçlayan sihir türü şeklinde tarif eder (Örnek, 1973: s.16).

Anadolu'da yağmur yağdırma amacıyla yapılan uygulamalardan bir diğeri, ritüel esnasında duayı yöneten hocanın ve duaya katılanların elbise, şapka ve ayakkabılarını ters giymesidir (Acıpayamlı, 1963: s. 8, 11-18; Acıpayamlı, 1964: s. 233, 235, 243; Adal, 1961: s. 2366; Aslıhak, 2002: s. 25, 27; Aydınoglu, 1970: s. 5685; Candan, 1961: s. 2342; Gözaydın, 1972: s. 6312; İnce, 2009: s. 119; Polat, 2007: s. 281; YB2010.0579; YB2013.0139; B1998.0028). Elif Şebnem Kobya bu uygulamanın İslamiyet'ten önce Araplar arasında da görüldüğünden bahsetmekte ve elbiselerin ters giyilmesini aktif büyü olarak yorumlamaktadır (Kobya, 2014: s. 78, 79). Ortada bir kuraklık vardır ve yağmur yağmamaktadır; elbise, ayakkabı ve şapkalar ters giyilerek bir nevi bu durumun tersine çevrilmesi için büyü yapılmaktadır.

Savur'da yağmur duasına çıkanlar eski elbiselerini ters çevirerek giymektedirler (Adal, 1961: s. 2366). Seydişehir'de yağmur yağdırma ritüelinin gerçekleştirileceği gün çocukların ayakkabıları ters giydirilmektedir (İnan, 1959: s. 1861). Uşak'ta, yağmur duası esnasında duayı yaptıran hoca cübbesini, cemaat ise üzerlerinde bulunan hırkalarını ters çevirip giymektedirler (Kılıç, 2011: s. 508). Niğde'de, yağmur duası sırasında ceketler ters çevrilip giyilmektedir (Polat, 2007: s. 275-283).

Delice, Hacıobası köyünde ise duaya çıkılacağı gün eski elbiseler giyilmektedir (Aydınoglu, 1970: s. 5685).

Hatay, Arsuz'da (İnce, 2009: s.119), Çorum, Çobandıvan köyünde (Aslıhak, 2002: s. 25, 27) ve Delice Hacıobası köyünde (Aydınoglu, 1970: s. 5685) yağmur duasından sonra kılınan namazın ardından orada bulunanlar bir halka şeklini alarak birbirleriyle teker teker tokalaşırlar. Burada amaç dargın kimsenin kalmamasını sağlamaktır. Bu şekilde yağmur duasının daha etkili olacağına ve duanın kabul edileceğine inanılmaktadır.

1. 2. Yağmur Duasına Çıkma Zamanı

Anadolu'da gerçekleştirilen yağmur yağdırma ritüellerinde, ritüelin yapılış zamanıyla ilgili kesin bir tarih yoktur. Bölgenin ileri gelenleri veya yaşlılar, genellikle mahsulün bereketli olabilmesi için toprağın suya en çok ihtiyaç duyduğu dönemde beklenen yağmurlar yağmazsa yağmur duasına çıkmaya karar vermektedirler ve bu tarihler çoğunlukla nisan ayında başlayıp haziran ayının sonuna kadar devam etmektedir. Yapılan literatür taramaları ve alan araştırmaları da Anadolu'da yağmur yağdırma ritüellerine çıkma zamanı ile ilgili bir kesinlik bulunmadığını; ancak ritüellerin genel olarak yaz aylarında (Köse, 1965: s.3650; Oğuz ve Işıkhan, 2006: s.41-43; YB2009. 0429), mayıs-haziran aralığında (Cinlioğlu, 1961: s. 2304; Düzgün, 1999: s.81), mayıs ayında (Oğuz ve Işıkhan, 2006: s.3; YB2013. 0564) gerçekleştirildiğini göstermektedir.

Çankırı, Kızılırmak, Güneykışla köyünde nisanın başında (YB2010. 0579) “nisan yağsa dinmese” denilerek dua edilir. Savur'da kuraklık baş göstermeye başladığı zaman yağmur duasına çıkılır (Adal, 1961: s. 2366). Mersin ili, Mezitli ilçesi, Tepeköy'de de yağmur duasına çıkmak için belirli bir tarih yoktur. Ancak eski dönemlerde yağmur yağmadığı dönemlerde çocuklar tarafından yağmur yağdırmak amacıyla dodu gezdirildiği bilinmektedir (Çete, 1955: s. 1068). Kadirli, Harkaçtı köyünde yağmur yağdırmak amacıyla çocuklar tarafından oynanan “Bodi Bostan” oyununun zamanı yaz aylarıdır (Uz, 1954: s.831). Kobya; Artvin, Yusufeli, Çeltikdüzü köyünde Mayıs-haziran aylarında; Kayseri Sarioğlan'da nisan-mayıs-haziran aylarında; Gözebaşı köyünde haziran-temmuz aylarında; Konya Akşehir Mevlütlü köyünde ise nisan-mayıs aylarında belirlenen herhangi bir günde yağmur duasına çıkıldığını belirtmiş; bununla birlikte kış aylarında dahi yağmur duasına çıkılabildiğini ifade etmiştir (Kobya, 2014: s.79-80). Manisa, Soma, Yağlı köyünde yağmur yağsın veya yağmasın her yıl mayıs ve haziran aylarında yağmur duasına çıkılır (YB2004.0020). Çorum, Oğuzlar ilçesinde nisan ayının ilk haftası yağmur duası gerçekleştirilir (YB2005.0076).

Yağmur yağdırma ritüellerinin tarihiyle ilgili verdiğimiz bu aktarımlar genellikle ay temellidir. Bunun yanında ritüelin özel bir gün veya zaman aralığında gerçekleştirildiği örnekler de mevcuttur ve duaya çıkmak için genellikle perşembe veya cuma

günleri tercih edilse de (Uz, 1954: s. 1039) yapılan literatür ve alan araştırmalarında farklı günlerin tercih edildiği örneklerle de karşılaşmıştır. Uşak, Banaz, Susuz köyünde yağmur yağmadığı zaman cuma günü yağmur duasına çıkılır (YB2015.0272). Edirne, Süloğlu, Akardere’de çocukların da duaya katılımının sağlanması amacıyla yağmur duası pazar günü yapılmaktadır (YB2010. 0286). Aydın, İncirlioba, Karabağ’da yağmur duası için pazar, pazartesi veya perşembe günleri tercih edilmektedir (YB2010. 0641). Ankara Horan köyünde ise yağmur duası kuşluk vaktinden az önce yapılmaktadır (Turgay, 1961: s. 2415).

1. 3. Yağmur Duasının Yapıldığı Yerler

Anadolu’da yağmur yağdırma ritüellerinin gerçekleştirildiği mekânlar birbirinden çok az farklılık göstermekte ve çoğunlukla yatır veya türbelerin olduğu yerlerin ve mezarlıkların tercih edildiği görülmektedir. Savur’da (Adal, 1961: s. 2366), Kayseri’de (Şimşek, 2003: s. 79) ve Ankara, Horan’da mezarlıkta yağmur duası edilir. Bazı yerlerde bu amaçla belirli bir mezarlık tercih edilmektedir. Tekirdağ’da Namazgah denilen mezarlığa (Acıpayamlı, 1963: s. 9); Sün’de Hoca Seyit Mezarlığı’na (Acıpayamlı, 1963: s. 10) gidilir. Candan; Kastamonu’da yağmur duası için özellikle türbelerin tercih edildiğinden, yürüyerek iki veya üç saatlik uzaklıktaki türbelere dahi gidildiğinden bahsetmektedir (Candan, 1961: s. 2342). Polat; Niğde, Çiftlik ilçe merkezinde yağmur duası için “Dede” adı verilen mevkiye gidildiğini aktarmaktadır. Ayrıca Azatlı kasabasında Osman Dede Türbesi’ne, Şeyhler köyünde Tekke’ye, Divarlı kasabasında, kabristanda bulunan Fakı Hoca Türbesi’ne, Kulaköy’de Dede’ye, Çınarlı köyünde Anardı mevkiinde bulunan Dede’ye, Murtaza köyünde Bozdağ’da bulunan Dede’ye, Sultanpınar köyünde Tekke’ye, Mahmutlu köyünde Yurt mevkiindeki Çeşme başında bulunan Yatır’a, Kitreli kasabasında Cıngıllı Dede’ye, Bozköy kasabasında Dede’lere gidildiğini bilgisini de vermektedir (Polat, 2007: s. 277).

Yüksek yerler, su kenarları veya yeşil alanlar ritüelin gerçekleştirilmesi için tercih edilen diğer mekânlardır. Özellikle dağ ve yüksek yerlere ve bu tür yerlerde bulunan türbelere çıkılması oldukça yaygın bir uygulamadır. Delice, Hacıobası’nda yağmur duasına çıkılmadan önce mezarlıkta dua edilir ve ardından

“Damlacanın Depesi” denilen yüksek bir yerde yağmur duası gerçekleştirilir (Aydınlioğlu, 1970: s. 5685). Ankara’da yağmur duası için yüksek tepelere ve mezarlıklara çıkılır (Turgay, 1961: s.2415). İzmir ili, Kiraz ilçesi, Veliler Mahallesi’nde yağmur duası için mezarlığın yanındaki çeşmeye gidilir (YB2008. 0084). Samsun’da yapılan yağmur yağdırma ritüellerinde Dua Tepe’de topluca dua edilir ve ardından Yağmur Dede Türbesi’ne gidilir (Şişman, 2003: s. 81, 87). Tekirdağ’da, yüksek yerlere (İşçiler, 1961: s. 2479), Çorum, İskilip’te Deveci Dağı’na (Aslıhak, 2002: s. 25); Çankırı, Kızılırmak, Güneykışla’da köyü gören yüksek yerlere (YB2010.0579); Çorum, Çobandıvan köyünde Dilata Sultan Tekkesi’ne (Aslıhak, 2002: s. 25); Çorum, merkez Bütet köyünde üç gün boyunca Kalkan Dede, Göğce Dede ve Yedi Abdallar’a (Aslıhak, 2002: s.26); Çorum, Oğuzlar’da Can Baba Türbesi’ne (YB2005. 0076); Muğla, Ula’da Eren’e (YB2013.0789); Aydın, İncirlioba, Karabağ’da Kazaklar Dedesi’ne (YB2010.0641); Tokat, Zile, Kervansaray’da Evliya Tepesi’ne (YB2009.0429); Hatay, Dört Yol’da Azhar Dede Türbesi’ne ve Alahan’da, Fırınz Yaylası’na (İnce, 2009: s. 114-122); Gümüşhane’de yatırlara (Akman, 2009: s.191); Kütahya, merkezde Gayıbı Sunullah Türbesi’ne (Durdu, 2010: s.181); Adana’da, Boğa Dede, Bulut Dede, Tosun Dede türbelerine (Artun, 1999: s. 125) gidilmektedir. Acıpayamlı’nın aktardığına göre ise Trabzon’da yüksek tepelere; Erzurum, Gümüşlü Kümbet’te Gümüşlü Veli Türbesi’ne; Sindel’de Dede Taşı’na; Isparta’da Erenler, Yediler, Kırklar tepelerindeki velilerin türbelerine; Kastamonu’da Türbe Önü’ne, Bergama’da Alaca Atlı Dede’ye gidilmektedir (Acıpayamlı, 1963: s. 237-238).

Kültür ve Turizm Bakanlığı folklor araştırmacıları ise bu uygulamalardan farklı olarak Amasra, Çakrazşeyhler’de yağmur duası için önce Şehitlik denilen yere gidilerek yağmur duası yapıldığını ve şayet bu duadan sonra yağmur yağmazsa Meşe Dede’de bulunan meşenin etrafında dua edildiğini (YB2016. 0508); Konya, Bozkır, Çağlayan Mahallesi’nde Erenler Tepesi’nde bulunan çok yaşlı ve büyük bir ağacın dibinde (YB 2016. 0295); Konya, Meram, Gökyurt köyünde köyün merkezinde bulunan harman yerinde (YB2016. 0299); Edirne Süloğlu Akardere’de köyün yeşil alanlarında (YB2010. 0286) yağmur duası yapıldığını tespit etmişlerdir.

Ritüellerde su kenarlarının tercih edildiği örnekler de vardır. Ürgüp'te, dere kenarında (Özsağdıç, 1953: s. 3815-3816), Hatay'da, Samandağ Sahili'nde bulunan Hz. Hızır Türbesi'nde (İnce, 2009: s.114-122), Konya'da Değirmen Çayı'nda (Acıpayamlı, 1963: s.237-238), Çorum, Oğuzlar'da Uluçayır denilen yerde bulunan çeşme başında (YB2005.0076), Uşak Banaz, Susuz'da Banaz Çayı'nda (YB2015.0272) yağmur duası yapılmaktadır. Tokat'ta da yağmur duasına katılacak olanlar kentin batı yönünde ve üç saat mesafede bulunan Marul Çayı başında bir araya gelmektedirler (Cinlioğlu, 1961: s.2304).

1.4. Yağmur Duasına Katılanlar

Anadolu'da bölgelere göre farklılık göstermekle birlikte yağmur duasına çoğunlukla erkeklerin çıktığı; çocukların da duaya katıldıkları tespit edilmiştir (Adal, 1961: s. 2366; Aslıhak, 2002: s. 25, 27; Aydınoğlu, 1970: s. 5685; Candan, 1961: s. 2342; Gözaydın, 1972: s. 6312; İnce, 2009: s. 119; Polat, 2007: s. 281). Ritüele katılanlar, hocanın önderliğinde duayı gerçekleştirirler. Savur (Adal, 1961: s. 2366), Delice Hacıobası (Aydınoğlu, 1970: s. 5685), Tokat (Cinlioğlu, 1961: s. 2304), Tekirdağ (İşçiler, 1961: s. 2479), Ürgüp (Özsağdıç, 1953: s. 3815-3816), Bozkır (Erdem, 2008: s. 50-51), Hatay (İnce, 2009: s. 114-122), Uşak, Banaz, Susuz köyü (YB2015.0272), Uşak (Kılıç, 2011: s. 507) ile Balıkesir, Çorum, Kastamonu, Konya, Ankara Bayındır'da (Acıpayamlı, 1963: s. 237-238) yağmur duasına hayvan sürüleri ile birlikte çıkılmaktadır. Niğde'de duaya katılan çocuklar ellerine aldıkları taşları dua esnasında birbirine vurarak sesler çıkarmakta; yetişkinler de silah atarak uzakta bulunan çobana, duaya kadar birbirinden ayrılan koyun ve kuzuları serbest bırakmaları için işaret göndermektedir. Dua esnasında annelerinden ayrılan kuzular bağırılmakta ve bu sayede yağmur yağması için yapılan duanın etkisinin artırılması amaçlanmaktadır (Polat, 2007: s. 275-283). Bazı bölgelerde ise duaya köpeklerin de götürüldüğü tespit edilmiştir.

Uşak ili, Banaz ilçesi, Susuz köyünde yağmur duasına çıkılacağı cuma günü, hoca namazdan çıktıktan sonra bir öksüzün boynuna küçük bir yün torba takar ve çocuk önde hoca ve kalabalık arkada Banaz Çayı'na gelinerek yağmur duası gerçekleştirilir (YB2015.0272).

Bazı bölgelerde, ritüel yalnızca kadınlar tarafından gerçekleştirilmektedir (Aslıhak, 2002: s. 25, 26; Başar, 1972: s. 208-211; Özsağdıç, 1953: s. 3815-3816; YB2004.0020; YB2016.0295). Sadece kadınların katılım sağladığı bu ritüellerde büyüsel motifler ağırlıktadır. Çorum, Büğet köyünde kuraklığın arttığı dönemlerde kadınlar yağmur yağdırmak için yaşlı bir eşeğe kadın kıyafetleri giydirebilirler. Süslenen bu eşek genç kızlar ve kadınlar tarafından ev ev dolaştırılır (Aslıhak, 2002: s. 25, 26). Erzurum'da, yağmur yağdırmak için kadınlar genç bir kızı eşeğe ters bindirip Aras Nehri kıyısına götürür ve haberi yokken kızı suyun içine iterler (Başar, 1972: s. 208-211). Kütahya, Çavdarhisar'da kadınlar yağmur yağması için sac kurup gözleme, pilav, helva ve tavuk pişirerek (Durdu, 2010: s. 181); Manisa Soma Yağlı köyünde ise gözleme yaparak (YB2004.0020) yoldan geçenlere dağıtırlar. Karabük, Safranbolu, Arcak'ta kadınlar evde abdest alıp ellerinde su kaplarıyla türbelere çıkarak iki rekât namaz kılar ve daha sonra "Allah'ım bize yağmur ver" diye üç defa seslenirler. Köye dönüş yolunda ise annesinin ilki olan bir çocuğu köyün ortasındaki çeşmede ıslatırlar (Barlas, 1996: s. 5).

Ürgüp (Özsağdıç, 1953: s. 3815-3816) ve Gümüşhane'de (Akman, 2009: s. 191-193) yağmur duasını kadınlar ve çocuklar erkeklerden ayrı olarak gerçekleştirir. Sinop, Boyabat, Saraydüzü'nde kadınlar kendi aralarında mahalle arasında yağmur duası yaparlar (B1998.0028). Konya, Bozkır, Çağlayan Mahallesi'nde kadınlar şifacı olarak bilinen yaşlı bir kadının önderliğinde Erenler Tepesi'nde bulunan yaşlı bir ağacın dibinde yağmur duasını gerçekleştirirler (YB2016. 0295).

Erkekler tarafından gerçekleştirilen yağmur yağdırma ritüellerine nadir olmakla birlikte kadınların katıldığı da görülür. Kastamonu'da duaya yetim çocuklar, dul kadınlar ve yaşlı erkekler en ön sırada durarak katılmaktadır (Candan, 1961: s.2342). Çorum, Çobandivan köyünde, kadınlar erkeklerle birlikte yağmur yağdırma ritüelinde yer alırken dua kısmına katılmazlar (Aslıhak, 2002: s. 24, 25). Uşak'ta erkekler, küçük mezarlığın yanında bulunan harman yerinde altı gün boyunca yağmur duasına çıktıkları halde yağmur yağmazsa yedinci gün kadın ve çocukların da katılımıyla Yunus Dede'nin yatırının bulunduğu tepeye çıkılır ve yağmur duası burada tekrarlanır (Kılıç, 2011: s. 508). Ankara, Horan'da (Turgay, 1961:

2415); Muğla, Kavaklıdere’de (YB2013.0139); Aydın, İncirliova, Karabağ’da (YB2010.0641); Tokat, Zile, Kervansaray’da (YB2009.0429) ve Hatay Alahan’da (İnce, 2009: s. 114-122) kadınlar ve çocuklar yağmur duasına erkeklerle birlikte çıkarlar. Bu ritüellerde kadınlar, erkeklerden ayrı bir yerde dururlar (Candan, 1961: s. 2342; Özsağdıç, 1953: s. 3815-3816; Aslıhak, 2002: s. 25).

1. 5. Yağmur Duasında Kurban Kesme

Yağmur yağdırma ritüellerinde kurban kesme uygulaması oldukça yaygındır. Ritüele hangi gün çıkılacağı kararlaştırıldıktan sonra hocanın veya muhtarın belirlediği birkaç kişi evleri dolaşarak kesilecek kurban için para toplar (Acıpayamlı, 1963: s. 237-238; İnce, 2009: s. 114-122; YB2013.0564, YB2010.0579, YB2009.0429). Bu kurban, çoğunlukla koyun olmakla birlikte eski dönemlerde deve (Aslıhak, 2002: s. 27), boğa, at (Bekki, 2008: s. 97), dana veya tosun (Artun, 1999: s. 125) gibi hayvanların da kurban edildiği tespit edilmiştir. Örnek; tarımla uğraşan toplumların, doğaüstü güçlerin gönlünü hoş tutmak, onlarla uzlaşmak, şükranlarını sunmak ve isteklerde bulunmak için doğaüstü kuvvetlere yemek, içki, sebze-meyve ve evcil hayvanlar sunduklarından bahsetmektedir (Örnek, 1971: s. 140-141). Erginer, bu durumu dilimize yerleşmiş olan kurban sözcüğünün kökü olan ‘krb’nin anlamının Arapça yakınlaşma, başka bir deyişle akraba olma ile bağlantısını kurarak, kurbanın aslında bir aracı olduğunu belirtmektedir (Erginer, 1997: s. 17)

Kurban motifi eski uygarlıkların bereket törenlerinde de oldukça yaygındır. Nitekim Ökse, bu durumu şöyle açıklar: *“Eski Mezopotamya’da yeni tarım mevsiminin, dolayısıyla yeni yılın başlangıcı, akıtu bayramları ile kutlanırdı. Assur ve Babil’de kutlanan akıtu bayramı sırasında tanrıların heykelleri şehrin duvarlarının dışına çıkan geçit yolu boyunca taşınır ve bir kanal yakınına ya da bir akıtu tapınağına getirilir, Tammuz ile İstar’ın birleşmesi bayramı sırasında İstar rahibelerinin rol aldığı “kutsal evlilik” ile canlandırılır, tapınağın bahçesinde tanrılar ve ataların ruhları için kurbanlar yapılır ve topluca yemek yenirdi”* (Ökse, 2006: s. 53).

Günümüzde, Anadolu’da gerçekleştirilen yağmur yağdırma ritüellerinde kurban kesme, ritüelin en temel öğelerinden biridir. Yağmur yağması için

kurban kesilmesi ve kan dökülmesinin gerekli olduğu düşüncesi çerçevesinde kesilen hayvanın eti genellikle ritüelin uygulandığı yerde pişirilerek, çiğ olarak geri götürülmemektedir. Çorum, İskilip ilçesinde ise çiğ olarak yoksullara dağıtılmaktadır (Aslıhak, 2002: s. 27).

1. 6. Yağmur Duasında Yemek Yeme

Yağmur yağdırma ritüellerinin neredeyse hepsinin sonunda topluca yemek yenmektedir. Daha önceden parası ortaklaşa toplanarak alınan kurbanlar ritüel alanında kesilip pişirilerek ritüele katılanlara dağıtılmaktadır (Acıpayamlı, 1963: s. 11, 12, 14, 38, 39; Aslıhak, 2002: s. 25, 26; Erdem, 2008: s. 50-51; İnce, 2009: s. 119, 120; YB2013.0564, B1998.0028, YB2009.0429, YB2010.0286, YB2010.0641, YB2010.0579, YB2008.0084). Hatay’da, artan kurban etleri balıklar, kurtlar, kuşlar yesin diye denize (İnce, 2009: s.114-122); Uşak’ta, Banaz Çayı’na (YB2015.0272); Aydın, İncirliova, Karabağ’da dua yapılan türbenin başına (YB2010.0641); Çankırı, Kızılırmak, Güneykışla köyünde dua yapılan alana (YB2010.0579); Samsun’da doğadaki hayvanların da yemesi amacıyla etrafa dökülmektedir (Şişman, 2003: s. 88). Kurbanla birlikte keşkek (Akman, 2009: s. 191-193; YB2013.0139, YB2010.0641) ve pilav (Aydın, 1970: s. 5685; Cinlioğlu, 1961: s. 2304; İşçiler, 1961: s. 2479; Köseoğlu, 2009: s. 44) pişirilmesinin yanı sıra evlerden getirilen yiyeceklerin yenmesi de yaygın bir uygulamadır (Şişman, 2003: s.86-92). Ritüel esnasında kurbanın yanında pişirmek üzere evlerden yağ, bulgur, şeker, pirinç gibi şeyler toplanarak kurban ile birlikte yenilmektedir. Uşak, Banaz, Susuz’da kurban kesilmez; ancak, evlerden “aşlık” adı altında toplanan un, bulgur, şeker gibi yiyecekler pişirilerek ritüel sonrası yenilir (YB2015.0272). Çorum, Oğuzlar’da yağmur duasına “aş pişirme” denilir ve aşure pişirilir. Herhangi bir kurban kesilmez (YB2005.0076). Yağmur yağdırma ritüelinde içerisinde buğday, fasulye, bórico, nohut, pirinç, susam gibi yiyeceklerin olduğu aşure pişirme uygulaması Muğla Ula’da da görülmektedir (YB2013.0783).

Adana ili, Kadirli ilçesi, Harkaçtı köyünde; çocukların gerçekleştirdiği yağmur yağdırma ritüelinde çocuklar evlerden topladıkları yiyecekleri bir yerde toplanarak pişirip yemekte idirler (Uz, 1953: s. 831). Dramatik köy seyirlik oyunları şeklinde, yetişkinler veya

çocuklar tarafından gerçekleştirilen yağmur yağdırma ritüellerinde evlerden yiyecek toplanması uygulaması esastır. Bu bağlamda toplanan yiyecekler ritüelin sona ermesiyle birlikte; Mersin, Tepe köyünde (Çete, 1955: s. 1068); Sıraç köyünde (Selvi, 1969: s. 5291); Söğüt, Borçak köyünde (Bahçeci, 1959: s. 1882); Çorum, Büğüt köyünde (Aslıhak, 2002: s. 25, 26); Yalova, Altınova, Tevfikiye köyünde (YB2016.0502); Konya, Bozkır, Çağlayan Mahallesi'nde (YB2016.0295), Muğla, Milas, Kıyıkışlacık köyünde (YB2013.0787); Sinop, Boyabat, Saraydüzü köyünde (B1998.0028); Aydın, Nazilli'de (Çatık, 2013: s.56); Hatay, Alahan'da (İnce, 2009: s. 120) topluca yenilmektedir. Acıpayamlı'nın aktardığına göre çocuklar topladıkları yiyecekleri Çankırı, Erzincan, Mersin, Kadirli, Safranbolu, Kozan, Soma, Konya, Kilis, Urfa, Sivas, Balıkesir ve çevresi ile Şebinkarahisar'da pişirerek; Sivas'ta bir baca üzerinde pilav yaparak yemektedirler (Acıpayamlı, 1963: s. 37).

Erzurum'da 13-15 yaş arasındaki çocuklar yağmur yağdırma ritüelini gerçekleştirmek için bir araya gelerek süpürgeyen yaptıkları bebeği ev ev dolaştırdıktan sonra bu evlerden topladıkları yağ, bulgur, yumurta gibi yiyecekleri pişirerek yerler (Düzgün, 1999: s. 81). Kütahya'da ise 5-6 yaşındaki çocuklar ile 20 yaşındaki gençlerden oluşan grup, evleri dolaşarak yiyecek toplar ve bunları topluca yerler (Durdu, 2010: s. 181).

Anadolu yağmur yağdırma ritüellerinde, ritüel sona erdiğinde yemekler topluca yenmektedir. Bölgelere göre farklılık göstermekle birlikte kadınlar ile erkekler için ayrı sofralar serilirken, bazı bölgelerde önce erkeklere daha sonra kadınlara yemek verilmektedir. Pişen kurban eti çobanlara, yoldan geçen yolculara da dağıtılmakta; yağmur yağdırma ritüeline katılmayanlar için ise ayrılarak gönderilmektedir.

Sonuç

Yaşamın kaynağı olan su, insanlık için bolluğun ve bereketin sembolüdür. Özellikle tarım toplumlarında toprağın ürün verebilmesi için en önemli ihtiyaç sudur. Bu nedenle tarımın insan yaşamında önemli bir yeri olduğu Anadolu'da, çok eski dönemlerden beri uygulandığı bilinen yağmur duaları halen yaygın bir ritüel olarak karşımıza çıkmaktadır. Zamanı geldiği halde yağmayan yağmurlar, farklı bölge ve yörelerde farklı uygulamalarıyla karşılaşılan bu ritüeller aracılığıyla yağdırılmaya çalışılmaktadır. Daha eski dönemlerde dinsel ve büyüsel uygulamaları birlikte görmek mümkünken günümüzde neredeyse her köyde gerçekleştirilen yağmur yağdırma pratiklerinde artık dini uygulamaların egemen olduğu gözlemlenmektedir. Bununla birlikte eski dönemlerden kalan büyüsel uygulamaların ufak parçalar halinde izleri neden yapıldıkları bilinmese de ritüel esnasında devam ettirilmektedir. Ritüeller sırasında gerçekleştirilen kurban kesimi "ben sana veriyorum sen de bana ver" düşüncesinden hareketle varlığını hâlâ sürdüren bir uygulamadır. Özellikle kadın ve çocuklar tarafından gerçekleştirilen ritüellerde büyüsel uygulamalar hâkimdir ki bu durum kültürel bellek açısından son derece büyük önem arz etmektedir.

* Bu makale, yazarın Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Halkbilim Anabilim Dalı'nda Yüksek Lisans Tezi olarak kabul edilen "Bereket Kültü Gösterimi Olarak Anadolu'da Yağmur Yağdırma Ritüelleri" başlıklı tezinden uyarlanmıştır.

Kaynakça

- Acıpayamlı, Orhan (1963). Türkiye’de Yağmur Duası ve Psiko-Sosyal Metot’la İncelenmesi, *DTCF Dergisi, Cilt XXI, Sayı: 1-2*: 1-39.
- Acıpayamlı, Orhan (1964). Türkiye’de Yağmur Duası, *DTCF Dergisi, Cilt XXII, Sayı: 3-4*, 221-250.
- Adal, Osman Sabri (1961). Savur’da Yağmur Duası, *TFA, 141*, 2366.
- Akman, Ayşe (2009). Gümüşhane İli Halk Takvimi ve Meteorolojisi Uygulamaları, *Gümüşhane Halk Kültürü Alan Araştırmaları, Gümüşhane Valiliği Yayınları*, 161-195.
- Artun, Erman (1999). Adana Yağmur Yağdırma Törenlerinde “Boğa Dede, Bulut Dede ve Tosun Dede Kültü, 1. Uluslararası Türk Dünyası Eren ve Evliyalari Kongresi Bildirileri, Ankara: Ervak Yayınları, 43-51.
- Tülay (2002). Çorum Merkez Çobandivan Köyü, Bütet Köyü, İskilip İlçe Merkezinde Yapılan Yağmur Duaları, *Türk Halk Kültüründen Derlemeler 1999*, Ankara, Kültür Bakanlığı Yayınları, 24-28.
- Aydinoğlu, Gülali (1970). Delice Hacıobası Köyü’nde Yağmur Duası, *TFA, 12*, 5685-5686.
- Bahçeci, Mehmet (1959). Borcak’ta Yağmur Duası, *TFA, 5*, 1883.
- Barlas, Uğuroğlu (1996). Karabük ve Safranbolu Yöresinde Yağmur Duası Yapılan Türbe ve Yatırlar, *Türk Halk Kültüründen Derlemeler 1994*, Ankara, Kültür Bakanlığı Yayınları, 1-20.
- Başar, Zeki (1972). *Erzurum’da Tıbbi ve Mistik Folklor Araştırmaları*, Ankara.
- Bekki, Salahaddin (2008). Çorum-Dodurga’da Bir İnanç Merkezi: Mehmet Dede Tekke Köyü ve At Kurbanı, *Türk Kültürü ve Hacı Bektaş Veli Dergisi, 47*, 93-110.
- Candan, Mehmet (1961). *Kastamonu’da Yağmur Duası, TFA, 6*, 2342.
- Çatık, Seher (2013). *Nazilli Halk İnançları*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Bozok Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı, Yozgat.
- Çete, Burhanettin (1955). Mersin Tepe Köyü Dodu, *TFA, 3 (67)*, 1368.
- Cinlioğlu, Halis Turgut (1961). Tokat’ta Yağmur Duası, *TFA, 6/138*, 2304.
- Durdu Kalaycı, Bircan (2010). Kütahya’da Halk Meteorolojisi ve Halk Takvimi ile İlgili Bazı Gelenek ve İnanışlar, *Kütahya Halk Kültürü Araştırmaları, Kütahya Valiliği Yayınları*, 180-185.
- Düzgün, Dilaver (1999). *Erzurum Köy Seyirlik Oyunları*, Ankara, Kültür Bakanlığı Yayınları.
- Erdem, İbrahim (2008). *Bozkır İlçesi Manevi Halk İnançlarının Dinler Tarihi ve Din Fenomenolojisi Açısından Tahlili*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Selçuk Üniversitesi,
- Sosyal Bilimler Enstitüsü Felsefe ve Din Bilimleri Anabilim Dalı Dinler Tarihi Bilim Dalı, Konya.
- Erginer, Gürbüz (1997). *Kurban-Kurbanın Kökenleri ve Anadolu’da Kanlı Kurban Ritüelleri*, İstanbul.
- Frazer, James G. (1991). *Altın Dal I*, (Çev. Mehmet H. Doğan), İstanbul: Payel Yayınları.
- Gözaydın, Nevzat (1972). Yağmur Duası Üzerine Derlemeler, *TFA, 14/274*, 6312.
- İnan, Abdülkadir (1959). Türlü Törenlerde Ters Giyme Âdeti, *TFA, 5/116*, 1861.
- İnce, Gül (2009). *Hatay’da Türbe, Yatır ve Ziyaret Kavramlarına Bağlı Olarak Gelişen İnanış ve Uygulamalar*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Sakarya Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Sakarya.
- İşçiler, Salim Sami (1961). Tekirdağ’da Yağmur Duası, *TFA, 7*, 2479.
- Kılıç, Sami (2011). Uşak ve Çevresinde Yağmur Yağdırma Uygulamaları (Takmak Köyü Örneği), *Turkish Studies, 6/1*, 495-506.
- Kobya, Elif Şebnem (2014). *Türkiye’de Yağmur Törenleri ve Yağmur İlgili İnanışlar*, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Atatürk Üniversitesi, Sosyal Bilimler

Enstitüsü Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı Halk Bilim (Folklor) Bilim Dalı, Erzurum.

Köse, Mürsel (1965). Godu-Godu (Kepçe Gelin), *TFA*, 9/187, 3650-3652.

Köseoğlu, İbrahim (2009). *Elazığ Merkeze Bağlı Tadım Köyü Alevilerinin Halk İnanışları ve Bunların Dinler Tarihi Açısından Değerlendirilmesi*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Fırat Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü Felsefe ve Din Bilimleri Anabilim Dalı Dinler Tarihi Bilim Dalı, Elazığ.

Oğuz, M. Öcal, Işıkkhan, Tuğçe (2006). *2005 Yılında Çorum'da Yaşayan Geleneksel Kutlamalar*, Hitit Üniversitesi, Fen Edebiyat Fakültesi Türk Halkbilimi Topluluğu Yayınları: 6.

Ökse, A. Tuba (2006). Eski Önasya'dan Günümüze Yeni Yıl Bayramları, Bereket ve Yağmur Yağdırma Törenleri, *Bilig*, 36, 47-68.

Örnek, Sedat Veyis (1971). *Etnoloji Sözlüğü*, Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Yayınları.

Örnek, Sedat Veyis (1973). *Budunbilim Terimleri Sözlüğü*, Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.

Özsağdıç, Mahir (1953). Ürgüp'te Yağmur Duası, *TFA*, 9/193, 3815-3816.

Polat, Bayram (2007). Türk Kültüründe Yağmur Duası (Azatlı Kasabası Örneği), *Dini Araştırmalar*, 9/27, 275-283.

Selvi, Himmet (1969). Sıraç Köyü'nde Yağmur Duası, *TFA*, 12, 5291.

Şimşek, Esmâ (2003). Anadolu'da Yağmur Duasına Bağlı Olarak Oynanan Bir Oyun: 'Çömçeli Gelin', *Millî Folklor*, 8/60, 78-87.

Şişman, Bekir (2003). Samsun'da İcra Edilen Bir Yağmur Duası Ritüeli ve Türk Kültür Tarihi Bağlamında Düşündürdükleri, *Millî Folklor*, 8/58, 86-92.

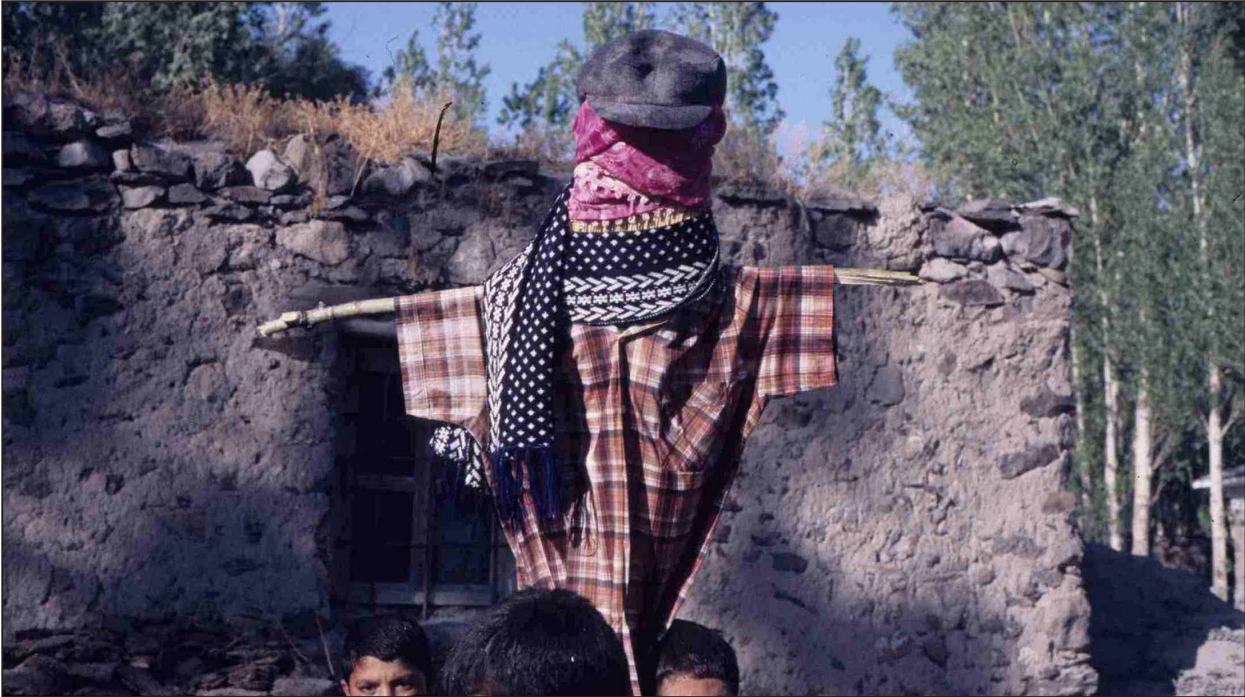
Turgay, Rıfat (1961). Ankara'da (Horan Köyü) Yağmur Duası, *TFA*, 6, 2415.

Uz, Mustafa (1954). Kadırlı'de Yağmur Duaları: Taş Yazma, *TFA*, 3, s. 65.

Ek

Resim 1: Bodi Oyunu - Muş/Bulanık/Güllüova Köyü (Kültür ve Turizm Bakanlığı, Araştırma ve Eğitim Genel Müdürlüğü, Bilgi ve Belge Merkezi / S1987.0568)

Resim 2: Bodi Oyunu-Muş/Bulanık/Güllüova Köyü (Kültür ve Turizm Bakanlığı, Araştırma ve Eğitim Genel Müdürlüğü, Bilgi ve Belge Merkezi /S1987.0571)

Resim 3: Yağmur Gelini-Ankara/Merkez (Kültür ve Turizm Bakanlığı Araştırma ve Eğitim Genel Müdürlüğü Bilgi ve Belge Merkezi / S1990.0671)

Resim 4: Yağmur Duası - Çankırı/Kızılırmak/Güneykışla Köyü (Kültür ve Turizm Bakanlığı Araştırma ve Eğitim Genel Müdürlüğü Bilgi ve Belge Merkezi / S1994.0973)

Resim 5: Yağmur Duası-Çankırı/Kızılırmak/ Güneykışla Köyü (Kültür ve Turizm Bakanlığı Araştırma ve Eğitim Genel Müdürlüğü Bilgi ve Belge Merkezi/ S1994.0974)

Resim 6: Yağmur Duasına Çıkmış Çocuklar -Konya/Güneysınır/Sarhacı Köyü (Kültür ve Turizm Bakanlığı Araştırma ve Eğitim Genel Müdürlüğü Bilgi ve Belge Merkezi/ S1994.1773)

Resim 7: Udu (Bodu)Gezdirme - Kayseri/Bünyan (Kültür ve Turizm Bakanlığı Araştırma ve Eğitim Genel Müdürlüğü Bilgi ve Belge Merkezi/ S2002.1924)

Resim 8: Yağmur Duasında Topluca Pişirilen Yemekler- Çorum/Boğazkale/Evcı Köyü (Kültür ve Turizm Bakanlığı Araştırma ve Eğitim Genel Müdürlüğü Bilgi ve Belge Merkezi/ F2011.7619)

Resim 9: Yağmur Duasına Katılan Kadınlar- Çorum/Boğazkale/Evcı Köyü (Kültür ve Turizm Bakanlığı Araştırma ve Eğitim Genel Müdürlüğü Bilgi ve Belge Merkezi/F2011.7661)

Geleneksel Türkmen Giysili “Damal Bebeği”

Dr. Emine ERDOĞAN

”

Geleneksel Türkmen Giysili “Damal Bebeği”*

“Damal Dolls” in Traditional Turkmen Dress

Emine ERDOĞAN**

Özet

Geleneksel Türkmen Giysili Damal Bebeği, el yapımı veya hazır plastik bebeklere yöresel giysilerin giydirilmesi ile meydana getirilen kültürel üründür. Ardahan ili, Damal ilçesinde yaşayan yerel halkın kişisel girişimleri ve yerel yönetimlerin desteği ile çeşitli malzemeler kullanılarak üretilmektedir. Bebeklere giydirilen giysi ve süslemeler, kullanılan malzemeler bakımından günümüz koşullarında birebir aslını yapmak zor olsa da yerel halkın giyim tarzına en yakın şekilde üretilmeye çalışılmaktadır. Ardahan, coğrafi bakımdan soğuk bir iklime sahip olduğu için yöre insanı geleneksel giysilerini katman katman giyerek kendilerini soğuktan korumaya çalışmıştır. Damal Bebeği de giysi ve süslemeleri ile ismini aldığı Damal ilçesi ve köylerindeki Türkmen kadınların giyim tarzını yansıtmakta ve geçmişin izlerini günümüzde yaşatmaya devam etmektedir. Damal Bebeğini oluşturan giysi ve birçok parçadan oluşan tamamlayıcı giysilerin her biri ayrı bir emeğin ürünüdür ve hepsinin farklı işlevleri vardır.

Turistik ürün olarak üretimi gerçekleştirilen Damal Bebeğinin kültür ürünü olarak tanıtılması ve yaşatılması amacıyla gerçekleştirilen bu çalışmada, yöre halkının giyim özellikleri incelenmiş, Damal Bebeğinin üretiminde kullanılan malzemeler ve giysi parçaları detaylandırılmıştır. Bebeklerin yapımında kullanılan malzeme ve süslemeler; yörenin coğrafi, kültürel, sanatsal özellikleri ile sosyal statüyü yansıtmaktadır. Bu nedenle giysi parçalarının yöresel adları, kumaş ve malzeme özellikleri, fonksiyonları, üretim biçimlerinden bahsedilmiştir. Bekâr, evli, yaşlı, gelin, genç, dul gibi çeşitleri üretildiğinden makalemizde ayırt edici özellikleri de ele alınmıştır.

Anahtar Kelimeler: Damal, Kültür, Bebek, Giysi, Gelenek.

Abstract

Damal Doll with traditional Turkmen clothes, is a cultural product created by dressing of handmade or plastic dolls with local costumes. It is produced through using various materials by the initiatives of local people of Damal district of Ardahan province and by the support of local administration. Although it is difficult to create the exact reproduction of the costumes that the dolls are dressed in today's conditions, it is tried to reflect the habiliment of local people as accurate as possible. Because of the cold weather conditions of Ardahan, local people has tried to protect themselves from cold by wearing clothes in layers. With its clothes and ornaments, Damal Doll reflects the traditional style of Turkmen women in Damal district and its villages, the place from which it takes its name and continues the traces of the past in present. Each of the clothes and the complementary accessories of Damal Doll are products of different craftsmanship and all of them have separate functions.

In this study, which we carried out to promote and make sustainable a touristic product, the Damal Doll as a cultural property, the clothing characteristics of the local people were examined and the materials and clothing items used in the production of the Damal Doll were given in detail. Materials and ornaments used in production reflect the geographical, cultural and artistic characteristics of the region and social status of the people. For this reason, local names, fabrics and material properties, functions and production methods are explained. Due to the fact that there are different types of Damal Doll, such as single, married, elderly, bride, young and widow, their distinguishing features are also discussed in our article.

Key Words: Damal, culture, baby, clothes, tradition.

* Geliş Tarihi: 07.02.2022- Kabul Tarihi: 15.06.2022

** Dr. Arş. Gör., Kafkas Üniversitesi, Güzel Sanatlar Fakültesi, Tekstil ve Moda Tasarımı Bölümü, Kars/TÜRKİYE, emineerdogan@kafkas.edu.tr, ORCID ID: 0000-0003-0249-4369

Giriş

Bebekler, insan biçiminde yapılmış ve belirli yaştaki birçok çocuğun eğlence aracı olarak kullandıkları oyuncaklardır. Oyun çağındaki çocukların oynadığı bebeklerin yapımının insanlık tarihi kadar eski olduğu söylenebilir: Geçmişte genellikle ağaç parçaları, taş, kil, mısır koçanı ve püskülü, yün, fildişi, balmumu gibi doğal malzemelerden üretilmiş; günümüzde bunlara cam, kâğıt, kumaş, plastik gibi farklı malzemeler de eklenmiştir.

“İnsan, ilk kullandığı nesnelere zamanla minyatürleştirilmiş ve onlara farklı dönemlerde farklı manalar yüklemiştir. Farklı amaçlarla minyatürleştirdiği bu nesnelere zamanla oyuncak kültürünün bir parçası olmuş ve başlangıçtaki değerini kaybetmiştir” (Güven, 2018: s.656). Dünyada birçok örneğine rastlanılan geleneksel giysili bebekler, geçmişte çoğunlukla çocuklar için oyun aracı olarak kullanılmış olsa da günümüzde geleneksel giysilerin izlerini yaşatma ve tanıtmaya amaçlı kültürel ürünler olarak değerlendirilmektedirler: “Kültürel açıdan geçmişle geleceği bağlayan köprü vazifesini görmesi, turistik eşya olma özelliği ile milletlerarası kültür alışverişine zemin hazırlaması, kadınlara iş kolu olması gibi pek çok önemli yönleri vardır” (Bilgin, 1990: s.1-6)

“Türkiye’de folklorik bebekler söz konusu olduğunda dikkatin iki noktada yoğunlaştığı görülmektedir. Bebeklerin dış görünüşlerinin stereotipik bir Türk fizyolojisini yansıtmaları ve bebeğin kıyafetlerinin orijinalliği konusu” (Gürçayır Teke, 2019: s.141). Türkiye’de hemen hemen her yörede, el yapımı ya da hazır plastik bebeklere geleneksel giysilerin giydirilmesi ile oluşturulan folklorik kıyafetli yapma bebekler ile karşılaşmaktadır. Bu bebekler yapıldıkları malzemenin veya yapıldığı yörenin adı ile adlandırılırlar (Sakin, 2016: s.186).

Ülkemizde bebek yapım tarihi çok eski dönemlere dayanmaktadır. “Orta Asya’da göçebe halinde yaşayan Türk kabilelerinde yapma bebeğin dinsel ve büyüsel amaçlı kullanıldığı bilinmektedir” (Ünlüyücü, 2009: s.99). Sosyal, kültürel, inanç ve ekonomik anlam taşıyan yapma bebeklerin Türk geleneksel kültürü ile sıkı ilişkileri bulunmaktadır ve kökeni eski Türk inancı olan Şamanizm’e kadar dayanmaktadır.

Damal, bir zamanlar dünya üzerindeki en önemli ticaret yollarından biri olan ve Doğu ile Batı arasında yalnızca ticari ürünler değil kültür alışverişine de imkân sağlayan İpek Yolu üzerinde bulunan Ardahan ilinin ilçelerinden biridir. İlçe merkezi ve tüm köyleri Türkmen oymaklarından oluşmaktadır (Aksüt, 2008: s.176).

Orta Asya’dan göç eden Türk boylarından olan Oğuz Türklerinin yerleştiği bir yer olan Damal’da, Damal Bebeği, geleneksel Türkmen giysilerinin yaşatılmasına olanak sağlamaktadır. Damal Bebeği, el yapımı ve plastik bebeklerin üzerine Ardahan ili geleneksel Türkmen kıyafetleri giydirilerek üretilmektedir. Bu geleneksel giysiler birçok parçadan oluşmaktadır ve giysilerde en çok dikkat çeken unsur, rengârenk taş boncuklarla işlenmiş ve örülmüş giysi tamamlayıcı aksesuarlardır.

Damal Bebeği’nin ilk üreticisi olan ve Damal ilçesine bağlı Seyitören köyünde yaşayan Gülfidan Atmaca (Foto 1) küçük yaşta annesinin üzerindeki geleneksel giysileri gözlemleyerek kendisine, oyun amaçlı bebekler yapmaya başlamıştır. Gençlik yıllarında da bu bebekleri üretmek çevresindekilere hediye etmiştir. Hediye olarak verdiği Türkmen giysileri giydirilmiş bir Damal Bebeği, 1986 yılında Japonya’da düzenlenen “Yöresel Folklorik Bebekler Yarışması”nda birinci olmuştur” (Erdoğan, 2021: s.38). Türkmen Giysili Damal Bebeği, ilçe kaymakamlığı tarafından 2002 yılında patenti alınarak, yörede yaşayan halka geçim kaynağı oluşturmak amaçlı ticari bir ürün olarak hem ulusal hem de uluslararası piyasada yer almaya başlamıştır. İlçe kadınları aynı zamanda, plastik bebeklerin üzerine giydirerek, bir zamanlar yoğun biçimde günlük hayatta kullandıkları geleneksel kıyafetlerini kültürel bir ürün olarak dünyaya da tanıtmaktadırlar.

Geleneksel bebek yapımı, milli kimliklerin devam ettirilmesi açısından temsili örneklerden biri olmuş ve birçok ülke, turistler için hediyelik eşya olarak geleneksel kıyafetli bebekler üretmişlerdir. Bu bebeklerin bir kısmının kıyafetleriyle bir kısmının ise tipolojileri ile ülkelerini temsil ettikleri düşünüldü (Gürçayır Teke, 2019: s.137). Bu bağlamda Türk giysi kültürü; kalitesi, motif zenginliği, canlılık ve zarafeti ile Anadolu insanının yaşam tarzını ve dünya görüşünü

büyük ölçüde yansıtan bir özelliğe sahiptir (Özdemir, 2004: s. 343). Bu özelliklerin çoğunu bünyesinde barındıran Damal Bebeği de günümüzde halk eğitim merkezleri ve belediyeler bünyesinde açılan kurslarda kendine yer bulmaktadır.

Damal Bebeği geleneksel giysilerindeki motiflerde, çoğunlukla yörede ilkbahar mevsiminde görülen çiçeklerin, renklerin yansımaları vardır. Ağırlıklı olarak yeşil, mavi, sarı, kırmızı, turuncu renkler hâkimdir. Birçok geleneksel giysi parçasından oluşan Damal Bebeğinde başa giydirilenler; dinge (kofik, kofi, araşkın), vala (kalagey, yaylık, alınlık, leçek), keten (başörtüsü), saç bağı (dulluk ipi), sakalduruk (sakaldırık, çene altlığı), siğil (alınlık), saç ipi, top gibi parçalardan oluşmaktadır. Bedene giydirilen parçalar ise; üçetek entari, peştamal, tor (döşlük, göğüslük), kolçak, iç donu (şalvar, tuman- saltak, fistan), önlük, kemer, kuşak, yemeni (çapula), dizleme (yün çorap)'dır.

Damal Bebeğindeki Türkmen geleneksel giysileri sadece bedeni örtmek ve süslemek için kullanılmamıştır; aynı zamanda üretildiği coğrafya, iklim, ait olduğu kültür, kimlik gibi birçok bilgiyi günümüze ve geleceğe aktaran iletişim araçları olmuştur. Araştırma kapsamında Damal ilçesine ait geleneksel kadın giysileri ile ilgili yazılı ve yazısız kaynak taraması yapılmıştır. Damal Bebeği üretiminde yaş, medeni durum gibi faktörler de göz önüne alındığından, makalede genç-bekâr, evli, yaşlı kadın Damal geleneksel giyimleri de açıklanmaya çalışılmıştır.

Damal Bebeği Üretiminde Kullanılan Malzemeler ve Giysi Parçaları

Geçmişte, geleneksel Türkmen giysilerinde kullanılan malzemeler çoğunlukla yöreden geçen ticaret kervanları ve yerel halkın geçim kaynaklarından biri olan küçük ve büyükbaş hayvanlardan elde edilen hammaddelerin (yün, deri) yöre kadınları tarafından işlenmesi ile elde edilmekteydi. Zamanla ulaşım ağlarının gelişmesi, teknolojinin ilerlemesi ve üretim çeşitliliğinin artması ile kullanılan malzemeler de değişiklik göstermiştir. Fakat bu değişiklik giysilerin formuna (fiziksel görünümüne) yansımamıştır. Günümüzde Damal geleneksel giysi örneklerinin orijinallerine, müzelerde ve yerel halkın sandıklarında rastlanılmaktadır.

Türkmen Geleneksel Giysili Damal Bebeğinde kullanılan malzemeler geçmiş dönemlerinkiyle birebir örtüşmemekte; bununla birlikte görsel (form) olarak benzerlik taşımaktadır. Bunun en önemli nedenlerinden biri ticari bir kültürel ürün olmasından dolayıdır. Üreticiler teknolojik gelişmelerin imkânlarından yararlanarak, malzeme maliyetini düşürmek için daha az maliyetli imitasyon malzemelere yönelmiştir. Örneğin Damal geleneksel giysilerinde oldukça sık görülen boncuklu giysi tamamlayıcı ve süslemelerinde kullanılan malzemenin orijinali taştır ve oldukça ağırdır. Damal Bebeğinde ise daha hafif olan plastik veya cam boncuk kullanılmaktadır. Başka bir örnek verecek olursak; “Üç Etek Entarilerde” kullanılan ve orijinali “kutnu” (ipekli kumaş) ve el dokuması olan kumaş yerine sentetik veya yapay lifli, makine dokuması kumaşlar kullanılmaktadır. Bebeklerde kullanılan bu kumaşlar görünüm olarak (desen, parlaklık, dokuma şekli vb.) orijinallerine benzese de üretim ve hammadde bakımından farklılık göstermektedir. Orijinali yün lifinden elde edilen, el yapımı iplerde dokunan ve örülen “dizleme” (yün çorap) ve “yün kuşak” gibi giysi parçalarının malzemeleri, Damal Bebeğinde, suni liflerin kullanıldığı iplerle üretilmektedir.

Bütününe bakıldığında, Damal geleneksel giysilerinin başa giyilen “dinge” (kofik, kofi), “vala”, “keten” (baş örtüsü), çeşitli madenlerden üretilmiş (altın, gümüş, bakır) “pullar”, “top”(boncuklu süsleme), “dulluk ipi”, “saç ipi”, “sedef düğme”, “siğil” (alınlık, şakaklık), “sakalduruk” çene bağı, sakaldırık; bedene giyilen “üçetek entari”, “üçetek”, “iç göyneği”, “yelek” (gurduşka, fermene, libade), “cepken” (mintane, salta), “döşlük” (tor), “kolçak”, “don” (daire, dayra), “önlük”, “kolan kemer”, “yün kuşak”, “kemer” (çılıklılı) ile “kundura”, “çapula” (kaba deriden yapılmış ucu sivri ve kıvrık ayakkabı, yemeni)'dan oluştuğu görülür.

Damal geleneksel giysi parçaları ve malzemelerini kısaca şu şekilde açıklayabiliriz: “Kofik” (Fotoğraf 2a), fes şeklinde kasnakta oluşan, başlığı yükseltmek amaçlı kullanılan parçadır. Kofikin üzerine çatma ve atma olarak da adlandırılan, renkli ve ipekli “vala” denilen örtüler sarılır. Kofığın altına “keten” (Fotoğraf 4b) denilen kenarları püsküllü, renkli boncuk dizilerle ve işlemelerle süslü örtü sarılır. Alında, yöresel motifli boncuk dokuma olan “siğil” ve siğil altında gümüş, altın veya metal aksesuarlar bulunur. Çene altına geçirilen “sakalduruk”, kofığı sabitleyen boncuk dizileridir.

“Dulluk ipi”, (Fotoğraf 2b) kofığın arkasından aşağıya doğru sarkıtılan boncuk dokumalı ve yöresel motifli giysi tamamlayıcısıdır. “Saç ipi”, (Fotoğraf 2c) arkadan saçların üzerine takılan süslemesidir. “Top” ise başlığın arka ve kulak üstlerinde kullanılan boncuklu süslemelerdir. “Üçetek entariler” çoğunlukla el dokuma tezgâhlarında çözgü ipliği ipek, atkı ipliği pamuk olarak dokunmuş kumaşlardan üretilmiştir. Üçetek entariler; truvakar kollu olup elbise şeklindedir ve etek ucunun her iki yanı diz üstüne kadar yırtmaçlıdır. Üçetek entarilerinin üzerine kat kat belden ayakucuna kadar “üçetekler” giyilmektedir ve bu üçeteklerin her iki yanı boydan boya yırtmaçlı olup yırtmaç kenarlarında “zincef” denilen renkli şerit süslemeler bulunmaktadır. Üçeteklerin şekli boydan dikdörtgen olup, her birinin tek köşe uçları çapraz gelecek şekilde önden arkaya-arkadan öne doğru bele bağlanmaktadır. Üçeteğin ön kısmına belden bağlamalı “önlük” giyilmektedir ve önlüğün üzerinde kaneviçe tekniği ile yöresel motif işlemleri bulunmaktadır. Bu önlükler, genç ve evli kadınlarda daha canlı renklere sahip olup yaşlı ve dullarda daha sade veya motifsiz olarak giyilmektedir.

Damal Bebeğine giydirilen “üçetek entari”nin¹ göğüs kısmına, yöresel motiflerle dokunmuş boncuk dokumalı “tor”; kollara ise dirsek üstünden bileğe kadar gelen “kolçak” takılmaktadır. Bele, işlemeli veya sade “kuşak” sarılmaktadır. Ayaklara “dizleme” (Fotoğraf 4a) denilen yöresel motifli, dize kadar uzanan çorap; alt bedene ise paçaları ve beli büzgülü “şalvar” (don)² giydirilmektedir.

Genel olarak Geleneksel Türkmen Giysili Damal Bebeklerinde kullanılan malzemeler şu şekildedir: Üçetek entarilerde kadife, saten, kutnu ve benzeri kumaşlar; kolçaklarda kadife ve benzeri kumaşlar; iç donunda ince saten; başa sarılan valalarda renkli saten vb.; şeritler, süsleme ve tamamlayıcı giysi parçalarında tor, top, siğil, sakalduruk; saç ipi, dulluk ipi gibi süslemelerde cam veya plastik boncuklar; çorapta ise örgü ipleri kullanılmaktadır.

Damal Bebeği, sosyal ve medeni duruma göre gruplandırılmıştır. Bu bebeklerin en dikkat çekicileri evli kadını temsil eden ve en önemli özellikleri çok gösterişli ve süslü yapımları olan Evli Kadın Geleneksel Giysili Damal Bebeğidir (Fotoğraf 5). Kofikin altına takılan boncuk dizilerinin olduğu püsküllü ve işlemeli keten örtüsü diğer gruplardan ayırt edilmesini sağlayan en önemli parçasıdır. Genç-Bekar Geleneksel Giyimli Damal Bebeğinde (Fotoğraf 6) ise keten denilen baş örtüsü kullanılmaz. Saçlar ince ince farklı adetlerde örülür, saç üzerine “Saç ipi” takılır ve diğer parçaların hepsi kullanılır. Gelin Geleneksel Giysili Damal Bebeğinin (Fotoğraf 7) giysileri, yeni evli kadınlarınkiyle aynı fakat daha süslü ve gösterişlidir. Diğer bebeklerden ayrılan en önemli özellikleri yüzü kapayan kırmızı renkli vala³ adlı duvaktır. Ayrıca gelinin arka baş kısmında renkli valalar (yeşil, sarı, mavi) sarkıtılmakta ve duvağın tepesine küçük bir ayna takılmaktadır.

Yaşlı Damal Bebeği giysilerinde (Fotoğraf 8) daha sade ve koyu tonlar tercih edilmektedir. Bu tarz giyim, boncuk süslemeleri olmadan daha sade şekilde günümüzde yaşlılar tarafından kullanılmaya devam etmektedir. Yaşlıların giyiminde çoğunlukla yün kuşak bele sarılmaktadır. Baş süslemesinde alna çatma denilen kumaşlar sarılıp boncuk işlemler sadece keten denilen örtünün uç kısımlarında yer almaktadır. Çene bağı (sakalduruk), alında siğil, göğüste tor diğer tamamlayıcı parçalar olarak kullanılmaktadır.

Geçmişten günümüze birçok ulus, kendi kültürlerine ait giyim tarzını yansıtmak adına farklı malzemeler ve çeşitli yöntemlerle bebeklere geleneksel giysilerini giydirmişlerdir. Geleneksel giysileri birebir yansıtmak mümkün olmasa da bu giysiler asıllarına en yakın şekilde ve minyatür şeklinde küçültülerek üretilmektedirler. Önceleri evdeki artık malzemelerle yapılan bu bebek giysileri üretimi sanayileşme ile birlikte terk edilmiştir. Günümüzde kişisel çabalarla devam ettirilen üretimler ise kültürel değeri oldukça büyük olan bir sanata dönüştürmüştür.

Geleneksel giysi kültürünün yaşatılmasına katkı sağlayan Damal Bebeği; yörede yaşamış yerel halkın kültürü, yaşam tarzı, sosyal durumu ve sanatı hakkında bilgi veren somut bir örnek olarak günümüzde varlığını sürdürmektedir. Fakat birçok geleneksel giyimli

1 Türk kadın giyiminin en yaygın ve en çok kabul gören modelidir. Eteklerin yanları yırtmaçlı, önü açık, bazen belden birkaç düğmeli veya bir karış yeri kapalı, boyu ise yerle bir denecek kadar uzundur (Günay, 1986: s. 12).

2 Üst kısmı bol büzgülü, paçaları ayrı ve genişçe dikilmiş dış don (Özel, 1992: s.21).

3 İnce başörtülük ipekli kumaş türüdür. Dilimize Farsçadan geçmiş olup yüksek, yüce anlamındadır (Erdoğan, 2021: s.32)

bebeklerde olduğu gibi, Damal yöresine ait geleneksel giysileri de Damal Bebeğinde birebir yaşatmak çok zordur. Bu durum yöreye ait orijinal Türkmen giysiler ile yapılan karşılaştırmalarda da ortaya çıkmaktadır.

Görgünay (2008), yaptığı araştırmalarda bir yeni gelinin üzerinde baştan aşağıya 33 parçadan fazla giysi parçası ve süslemesi tespit etmiştir. Hatta kat kat giyilen üçetek entarinin içeriği genişletildiğinde Damal geleneksel kıyafetlerinin yaklaşık 40'a yakın giysi parçasından oluştuğu görülebilmektedir. Günümüzde Damal geleneksel Türkmen giysileri görsel olarak orijinaline benzemektedir fakat kullanılan malzeme açısından farklılıklar görülmektedir. Müze ve sandıklarda görebileceğimiz bu giysilerin orijinallerini birebir üretmek de mümkün olamamaktadır. Zira giysi üretiminde kullanılan kumaş ve süsleme malzemeleri geçmişte kullanılan malzemelerle aynı değildir; ipekli valalar, taş boncuklar, ipekli kutnu kumaşlar gibi malzemeleri günümüzde temin etmek oldukça zordur ve bu yüzden birçok malzemenin imitasyonları kullanılmaktadır. Bu nedenlerle ve geleneksel giysili bebek üretiminin ticari bir faaliyete dönüşmesinden dolayı maliyeti düşürmek adına bebek giysilerinde de orijinal malzemeler kullanılamamaktadır.

Sonuç

Kars ve Ardahan bölgesinde Alevilere, "Türkmen" denilmektedir. Kars ve Ardahan Türkmenlerinin törelerine uygun giyim-kuşamları, düğün-dernek yaşantıları, birbirlerinden farklı değildir (Erdoğan ve Demir, 2011: s.192,194). Müze ve alan araştırmalarına göre geleneksel Türkmen giysileri geçmişte Ardahan'ın yanı sıra Kars ilinde de kullanılmıştır ve Kars'ın geleneksel Türkmen giysileri olarak da anılmaktadır. Ardahan, 27 Mayıs 1992 tarihinde Kars'tan ayrılıp il statüsü kazanmıştır (Oral Patacı, 2020: s.31). Günümüzde de Ardahan, Damal ilçesinde yoğun olarak giyilmiş olan Türkmen giysileri ve Damal Bebeği sayesinde ön plana çıkmıştır.

Damal Bebeği üretimi, işkolu faaliyeti olarak ve meslek edindirmek amacıyla kurs şeklinde Ardahan'da yürütülmeye devam etmektedir. Geleneksel giysilerin yaşatılması için ciddi bir şekilde çaba gösteren Gülfidan Atmaca öncülüğünde, eğitilen kişiler tarafından eğitimler verilmektedir. Bu eğitimler; ceza infaz kurumları, halk eğitim merkezleri gibi yerlerde verilerek birçok insan hem topluma kazandırılmakta hem de meslek sahibi olmaktadır.

Büyük emek ve uğraş isteyen Damal Bebeği, turistik ürünler olmanın ötesinde geçmişi geleceğe taşıyan köprülerdir. Birçok geleneksel giyimli bebekler gibi Damal Bebeği de modern dünya algısı ile yok olmaya yüz tutmuş geleneksel giysilerin yaşatılması ve kültürlerin gelecek nesillere taşınmasında araç görevini üstlenmiş durumdadır. Günümüzde yalnızca halk oyunlarında ve özel günlerde giyilen Damal Geleneksel Türkmen giysilerinin orijinal örnekleri yok olmaya yüz tutmuştur. Bu geleneksel giysilerin yaşatılması ve gelecek nesillere aktarılmasında önemli bir rol oynayan Damal Bebeğinin yaşatılması için müzelere, alanla ilgili araştırmacılara, akademisyenlere ve girişimcilere büyük görev düşmektedir.

Kaynakça

Aksüt, A. (2008). Bebek Olmuş Damal'da Türkmen Geygisi. *Türk Kültürü ve Hacı Bektaş Veli Araştırma Dergisi*, 47, 175-178.

Ayhan Mert, Kafkas Üniversitesi Sağlık Kültür Daire Başkanı (Görüşme: 24.10.2019)

Bilgin, N. (1990). *Folklorik Yapma Bebekçilik*. Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları.

Damal Bebeği Ailelerin Geçim Kaynağı, https://www.iletisim.gov.tr/turkce/yerel_basin/detay/damal-bebegi-ailelerin-gecim-kaynagi, Son Erişim Tarihi: 25.01.2022.

Demir, T., Erdoğan, K. (2011). Kars ve Ardahan Türkmenlerinin Dünü ve Bugünü. (Milli Mücadeledeki Yerleri). *Türk Kültürü ve Hacı Bektaş Veli Araştırma Dergisi*, 58, 191-212.

Erdoğan, E. (2021). *Kars Geleneksel Giysilerinin Güncel Kadın Giysi Tasarımları İçerisinde Yorumlanması*, Sanatta Yeterlilik Tezi, Süleyman Demirel Üniversitesi, Güzel Sanatlar Enstitüsü, Isparta.

Görgünay, N. (2008). *Geleneksel Türk Giyim Tarihi*. İzmir: Sergi Yayınevi.

Günay, U. (1986). *Tarihi Türk Kadın Kıyafetleri*. İstanbul: Ortadoğu Video İşletmeleri.

Gürçayır Teke, S. (2019). Folklorik Bebeklerin Temsil Gücü: Elif Bebek Projesi Örneği. *Millî Folklor Uluslararası Kültür Araştırmaları Dergisi*, 31, 134-149.

Güven, F. (2018). Oyunağın Endüstrileşmesi Sürecinde Kimlik ve Aidiyetin Sürdürülebilirlik Simgesi Olarak "Damal Bebeği". *IV. Uluslararası Alevilik ve Bektaşilik Sempozyumu (18-20 Ekim 2018 Ankara) Bildiriler Kitabı*, 655-666.

Kırzioğlu, N. G. (1991). Hanak'ta "Maraş-Altı"ndan Gelme Türkmenlerin Geleneksel Kadın Giyimlerinin Milli Kültürdeki Yeri. *Yakın Tarihimizde Kars ve Doğu Anadolu Sempozyumu*.

Oral Patacı, Ö. (2020). Ardahan'ın Tarihi Mimarisi: Türk ve Çarlık Rus Dönemleri Yapılarına Toplu Bir Genel Bakış. *Belgü*, 5, 27-87.

Özdemir, M. (2004). Soğanlı Bebekleri. *P Dünya Sanatı Dergisi*, 34, 108- 115.

Özel, M. (1992). *Folklorik Türk Kıyafetleri*. İstanbul: Tüpraş yayınları.

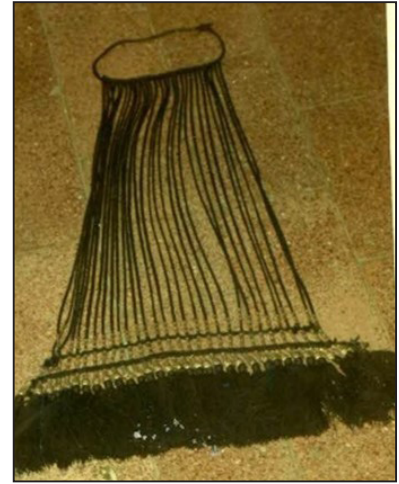
Sakin, N. (2016). Türkiye'de Geleneksel Kıyafetlerin Yaşatılmasında "Folklorik Yapma Bebekler". *Journal of Turkish Studies*, 11, 177-202.

Ünlüyücü, M. (2009). *Günümüzde Türkiye'de El Yapımı Bebekçilik*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Selçuk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Konya.

Ekler

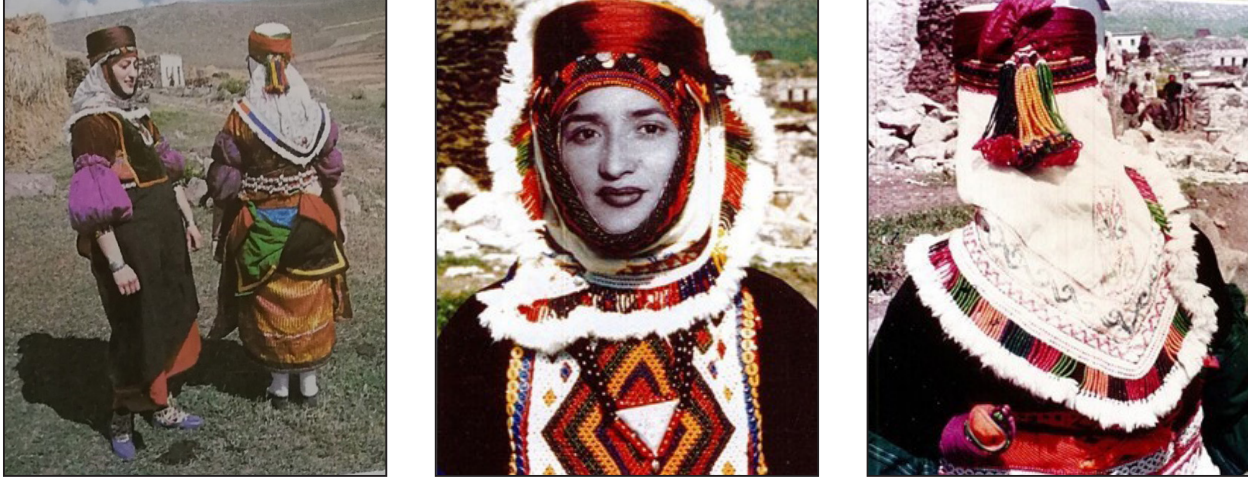

Resim 1: Gülfidan ATMACA (Damal Bebeği Ailelerin, 2022).

a. Kofik (Kofi, Dinge), Sakalduruk, Siğil, Gümüş Paralar. / b. Dulluk İpi. / c. Saç İpi

Resim 2: Türkmen Geleneksel Başa Takılan Giysi Parçaları (Erdoğan, 2021: s. 206, 208, 211).

Resim 3: Ardahan'ın ilçesi olan Hanak'ta Türkmen Geleneksel Giyimli Evli Kadınlar (Kırzioğlu, 1991: s.279-425).

a) Dizleme-Yün Çorap (Sol 5'li Ön - Sağ 5'li Arka)

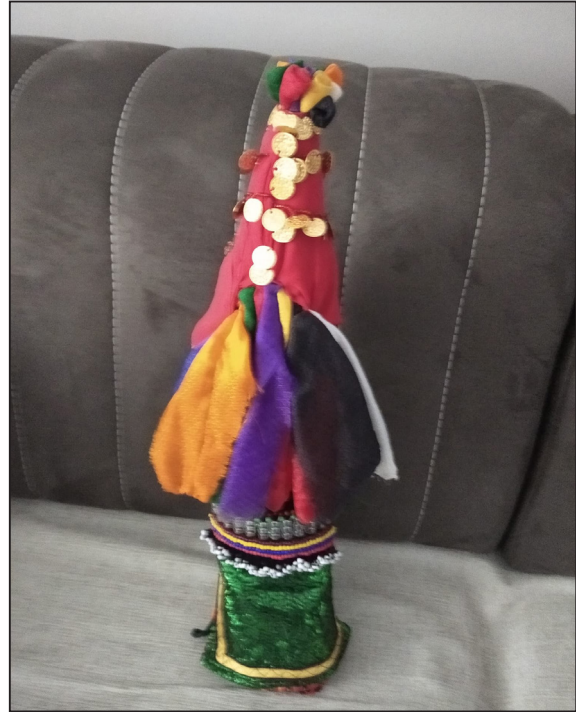
Resim 4: a) Dizleme-Yün Çorap, b)Keten (Ayhan Mert Kişisel Koleksiyonu: 2019) / b) Keten.

Resim 5: Evli Kadın Geleneksel Giyimli Damal Bebeği'nin Ön ve Arka Görünümü (<https://images.app.goo.gl/PV6bBeveQM9QiNmN7>).

Resim 6: Genç-Bekar Geleneksel Giyimli Damal Bebeği (Gülfidan Atmaca Koleksiyonu, 2022).

Resim 7: Geleneksel Gelinlik Giyimli Damal Bebeği Önden ve Arkadan Görünümü (Gülfidan Atmaca Koleksiyonu, 2022).

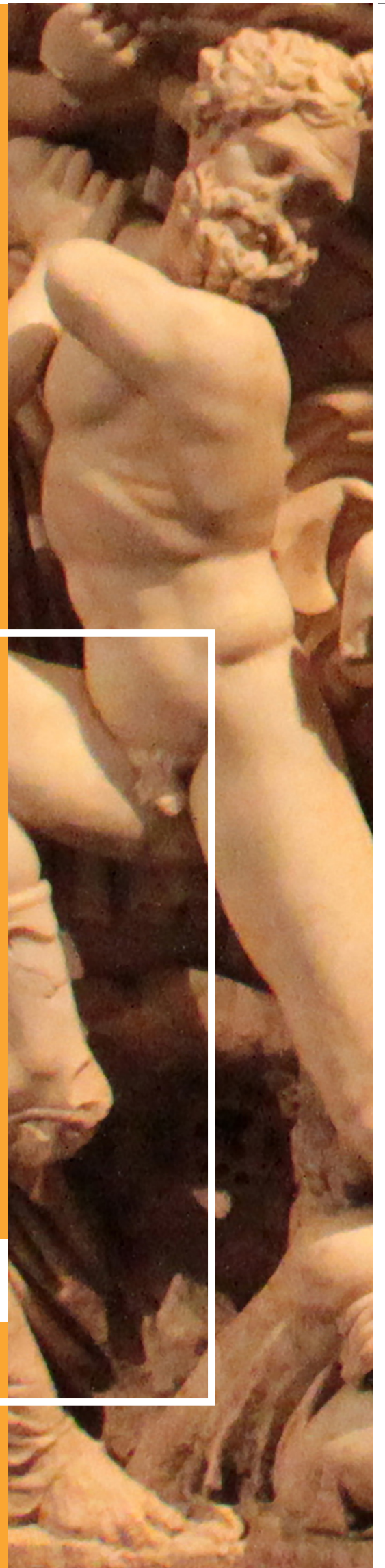

Resim 8: Geleneksel Yaşlı Giyimli Damal Bebeği Ön ve Arka Görünüm.

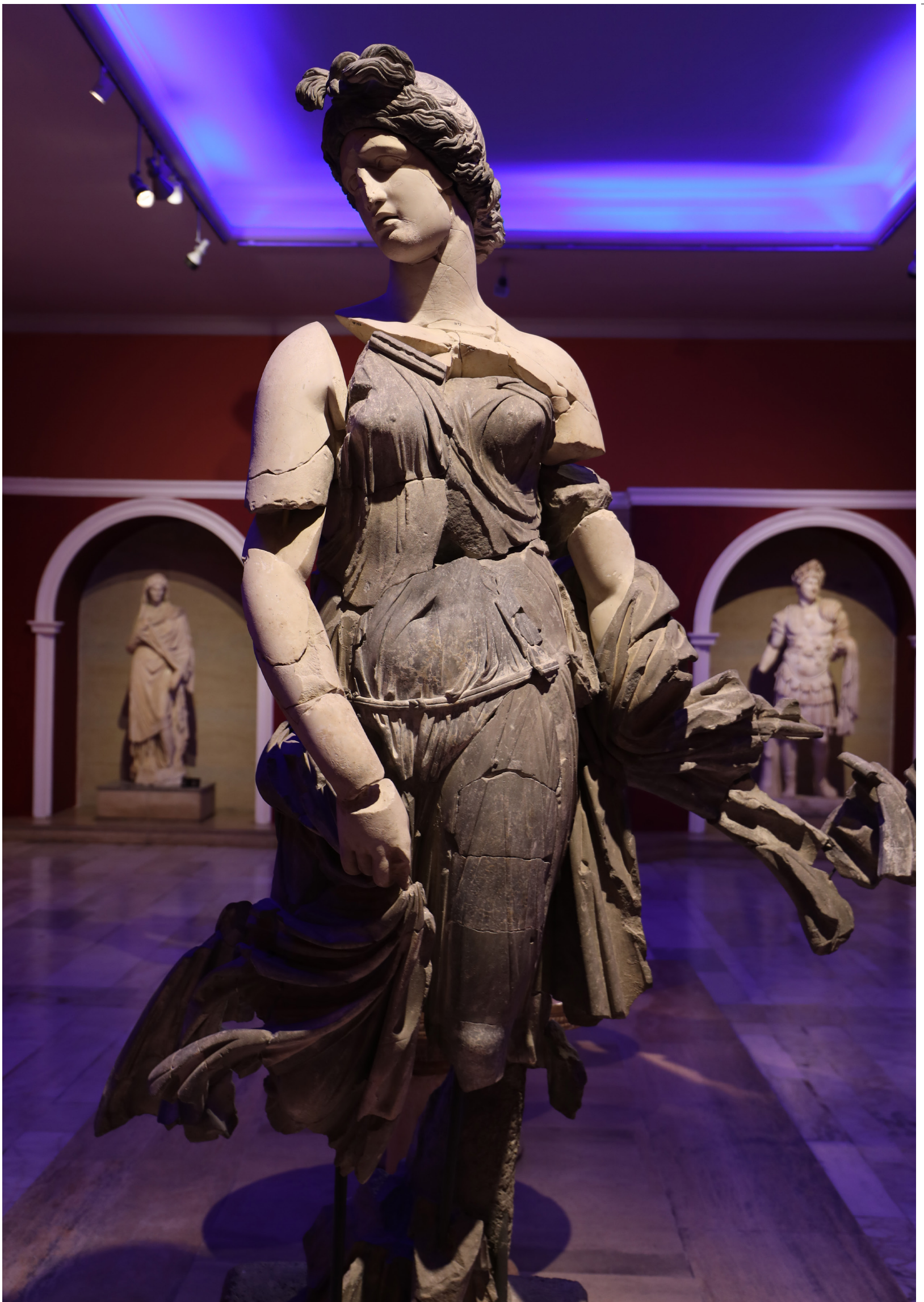
100. Yılında Antalya Müzesi

Mustafa DEMİREL – Dr. Ahmet ÇELİK

”

100. Yılında Antalya Müzesi

Mustafa DEMİREL – Dr. Ahmet ÇELİK

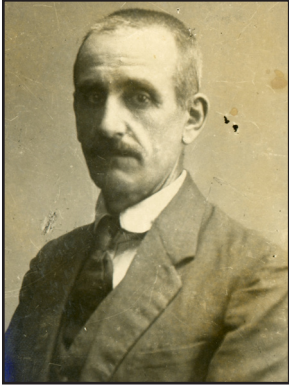

Kadim şehirdir Antalya... Bey Dağları'nın gölgesi ve Akdeniz'in koyu/turkuaz mavisinin buluştuğu bir noktada kuruludur. Başı puslu dağları yeşil, çayları-dereleri coşkun ve ovaları mümbittir bu diyarın... Bol yağmurludur ve sıcak mevsimleriyle meşhurdur.

Antalya, gerdanlık misali sahillerini süsleyen Gazipaşa, Alanya, Muratpaşa, Konyaaltı, Kemer, Kumluca, Finike, Demre ve Kaş'ın da aralarında

olduğu 19 ilçeye sahiptir. Ovalık doğu taraftaki Pamfilya, dağlık kuzeydeki Pisidya, batıda kalan ve Teke Yarımadası'nı da bünyesinde barındıran Likya, kent sınırlarıyla büyük oranda bağlantılıdır. Doğal güzellikleri yanında, Paleolitik, Neolitik, Kalkolitik, Tunç, Arkaik, Klasik, Helenistik, Roma, Bizans (Doğu Roma), Selçuklu ve Osmanlı Dönemi izleri taşıyan tarihi eserleriyle adeta bir açık hava müzesidir.

Birinci Dünya Savaşı sonrası 1919 yılında İtalyanlar, Antalya ve civarını işgal ederek eski eserleri toplamaya başlamışlardır. Bunun üzerine o sıralarda Antalya Lisesi'nde öğretmenlik yapan Süleyman Fikri Bey (Süleyman Fikri ERTEN) Antalya Mutasarrıflığına başvurarak 15 Ekim 1919 tarihinde kendisini Fahri Asar-ı Atika (Eski Eser) Memuru tayin ettirir. Süleyman Fikri Bey, öncelikle Antalya merkezinde bulunan eski eserleri, Tekeli Mehmet Paşa Camii karşısında yer alan metruk küçük bir mescitte toplar. Bu mescidin Antalya Müzesi'nin temelini oluşturduğunu söylemek mümkündür. 1922 yılına gelindiğindeyse eserler, Panaya Kilisesi'ne (Alaaddin Camii'ne) taşınmış ve böylece gerçek anlamda ilk müze binası oluşturulmuştur. 1937 yılında müze, ikinci binası olan Yivli Minare Camii'ne taşınarak 1972 yılına kadar burada hizmet vermiştir. Yerleşimi, teşhir ve düzenlemeleri tamamlandıktan sonra 25 Kasım 1972'de günümüz müze binası hizmete açılmıştır. Antalya Müzesi, 1988 yılında 'Avrupa Konseyi Yılın Müzesi Özel Ödülü'nü kazanmış; 2012, 2014 ve 2015 yıllarında da mükemmellik sertifikası almıştır.

Süleyman Fikri ERTEN

100. yaşını kutlayan Antalya Müzesi; sergi salonları, açık hava galerileri ve bahçelerden oluşan 30.000 m²'lik bir alanda hizmet vermektedir. Müzede; Çocuk, Tabiat Tarihi ve Prehistorya, Seramik, Bölge Kazıları, İmparatorlar ve İmparatoriçeler, Tanrılar, Perge Batı Caddesi ve F-5 Çeşmesi, Mozaikler, Başlar ve Portreler, Perge Tiyatrosu, Lahitler, Üst Kat Teşhir ve Geçici Sergi Salonu gibi teşhir bölümleri bulunmaktadır.

Müzenin giriş bölümünde, bölgedeki Prehistorik yaşamı gösteren eserler sergilenmektedir. Bu kısımda ayrıca Kalkolitik ve Tunç Çağı kap örnekleri de görülebilir. Seramikler Salonu'nda; Geometrik,

Arkaik, Klasik, Helenistik, Roma ve Doğu Roma (Bizans) seramikleri teşhir edilmektedir. Bölge Kazıları Salonu'nda; Karain, Bademağacı Höyüğü, Hacimusalar Höyüğü buluntularının yanı sıra Limyra, Perge, Arykanda, Patara ve Noel Baba Kilisesi'ne ait eserler görülmeye değerdir.

Antalya Müzesince yapılan kazılar sonucu ortaya çıkarılan eserler arasında özellikle Elmalı Bayındır Tümülüsü'ne ait olanlar paha biçilmez nitelikte olup göz alıcıdır.

Dünya çapında bir heykel koleksiyonuna sahip olan Antalya Müzesi teşhirinin ana çekirdeğini Perge Antik Kenti'nde bulunan heykeller oluşturur. Yüksek sanatla üretilen bu heykeller arasında Plancia Magna Heykeli, Dansöz Heykeli ve Caracalla Heykeli gibi son derece önemli örnekler yer alır. Lahitler Salonu'nu süsleyen ve başyapıt niteliğindeki birçok lahit de yine Perge'den getirilmiştir.

Antalya Müzesi yeni bina üst kat vitrinlerinde sergilenen Elmalı Sikkeleri ile Korydalla (Sion) Hazinesi son derece önemli eserler arasında yer almaktadır. Bu alanda cam, bronz ve mermer eserlerin yanı sıra gemi batıklarından çıkarılan eserler teşhir edilmektedir. Ayrıca Lidya, Pers, Büyük İskender

Dönemi, Helenistik Krallıklar, Roma, Doğu Roma (Bizans), Selçuklu, Beylikler ve Osmanlı Dönemi sikke örnekleri ile ikonalar da bulunmaktadır.

Türkiye Cumhuriyeti Kültür ve Turizm Bakanlığı Kültür Varlıkları ve Müzeler Genel Müdürlüğü'nün uzun yıllar verdiği mücadelelerin sonucunda Elmalı Sikkeleri, Herakles Farnese Heykeli ve İsviçre'den getirilen Herakles Lahdi gibi başat eserler, Antalya Müzesi koleksiyonuna kazandırılmıştır. Antalya Müzesi, sahip olduğu nadide eserleriyle uzun yıllar boyunca yerli-yabancı pek çok ziyaretçi ağırlamış olup her geçen gün zenginleşen koleksiyonuyla yeni misafirlerini beklemekte ve büyüleyici bir yolculuğa davet etmektedir.

100. Yıl Faaliyetleri

2022 yılıyla birlikte 100. yaşını kutlayan Antalya Müzesi Müdürlüğü tarafından öncelikle Antalya Müzesi'nin 100. Yılı Kitabı basım çalışmaları başlatılmış ve kitapta yayınlanmak üzere değerli birçok bilim insanı tarafından çok sayıda makale katkısı sağlanmış olup yayın sürecinin tamamlanmasından sonra bu kıymetli anı kitabı okuyucularla buluşacaktır. Darphane tarafından Antalya Müzesi 100. Yıl Anı Parası; Posta ve Telgraf Teşkilatı Anonim Şirketi (PTT A.Ş.) eliyle ise Antalya Müzesi 100. Yıl Anı Pulu bastırılmıştır. Asırlık bir çınar olmanın verdiği mutlulukla Döşemealtı ilçesinde Antalya Müzesi çalışanları tarafından fidanlar dikilmiş ve 100. Yıl Hatıra Ormanı oluşturulmuştur. Ayrıca yaklaşık bir asır önce müzemiz kurucu müdürü merhum Süleyman Fikri ERTEN Bey tarafından çekilen ve Antalya kentinin doğal/arkeolojik güzelliklerini içeren siyah-beyaz fotoğraflardan oluşan bir sergi açılmış, bu sergi halkımızın yoğun ilgisine mazhar olmuştur. Kutlamalar 2022 yılı boyunca sürdürülmüş; bu doğrultuda 100. Yıl Konferansları, 100. Yıl Çocuk Etkinlikleri, 100. Yıl Hatıra Fotoğraf Panosu, 100. Yıl Logosu, Afiş ve Billboard Tanımları, Çocuk ve Yetişkinler İçin Hediye Kitleri, Örenyeri Görevlileri İçin 100. Yıl Hatıra ve Tanıtım Yelekleri, Müze Çalışanlarının İsimlerinin Olduğu Hatıra Afişi, Müze Binası Ön Cephesinin Giydirilmesi ve Süslenmesi ile 100. Yıl Konserleri, sergiler ve gösteriler düzenlenmiştir.

Tüm yılı kapsayan Antalya Müzesi 100.yıl etkinlikleri kapsamında ayrıca "100 Yılda 100 Eser Sergisi ve Kataloğu", "Antalya Devlet Opera Balesi Müdürlüğü 100.Yıl Konseri", "Carmina Burana", "Cumhuriyet Kurtuluş Film Müzikleri", "Antalya Müzesi Yeni Bina Batı Cephesi Düzenlemesi", "Antalya Müzesi 100 Yaşında Mapping Gösterimi", "Antalya İli Kazı ve Yüzey Araştırmaları Buluşması" etkinlikleri yanında Medya Ağırlaması, Turkishmuseums ve GoTürkiye platformları için 100. yıla özel paylaşımlar gerçekleştirilmiştir.

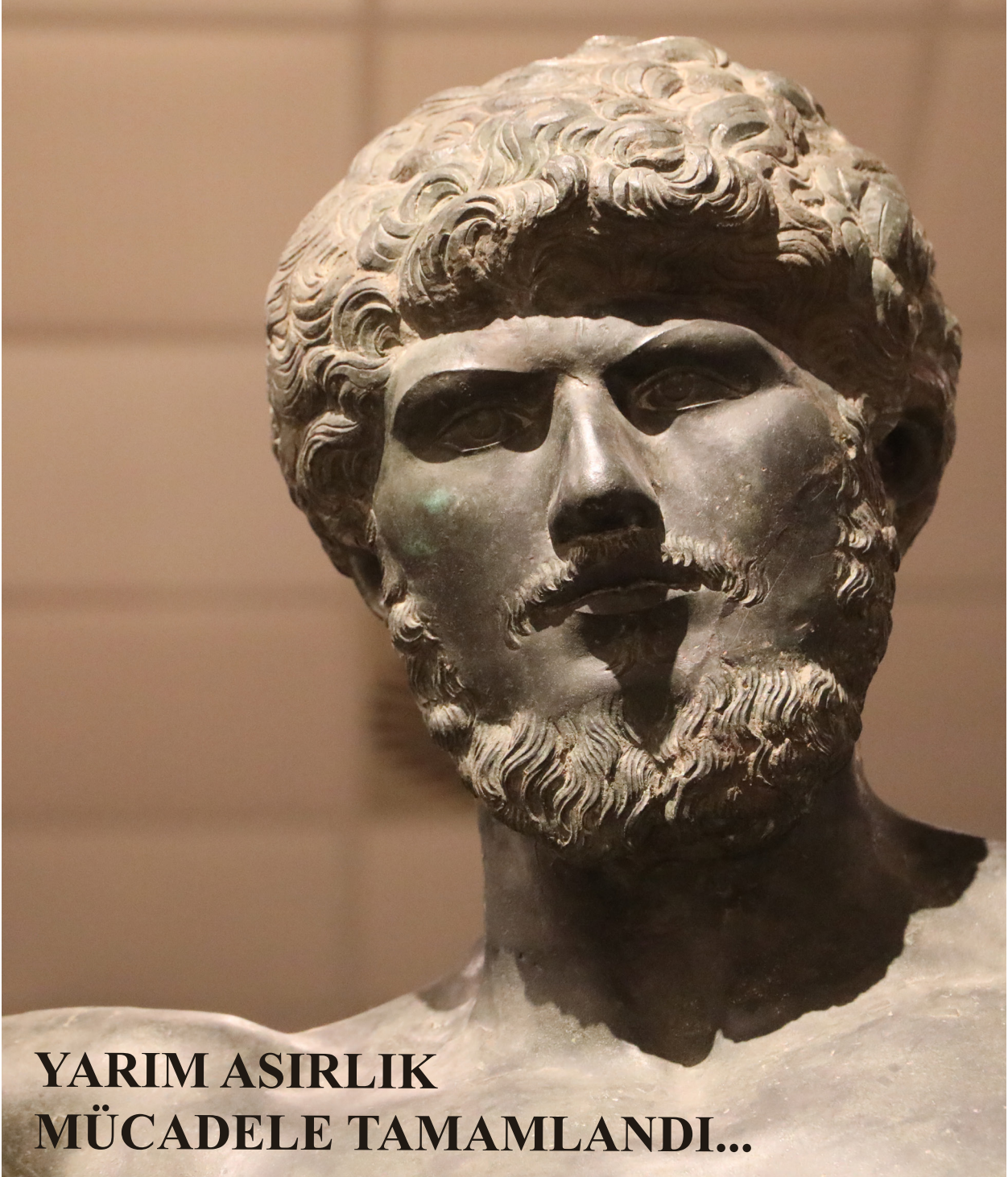

ΑΡΤΕΜΟΝΤΡΟΙΔΟΥ
ΧΛΕΙΔΙΟΥ·ΥΙΟΥ ΑΡΤΕ
ΜΟΝΙ

ΚΑΙ ΑΡΤΕΜΕΤΗ
ΓΥΝΑΙΚΙΑΥΤΟΥ
ΧΝΙΑΕΧΑΡΙΝ

Aktüel

**YARIM ASIRLIK
MÜCADELE TAMAMLANDI...**

Amerika Birleşik Devletleri'nden Ülkemize İadesi Sağlanan Eserler

Kültür ve Turizm Bakanlığı ile Amerika Birleşik Devletleri, New York Manhattan Bölge Savcılığı ve Homeland Security Intelligence (HSI/İç Güvenlik İstihbarat Birimi) arasında kültür varlığı kaçakçılığının önlenmesi konusunda 2020 yılından bu yana giderek gelişen bir işbirliği ağı oluştu. Bakanlık, birçok farklı konuyla ilgili arşiv belgesini inceleyerek delil ve iz peşine düştü. Anadolu kökenli eserlerin kaçak kazılarla ortaya çıkarılıp yasadışı yollarla ülke dışına kaçırıldığını kanıtlayabilmek için neredeyse son yüz yıla ait on binlerce belge incelendi, döneme tanıklık etmiş şahitler bulundu, uzman ve akademisyenlere danışıldı, farklı görüş ve değerlendirmeler bir araya getirilerek kapsamlı dosyalar ABD'ye iletili.

Bu özverili çalışmaların sonucu 2022 yılının hem başında hem de son aylarında meyvelerini verdi.

2022 yılının Şubat ayında Michael Steinhardt isimli ABD'li koleksiyoncudan el konan; aralarında idoller, tanrıça heykelticikleri, sunu kapları gibi oldukça özel parçaların bulunduğu bir grup eser ile farklı soruşturmalarda ele geçen diğer kültür varlıklarıyla birlikte toplam 28 eserin ülkemize iadesi sağlanmıştı.

Bu defa ise bir yılı aşkın bir süredir yine ABD'de bulunan Shelby White isimli koleksiyoncudan yer alan ve ülkelerinden yasadışı yollarla çıkarıldığı tespit edilen kültür varlıklarına ilişkin soruşturmada gerçekleştirilen işbirliği sayesinde Manhattan Savcılık Ofisi, İmparator Lucius Verus'un bronz heykeline ve kaçırılırken 4 parçaya bölünmüş olan bir sütunlu lahde el koydu.

Lucius Verus Heykeli, Roma Dönemi (MS 2. yy)

Lucius Verus heykeli ile üzerinde Troya Savaşı'nın anlatıldığı sütunlu lahit ile ilgili Manhattan Bölge Savcılığınca yürütülen soruşturmalar kapsamında, Kültür Varlıkları ve Müzeler Genel Müdürlüğü Kaçakçılıkla Mücadele Dairesi Başkanlığı tarafından delil toplama, bilimsel veri elde etme, binlerce arşiv kaydının incelenip derlenmesi gibi işlemler titizlikle gerçekleştirildi. Bu çalışmalar sırasında Prof. Dr. Ramazan Özgan ve Prof. Dr. Ertekin Doksanaltı'dan bilimsel rapor konusunda destek alındı; ayrıca Merhum Prof. Dr. Jale İNAN ile Gazeteci Yazar Özgen ACAR'ın yayınlarından faydalanıldı. Bununla birlikte; eserlerin yağmalandığı alanlarda yerleşik vatandaşlar, Antalya ve Burdur Müzesi yönetici ve uzmanları da araştırmalara önemli katkılar sağladı. Soruşturma süreci 2021 yılında başladı; soruşturma kapsamındaki eserlerin her biri için de aynı süreç özenle takip edildi.

Bu kapsamda ait olduğu topraklara dönen İmparator Lucius Verus Heykeli'nin, Burdur ili, Gölhisar ilçesi İbécik köyünde bulunan Boubon Antik Kentinde 1960'lı yıllarda gerçekleştirilen kaçak kazılarla ortaya çıkarıldığı ve yurtdışına kaçırıldığı anlaşıldı. Başta Prof. Dr. Jale İNAN olmak üzere bilim insanlarınınca yapılan yayınlarda da, bu heykellerin Boubon Kentinden oldukları ifade edilmektedir.

Antik Dönem bronz döküm heykellerinin birçoğu eritilip başka alanlarda kullanılmış olduğundan günümüze ulaşan bronz heykel sayısı çok az. MS 161-169 yıllarında hüküm sürmüş olan Roma İmparatoru Lucius Verus'a atfedilen heykel ise günümüze ulaşabilmiş insan boyutunda nadir bronz heykellerden biri olarak oldukça önemli. İmparatorun bu heykelinde idealize edilerek çıplak betimlendiğini görüyoruz. Boubon Antik Kenti'nde bulunan ve imparatorlara adanmış kült binası olan Sebasteion yapısında yer

alan ve Lucius Verus yazan kaidedeki ayak izleri ile heykelin ayaklarının birebir çizimleri Prof. Dr. Jale İNAN tarafından karşılaştırıldığında uyumlu oldukları anlaşıldı.

Perge Antik Kenti kökenli sütunlu bir lahde ait parçalar da iadesi sağlanan eserlerden bir diğer grup. Yine yapılan çalışma ve incelemelerle bu parçaların da 1972 yılında kaçak kazılar sonucu ortaya çıkarılarak yurt dışına kaçırıldığı anlaşıldı. Gerekli ölçüm ve incelemeler bu soruşturma kapsamında Kültür ve Turizm Bakanlığınca da yenilendi, belgelendi ve Manhattan Savcılığıyla paylaşıldı. Ölçümlerin yanı sıra kaçak kazılar sırasında çekilmiş fotoğraflara ulaşılabilmesi ve alanda yaşayan vatandaşların doğrudan tanıklıklarından da yararlanıldı.

Lahit parçaları ile ilgili olarak, 1988 yılında Pennsylvania Üniversitesi Sanat Tarihi Bölümü'nden Doç.Dr. Elizabeth Bartman, Antalya Müzesi'ne yazdığı bir mektupta; Staatliche Kunstsammlungen Kassel isimli bir müzede gezerken Anadolu tipinde bir lahde ait dilimlenmiş üç parçanın sergilendiğini belirtmiş; ayrıca konuyu Belçika Leuven Üniversitesi'nden Dr. Marc Waelkens (eski Sagalassos Kazı Başkanı) ile de tartıştığını ifade etmiştir.

Sütunlu Lahit Parçası, Roma Dönemi (MS 140-150)

Sütunlu Lahit Parçası, Roma Dönemi (MS 140-150)

Yapılan arşiv araştırmasında elde edilen belgelerle o dönem Kültür Bakanlığınca, Almanya'daki Kassel Müzesi yetkilileri ile yapılan yazışmalarda, 1978-82 tarihleri arasında müzelerine ödünç verilen Anadolu kökenli Roma tipi lahit parçalarının kaçak kazıyla elde edildiklerinin anlaşılmasından sonra parçaların sahibine iade edildiği belirtilmiş; bahse konu lahit parçalarının Almanya'dan sonra Amerika Birleşik Devletlerine götürüldüğü anlaşılmıştır.

Sonraki yıllarda Perge Kazı Başkanlığınca aynı alanda (Perge Nekropolü) yapılan kazılarda bulunan ve bugün Antalya Müzesi'nde sergilenmekte olan lahit kapağının, Manhattan Bölge Savcılığınca el konulan dört adet sütunlu lahit parçasının kapağı olabileceği düşünülmüştür. Bahse konu lahit kapağı ve lahit teknesine ait parçalar, Prof. Dr. Ramazan ÖZGAN ve Prof. Dr. Michael V. STROCKA tarafından Roma İmparatorluğu Dönemi'ne, MS 140-150 yıllarına tarihlendirilmiştir.

Bu eserlerle ilgili olarak yeniden hazırlanan bilimsel raporlara ek olarak, eserin ait olduğu yerde yaşayan vatandaşlara ulaşılmış, pek çok görüşme gerçekleştirilerek hazırlanan tutanaklar Manhattan Savcılığı'na iletilmiştir.

Bu eserlerimize ek olarak anılan savcılıkla yapılan farklı işbirlikleri sonucunda iadesine karar verilen ülkemiz kökenli 4 adet kültür varlığından bir diğeri de Erken Tunç Çağı'na tarihlendirilen mermer Kusura Tipi İdol. MÖ 3. Bin'de Batı Anadolu'da yaygın olarak görülen şematize edilmiş kadın figürinleri olan Kusura Tipi İdoller, ilk olarak Afyonkarahisar ili, Sandıklı ilçesi, Kusura köyünde bulunduğu için "Kusura Tipi İdol" olarak tanımlanmaktadır. Bu idollerin ait olduğu dönemin inanışlarının bir yansıması niteliğinde çoğunlukla mezar hediyesi olarak kullanıldıkları değerlendirilmektedir.

Bir diğeri ise Gümüş Apollon Heykelciği'dir. Apollon, Yunan ve Roma mitolojisinde müziğin, sanatın, güneşin ve ateşin tanrısı olarak bilinir.

*Attis Heykelciği, Helenistik Dönem
(MÖ 3. yy)*

*Kusura Tipi İdol, Erken Tunç Dönemi
(MÖ 3200-2500)*

*Apollon Heykelciği, Roma Dönemi
(MS 1-2. yy)*

Mitolojiye göre kehanette bulunan bilici tanrıdır. Yapılan incelemelerle Balıkesir’den yağmalandığı anlaşılan gümüş Apollon Heykelciği, saç stiliyle MS 1-2. yüzyıla tarihlendirilmekte.

Oturur şekilde tasvir edilmiş olan Attis Heykelciği’nin ise Anadolu kökenli olduğu stil/kritik incelemeler sonucu saptanmıştır. Frig ve Yunan mitolojisinde Attis, Ana Tanrıça Kibele’nin sevgilisi veya eşi bazen de oğlu olarak gösterilir. Bazı kaynaklarda ise rahip olarak bahsedilen Attis’in betimlendiği bu eser MÖ 3. yüzyıla tarihlenebilir.

Düver pişmiş toprak levhaların ise Pisidia Bölgesi, Düver Köyü, Yarışlı Gölü Yarım Adası’nda 1960’lı yıllarda yapılan yoğun kaçak kazı faaliyetleri ile başta ABD ve bunun yanında birçok Avrupa ülkesine dağıldıkları anlaşıldı. Yapılan bilimsel çalışmalar sonucunda bu malzemelerin farklı amaçlara hizmet eden ve farklı formdaki mimari pişmiş toprak parçalarının tek bir levha bünyesinde birleştirilmesiyle elde edildiği, aslında bir çörtlenli kiremit olduğu ve asıl fonksiyonunun yağmur suyunun çatıdan uzaklaştırılması için kullanıldığı anlaşılıyor.

Kültür ve Turizm Bakanlığı, Amerikan İç Güvenlik ve İstihbarat Birimi ile Manhattan Bölge Savcılığı arasında son yıllarda artan işbirliği hem kaçakçılığının önlenmesi hem de iki ülkenin bu yasadışı eylemlere verdiği kuvvetli cevabı göstermesi açısından çok önemli.

Söz konusu eserlerin hepsi New York Kültür ve Tanıtma Müşavirliği tarafından teslim alınarak, havayoluyla Antalya’ya ulaştırıldı. Eserler Antalya Arkeoloji Müzesi’nde ziyaretçilerini bekliyorlar.

Düver Pişmiş Toprak Levhası, Frig Dönemi

**Türkiye Cumhuriyeti
Hükümeti İle İsviçre Federal
Konseyi Arasında Arkeolojik
Kültür Varlıklarının Yasadışı
İthali ve Transit Geçişinin
Önlenmesi İle İadesine
İlişkin Anlaşma**

Türkiye Cumhuriyeti Hükümeti ile İsviçre Federal Konseyi Arasında Arkeolojik Kültür Varlıklarının Yasadışı İthali ve Transit Geçişinin Önlenmesi ile İadesine İlişkin Anlaşma, 15 Kasım 2022 tarihinde Ankara Anadolu Medeniyetleri Müzesinde Kültür ve Turizm Bakanı Mehmet Nuri Ersoy ve İsviçre Federal Konseyi Başkan Yardımcısı ve İçişleri Bakanı Alain Berset tarafından imzalandı.

İsviçre Federal Konseyi ile kültür varlığı kaçakçılığıyla mücadele alanında bir ikili anlaşma imzalanmasına yönelik çalışmalar 2007 yılında başladı. Anlaşmanın kapsamını, kavramları, işbirliği yöntem ve biçimlerini, kurumların katılımlarını belirlemek amacıyla iki tarafın uzman kuruluşları arasında müzakereler sürdürüldü. Taraflar 2022 yılı itibariyle içerik ve yöntemde mutabık kalarak anlaşmayı imzaya hazır hale getirdiler.

Türkiye Cumhuriyeti Kültür ve Turizm Bakanlığı, kültür mirasının korunması faaliyetlerini bütüncül olarak ele almakta ve kültür varlığı kaçakçılığıyla mücadelesini de diğer yetkili kurumlar, uluslararası kuruluşlar ve dost ülkelerle dayanışma içerisinde sürdürmekte. Bu küresel mücadelede temel uluslararası metin olarak kabul edilen “1970 UNESCO Kültür Varlıklarının Kanunsuz İthal, İhraç ve Mülkiyet Transferinin Önlenmesi ve Yasaklanması İçin Alınacak Tedbirlerle İlgili Sözleşme”nin ruhunun, kavramlarının ve araçlarının bir standartlar bütünü olarak tüm taraflarca kabul edilmesi ve uygulanmasına, ülkeler arasında imzalanan ikili anlaşmalar önemli katkılar sağlamakta.

Bu anlaşmanın yürürlüğe girmesi yasadışı yollarla Türkiye’den çıkarılan arkeolojik eserlerin İsviçre’ye girmesini de yasadışı hale getiriyor, İsviçre makamlarına da bu eslere el koyma yetkisi veriyor.

Bu sayede, Anlaşma, İsviçre makamlarınca tespit edilen kültür varlıklarının ülkemize iadesini mümkün kılıyor.

Türkiye Cumhuriyeti Hükümeti ile İsviçre Federal Konseyi Arasında Arkeolojik Kültür Varlıklarının Yasadışı İthal ve Transit Geçişinin Önlenmesi ile İadesine İlişkin Anlaşma’nın kültür varlığı kaçakçılığıyla mücadelede iki ülke arasındaki eşgüdüm ve işbirliğini güçlendirmesi ve küresel anlamda da olumlu bir örnek teşkil etmesini bekliyoruz.

